

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

536

28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ ΚΓ' — 1949
ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ, 1 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1949

ΤΕΥΧΟΣ 536

Η 28^Η ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940

Μακρά παράδοσις θυσιῶν καὶ ἡρωϊσμοῦ ἔχει παρασκευάσει τοὺς Ἕλληνας διὰ τοὺς σκληροτέρους ἀγῶνας.

Τὴν αὐγὴν τῆς 28ης Ὀκτωβρίου, εἰς τὸ ἀνέλπιστον καὶ βαρὺ κτύπημα κατὰ πολὺ ἰσχυροτέρου ἀντιπάλου, ὠρθώθησαν ἀπτόητοι οἱ Ἕλληνες τοῦ 40.

Δὲν ἡγωνίσθησαν καὶ τότε οἱ Ἕλληνες χάριν ὀλικῶν ὠφελημάτων. «Στεφανίτης» ὑπῆρξε καὶ ἐκεῖνος ὁ ἀγὼν. Δόξα ὑπερτάτη ὁ στέφανος ποὺ θὰ ἐλάμβαναν εἰς τὸ πεδῖον τῆς τιμῆς. Τὰ ὠφελήματα θὰ ἡκολούθουν, θὰ ἦσαν δὲ ὅλα γενικῆς σημασίας, καὶ ἡθικῆς σημασίας, ἐθνικὰ καὶ κοινωνικά.

Ἡ μοῖρα τοῦ τόπου ὑπῆρξεν ἐντούτοις

βάσκανος. Ὁ ἀγὼν ἐξηκολούθησε διὰ τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ μακρὸν ἀφοῦ οἱ ἄλλοι ὅλοι λαοὶ εἶχον καταθέσει τὰ ὅπλα καὶ εἶχον ἐπιδοθῇ εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῶν ἐκ τῆς πολεμικῆς συμφορᾶς καταστροφῶν.

Ἡ ἐνάτη ἐπέτειος ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ σκληροτέρου αὐτοῦ τῶν ἀγώνων μᾶς εὐρίσκει ἀκόμη ἐπὶ τῶν ἐπάλλεων. Μᾶς εὐρίσκει ὁμως νικητάς, μὲ τὸ ὅπλον παρὰ πόδας.

Ἐμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν μὲ ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν, ὅτι ὁ ἀγὼν τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρξε κατ' ἐξοχὴν ἀγὼν ἡθικός, ἡ δὲ νίκη ἡ ὁποία τὸν στέφει ἤδη μία τεραστία νίκη.

ΑΛΕΞ. Ν. ΔΙΟΜΗΔΗΣ
Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως

“ Η ΩΡΑΙΟΤΕΡΗ ΤΟΥ ΣΤΙΓΜΗ,,

Θυμάμαι πάντα, κι' έτσι σάν νά τις ζώ στο ένεστώς, τις στιγμές εκείνες του πρωϊνού της 28ης 'Οκτωβρίου 1940 που ξύπνησα ξαφνισμένος από τους διάτορους γόους της σειρήνας για νά πληροφορηθώ από τὸ γέρο θυρωρό μου, σάν μου ανέβασε τὴν ἐφημερίδα, ὅτι ἡ Ἰταλία μᾶς εἶχε κηρύξει τὸν πόλεμο.

Ἄκουσα τὴν εἶδηση, διάβασα τις λεπτομέρειες στὴν ἐφημερίδα — κι' ἀπόμεινα σιωπηλός. Ὅχι ἀποσβολωμένος. Σιωπηλός — καὶ ἀκίνητος, καὶ μὲ τὰ μάτια στυλωμένα στὸ πρωϊνὸ φῶς.

Δὲν εἶχα καμμία ἀπὸ τις συνειθισμένες ἀντιδράσεις πού φέρνει, αὐτόματα, μιὰ τέτοια εἶδηση, δὲν ἔκανα καμμία ἀπὸ τις σκέψεις πού προκαλεῖ. Δὲν κόχλασε μέσα μου ἄξιαφνο μίσος ἐναντίον τῶν Ἰταλῶν για τὴν τόσο ἄδικη (καὶ τόσο δειλὴ ἀπὸ μέρους μᾶς Μεγάλης Δύναμης) ἐπίθεση. Δὲν μὲ κατέλαβε φοβισμένη ταραχὴ για τὸ ἀνισο τοῦ πολέμου αὐτοῦ, για τις πιθανότητες τῆς ἡττας καὶ τις συνέπειές της. Δὲν μὲ κέντρισε τυφλὸ πολεμικὸ μένος. Τίποτα Ὅ,τι ἐνιωθα ἔτσι πού εἶχα ἀπομεινει σιωπηλός κι' ἀκίνητος, δὲν τὸ εἶχα νιώσει ποτὲ ἄλλοτε στὴ ζωὴ μου καὶ σὲ κανένα, πρὶν, ἄλλο πόλεμο. Ἦταν σάν νά εἶχα μπεῖ σὲ μιὰ «κατάσταση Χάριτος». Ἡ ψυχὴ μου ἦταν γεμάτη κατάνυξη — σάν μιὰ ψυχὴ πού ἀπογυμνώνεται ἀπὸ κάθε τι τὸ γήινο καὶ γίνεται ἕτοιμη νά πλουτισθεῖ μὲ τὸ Θεῖο. Καὶ μέσα σ' αὐτὴν τὴν κατάνυξη, εὐ α γ γ ε λ ί σ τ η κ α τὴν Ἑλλάδα.

Δὲν ἦταν ἡ ἀφηρημένη της ἔννοια, ἡ ἡ συμβολικὴ της παράσταση, ἡ κι' αὐτὸ ἀκόμα τὸ δραμὰ της, πού εἶχε εἰσχωρήσει μέσα μου, πού γέμιζε τὸ εἶναι μου καὶ ξεχειλίζει.

Ἦταν ἡ Ἑλλάδα αὐτούσια, στὴ ζωντανή της ὑπόσταση: μὲ τὰ βουνὰ καὶ τοὺς κάμπους της, τις θάλασσες καὶ τὰ ποτάμια της, τὰ δάση καὶ τὰ λουλούδια της — καὶ μ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους πού ζοῦσαν σ' αὐτὴν. Ὁ ἴδιος ἐγὼ εἶχα γίνει Ἑλλάδα. Ὅλα της ἦταν μέσα μου — κι' ἐγὼ ἤμουν μέσα σ' ὅλα. Ὅλα της μοῦ ἀνῆκαν — καὶ τοὺς ἀνῆκα. Δὲν ὑπῆρχε τίποτα πού νά μὴν τὸ γινώριζα καὶ νά μὴν τ' ἀγαποῦσα. Τίποτα πού νά μὴ μὲ θέρμαινε καὶ πού νά μὴν τὸ θέρμαινα. Ἡ ψυχὴ μου ξεχείλιζε ἀπὸ τρυφερότητα για ὅ,τι ἐλληνικὸ, ἀπὸ ἀδελφωσύνη για κάθε Ἕλληνα. Χάιδεψε ἀπαλὰ τὰ πάντα, χαμογελοῦσε ἡρεμα σὲ ὅλους. Κι' ἡ πνοὴ τοῦ ἀέρα, κι' ὁ ρόχθος τῶν θαλασσῶν, κι' οἱ μυρωδιές τῶν λουλουδιῶν καὶ τῶν θυμαριῶν, καὶ τὸ μουρμούρισμα τῶν τρεχοῦμενων νερῶν, καὶ τὸ τραγοῦδι τῶν πουλιῶν μοῦ ἀνταποδίδαν τὸ χάδι. Κι' οἱ ἄνθρωποι, νέοι καὶ γέροι, γυναῖκες καὶ παιδιὰ, ἀπὸ πολίτες, ἀπὸ βουνὰ, ἀπὸ κάμπους κι' ἀπὸ νησιὰ μοῦ ἀνταποδίδαν τὸ χαμόγελο. Κι' ἕνα φῶς ἀναστάσιμο ἔλουζε κι' ἐξωράιζε ὅλους καὶ ὅλα...

Τὸν «εὐαγγελισμό» αὐτὸν τὸν ἐνίωσαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες τὴν ἡμέρα ἐκείνη γιατί μόνο αὐτὸς ἐξηγεῖ καὶ φωτίζει τὴν προσφυγὴ τους στὰ δπλα χωρὶς τίποτα τὸ σαστισμένο, ἢ τὸ σκυθρωπὸ, ἢ τὸ μοιρολατρικὸ, ἢ καὶ τὸ πολεμοδόχαρο ἀλλὰ μὲ μιὰ ἡρεμὴ καὶ ἡμερὴ ἀπόφαση νά πολεμήσουν μ' ὅλες τους τις δυνάμεις — τεντωμένες ἕως τὸ ἄκρο. Αὐτὸς καὶ διαφοροποιεῖ τὸν πόλεμο τοῦτον ἀπὸ κάθε ἄλλο πόλεμο στὴν ἱστορία τῶν λαῶν γιατί κι' ἄλλοι λαοὶ πολέμησαν ἀπὸ «Χρέος πρὸς τὴν πατρίδα», ἢ «ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἐστιῶν», ἢ για νά προασπίσουν τὴν ἐλευθερίαν τους (κι' ὅταν ἀκόμα εἶχαν ν' ἀντιμετωπίσουν

πολύ δυνατότερους ἐχθρούς), ἐνῶ δὲν συνέβηκε ποτὲ σὲ λαὸ νὰ πάρει τὰ ὅπλα ὅπως οἱ Ἕλληνες τὸ 1940: ἔχοντας, ὁ κάθε ἕνας τους, μοναδικὸ κίνητρο τὴν Ἀγάπην, — μὴν ἀπέραντη, τρυφερή κι' ἀφιλοκερδῆ ἀγάπη πού ἀγκάλιαζε, μὲ χάδι καὶ μὲ χαμόγελο, τὸν τόπο τους ὅλο κι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τοῦ τόπου τους.

Κι' εἶναι γι' αὐτὸ — κι' ὄχι γιὰ τὸν ἡρωισμόδ πού ἔδειξε ἡ καὶ γιὰ τὴ νίκη πού κατήγαγε στὸν πόλεμο — πού ἡ 28ῃ Ὀκτωβρίου θὰ μείνει στὴν Ἱστορία ὡς «ἡ ὡραιότερη στιγμή» τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ σ' ὅλη, τὴ μακραίωνη, ζωὴ του.

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ

Πρόεδρος τῆς «Ἑλλ. Ἑταιρίας Λογοτεχνῶν

Α Π Λ Ε Σ Μ Α Ρ Τ Υ Ρ Ι Ε Σ

Εἶναι λίγοι οἱ ἀληθινὰ ὑψηλοὶ λόγοι ἀλλὰ εἶναι πολλοὶ οἱ γνήσιοι λαϊκοὶ ἐνθουσιασμοὶ σὲ ἡμέρες σὰν τὴ σημερινὴ καὶ σὲ ὥρες ἐθνικῆς ὑπερηφάνειας σὰν κι αὐτὴν πού μᾶς δίνει τὸ δικαίωμα νὰ ἔχουμε τὸ Μεγάλο Γεγονός. Οἱ Ἕλληνες μποροῦν πάντα νὰ τὸ κοιτάζουν κι οὔτε μιὰ στιγμή νὰ μὴν κατεβάζουν τὰ μάτια: Καμιά σκιά, καμιά ἀμφιβολία, οὔτε μιὰ δευτέρη σκέψη. Ὅ,τι ἦταν, μένει. Κι ὅπως τὸ εἶδαμε ἀπὸ πολὺ κοντά, ὅταν διαμορφωνόταν καὶ ὅταν ἀνέβαινε στὸ ὕψος πού στάθηκε ἀσάλευτο, τὸ βλέπουμε καὶ τώρα, ἀπὸ τὴ μικρὴ ἀπόσταση τῶν ἐννέα χρόνων καὶ μέσ' ἀπὸ τὶς πυκνὲς ὁμίχλες πού ἔριξαν μπροστά μας ἐχθροὶ καὶ φίλοι γιὰ νὰ χάσουμε τὸν προσανατολισμό μας, γιὰ νὰ ψαλιδίσουμε τὰ φτερά μας, γιὰ νὰ κατέβουμε ἀπὸ τὶς κορυφές. Εἶναι τὸ μόνο ἑλληνικὸ ὁ γεγονός, πού δὲν ἀλλοιώνεται, πού δὲν παρερμηνεύεται μέσα στὴν τόση ἀπιστία καὶ στὴν τόση φθορά.

Τὸ ἔβαλαν πλάι σὲ ἄλλες μεγάλες ἐλληνικὲς ὥρες κ' ἐτόλμησαν νὰ κάνουν συγκρίσεις. Μὰ συγκρίνεται ἡ ζωντανὴ καὶ ζεστὴ πραγματικότητα, πού δὲν ἔδωσε ἀκόμα ὅλη τὴν καρποφορία της, μὲ τὴν ἱστορία, πού ἔχει πιά τὴν ἴδια σχεδὸν θέση σὲ κάθε συνειδηση; Ἡ 28ῃ Ὀκτωβρίου, ὅσο κι ἂν μένει στὰ μάτια μας σὰν πελώριος ὄγκος ἀπὸ βουνὰ κι ἀπὸ πολεμικὴ τεχνικὴ πού δαμάσθηκαν ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ θέληση, περπατάει, μᾶς ἀκολουθεῖ, κι ὅλο κοντά μας βρίσκεται κι ὅλο ἀνανεώσεται, εἴτε μέσα

στὸ παραμύθι πέσει, — ἔγινε κιόλα χειμωνιάτικη ἱστορία στὰ χεῖλη τῆς γιαγιάς, — εἴτε τὴν ψυχρὴ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα δεχτεῖ, εἴτε σὲ λογοτεχνικὴ σελίδα ἀπλωθεῖ, ἀκόμα καὶ ἂν ὑποχρεωθεῖ νὰ γεμίσει τοὺς εὐκολοὺς καὶ πάντα ἴδιους ρητορικοὺς λόγους. Ἡ γενιὰ τῆς 28ῆς Ὀκτωβρίου ζεῖ ἀκόμα. Πῶς, λοιπόν, νὰ μετρήσει καὶ νὰ ἐκτιμήσει ὁλόκληρη τὴν ἀξία της, ἀφοῦ δὲν μπορεῖ νὰ χωριστεῖ ἀπ' αὐτήν, νὰ σταθεῖ σὲ ἀρκετὴ ἀπόσταση καὶ νὰ δεῖ τίς διαστάσεις της; Ἀκόμα δὲν ἐγίναμε ἐπίγονοι. Κι ὅ,τι λέμε κι ὅ,τι γράφουμε, δὲ εἶναι παρὰ ἀπλές μαρτυρίες γιὰ τὸ Μεγάλο Γεγονός.

Ζοῦμε, νομίζω, μόνο τὴν ἀρχὴ του. Ἡ συνέχεια καὶ ἡ τελικὴ διαμόρφωσή του θὰ εἶναι ὁ μέγας θρύλος τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, πού θὰ γίνει καὶ ἡ μεγάλη πηγὴ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀκμῆς του. Θὰ ἀντλοῦν οἱ Ἕλληνες καὶ ἡ πηγὴ δὲ θὰ στερεύει. Θὰ ἀντλοῦν οἱ ἄνθρωποι καὶ ὁ ἡρωϊσμός θὰ προβάλλει ὄχι σὰν παιχνίδι ἢ σὰν μυϊκὴ δύναμη ἀλλὰ σὰν ἀνάγκη ψυχῆς.

Μ' αὐτὴ τὴν αἴσθησι καὶ μ' αὐτὴ τὴν ἱκανοποίηση πανηγυρίζουμε τὴν 28ῃ Ὀκτωβρίου μιὰ φορὰ τὸ χρόνο ὅλοι μαζί, καὶ κάθε μέρα, κάθε ὥρα, κάθε στιγμή, χωριστὰ ὁ καθένας, καὶ δίνουμε τίς μαρτυρίες μας: Προστοιμάζουμε τὸ μεγάλο θρύλο τῶν αὐριανῶν Ἑλλήνων, τὴ δυνατὴ, τὴν ἀκατάλυτη ρίζα τῆς ζωῆς τους.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

Πρόεδρος τῆς «Ἑνώσεως Ἑλλήνων θεατρικῶν καὶ μουσικῶν κριτικῶν»

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΨΥΧΗ

Ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ στάθηκε πάντοτε ἔτοιμη νὰ πεῖ τό: «παρῶν» στὸ σάλπισμα τῶν μεγάλων στιγμῶν τῆς ἱστορίας. Στούς τριάντα αἰῶνες τῆς συνειδητῆς τῆς ζωῆς, δὲν εἶναι μιὰ ὥρα, δὲν εἶναι μιὰ στιγμή—λέω γιὰ τίς σταυρικὲς στιγμὲς τῆς ἀνθρώπινης πορείας—πού νὰ μὴ στάθηκε ὀρθία ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ, ἀγονάτιστη. Ἡ γενναία ἑλληνικὴ ψυχὴ.

Καὶ στάθηκε ἀληθινὰ γενναία, γιατί τὴν ὥρα ἐκείνη «ἤξερε», ἤξερε τί κάνει, ἤξερε τὴ θυσία, ἤξερε τὸν κίνδυνο, καὶ δὲν ἐδίστασε.

Δὲν εἶταν ἡ φαντασία ποὺ τὴν ἐσπρωχνε, δὲν εἶταν ἡ ἔπαρση, ἡ ματαιοδοξία. Εἶταν καὶ εἶναι πάντα μιὰ βαθύτερη συνειδησιὴ γιὰ τὴν ἴδια τῆς τὴν ἀξία. Γιὰ τὴν ἀξία τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Εἶναι μαζί μιὰ βαθύτατη συνειδησιὴ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια. Εἶναι, μὲ λόγια πὺρ γενικά, ἕνας ἔμφυτος ἰδεαλισμός, ποὺ ξεκινάει ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων, ποὺ ξεπηδάει ἀπὸ τὰ μύχια τῆς ὑπαρξέας τῆς. Ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ!

Κι' εἶναι, μὰ τὴν ἀλήθεια, νὰ τὸ φωνάξει κανεὶς, τὸ πῶς βρέθηκε τίς πὺρ πολλὲς φορὲς ἡ ψυχὴ αὐτὴ μέσα σ' ἕνα σῶμα ταιριασμένο, βασανισμένο, ἀχόρταστο. Κι' ἴσως νὰ 'ναι αὐτὸ ἴσα-ἴσα ποὺ γίνεκε γιὰ κείνην ἄσκηση καὶ ἀνάταση, αὐτὸ ἴσα-ἴσα ποὺ τὴν ἔκανε νὰ διψάει τόσο γιὰ ὅ,τι εἶναι δίκαιο καὶ γιὰ ὅ,τι εἶναι ὠραῖο.

Ποιὸς τὴν ἔπλασε ἔτσι τὴν ψυχὴ μας; Πῶς ἐπλάστηκε τέτοια ψυχὴ; Τὰ ψηλὰ βουνὰ εἶναι, ποὺ εἶναι ψηλὰ καὶ ἡμέρα; Ἡ θάλασσα ποὺ μᾶς ζώνει ἀπ' ὅλες τίς μεριές, θάλασσα ὅλο ἀγκαλιὲς καὶ παιχνίδια; Ἡ γῆς εἶναι, ποὺ εἶναι λεπτὴ κι' εὐαίσθητη στοῦ καιροῦ τὰ γυρίσματα; Τὸ φῶς εἶναι, ποὺ εἶναι διάφανο καὶ πεντακάθαρο πάντα; Ἡ εἶναι τὸ καλοκαίρι, τὸ λαμπερὸ καὶ πυρῶμένο; Ἡ ὁ χειμῶνας, ποὺ δὲν ξέρει ἀπὸ κατα-

χνιὲς καὶ πάγους; Εἶναι τὰ δέντρα τῆς; Ὁ πεῦκος κι' ἡ ἐλιά; Τὰ βράχια τῆς μὲ τὸ ξερὸ χορτάρι; Τ' ἀμπέλια τῆς; Ἡ τὸ θυμάρι;

Ναί. Ναί. Ὅλα εἶναι μαζί. Κι' εἶναι ἀκόμα κάτι ἄλλο. Εἶναι ποὺ βρέθηκε στὸ σταυροδρόμι τῶν καιρῶν, τῶν βοριάδων καὶ τῶν νοτιάδων, στὸ ἀδέρφωμα τῆς Δύσης καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Κι' εἶναι καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμα. Εἶναι ποὺ πάλαψε γιὰ νὰ σταθεῖ, εἶναι ποὺ μὲ τὰ δόντια βαστήχτηκε πάνω στὸ βράχο τῆς, εἶναι ποὺ μὲ τὰ νύχια γαντζώθηκε πάνω στὸ χῶμα τῆς, στὸ ἑλληνικὸ τὸ χῶμα. Ἄ, τὸ 'νίωσε ἀπὸ νωρίς, ὅτι εἶναι ἕνα μ' αὐτὰ τὰ βράχια καὶ μ' αὐτὸ τὸ λίγο χῶμα. Μιὰ ἔκφραση τῆς ἴδιας μορφῆς καὶ τῆς ἴδιας οὐσίας!

Ἄπ' αὐτὰ ὅλα πῆρε τόσο φῶς ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ, ἀπάνω σ' αὐτὲς τίς πέτρες ἀκονίστηκε ἡ δύναμή τῆς κι' ἡ ἀντοχὴ τῆς. Ἴσως καὶ γιὰ τοῦτο τὸ λόγο νὰ κουράζεται πότε-πότε τόσο ξαφνικά. Ἴσως γιὰ τοῦτο τὸ λόγο νὰ τῆς λείπει κατιτὶ λείθ, ἀπαλολομένο, τελειωμένο... Ρομαντικὴ ψυχὴ... μὲ φτερά μεγάλα... Πονεμένη ψυχὴ, πληγωμένη χίλιες φορὲς ἀπὸ ἐχθροὺς καὶ φίλους κι' ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ τῆς... ἑλληνικὴ ψυχὴ....

Ναί, αὐτὴ εἶταν ἡ ψυχὴ ποὺ ὀρθώθηκε στὸ σάλπισμα τῆς 28ης Ὀκτωβρίου. Στὰ 40. Βρέθηκε ἔτοιμη καὶ τότε, κι' ἄς μὴν τὸ 'λεγε κανεὶς. Βρέθηκε ἔτοιμη, ὥς εἶναι πάντα, ὥς εἶναι καὶ τώρα, ἂν τύχει κι' εἶναι τῆς μοίρας τῆς, ν' ἀκούσει ξανά τὸ βαρὺ τὸ χτύπημα μιᾶς καινούργιας ὥρας ἱστορικῆς γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ γιὰ τὴν Ἀνθρωπότητα!

28 Ὀκτωβρίου τοῦ 1949.

ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΕΤΣΑΛΗΣ

ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟ 1941*

(ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑ ΩΣ ΤΟ ΠΑΣΧΑ)

Τώρα πιά, περισσότερο από πρίν, δέν υπάρχει καμμιά διαφορά από τή μιὰ μέρα στην άλλη. Δέ σκοτίζεσαι άν είναι Σάββατο ή Κυριακή, καθημερινή ή γιορτή, κ' ή ήμερομηνία ή ίδια μπερδεύεται στο βάθος τής μνήμης. Ένα μόνο γεγονός υπάρχει, πού στέκεται σταθερό, άμετακίνητο, στο πιό κεντρικό σημείο τής υπαρξής σου, πού γίνεται ή άφετηρία κάθε σκέψης σου και κάθε συναισθήματός σου, για να σε κρατάει σε μιὰ διαρκή διέγερση: Αύτός ό άδίσταχτος, ό άδυσώπητος, ό άκατανόητος βομβαρδισμός, πού σκέπασε τή μικρή πόλη με καπνούς κι' έρείπια, πού γέμισε τίς ψυχές μ' έναν τρόπο πού δέν έχει τόν όμοίο του. Είναι άνθρωποι (και δέν κάνουν διάκριση ανάμεσα σε Τούρκους και Χριστιανούς, ανάμεσα στους ντόπιους και σε μάς τους ξένους), πού τους έμεινε ένα νευρικό τρεμούλιασμα στα χείλη, πού τό ίδιο τό τέμπο τής φωνής τους έχει αλλάξει, σά νά-ζησαν στο άναμεταξύ μιὰ τρομερή εποχή, σά νά γύρισαν από τήν ίδια τήν κόλαση. Φοβούνται να μιλήσουν δυνατά, φοβούνται να σκεφτούν, φοβούνται άκόμη να πάρουν συνείδηση πώς ζούν, γιατί κάθε τί πού ζεί είναι ύποχείριο σε βάρβαρες, σε παράλογες έκδικητικές δυνάμεις. Οι μέρες κυλούν άργές, μακριές, άτέλειωτες στην τραγική τους μονοτονία, κι' όμως ό κόσμος αύτός δέ μπορεί ν' άνακτησει τό χρώμα του. Τά πρόσωπα είναι ώχρά, χωμάτινα, τά μάτια σβυσμένα. Και τά σώματα δέ διατηρούν παρά μιὰ και μόνη ένεργητικότητα: Νά τρέξουν μακριά, να σωθούν, να μην ξαναντικρύσουν τήν κόλαση.

Κάθε μέρα, περιμένουμε τήν επανάληψη. Κάθε ώρα, κάθε στιγμή πού περνάει, — κι' ό ούρανός άνοίγεται συχνά όλοκάθαρος, χωρίς ίχνος σύνεφου — είναι άφόρητα γεμάτη από τό άγχος αύτής τής άναμονής, πού τσακίζει τά νεύρα, πού χαλαρώνει κάθε δύναμη για δουλειά. Όλος αύτός ό κόσμος έχει έγκαταλείψει τά πάντα. Ό τσαγκάρης έέχασε πώς κάποτε έφτιαχνε παπούτσια, ό καφετζής πώς σερβίριζε καφέδες, ό υπάλληλος πώς πήγαινε στο γραφείο του. Δέ σκέφτονται όλοι παρά πώς να γλυτώσουν άπ' αύτή τήν κατάρτα τ' ούρανού.

* *

Μέσα στο μικρό γραφείο μου τής πλατείας νιώθω τώρα τή μοναξιά σά μιὰ λύ-

τρωση. Έξω δέν άκούεται ανθρώπινο πάτημα. Καθώς βραδιάζει άργά, ό άέρας πού φυσούσε δαιμονισμένα παύει άπότομα και μιὰ βαθεία γαλήνη απλώνεται ανάμεσα γής κι ούρανοϋ. Η μέρα πού φεύγει μοιάζει σάν ένα κερι πού τρεμοσβύνει, πού έχει πιά φτάσει στο τέλος του. Καί νά, ένας ήχος μουσικής έρχεται στ' αυτιά μου, τρυφερός, άπαλός, όδυνηρά έγκάρδιος, πού μπαίνει σε όλους μου τους άρμούς, εισχωρεί σε μέρη του έαυτοϋ μου πού άκόμη δέν είχα γνωρίσει. Είναι από τό ραδιόφωνο του 'Αστυνομικού γραφείου. Ποτέ άλλοτε δέν κατανόησα τόσο βαθιά τήν άπροσμέτερη αξία τής μικρής αύτής ευεργετικής συσκευής. Ό ήχος διασχίζει τόν έρημο δρόμο για να φτάσει ως έμένα καθαρότερος από άχτίδα φωτός. "Υστερα από μιὰ μέρα γεμάτη από καθήκοντα — πού άπομακρύνουν κάθε ιδέα κινδύνου — και χονδροειδείς συγκινήσεις, να τώρα πού νιώθω, όπως ποτέ άλλοτε, ότι ή μουσική είναι ή άληθινή χώρα τής ψυχής. Παραδίνομαι σε μιὰ βίαιη νοσταλγία. Πόσο λίγος καιρός, άλήθεια, περισεύει για μιὰ τέτοια πολυτέλεια! Η σκέψη τρέχει έφτακόσια πενήντα χιλιόμετρα προς τό Νοτιά. Τρώει τήν άπόσταση με ταχύτητα άστραπής. Μερικοί σταθμοί φωτίζονται με ιδιαίτερη ένταση. Ό καθένας είναι δεμένος με μιὰ άνάμνηση: Γιάννενα, "Αρτα, "Αγρίνι, Μεσολόγγι, "Αμφισσα, Λειβαδιά, Θήβα... Περνώντας άπ' αυτούς, σε αντίστροφη φορά, είχα άρχισει να παίρνω συνείδηση μιās καινούριας πραγματικότητας, να γνωρίζω τό άληθινό πρόσωπο του πολέμου. "Υστερα — ένα μικρό σημαδάκι σε μιὰ γωνιά του χάρτη: "Αθήναι. Και μέσα σ' αυτόν τόν άπειροελάχιστο χώρο, υπάρχουν προσφιλείς, πού νοερά συγκεντρώνονται στο μικρό τουτο γραφείο του μετώπου, μιὰ όλόκληρη ζωή, πού δέν έχεις καιρό τώρα να τή σκεφτείς, σά να σε χωρίζουν άπ' αύτήν δεκάδες, εκατοντάδες χρόνια. Τόσο είναι τό παρόν έντονο, βίαιο, άπαιτητικό. Μιά άδελφή νοσοκόμος, πού ήρθε άπ' τήν πρωτεύουσα, μάς έφερε προχτές τήν ήχώ του μακρυνού αυτού κόσμου. Άνεβαίνοντας προς τό "Αργυρόκαστρο, είχε ύποστεί τήν τρομάρα ενός γερού βομβαρδισμού, για να μάς σερβίρει τώρα σαδιστικά, και μ' έκρήξεις άγανάκτησης, τ' άποθέματα τής πρόσφατης μνήμης της. Συνοψίζω: Γλέντι, θέατρο, καφενείο, συζήτηση. "Ησυχία και βεβαιότητα. Μέσ' από τό βάθος τής άνεσης τους, ρωτάνε: «Μά τί κάνουν αύτοί εκεί πάνω; "Ακόμη να πείσει τό Τεπελένι;» Ρωτάνε, άσφαλώς,

* Κόλτα «Νέα Έστία», τεύχος 469 τής 15-1-47.

δσοι δὲν ἔχουν δικούς τους νὰ πολεμοῦν. Ναί, τὸ Τεπελένι. Θὰ πέσει κι' αὐτό — συλλογίζομαι — ὅπως ἔπese ἡ Κορυτσά, τὸ 'Αργυρόκαστρο... 'Αλλὰ με τί θυσίες, με τί αἷμα! 'Όχι, ὅποιος δὲ βρέθηκε ἐδῶ κοντά, ὅποιος δὲν προσπάθησε, δὲν ταλαιπωρήθηκε, ὅποιος δὲν ἔζησε τὴν ἀτμόσφαιρα τούτη, δὲ θὰ μπορέσει ποτὲ νὰ νιώσει τὴ σκληρότητα τοῦ ἀγῶνα, τὴν ἀνισότητα τῆς πάλης, ἀλλὰ καὶ τὸ πραγματικό μεγαλεῖο τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς ποὺ δὲ δείχνεται με λόγια ἀλλὰ με ἔργα. Στὴν 'Αθήνα — τώρα με κυνηγᾷ ἡ δική μου μνήμη — μπορεῖς, ἀργοπορημένος ἀπὸ τὸ Θέατρο, νὰ φωνάξεις ἕνα ταξί καὶ νὰ γυρίσεις στὸ σπίτι σου, με μιὰν ἀσήμαντη δαπάνη. Βλέπεις, ἐκεῖ δὲ συγχωρεῖται οὔτε ἡ ἐλάχιστη, ἡ πιὸ ἀσήμαντη ταλαιπωρία. 'Εδῶ, δὲν ὑπάρχουν αὐτοκίνητα γιὰ νὰ μεταφέρουν τὰ πολυτιμα δέματα τοῦ στρατοῦ. 'Ακόμη νὰ πέσει τὸ Τεπελένι; 'Ασφαλῶς, ἡ 'Αθήνα ἄργησε πολὺ νὰ καταιάξει.

Κλείνω τὰ μάτια, γιὰ νὰ συγκεντρώσω τώρα ἄλλες εἰκόνες ποὺ μοῦ κατακλύζουν τὸ μυαλό. Σ' ἕνα ἀρβανίτικο χωριό, ἐδῶ παρακάτω, χτισμένο πάνω σ' ἕνα ὕψωμα, εἶχα πάρει τὸν περασμένο μῆνα — ἀρχὲς τοῦ Γενάρη — γιὰ πρώτη φορὰ συνείδηση τῆς σκληρότητας, εἶχα μάθει περὶ τίνος ἐπρόκειτο ἀκριβῶς. Εἶταν ἕνα βράδι, φορτωμένο ἀπὸ ὀμίχλη, ποὺ περνούαζε τὸ μυαλό ὡς τίς ρίζες του. Δὲ θὰ μπορούσε νὰ φαντασθεῖ κανεὶς ἀθλιότερον τόπο γιὰ νὰ μείνει ἄνθρωπος. Κρατῶ στὴ μνήμη μου ἕνα πράγμα μονάχα: τὴ λάσπη του. Μία πηχτή, κόκκινη λάσπη ποὺ κατακλύζει τὰ πάντα καὶ δὲν ὑπάρχει κανένας τρόπος νὰ σωθεῖς ἀπ' αὐτήν. Οἱ φαντάροι, ποὺ με κοιτάζουν περιέργως, καθὼς διασταυρώνονται μαζί τους, φαίνεται πὼς τὸ ἔχουν πάρει ἀπόφαση νὰ περιφέρονται με τὰ πόδια λασπωμένα ὡς τὰ γόνατα, με τὰ ροῦχα μουλιασμένα ἀπ' τὸ φιλοβρόχι. Θὰ περάσω τὴ νύχτα μου μαζί με μερικὸς ἀξιωματικούς τῆς Μεραρχίας, σ' ἕνα δωμάτιο ποὺ λογαριάζεται γιὰ πολὺ καλὸ. Μόνο ποὺ τὰ παράθυρα δὲν ἐφαρμόζουν καθόλου — γιὰ τζάμια δὲ γίνεται κουβέντα — καὶ τὸ πάτωμα σοῦ δίνει τὴν ἐντύπωση πὼς θὰ ὑποχωρήσει κάτω ἀπὸ τὰ πόδια σου... 'Ο φαντάρος ποὺ σερβίρει τὸν καφέ, βρίσκει τὴν ευκαιρίαν νὰ με ρωτήσει σιγανὰ: «Τί λένε στὴν 'Αθήνα; Πότε τελειώνουμε!» «Μὰ τώρα ἀρχίζουμε!» τοῦ ἀπαντῶ. Καὶ με κοιτάζει με τὰ στοργυλά, γατίσια μάτια του, γεμάτα ἀπορία. Αὐτὸς λογάριζε πὼς σὲ εἴκοσι μέρες — ὅσες θὰ κάμει ἐφεδρεία ἡ Μεραρχία — θὰ ἔχουμε ... εἰρήνη.

Οἱ ἀξιωματικοὶ θέλουν στοματικά νέα ἀπὸ τὴν 'Αθήνα. Οἱ ἐρωτήσεις τους πέφτουν βροχηδόν, ποὺ δὲν προφτάνω ν' ἀπαντῶ στὸν καθένα. Ζητοῦν ἀπίστευτες λε-

πομέρειες. Εἶναι ἀπληστοὶ γιὰ πράματα ἀπεριγράπτως κοινὰ. 'Αλλὰ ὅ,τι ἔχουν νὰ ποῦν αὐτοί, εἶναι γιὰ μένα ἀφαντάστως πρωτότυπο, ἀπροσδόκητο, ἐκπληκτικό. Ρουφῶ με λαίμαργία τίς ἀφηγήσεις τους καὶ διαβάζω πάνω στὶς σκληρυμένες, θεληματικές τους μορφές, τὴν ἐπιβεβαίωσή τους.

... Πῆρα, ἀργοπορημένη, τὴ διαταγὴ (ἀποσῶ τώρα μερικά κουρέλια ἀπὸ τὴ μνήμη μου ἀλλὰ διατηρῶ ὅλη τὴν αἴσθηση τῆς δραματικότητος ποὺ περικλείουν), ποὺ ὀριζε νὰ καταληφθεῖ ἕνα ὕψωμα τοῦ Μαλίσσας. Διηγείται ἕνας ψηλός, ξερακιανός λοχαγός, ποὺ ἔχει πάρει τὴν προαγωγὴ ἐπ' ἀνδραγαθίᾳ σὲ ταγματάρχην, ἀλλὰ δὲν τοῦφεραν ἀκόμῃ τίς νέες ἐπιδόσεις ἀπὸ τὰ Γιάννενα. Κ' ἡ πιὸ μικρὴ καθυστέρηση ἄφηνε ἐκτεθειμένα τὰ νῶτα μιᾶς ἄλλης μονάδας, ἔβαζε σὲ ἄμεσο κίνδυνον τὴν ἴδια τὴ στερεότητα τοῦ μετώπου. 'Αναμετροῦσα τὸ μέγεθος τῆς εὐθύνης καὶ τὰ μέσα ποὺ διέθετα γιὰ νὰ τὴν ἀντιμετωπίσω. Στὸ τάγμα δὲν εἶχαν μείνει παρὰ ἑκατὸν δέκα ἑξ ἄνδρες γεροί. Κουκία μετρημένα. Κι' αὐτοὶ ἄγρυπνοι, κατάκοποι, πεινασμένοι. Δυὸ μέρες μ' ἕνα ξερὸ κομμάτι κουραμένα. Τοὺς ἀνακοίνωσα τὴ διαταγὴ. «Παιδιά, πρέπει ν' ἀνεβοῦμε» νὰ κρατήσουμε τὸ ὕψωμα. Μέσα στὴ νύχτα, τὸ βλέπαμε νὰ ὀρθώνεται σὰ μιὰ τεράστια, ἀπειλητικὴ σκιά. Κ' ἡ θύελλα οὐρλιάζε σὲ ὅλη τὴν ἑκταση. «Ν' ἀνεβοῦμε», εἶπαν. Ποτὲ μιὰ λέξη τόσο κοινὴ δὲν ἔκλεισε τόσο ἀποφασιστικότητα, τόσο ἐγκαρτέρηση, τόσο ἡρωϊσμό. 'Εκανε ἕνα κρῦο πηχτό, βαρὺ σὰ μολύβι, ποὺ σοῦ μούδιαζε κορμὶ καὶ ψυχὴ. Δὲν ἐξουσίαζες τὰ μέλη σου. Τὰ πόδια χώνονται μέσα στὸ χιόνι ὡς τὸ γόνατο. Καὶ πολλές φορές ὑποχωρεῖ κάτω ἀπὸ τὸ πῆλα σου ἡ ἄσπρη μάζα, γιὰ νὰ μὴν εἶσαι ποτὲ οἴγουρος πὼς θὰ πατήσεις γερά, πὼς δὲ θὰ κουτρουβαλήσεις πίσω. Δυὸ ὥρες μαρτυρικὴ, σιωπηλὴ ἀνάβαση, δυὸ ὥρες πάλη με τὸν ἄνεμο ποὺ σοῦ σφεντονίζει καταπρόσωπο, σὲ πυκνὲς μάζες, τὸ χιόνι καὶ σοῦ κόβει τὴν ἀναπνοή. 'Αλλὰ τὸ Στρατηγεῖο εἶχε ἔγκαιρα εἰδοποιηθεῖ πὼς τὸ ὕψωμα βρισκόταν στὰ χέρια μας...

... Πήγαίνα ν' ἀνακοινώσω αὐτοπροσώπως μιὰ ἐπείγουσα διαταγὴ ἐπιχειρήσεων. Εἶχα παρατήρει τὸ ἄλογο ποὺ δὲ μοῦ χρησίμευε, καὶ πεζοποροῦσα μέσα στὸ χιόνι, σ' ἕνα φοβερὰ ἀνώμαλο ἔδαφος. (Εἶταν τώρα ἕνας κοντός, βαρὺς, σαρανταπεντάρης ταγματάρχης). Κάπου, σὲ κάποια στροφή, σ' ἕνα ξακλήρι κοντά, ἄκουσα φωνές, ἀντελήφθηκα ζωηρὴ κίνηση. Κουβαλοῦσαν βιαστικά, κρυοπαγημένους φαντάρους, ἀπὸ κάποιο ἄλλο σημεῖο ποὺ εἶχε βομβαρδισθεῖ. Ξαπλωμένοι πάνω στὸ χιόνι, με πόδια πρισμένα, κατάμαυρα, γιὰ τὰ ὁποῖα δὲ μπορούσαν νὰ διατηροῦν καμὶν ἐλπίδα, παρυσίαζαν ἕνα θέαμα ἀπερίγραπτης τραγικότητος. Μόλις με ἀντίκρυσαν, τὰ μάτια

τους ἔλαψαν. Δὲν εἶταν γιὰ νὰ μοῦ ζητήσουν μιὰν ὁποιαδήποτε βοήθεια. Λίγο ψωμί, μιὰ μπουκιά ψωμί, ἔφτανε νὰ τοὺς ἀναφτερώσει, νὰ τοὺς ξανακάμει ἀνθρώπους. Εἶχαν πέντε μέρες χωρὶς νὰ βάλουν τίποτα στὸ στόμα. Κατόρθωσα, ἀπὸ μιὰ γειτονικὴ μονάδα, νὰ ἐξοικονομήσω μερικὲς κουραμάνες, νὰ τοὺς προσφέρω ἀπὸ μιὰ φέτα. Ποτὲ δῶρο ἀνθρώπινο δὲν ὑπῆρξε πρὶν εὐπρόσδεκτο. Τὰ μάτια τους ἔτρεχαν δάκρια εὐγνωμοσύνης...

Σὲ μιὰ στιγμή, ἀκούστηκαν ἀπέξω κραυγές. Κάποιος πονοῦσε φοβερά, τόσο πού ὁ θάνατος νὰ μοιάζει γι' αὐτὸν ἀπολύτρωση. Πετάρχηκε ἔξω ὁ ξερακιανὸς λοχαγός. Κι' ὅλοι σῶπασαν γιὰ λίγο, προσηλωμένοι στὸ οὐρλιασμα πού ἐξέσκιζε τὸ σκοτάδι. «Δὲν εἶναι τίποτα, μᾶς εἶπε, ἐπιστρέφοντας γρήγορα. Φαίνεται πὼς βρίσκειται στὸ τέλος...». Ἐπρόκειτο γιὰ κάποιον δυστυχισμένο, πού καμμιά ἱατρικὴ βοήθεια δὲ χωροῦσε στὴν περίπτωσή του.

Ἐνιωθα μιὰν ἀνατριχίλα νὰ μοῦ διαπερνᾷ ὅλη τὴν ὑπαρξή, κάτι σὰν ἱλιγγο. Μὲ κυριαρχοῦσε ἓνα συναίσθημα σύνθετο, πού δὲ θὰ μπορούσα νὰ τὸ καθορίσω μὲ ἀκρίβεια: Θαυμασμός, φόβος, συμπόνοια... Κι'

ἐνῶ οἱ ἀξιωματικοὶ κάθισαν γύρω στὸ μικρὸ τραπέζι νὰ παίξουν πόκερ—σὰ νὰ εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ συγκινήσεις!—ἐγὼ στριφογυρίζω ὥρες μέσα στὶς κουβέρτες, ὡς πού νὰ μὲ πάρει ὁ ὕπνος.

Ὁ πληθυσμὸς πού ξεσηκώνεται, πρὶν ἀκόμη χαράξει τοῦ Θεοῦ ἡ μέρα, τραβάει ὁ μισὸς γιὰ τὸ βουνό (ὅσοι, δηλαδή, ἀντέχουν στὴ δύσκολη, καθημερινὴ πεζοπορία), ὁ ἄλλος μισὸς γιὰ τὸ Κάστρο. Εἶναι ἓνας λόφος ἀπὸ πέτρα, πού στέκεται ὀρθὸς πάνω ἀπὸ τὴ μικρὴ πλατεῖα, βιγλάτορας τῆς ἐρημιᾶς. Ἡ φύση ἢ ἡ ἰδία ἔχει ρυθμίσει τὸ πεπρωμένο του. Ἀπάνω σ' αὐτὸν τὸ βράχο εἶναι χτισμένο τὸ Κάστρο, ἀπὸ σκληρὴ πέτρα καὶ λάσπη, μὲ στερεότητα τοιμέντου. Θαυμαστὸ ἀνθρώπινο ἔργο, πού ἡ ἱστορία του χάνεται μέσα στοὺς αἰῶνες, γίνεται θρύλος. Ἐνα στενὸ, κατακόρυφο μονοπάτι, σὲ φέρνει ἀπὸ τὴν πλατεῖα στὴν εἴσοδο τοῦ Καστρου, μέσα σὲ δέκα λεπτὰ τῆς ὥρας. Ἀλλὰ δὲ βιάζεσαι νὰ μπεῖς, γιατί σ' αἰχμαλωτίζει, ἀπὸ κεῖ πάνω, τὸ θέαμα. Πρῶτα-πρῶτα τὸ Ἀργυρόκαστρο, μὲ τὰ σπίτια του πού σκαρφαλώνουν ἀπάνω στὶς πλαγιές—πε-

ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

ρίεργα κοπάδια ζώων, διψασμένων γιὰ φῶς καὶ οὐρανό. Ὅλα ἐδῶ ἔχουν πράγματι μιὰ τάση πρὸς τὰ ὕψη. Κ' ἡ ψυχὴ κουράζεται ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀδιάκοπη προσπάθεια. Ὁλόγυρα κλείνεται ὁ ὀρίζοντας ἀπὸ τὴν ἀλυσίδα τῶν χιονισμένων βουνῶν, ποὺ κρύβουν τὸν ἥλιο πολὺ πρὶν ἀνατείλει καὶ πολὺ πρὶν δύσει, ποὺ στενεύουν τὴ μέρα, λιγοστεύουν τὶς ὥρες, ἀκίνητοὺν τὴ ζωὴ. Κι' ὅμως οἱ ὥρες γίνονται πιδό μακριές, γιὰ νὰ μετράς τὰ λεπτά καὶ τὰ δευτερόλεπτα στὴν ἀδυσώπητη πορεία τους, ὅπως ἕνας κατὰδικὸς τὶς στάλες τοῦ νεροῦ στοῦ βάθος τοῦ κελιοῦ του. Μὰ ὅχι, δὲν ἔχω δίκιο. Τὸ μοναδικὸ αὐτὸ θέαμα, ποὺ ἄλλοι θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τὸ ἀπολαύσει; Κάτω, χαμηλά, σὰ στὸν πυθμένα ἐνὸς τεραστίου πηγαδιοῦ μὲ ἀνοιχτὰ χεῖλη, ἡ μικρὴ πεδιάδα τοῦ Δρίνου ἀνασαίνει ρυθμικά, ἥσυχά, χαρούμενη γιὰ τὴ μοῖρα της, ὑπομονητικὴ καὶ ὑποταγμένη. Πέρα μακριά, στοῦ βάθος, ἕνα μόνον μικρὸ ἄνοιγμα. Καὶ κατὰμπροστα, ἕνα βουνό,— τὸ Τεπελένι...

Ὁ κόσμος (τέσσερες, πέντε χιλιάδες ἄτομα;) ἢ πλημμυρίζει τὸ Κάστρο. Κάτω ἀπὸ τὶς πανύψηλες στοές του, ἀνάμεσα στὶς φοβερὲς κολώνες, ποὺ σχηματίζουν μακριές σειρές, μιὰ θλιβερὴ μάζα ἀνθρώπων σαλεύει μὲ τὸ δικό της ρυθμό, μιὰ ἀτέλειωτη στρατιὰ καταδίκων σωπαίνει, σὰ νερὸ ἥσυχης λίμνης, ἢ βογγάει, σὰν ξαφνικὸ κύμα νεροποντῆς. Εἶναι ἕνα παρδαλὸ τέρας, ἀνήσυχον γιὰ τὴ μοῖρα του, ποὺ μὲ χλιαρὲς κινήσεις ἀπλώνει τὰ πλοκάμια του σὲ κάθε γωνιά ποὺ θεωρεῖ πιδό ἀσφαλισμένη ἀπὸ τὶς μπόμπες, πιδό προφυλαγμένη ἀπὸ τὰ νερά ποὺ στάζουν χωρὶς ἔλεος, ἀπὸ τὴ μούχλα ποὺ δὲν ἔχει ποτὲ ξεραθεῖ. Μεγαλοπρέπεια καὶ ἀθλιότητα, δύναμη καὶ ἀδυναμία, πολιτισμὸς καὶ βαρβαρότητα. Ὅλες οἱ ἰδέες συγκρούονται μέσα στοῦ μυαλό σου, ποὺ διψᾷ ὥστόσο τὴ διαύγεια, ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ ὑποφέρει τὸ χάος. Γυρεύοντας τὸν ἴδιον τὸν ἐαυτό σου, παραδέρνεις ἀνάμεσα σὲ μιὰν ἀμπώτιδα καὶ παλλίρροια, ποὺ σοῦ δίνει ὅλες τὶς δυνατότητες καὶ σοῦ στερεῖ ὅλες τὶς εὐκαιρίες.

Οἱ Ἑλληνικὲς Ἀρχὲς ἔχουν μεριμνήσει γιὰ κάποιο συσσίτιο. Πολλοὶ τριγυρίζουν μὲ βουλήμια γύρω στὰ καζάνια, περιμένοντας ἀνυπόμονα τὴν ὥρα τῆς διανομῆς. Ἄλλοι ὅμως, οἱ περισσότεροι, δὲν κοιτοῦν νὰ πλησιάσουν, νὰ πάρουν σειρὰ στὶς οὐρές, εἴτε γιὰ νὰ μὴ χάσουν τὴν καλὴ θέσιν ποὺ πέτυχαν, εἴτε γιὰτὶ οἱ συναγεμνοὶ τοὺς κρατᾶνε σὲ διαρκὴ διέγερση, ποὺ ἐξουδετερώνει τὴν πείνα. Ἄντρες τσακισμένοι σὰ σουγιάδες, γυναῖκες μὲ ἀλλόφρονη ματιά, παιδιὰ βρώμικα ποὺ μισοκλαίνε. Ἀρρωστοὶ τυλιγμένοι σὲ κουρέλια. Κοπέλλες, ποὺ χθὲς ἀκόμη πρέπει νὰ εἴταν ὄρατες. Ἐγκυες γυναῖκες ποὺ γεννοῦν πρόωρα, ἀνάμεσα στοῦ πληθὸς, ἀπροστάτευτες ἀπὸ τὰ ρεύματα τοῦ παγωμένου ἀέρα. Ἐνα πλῆθος ταπει-

νῶν ὑπάρξεων, ποὺ ὁ πόλεμος τοὺς ἄρπαξε τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς καὶ τοὺς προσφέρει τὸ θάνατο. Μὰ αὐτοὶ θέλουν νὰ ζήσουν. Τὸ ἐνστικτο τῆς αὐτοσυντήρησης, δυνατότερον ἀπὸ κάθε λογικὴ, ἀπὸ κάθε ἀξιοπρέπεια, τοὺς ἔχει κυριαρχήσει ὥς τὴν τρέλλα.

Μάθαμε πὼς φέραν κάμποσους Ἰταλοὺς αἰχμαλώτους κι' ἀνεβαίνουμε νὰ τοὺς δοῦμε ἀπὸ κοντά. Τοὺς ἔχουν κλείσει προσωρινὰ (γιατὶ γρήγορα θὰ τοὺς μεταφέρουν στὰ μετόπισθεν) μέσα στοῦ στρατώνα τοῦ Κάστρου. Τί οἰκτρὸ θέαμα! Εἶναι μερικὸι τραυματισμένοι, ἄλλοι ἄρρωστοι, κι' ὅλοι, χωρὶς ἐξαίρεση, πεινασμένοι. Τοὺς γίνεται μιὰ πρόχειρη περίθαλψη. Κι' αὐτοὶ προσφέρονται πρόθυμα γιὰ ἄγγραφα, μὰ δὲ χρειάζονται πολλοὶ τριάντα εἶναι ἄρκετοι. Ποτέ δὲν εἶδα, βιαστικότερους ἐργάτες. Νά, λοιπόν, τί ὅπλα ταιριάζουν στὰ χέρια τους: τὰ φτυάρια καὶ οἱ ἄλινες. Καθαρίζουν τὴν ἐξωτερικὴ πλατεῖα τοῦ Κάστρου ἀπὸ ὄγκους βρωμιάς καὶ τὴν ἰσοπεδώνουν ταχύτατα, μὲ φανερὴ ἄμิลλα καὶ μὲ μιὰ συγκινητικὴ εὐσυνειδησία. Ζητοῦν μόνον ψωμί καὶ νερό. Κι' εἶναι εὐτυχισμένοι.

Πραγματικά, λάμπουν τὰ μάτια τους. Μιλοῦν γιὰ τοὺς δικούς τους, γιὰ τὶς γυναῖκες τους, γιὰ τὰ παιδιά τους. Βγάζουν ἀπὸ τὶς τσέπες τους τσαλακωμένες φωτογραφίες. Μισοῦν τὸ Μουσολίνι. Χαίρονται ποὺ τοῦ τὴν ἔσκασαν, πρὶν προφτάσουν σχεδὸν νὰ ρίξουν τοῦφεκιὰ. Ναι, πρὶν δέκα μέρες ἀκόμη, βρίσκονταν στὴν Ἰταλία. Τοὺς ἔλεγαν πὼς θὰ πᾶνε στὴν Ἀθήνα, γιὰ παρέλαση. Κι' ἀπὸ βαπόρι σὲ αὐτοκίνητο, βρέθηκαν ξαφνικά, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουν, μπροστὰ στὴν Ἑλληνικὴ λόγχη... Ὡστε, μόλις πρὶν δέκα μέρες βρίσκονταν στὴν Ἰταλία; Νά μιὰ πληροφορία ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει ἰδιαίτερα. Αὐτοὶ, λοιπόν, ἀνανεώνονται, δυναμώνουν ἀδιάκοπα σὲ ἀριθμὸ καὶ σὲ μέσα! Ἄλλὰ— «περιμέναμε, λένε, τὴν ὥρα, νὰ σηκώσουμε τὰ χέρια ψηλά. Δὲ θέλαμε νὰ πολεμήσουμε. Δὲν καταλαβαίναμε τί δουλειὰ ἔχουμε στὴν Ἑλλάδα...»

Εἶναι κι' ἕνας ἀξιωματικὸς, ὁ μόνος, νομίζω, ἕνας νεαρὸς ἀνθυπολοχαγός, σχεδὸν ἀσφαλῶτως, μὲ πρόσφατο βαθμιακόχρονο, ματιὰ σκληρὰ, σχεδὸν ὑπεροπτικὴ. Οἱ μονοσύλλαβες ἀπαντήσεις του, ἀφίνουν νὰ διαφανεῖ ἡ κρυφὴ του πεποίθηση γιὰ τὴ δύναμιν τῆς φασιστικῆς Ἰταλίας. «Γιατὶ ρίχνετε βόμβες ἀπάνω στὸν ἄοπλο πλῆθυσμό;» Δείχνει μὲ μιὰ ἐκφραστικὴ γκριμάτσα μερικὸς ἀξιωματικὸς τῆς χωροφυλακῆς ποὺ στέκονται ἐκεῖ. Τοῦ ἐξηγοῦμε ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ ἀξιωματικὸς τοῦ στρατοῦ, ὅτι καμμιὰ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία δὲ σταθεμεῖ μέσα στοῦ Ἀργυρόκαστρο. Μὰ δὲν κλονίζουμε τὴν πεποίθησή του πὼς οἱ βόμβες τοὺς πέφτουν ἐπάνω σὲ στρατιωτικούς στόχους. Εἶναι φασίστας. Ἐνας ποὺ πιστεύει

πὼς ἡ μοίρα τῆς Ἑλλάδας εἶναι νὰ γίνη Ἰταλική ἀποικία.

* *

Φλεβάρης 12. Εἶναι μερικὲς ἡμερομηνίες ποὺ δὲ σβουθνοῦνται ἀπὸ τὴ μνήμη. Ἡ πέτρινη πολιτεία ἀπλῶναι τὰ μουδιασμένα μέλη της κάτω ἀπὸ ἕναν ἀπροσδόκητα ζεστό, σχεδὸν ἐκτυφλωτικό, χειμωνιάτικο ἥλιο. Μοιάζει περισσότερο ἐγκαταλειμμένη, σὰν ἀπὸ αἰῶνες νεκρή, μέσα στὴ μέθη τοῦ φωτός. Καὶ τούτῃ ἀκριβῶς τὴν ὥρα, μιὰ δίσπα γιὰ θάλασσα μὲ τυραννεῖ, γιὰ τὴ γλυκεῖα χαϊδευτική θάλασσά μας ποὺ ἀπορροφᾷ τὶς ἀκτίνες, ἀδελφική, γεμάτῃ πραότητα, ἀκόμη καὶ στοὺς μεγάλους της θυμούς, φίλῃ τῆς καρδιάς μας. Ἡ πέτρα κάτω ἀπὸ τὰ βέλη τοῦ ἡλίου δὲν ἔχει κανένα μῆνυμα νὰ σοῦ στείλει, γίνεται περισσότερο ἐχθρική καὶ βουβή.

Ὁ πληθυσμὸς ποὺ γεμίζει τὸ Κάστρο εἶναι σήμερα ἀνήσυχος πολὺ. Μέσα στὸν ἀέρα δομίζονται τὴν ἀγωνία τῆς ἀναμονῆς γιὰ κάτι τὸ φρικιαστικό. Ἡ σειρήνα ἔχει ἀρχίσει ἀπὸ νωρὶς τὶς προειδοποιήσεις της. Ὅταν ἀκούεται ὁ θόρυβος τῶν κινητῶν, ἀπὸ πολὺ ψηλά, δὲ φανταζόμαστε ἀκόμη πὼς ἔφτασε ἡ ὥρα. Μὰ πέφτει ξαφνικά μιὰ δέσμη ἀπὸ βόμβες, πρὶν ἀκόμη ἀρχίσει τὸ ἀντιαεροπορικό μας. Τί συμβαίνει, λοιπόν; Καὶ μῆς πιστεύαμε πὼς μπορούμε τώρα νὰ ἐλπίζουμε σὲ μιὰν ἀποτελεσματικὴ ἄμυνα...

Κατεβαίνουμε γιὰ νὰ ἐγκαινιάσουμε ἕνα καινούριο καταφύγιο, βαθιά, μέσα στὰ σπλάχνα τοῦ Κάστρου, ποὺ εἶχε ἀνακαλυφτεῖ τελευταῖα. Μὲ λίγο σκάψιμο τὸ χῶματος, σ' ἕνα σημεῖο ποὺ ὑποδείχτηκε ἀπὸ ντόπιους, φανερώθηκε ἡ στενὴ πέτρινη σκάλα ποὺ τρυπώντας σχεδὸν κάθετα τὴ γῆ, οδηγούσε στὸν προθάλαμο ἐνὸς μεγάλου δωματίου, ὅπου ἀνάπνεες τὴ μυρουδιά τοῦ χῶματος καὶ τῆς πέτρας μὲ ἀπόλυτη σιγουριά "Ὅγκοι σκληροὶ σὲ προσάτευσαν πάνωθ' σου, κι' ὁ ἐξωτερικὸς τοῖχος τοῦ φρουρίου εἶχε πάχος ἐνὸς ὀλόκληρου δωματίου. Μερικὲς βόμβες ποὺ τὸν εἶχαν χτυπήσει παλιότερα μόλις κατόρθωσαν νὰ τὸν ξεγδάρουν. Ἐκεῖ μέσα, λοιπόν, θυμᾶμαι μιὰν ἀδύνατη, χλωμὴ γυναικοῦλα, πανικοβλήτη, ποὺ ὅλο τὸ κορμὶ της σπάρανε σὰ χορδὴ τόξου ἀπότομα χαλαρωμένη. Δὲν εἶχα ποτὲ φαντασθεῖ πὼς ὁ φόβος μπορούσε, σὲ τέτοιο βαθμὸ, νὰ κατακυριεύει μιὰ ψυχὴ. «Μά, κυρά μου, (εἶταν χριστιανὴ) ἐδῶ μέσα δὲν ὑπάρχει κανένας κίνδυνος· ἀπολύτως κανένας». Ἀκούονταν τώρα τὸ ἀντιαεροπορικό μας ποὺ χτυποῦσε πυκνά, ἐγκαρδιωτικά. «Μὴ φοβῶσαι. Εἶναι δικά μας». Μὰ δὲ μπορούσε νὰ μιλήσει, ἴσως οὔτε κἂν νὰ σκεφτεῖ. Καὶ πολλὴ ὥρα ὕστερα, ἔβλεπα τὸ κορμὶ τῆς ν' ἀναταράσσεται βίαια μέσα στὸ μισόφωτο, ἐκεῖ χάμου, στὴ βάση τῆς σκάλας, πάνω στὸ χῶμα.

Αὐτὸ τὸ βαθὺ καταφύγιο, ποὺ ὁ προορισμός του ἄλλοτε εἶχαν ἄλλος φυσικός,

εἶχε ἕνα μεγάλο μάτι γιὰ νὰ ἐπικοινωνεῖ μὲ τὸν ἔξω κόσμον. Εὐτυχῶς. Ἐνα παράθυρο, ὀλάνοιχτο πρὸς τὸ φῶς, ποὺ ἔπρεπε ὅμως ν' ἀναρριχηθεῖς γιὰ νὰ τὸ φτάσεις, κ' ὕστερα νὰ προχωρήσεις πρὸς τὰ ἔξω, σὲ ὅλο τὸ πλάτος τοῦ τοίχου — πέντε· ἔξη μέτρα — γιὰ νὰ βρεθεῖς μπροστὰ σ' ἕνα θέαμα ἀσύλληπτης τραγικότητας. Ὁλόκληρη ἡ πόλη μπροστὰ σου, σκεπασμένη μὲ καπνοῦς, ἀνέπνεε τὸ θάνατο. Θάλεγες πὼς τὸν γεννῶνταν μαζωχικά, καθὼς τῆς προσφερόταν σὲ δόσεις. Μὰ εἶταν, ἤδη, νεκρὴ πρὸ πολλοῦ, κ' οἱ χαριστικές βολές μάταιες. Ρωτιόσουν, γιατί ὅλη αὕτῃ ἡ μανία, ἡ ἄσκοπη καταστροφή; Τ' ἀεροπλάνοι ριψοκινδύνευαν καθόδους ἀνάμεσα στὶς βολές τοῦ ἀντιαεροπορικοῦ μας ποὺ ἔστιζαν μὲ λευκὰ συνεφέκια τὸν οὐρανὸ. Κι' ἀπὸ τὴν ἀσφάλεια τοῦ σημερινοῦ παρατηρητηρίου, ἀναπολοῦσα τὴν ἄλλη φορὰ — πρὶν δεκαπέντε μέρες—ποὺ θαμμένος μὲ μερικὸς ἄλλους σ' ἕναν φτωχὸ, ἀδύναμο, κατασκότεινο θαλαμίσκο, ἄκουα γύρω μου τὶς βόμβες νὰ σκάβουν καὶ νὰ τραντάζουν τὴ γῆ. Τώρα μὲ πλημύριζε ἕνα συναίσθημα περιέργης εὐεξίας, σὰ νὰ εἶχα μόλις γλυτώσει ἀπὸ τὶς κάνες τοῦ ἐκτελεστικοῦ ἀποσπάσματος, σὰ νὰ εἶχα ἐξαναυρίσει στὴ ζωὴ. Συλλογιόμουν μόνο τοὺς δικούς μας ποὺ θὰ εἶχαν μείνει κάτω. Ὁ Στρατηγός, σίγουρα, δὲ θὰ δεχόταν ποτὲ νὰ προφυλαχτεῖ. Θύμωνε καὶ μόνο νὰ σκεφτόσουν ὅτι φοβόταν τὸ θάνατο.

Μὰ ὁ θάνατος ἀπὸ τὶς βόμβες τῶν ἀεροπλάνων εἶναι ὁ χειρότερος ποὺ μπορεῖ νὰ σοῦ τύχει. Δὲν πῆγα ποτὲ νὰ παρακολουθῶ, ὕστερα ἀπὸ ἕναν βομβαρδισμό, τὴν περισυλλογὴ τῶν νεκρῶν καὶ τῶν τραυματιῶν, ποὺ ἔχουν γίνεῖ μιὰ μάζα μὲ τὰ ἐρείπια. Εἶναι κάτι ποὺ ξεπερνάει τὶς δυνάμεις μου.

Ρίχνω μιὰ τελευταῖα ματιὰ στὴν καταδικασμένη πόλη. Καινούριες τοῦφες καπνοῦ ἀνεβαίνουν, σὰν τεράστια λουλούδια, ποὺ φύτρωναν ξαφνικά, κ' ὕστερα ἀπλώνονται γρήγορα, σοῦ κρύβουν πάλι τὸ νεκρὸ σῶμα. Μιὰ νευρική ἐνεργητικότητα μὲ κατέχει, γιὰ νὰ θέλω νὰ ἱκανοποιήσω ὅλες μου τὶς περιέργειες. Ἀνεβαίνω, χωρὶς ἀναβολή, τὴ στενὴ πέτρινη σκάλα, καὶ σ' ἕνα λεπτό, βρίσκομαι ἀνάμεσα στὸ πλῆθος. Εἶναι ἕνα θέαμα ἀπερίγραπτο. Ὅλη ἡ παρδαλὴ μάζα κινεῖται ἀπεγνωσμένα, σπαρταράει σὰν ἕνας ἄνθρωπος, βγάζει ἄναρθρες κραυγές, γόους, ξεφωνητά, μοιρολόγια. Μοῦ φάνηκε τὸ φρούριο σὰν ἡ γιγάντια κοιλιὰ ἐνὸς μυθικοῦ θηρίου, ποὺ ἔχει καταπιεῖ μερικὲς χιλιάδες ζωντανούς ἀνθρώπους. Δὲν ὑπάρχει πιά γι' αὐτοὺς καμμιὰ σωτηρία. Ἐχουν χάσει κάθε δύναμη ν' ἀντιδράσουν στὴ μοιραία τους διάλυση, στὴν πολτοποίηση, ποὺ ἀρχίζει σιγὰ σιγὰ μέσα στὰ σπλάχνα τοῦ ζῶου.

Ξάφνου, μιὰ ἐκρηξὴ ἀλλιώτικη, κάτι σὰν

οὐρλιασμα ἀπὸ τὰ ὕψη, κάλυψε κάθε ἄλλη φωνή. Μέσα στὴ σιωπὴ πού ἐγινε ἀπότομα, μιὰ σιωπὴ τάφου, συρτό, κυκλικό, σχεδὸν μουσικό, ἔσκισε τὸν ἀέρα τὸ παράπονο τῆς μηχανῆς πού ἔχει χτυπηθεῖ καὶ πού πέφτει. Ρόγχος ἐπιθανάτιος, πού κράτησε μερικά δευτερόλεπτα, κι' ὕστερα, ἀπὸ βαθιά, κόπηκε ἀπότομα μετ' ὃν ἦχο τῆς πτώσης, ὅπως κόβεται μιὰ ζωὴ. Τὸ μεγάλο ἄσπρο πουλί—ἓνα ἀεροπλάνο τύπου Σαβόια, καμὰρ τῆς Ἱταλικῆς ἀεροπορίας—εἶχε χτυπηθεῖ ἀπὸ τὸ ἀντιαεροπορικό μας κατάκαρδα. Ἐπιτυχία, μιὰ φορὰ! Σὲ μιὰ στιγμή, σημάδεμένη ἀπὸ τὴ μοίρα πήραμε τὴ ρεβάνς γιὰ ὅλα.

Βγήκαμε ἀμέσως ἔξω. Ἡ ἐπιδρομὴ δὲ μποροῦσε νὰ ἔχει συνέχεια, "Ὅλα εἶχαν τελειώσει. Κι' ὁ πληθυσμὸς ἄρχισε σὲ λίγο νὰ κατεβαίνει, σὲ μακριές οὐρές, ἡσυχος στὴ βεβαιότητα πὼς πάλι τὴ γλύτωσε, βιαστικός ὅμως νὰ ἴδῃ τί εἶχαν ἀπογίνει τὰ

οπίτια του, τὰ ὑπάρχοντά του. Μοῦ φάνηκε παράξενο, πού ὕστερα ἀπὸ τέτοια τρικυμία, οἱ ζημιές εἴταν τόσο λίγες. Καὶ κανένα ἀνθρώπινο θῶμα.

Μερικοὶ περίεργοι, πῆγαν νὰ δοῦν τὰ συντρίμματα τοῦ ἀεροπλάνου. Σὲ μικρὰ κοματάκια κάλυπταν τὴν ἔκταση μιᾶς ολόκληρης βουνοπλαγιᾶς. Κι' οἱ ἀεροπόροι, εἶχαν σχεδὸν ἐξαερωθεῖ. Μόνο ἓνας ἀπὸ τοὺς ἐπισκέπτες, ἓνας βαθμοφόρος τῆς χωροφυλακῆς, ἐγύρισε κομίζοντας ἓνα μακάβριο εὔρημα. Εἴταν ἓνα χέρι, κομένο ἀπ' τὸν καρπό.

"Ὅταν τὸ ξετύλιξε ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα, κάτω ἀπὸ τὰ ἐκπληκτα μάτια μας, μοῦ φάνηκε, μετὰ τὰ κυρτωμένα του δάχτυλα, σὰ νὰ εἴταν ἀκόμη ζωντανό, σὰ νὰ μιλοῦσε μετὰ τὴν ἴδια του τὴν ἱστορία. Εἴταν, ἄραγε, τὸ χέρι πού κρατοῦσε τὸ τιμόνι, ἢ ἐκεῖνο πού ἔριχνε τίς βόμβες;

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΙΝΗΣ

ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

ΟΥΜΒΕΡΤΟΥ ΑΡΓΥΡΟΥ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΟΠΟΙΪΑ ΤΟΥ 1940-41

Ξεκίνησαν μόλις ξημέρωσε. Τό πρωί ήταν γκρίζο, κάπως θολό. Σέ λίγο όμως ή μέρα καθάρισε καί φάνηκε στόν ούρανό ό ήλιος. Τό χιόνι παγωμένο σκέπαζε τό μονοπάτι. Βάδιζαν δύσκολα, γιατί τά πόδια γλιστρούσαν πάνου στο παγωμένο έδαφος. Άνηφόριζαν στήν πλαγιά ενός λόφου μέσα από χωράφια έγκαταλειμμένα.

"Επειτα περπατούσαν μέσα σ' ένα δάσος μέ μεγάλα δέντρα στήν άλλη πλευρά τοῦ λόφου. Τά δέντρα ήταν άσπρα άπ' τό χιόνι.

Σέ λίγο έφτασαν σ' ένα μικρό ποτάμι, τό πέρασαν κι' άρχισαν πάλι ν' ανεβαίνουν κάποιο ύψωμα. Η Άλβανία ήταν μιá χώρα όλο ύψώματα καί μεγάλα βουνά τό ένα πίσω άπ' τ' άλλο. Προχωρεί κανείς ανεβαίνοντας ή κατεβαίνοντας. Παντοῦ στο έδαφος μεγάλες βαθειές γραμμές. "Επειτα πέρασαν από δυό μικρά χωριά έρημα, έφτασαν κοντά σ' ένα άλλο ποτάμι καί σταμάτησαν. Κόντεβε νά νυχτώσει.

Τήν άλλη μέρα ξεκίνησαν πάλι πρωί κι' άρχισαν ν' ανεβαίνουν σ' ένα βουνό γυμνό, πέτρινο. Έβρεχε καί φυσούσε. Άνέβαιναν πολύ δύσκολα. "Όταν σκοτεινίασε είχαν αφήσει πίσω τους τό βουνό καί σταμάτησαν μέσα σέ κάτι χωράφια, όπου τό πόδι βούλιαζε έξω τό γόνατο στή λάσπη.

Η βροχή έξκολούθουσε όλη τή νύχτα. Τό νερό περνούσε ως τό κορμί. Κανείς δέν κοιμήθηκε.

Πρὶν ξημερώσει έπρεπε νά έπιτεθει τό Τάγμα γιά νά καταλάβει τό ύψωμα 1350, όπως τό σημειώνει ό χάρτης, πού βρισκόταν μερικά χιλιόμετρα πέρα άπ' τό μέρος πού σταμάτησαν. Δέν είχε φέξει καλά όταν έφτασαν στήν κορυφή τοῦ λόφου, άπ' όπου άρχίζει μιá πυκνή βλάστηση καί κατέβαινε ως τή βαθειά χαράδρα. Άπ' τό σημείο αυτό θά γίνονταν ή εξέδριση. Η βροχή είχε λυώσει τά χιόνια κ' είχε ξεπλύνει τίς κουμαριές, πού φαινόνταν τώρα πιό πολύ πράσινες.

Σέ λίγο άρχισε νά διακρίνεται καθαρά στο βάθος τό ύψωμα, πού έπρεπε νά καταλάβουν. Μπροστά στο ύψωμα, ήταν ένα χωριό, μερικά σπίτια, σέ μεγάλη απόσταση τό ένα άπ' τ' άλλο, πέτρινα, κ' οι στέγες τους σκεπασμένες μέ μαύρες πλάκες.

Οι Ίταλοι είχαν άχωρωμένη όλη αύτή τήν τοποθεσία, όμως κανείς δέν ήξερε ποιá ήταν ή δύναμη πού διαθέταν γιά νά κρατήσουν τό ύψωμα. Ό Διοικητής τοῦ Τάγματος, ένας ήλικιωμένος αξιωματικός, πού είχε λάβει μέρος σ' όλους τους πολέμους, στή διαταγή έπιχειρήσεων σημείωνε : «οὐδεμία

πληροφορία περί τής δυνάμεως τοῦ έχθρου».

Ό ύπολοχαγός Πέτρος Άντίοχος συγκέντρωσε τους αξιωματικούς τοῦ λόχου του καί τους έδωκε τίς τελευταίες οδηγίες γιά τήν έπιχείρηση.

Η βροχή είχε σταματήσει κ' ή μέρα ήταν καθαρή. Κινήθηκαν στήν άρχή γρήγορα ανάμεσα στίς πυκνές κουμαριές κατηφορίζοντας στήν πλαγιά τοῦ λόφου, πού έβλεπε στο ύψωμα. Ό έχθρός δέν είχε άντιληφθει τίς κινήσεις τους. Κατέβηκαν έτσι ως τή χαράδρα κι' άρχισαν πάλι ν' ανεβαίνουν άθέατοι σ' ένα άλλο ύψωμα. "Όταν έφτασαν στήν κορυφή, σχεδόν δυό χιλιόμετρα μακριά άπ' τό χωριό, άρχισαν τά πολυβόλα καί οι όλμοι τοῦ έχθρου νά τους χτυπάν. Δέ μπορούσαν πιά νά προχωρήσουν εύκολα. Μερικοί στρατιώτες τραυματίστηκαν, ένας σκοτώθηκε, ή σφαίρα τόν βρήκε στο μέτωπο.

Πρὶν σκοτεινιασει ό έχθρός έφυγε άπ' τό χωριό κι' άποσύρθηκε στο ύψωμα πού τό είχε καλά όχυρώσει. Τά σπίτια ήταν άδεια, οι άνθρωποι είχαν αφήσει όλα τους τά πράγματα κ' έφυγαν γιά νά σωθούν.

Ό Ταγματάρχης έλεγε στόν ύπολοχαγό Πέτρο Άντίοχο στηρίζοντας τήν πλάτη του στόν τοίχο ενός μισογκρεμισμένου σπιτιού στήν είσοδο τοῦ χωριού, ότι έπρεπε νά καταληφθει τό ύψωμα πρὶν νυχτώσει. "Όμως ήταν αδύνατο, όσο έφεγγε ακόμα, νά προχωρήσουν, γιατί ό έχθρός είχε έπισημάνει τό έδαφος πού ήταν όλωσδιόλου γυμνό καί πού έπρεπε νά τό περάσουν γιά νά προχωρήσουν.

Στόν ούρανό στέκαν άκίνητα μερικά κόκκινα σύννεφα πάνου άπ' τή χιονισμένη κορυφή τής Τρεμπεσίνας πού ξεθώριαζαν γρήγορα.

"Όλα γύρω είχαν μιá έκφραση γαλήνης. Ό Ταγματάρχης έπέμενε, ότι έπρεπε νά συνεχιστεί ή έπίθεση. Είχε δικές του ιδέες γιά τόν πόλεμο. Πιστεβε πως ή μάχη κερδίζεται μονάχα μέ τήν τόλημ. Πήρε όλους τους βαθμούς «έπ' άνδραγαθία». Είχε τραυματιστεί πολλές φορές.

Γιά μιá στιγμή πού σταμάτησαν τά πολυβόλα, ό Πέτρος Άντίοχος έδωκε διαταγή στοῦς στρατιώτες νά προχωρήσουν. Άπ' τό ύψωμα κανείς δέν πυροβόλησε. "Όλοι νόμιζαν πως ό έχθρός ύποχώρησε πρὶν έρθει ή νύχτα.

"Όταν οι πρώτοι στρατιώτες έφτασαν σέ μικρή απόσταση άπ' τήν κορυφή τοῦ ύψωματος δέχτηκαν άπ' τόν έχθρό βροχή από

σφαίρες, μπόρεσαν όμως να κρατήσουν τις θέσεις τους.

Σκοτείνιασε σέ λίγο και ή μάχη σταμάτησε. "Αρχισε να βρέχει σιγά, έπειτα ή βροχή δυνάμωσε. Τό ύψωμα ήταν γυμνό. "Όλη τή νύχτα έμειναν κάτω άπ' τή βροχή παγωμένοι, χωρίς να κλείσουν μάτι, περιμένοντας ό έχθρός να τούς έπιτεθεί. "Η νύχτα πέρασε χωρίς πυροβολισμούς, σκοτεινή, στον ούρανό δέ φάνηκε ούτ' ένα άστρο.

Κι όταν ξημέρωσε, ή βροχή εξακολουθούσε να πέφτει, ή όμίχλη σκέπαζε όλη τήν έκταση, τήν κορυφή ήταν έπρεπε να καταλάβουν. "Έπειτα ή βροχή σταμάτησε, ή όμίχλη αποσύρθηκε κι' όλα γύρω άρχισαν να φαίνονται καθαρά. "Η μάχη εξακολούθησε ώς τό άπόγεμα και μιά ώρα σχεδόν πρίν νυχτώσει έγινε ή έφοδο κι οι στρατιώτες άνέβηκαν στο ύψωμα μέσα σ' ένα σύννεφο όμίχλης που πέρασε ξαφνικά και τούς σκέπασε. "Ο έχθρός άφησε ό,τι είχε και ζήτησε να σωθεί στο σκοτάδι.

* * *

"Αρχισε πάλι να βρέχει δυνατά. Πάνου στη γυμνή κορυφή ήταν αδύνατο να προφυλαχτούν άπ' τό νερό και τό κρύο.

Ο ύπολοχαγός Πέτρος Άντίοχος καθόταν σέ μιά σχισμή του βράχου, στη ρίζα ενός μικρού δέντρου, ή βροχή έπεφτε δυνατή, βρεχόταν, περνούσε τό νερό τά βρεμένα ρούχα του, κρύωνε, νύσταζε, σκεπτόταν κι' όλο κάπνιζε. Κι' όλοι γύρω του ήταν άγρυπνοι και περίμεναν. Τό ίδιο θάκανε άπέναντι κι' ό έχθρός μέσα στο σκοτάδι και τή βροχή.

"Όσο περνούσε ή ώρα, ένιωθε ναρκωμένο τό σώμα του άπ' τήν κούραση, τά βλέφαρα κλείγαν άπ' τή νύστα. "Ηταν μού-

σκεμα, μά αυτό πιά δέν τόν ένοχλούσε. Τό σώμα του ήταν ξένο, δέν καταλάβαινε άν ήταν από σάρκα και όστά. "Έτσι πέρασε όλη ή νύχτα. Καθώς ξημέρωνε μακρυά, ό όρίζοντας άρχισε να γίνεται γκριζός. "Έβρεχε άραιά και ή μορφή του τοπίου ξεσκεπαζόταν άργά. Μιά λασπωμένη γυμνή έκταση, μιά σειρά βράχοι με μεγάλες κοιλότητες, μερικά γυμνά δέντρα και στο βάθος κυματιστοί λόφοι καταπράσινοι άπ' τή βλάστηση, ένας δρόμος στενός, ή καμπύλη άπ' τό ποτάμι, στήν δχθη ένα χωριό και συνέχεια μεγάλα βουνά χιονισμένα.

Τά πτώματα έμειναν μέσα στη λάσπη, κάτου άπ' τά μεγάλα σύννεφα που σκέπαζαν τόν ούρανό. "Έπρεπε να τά θάψουν τό γρηγορώτερο. Μπορούσε να πάρουν από στιγμή σέ στιγμή διαταγή να μετακινηθούν και να μένουν έτσι μέσα στη λάσπη άταφα, να σαπίσουν ή να τά φαν τ' άγρίμια τή νύχτα.

Οι στρατιώτες πίσω άπ' τούς βράχους κοιτάζαν μακρυά, μά δέν έβλεπαν τίποτα. Νόμιζαν πώς όλη ή έκταση ήταν έρημη, ότι βρισκόταν σέ μιά χώρα, άγρια, πρωτόγονη, άκατοίκητη. Μερικά μεγάλα μαύρα πουλιά πετοθσαν χαμηλά πάνω άπ' τά κεφάλια τους.

Κι' ό Πέτρος Άντίοχος κοίταξε μακρυά κι' αυτός, εκεί ακριβώς που βρισκόταν ή γέφυρα και τό ποτάμι σχημάτιζε μιά μεγάλη καμπύλη. "Όμως δέ διέκρινε τίποτα. "Όλα ήταν άκίνητα, δέ φύσαγε κανένας άέρας, δέ σάλεβε ούτ' ένα φύλλο, τά πτώματα περίμεναν στήν ίδια θέση, ήταν σά να σταμάτησε ό πόλεμος.

Κείνη τή στιγμή τό έχθρικό πυροβολικό άρχισε να στέλνει τις πρώτες όβίδες του πάνω στο ύψωμα 1350.

ΣΤΕΛΙΟΣ ΞΕΦΛΟΥΔΑΣ

ΤΟ ΝΕΚΡΟ ΔΑΣΟΣ

ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΔΙΗΓΗΜΑ

Ἀμίλητοι καὶ σκυφτοὶ πορευόμαστε πάνω στὴ σκληρὴ, τὴ διψασμένη γῆ. Ὁ ἰδρώτας λούζει τὰ κουρασμένα μας κορμιά. Τριγύρω ὑψώνονται γκρίζα βουνά, ἀμέτρητες ἀγέλαστες κορφές, ἀγριοὶ γκρεμοὶ κι ἀβυσσολέες ρεματιές καὶ ψηλὰ στὸν οὐρανὸ ταξιθεύει μ' ἀνελέτη βραδυτῆτα ὁ ἥλιος, φλογερός. Λιγοστά δέντρα, ἄρωστα κι ὠχρά, παλεύουν ἀνάμεσα ζωῆς καὶ θανάτου στὰ φλογισμένα κακοπέτρια, πληγωμένη εἶναι ἡ γῆ, σκαμμένη ἀπὸ τὸν πόλεμο ποὺ σωπαίνει πίσω ἀπ' τὸ μακρυνὸ γαλάζιο βουνό. Μαῦρα πουλιὰ πετοῦνε στὸν ἀέρα καὶ κράζουνε βραχνά, λυπημένα.

Βουβοὶ ἀκολουθαίμε τὸ δρόμο μας, μακριὰ σειρὰ βαρυφορτωμένων κορμιῶν. Καυτὴ σκόνη σηκώνεται πίσω μας κι ἀπομένει μετέωρη σὰ μακρουλὸ κόκκινο σύννεφο. Ἡ ζέστη εἶνε τρομερή, σιφνιδία φθινοπωρινὴ κατάρρα, κι' ὅλα φαίνονται δοσμένα σὲ σιωπὴλὴ δέηση γιὰ λίγη βροχή.

— Αὐτὴ δὲν εἶναι ζωὴ, λέει κάποιος κουρεμένο κεφάλι, κατακόκκινο, βουτηγμένο στὸν ἵδρω.

— Ἐχε ὑπομονή, κάνει ἓνα ἄλλο κεφάλι, μικρὸ κι ὠχρό, χωμένο στὸ μάλλινο δίκωχο. Σὲ λίγες μέρες θάμαστε στὰ χαρακώματα.

Πέφτει βαρειά σιωπὴ, φλογερή. Ραμένει τὰ στεγνά χεῖλια, κλειδωμένες οἱ καρδιές καὶ τὸ μυαλὸ νὰ πλανιέται πίσω, ταξιδία μελαγχολικὰ σὲ μακρινούς ἀγαπημένους κόσμους, σὲ πολитеῖς ἀλαργινές καὶ χωριὰ χρυσά. Τὸ συννεφάκι τῆς ζεστῆς σκόνης ἀκολουθαίει τὴ σκυφτὴ σειρὰ τῶν φορτωμένων μας κορμιῶν, ὁ ἥλιος χύνει μ' ἀδυσώπητη ἐπιμονὴ τὰ κύματα τῆς φλόγας του στὴ σκληρὴ γῆ, κι' ἄλλα μαῦρα πουλιὰ πετοῦνε ψηλὰ καὶ κράζουνε βραχνά, μελαγχολικὰ.

— Παιδιά, λέει ξαφνικά ὁ λοχαγός, φτάσαμε στὸ δάσος. Νάτο!

Στέκουμε στὸν τόπο, στέκει καὶ τὸ κόκκινο συννεφάκι πίσω μας, ἀνασηκώνουμε λίγο τὰ σκυμμένα μας κορμιά. Ρίχνουμε τὰ μάτια πρὸς τὴν κοιλάδα, τὸ στόμα μας εἶνε στεγνὸ ὡς βαθεῖα στὸ λαρύγγι. Ναί, φτάσαμε, σὲ εἴκοσι λεφτά τῆς ὥρας θάμαστε 'κεί, θ' ἀναπαυτοῦμε στὴ σκιά. Εἶν' ἓνα κίτρινο δάσος, νεκρὸ, μιὰ κοκκινοκίτρινη βλάστηση, σὰ νὰ πέρασε πάνω της φλόγα καὶ νάκαψε τὰ φύλλα. Κοιτάζουμε συχαμένοι τὰ πυκνὰ δέντρα καὶ ξεκινᾶμε ξανά, σιωπηλοί. Κατηφορίζουμε σκυφτοὶ τὴν πλαγίᾳ τοῦ λόφου καὶ θωροῦμε τὸ κίτρινο δάσος, τυρανισμένο ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ φθινοπωριάτικου θανάτου, ψημένο στὴν ἀπρό-

σμενὴ ζέστη. Ἐλαφρὴ πνοὴ ἀέρα ἔρχεται ἀπ' τὴν κοιλάδα, ἴσως δροσίσει.

Φτάνουμε. Προχωροῦμε χωρισμένοι σὲ ομάδες πρὸς τὸ κέντρο. Ἡ γῆ εἶνε στρωμένη μὲ κίτρινα φύλλα, στῶμα παχύ. Τὰ δέντρα, πελώριες βαλανιδιές μ' εὐρωστους κορμούς, κρατάνε πάνω τους τίς πληγές τοῦ πολέμου ἀνοιχτές. Κομμάτια φλοιῶν ἔχουνε ξεκολλήσει καὶ χάσκουνε, τραύματ' ἀνεπούλωτα, συντρίμμενοι κλάδοι κρέμονται στὸ χῶμα καὶ πετιοῦνται 'λαφρά, κορμιά κρεμασμένα χωρὶς ζωὴ.

Τὸ δάσος εἶνε κίτρινο σὰ νεκρὸ, χτυπημένο ἀπὸ φωτιά. Τὰ φύλλα ξεκολλᾶνε στὴν ἐλαφρότατὴ πνοὴ τοῦ ἀέρα καὶ πέφτουνε πυκνά, στροβιλίζονται στὸ κενὸ κι' ἡ ἀτμόσφαιρα γιομίζει ἀπὸ παρξένα μουρμούρητά, θλιβερὴ συμφωνία ὑποῦλου θανάτου. Εἶναι μιὰ ἀληθινὴ βροχή, μιὰ κίτρινη βροχὴ ποὺ δὲ λέει νὰ σταματήσει.

Μὲ τὴν καρδιά γιομάτῃ ταραχὴ θωροῦμε τὸν ἀθόρυβο κατακλυσμὸ τῶν πεθαμένων φύλλων. Πέφτουνε σὲ μυριάδες πολλές, ἄλλα κατακίτρινα κι' ἄλλα κοκκινωπά, ἀπὸ τὴν μιὰν ἄκρῃ τοῦ δάσους ὡς τὴν ἄλλῃ. Εἴμαστε τριγυρισμένοι ἀπὸ δέντρα, σκεπασμένοι ἀπὸ δέντρα, κι' ἔχουμε τὴν αἴσθησιν πὺς πάνω σ' ὅλῃ τὴ γῆ βρέχει πεθαμένα ὠχρά φύλλα, σὲ στεριές καὶ σὲ θάλασσες. Οἱ ψηλότεροι κλάδοι εἶναι πιὰ γυμνοί, ὑψώνονται πρὸς τὰ οὐράνια δεητικά, ἴδια γυμνά μπράτσα τρομαγμένων πλασμάτων, ποὺ ἱκετεύουνε τὸ Θεὸ νὰ δεχτεῖ τὴν ψυχὴ τους. Πνεῦμα θανάτου πλημμυρίζει τὸ χῶρο τοῦτο, ἡ ζωὴ τοῦ δάσους σβύνει μέσα στὴν κάψα ποὺ ἀκίνητεῖ στοὺς αἰθέρες. Ὅλα γίνονται σιωπηλά, χωρὶς σπουδὴ, μόνο ἓνας ἀπαλὸς ψίθυρος ταραίζει ἀνάλαφρα τὴν ἡρεμίᾳ τῆς ἀτμόσφαιρας καὶ τῆς ψυχῆς μας, σὰ ρίγος.

Μαζευόμαστε κάτω ἀπὸ μιὰ ψηλὴ βαλανιδιά, κάνουμε κύκλο κι' ὁ λοχαγὸς ἀρχίζει τὰ δικά του. Σὰ θὰ μποῦμε στὴ μάχη, λέει, θὰ μᾶς κρατᾶει σύψυχα ὁ φόβος τοῦ ἀγνώστου, ὅμως θὰ συνθησίουμε κι' ὕστερα θὰ τὴν βλέπουμε σὰν παιγνίδι. Δὲ φαίνεται νὰ τὸν προσέχει κανένας. Μᾶς ἔχει κυριέψει τὴν ψυχὴ καὶ τὴ σκέψη ἓνα πρωτόγνωρο βάρος, τὸ βάρος τοῦ ἔργου τῆς φθορᾶς ποὺ συντελεῖται στὸ κορμὶ τοῦ ἰσχυροῦ δέντρου. Μέσα στὶς φλέβες του ἀκίνητεῖ ὁ χυμὸς, δὲ σαλεύουνε στὸ χῶμα οἱ ρίζες του ζητώντας τροφή καὶ νερό, τὰ φύλλα του πέφτουνε πάνω στὶς πλάτες μας ψιθυριστά κι' εἶν' ὁ ψίθυρός τους ἀρμονία θανάτου. Ποτὲ δὲ νοιώσαμε τόσο βαρεῖα τὴ δύναμη τοῦ μοι-

ραίου ὅσο αὐτὲς τίς ὥρες, μέσα στὴν κίτρινη βροχὴ τοῦ νεκροῦ δάσους, κι' αὐτὸ μᾶς γιομίζει θλίψη.

Ξαφνικά πιάνεται ὄλων μας ἡ ἀναπνοή. Δὼ δά, στὴ μέση μας, βρίσκεται ἕνας σκοτωμένος, μαντεύουμε τὸ σχῆμα τοῦ πτώματος κάτω ἀπὸ τὸ κίτρινο στρώμα τῶν πεθαμένων φύλλων. Ἡ ψυχὴ τοῦ δέντρου ποὺ φεύγει, ἀμόλυντη ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα πάθη, συνεχίζει μὲ στοργὴ τὸ ἔργο τῆς ταφῆς, πασικίζει νὰ τὸ προστατέψει ἀπὸ τὰ σαρκοβόρα θηρία τοῦ δάσους, ποὺ θὰ ξαναγυρίσουνε κάποια νυχτιά, ὅταν θάχει σβύσει στὴν καρδιά τους ὁ φόβος ἀπ' τὴν ἀντάρα τῆς μάχης.

Κυττάζουμε μὲ τὸ δέος στὰ μάτια καὶ τὴν ταραχὴ στὴν ψυχὴ τὸ σχῆμα τοῦ φυλλοσκέπαστου ἀγνωστού. Τὸ κορμὶ του εἶναι τεντωμένο, τὰ πόδια του ἐνωμένα, τὰ χέρια του ἀνοιγμένα σ' ἔκταση, ἕνας κίτρινος σταυρὸς μέσα στὴν ἐρημιὰ τοῦ νεκροῦ δάσους, εἶναι δικός μας ἡ ἑχτρος;

Σκουπίζουμε τὸ κίτρινο στρώμα μὲ πιασμένη πνοή, πέφτουμε κι' ἄλλα φύλλα ἀπὸ πάνω, δὲν ἀκούγεται τίποτα τριγύρω, κίτρινη βαρειά σιωπὴ. Τὸ κράνος σκεπάζει τὸ μέτωπο τοῦ ἀγνωστοῦ στρατιώτη, τὰ μάτια του λείπουν, ἡ μύτη του εἶναι φαγωμένη, δὲν ὑπάρχουνε χεῖλια, δυὸ σειρὲς ὀλόλευκων δοντιῶν σφίγγουνταν μ' ἀπελπισιά, τώρα θὰ ξεριζωθοῦν καὶ θὰ σκορπίσουνε τριγύρω μὲ μακάβριο ὄρυθο. Κυττάζουμε ὅλοι τὸ σκοτωμένο ἐχτρὸ σιωπηλοί, δὲν ὑπάρχει μέσα μας μῖσος, οὔτε πάθος κανένα, μόνο ἕνα ἀλλόκοτο αἶσθημα, κάτι σάν παράπονο βαθὸ καὶ βαρειά θλίψη. Εἶναι ὁ πρῶτος σκοτωμένος ποὺ ἀντικρύζουμε, κι' αὐτὸ μᾶς ἀναστατώνει.

— Σιγὰ-σιγὰ θὰ συνηθίσετε, λέει ὁ λοχαγός. Σὲ λίγον καιρὸ δὲ θὰ σὰς κάνει ἐντύπωση ὁ θάνατος. Θὰ βλέπετε μ' ἀπάθεια τοὺς σκοτωμένους, μὲ τὴν ἴδιαν ἀπάθεια ποὺ βλέπετε τὸ γυλιὸ σας. Θὰ σὰς παίρνει ὁ ὕπνος δίπλα στὸ νεκρὸ σύντροφο στὸ χάρακωμα, δίπλα τοῦ θὰ τρώτε, θὰ καπνίζετε, θὰ γράφετε γράμμα. "Ὅλα συνήθεια εἶναι.

Δὲ μιλάμε. Κυττάζουμε σιωπηλοὶ τὸν ἀγνωστο νεκρὸ, τίς δυὸ μαῖρες τρούπες ποὺ πήρανε τὴ θέση τῶν ματιῶν του, τίς λευκὲς σειρὲς τῶν σφιγμένων του δοντιῶν. Οἱ σάρκες του ἔχουν ξεραθῇ καὶ πιά δὲ μυρίζουν σχεδόν. Πέφτουμε φύλλα κίτρινα πασκίζοντας νὰ τὸν σκεπάσουν, νὰ τὸν βυθίσουνε στὴν ἀγκαλιὰ τῆς γῆς, οἱ κλάδοι τοῦ δέντρου σκύβουνε, λὲς λυπημένοι, νὰ δοῦν, ν' ἀκούσουν. Κάτω ἀπὸ τὴν κίτρινη βροχὴ νοιώθουμε δυνατὸ τὸ βάρος τῆς κοινῆς μοίρας νὰ μᾶς πλακώνει τὴν καρδιά. Στὴ θέση τοῦ ἀγνωστοῦ νεκροῦ μπορούσε νά-τανε ὁ καθένας ἀπὸ μᾶς. Ἡ σκέψη εἶναι γρήγορη σάν ἀστραπὴ, περνάει ἀπ' τὸ μυαλό, τὸ θολώνει γιὰ μιὰ φευγαλέα στιγμή, καὶ φεύγει. Ἀστερα περνοῦν ἀπ' τὸ νοῦ μας χλωμές ἄγαπημένες μορφές, μὲ δα-

κρυσμένα μάτια καὶ χεῖλια λυπημένα, ποὺ καρτεροῦνε νὰ γυρίσουμε πίσω ζωντανοί. Καὶ κατόπιν ὅλο τὸ εἶναι μᾶς δίνεται στὴ θέα τοῦ ἀγνωστοῦ νεκροῦ.

Σκάβουμε ἕνα λάκκο καὶ τὸν θάβουμε, μπήγουμε κι' ἕνα πρόχειρο σταιρὸ στὸ νωπὸ χῶμα. Τὰ φύλλα σκεπάζουνε γρήγορα - γρήγορα τὴ φρεσκάδα τῆς σκαμένης γῆς, πέφτουνε διακριτικά, στοργικὸ ἀπλωμα ἐπιτάφιοι σεντονιοῦ. Μακραίνουμε ὕστερα, τραβοῦμε κατὰ τὴν βόρειαν ἄκρὰ τοῦ δάσους, ἀνάμεσα στὴν κίτρινη βροχὴ ποὺ δὲ λείει νὰ σταματήσῃ. Μιὰ ζέστη μυρwidιά ἀνεβαίνει ἀπὸ τὸ χῶμα, μπορεῖ νάναί φαντασία μας, μπορεῖ νάναί ἀπ' τὰ πτώματα ποὺ σαπίζουνε κάτω ἀπ' τὰ φύλλα. Ὁ ἥλιος τραβάει γοργὰ κατὰ τὴ δύση, ἡ ζέστη εἶναι λιγώτερη, ἡ σιγαλιὰ βαρεία σάν σὲ κοιμητήρι.

Πλανιόμαστε κάτω ἀπ' τὰ δέντρα, ὁμάδες - ὁμάδες, σκυφοί, κυριεμένοι ἀπὸ παρὰ ξενὴν ταραχὴ. Δὲ λείει νὰ σταματήσῃ ἡ μουρμουριστὴ βροχὴ τῶν πεθαμένων φύλλων. Πάνω στὸ νεκρὸ δάσος βαραίνει ἀνήκουστη σιωπὴ. Ὁ ἥλιος ἔχει πιά χαθεῖ πίσω ἀπ' τὸ βουνὸ καὶ ἡ νύχτα ἀναπηδάει ἀπὸ τὴ γῆς βιαστικῇ.

— Αὐτὴ ἡ θλιβερὴ βροχὴ τῶν κίτρινων φύλλων μοὶ τυραννεῖ τὴν ψυχὴ, λέει ἕνα νέο παιδί, ὠχρό, μὲ μάτια φλογισμένα ἀπ' τὸν πυρετό.

Οἱ ἄλλοι τὸν θωροῦμε σιωπηλοί, εἶναι κι' αὐτὸς ἕνα κίτρινο φθινοπωριάτικο φύλλο, ἀδύναμη ζωῆ. Ἡ φοβερὴ κούραση τοῦχει τσακίσει τὴν κλονισμένην ὕγεια, χτέες στάθηκε στὴ μέση τοῦ δρόμου, ἔβηξε δυνατὰ κι' εἶπαν μερικοὶ πὼς ἔφτυσ' αἷμα.

— Εἶναι ἀπ' τὴν κόκκινη σκόνῃ, εἶπε τότες ἀνήσυχα ὁ δάσκαλος, καὶ στὴν καρδιά του ρίζωσεν ἡ συμπόνια γιὰ τὸ χλωμὸ παιδί ποὺ δὲν ἦταν καλὰ.

Χωρὶς νὰ τὸ νοιώσουμε μᾶς ἔχει τυλίξει ἡ μάζα τῆς νύχτας κι' εἶναι πάνωθ' ἡμᾶς ὀλόχρυσ' ἀστερία. Κυττάζουμε τὰ οὐράνια σώματα σιωπηλά, μᾶς θωροῦνε κι' αὐτὰ μὲ τὰ λυπημένα τους μάτια. Ἀκούγεται γύρω μας ὁ πένθιμος ψιθυρισμὸς τῶν πεθαμένων φύλλων ποὺ ἐπιστρέφουνε στὴ γῆ σὲ μυριάδες στροβιλισμούς. Εἶναι στιγμὲς ποὺ μᾶς φαίνεται κίτρινη ἡ μαύρη νύχτα, ἀπὸ τὴν κίτρινη βροχὴ τῶν νεκρῶν φύλλων. Τὰ δέντρα ὕψωνονται ἀσάλευτα, οἱ ρίζες τους ἔχουνε ἀπομείνει ἀκίνητες στοὺς κόλπους τῆς γῆς στὶς τελευταῖες τους συσπάσεις.

Ξαφνικά μιὰ ἀπαλότατη φωτοχυσία ζωντανεῖ πίσω ἀπ' τὸ βουνό. Ἀπὸ λεπτὸ σὲ λεπτὸ παίρνει ὀλόχρυσή ζωὴ, ἀστράφτουνε οἱ ἀντικρυνοὶ ὄγκοι τῶν βουνῶν. Εἶναι τὸ φεγγάρι ποὺ ἀναπηδάει σὲ λίγο πάνω ἀπὸ τὴν πέτρινη ράχη τοῦ ὄρους, τὸ φῶς του χύνεται ἀπαλὸ στὴ μεγάλη πλαγιὰ, κατακυκλάει στὴν κοιλάδα τοῦ νεκροῦ δάσους, ξεχωρίζει τὰ δέντρα. Οἱ κλάδοι διακρίνονται πιά καθαρά, καθὼς ὕψωνονται στὸ ἀ-

πειρο δεητικά, γιά τή βροχή πού ζητάει μέ πάθος ή μάννα γή. Ἡ κίτρινη βροχή ἀκολουθαί τὸ θλιβερό τῆς σκοπῆς, ἀπὸ τὴ μιά ἄκρια στὴν ἄλλη, ἀδιάκοπη νυχτερινὴ συμφωνία.

Μέσα στὰ μάτια τοῦ ἄρρωστου παιδιοῦ παίζει τὸ ὥρὸ εἶδωλὸ τοῦ χρυσοῦ φεγγαριοῦ. "Ένας ὑπουλὸς τρόμος δένεται μέ τὴ θλίψη στὴν πυρετικὴ τοὺς λάμψη. Εἶνε ξαπλωμένο ἀνάσκελὰ καὶ δὲ μιλάει, μόνο θωρεῖ τὴ σελήνη πού ὀδεύει ἀβίαστα στὸν ἑναστρο οὐρανό.

— Θὰ μὰς τῶχει πάρει τὸ σπῖτι ὁ τοκογλύφος, λέει σὲ λίγο, φοβᾶμαι πὼς ἔτσι θὰ τέλειωσε ἡ ἱστορία.

— Ποιὸς δικαστὴς μπορεῖ νὰ τὸ κάνει αὐτό, ἀπαντᾷ ὁ δάσκαλος. Μὴ φοβᾶσαι, Πέτρο.

Πέφτει ξανὰ βαρεῖα σιωπὴ, χρυσὴ, σὰν τοῦ φεγγαριοῦ τὸ φῶς. Εἴμαστε ξαπλωμένοι κοντὰ - κοντὰ καὶ δὲ μιλοῦμε, μόνο σκεφτόμαστε πὼς κάμποσα μέτρα πρὸ πέρα σαπίζει κάτω ἀπ' τὰ κίτρινα φύλλα ὁ ἀγνωστος ἔχτρος. Εἶναι κι' αὐτὸς ἀνάσκελὰ σὰν κι' ἐμᾶς, κάτω ἀπ' τὸ δικό του δέντρο. Ἀργότερα, ἔπειτ' ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα, μπορεῖ νὰ σηκωθεῖ καὶ νὰ τριγυρνᾷ στὸ δάσος, ἔτσι ὅπως εἶνε, μέσα στὸν κατακλυσμὸ τῶν ὠχρῶν φύλλων. Εἶναι τόσο παρὰξενὴ ἀπόψε ἡ νύχτα, πού ἔχει ξυπνήσει ἐντὸς μας ἡ μακρινὴ ἐποχὴ τοῦ παιδιοῦ μέ τοὺς μεγάλους, γελοίους τῆς τρόμους. Μὰ ὄχι, αὐτὸ δὲ μπορεῖ νὰ γίνη, εἴμαστε ὅλοι ἄντρες, πηγαίνουμε πρὸς τὴ γραμμὴ τῆς φωτιᾶς καὶ τὸ ξέρουμε δᾶ πῶς δὲν ὑπάρχουν φαντάσματα καὶ πῶς εἶναι ἄβλαστοι οἱ νεκροί. Μὰ βέβαια, ὅλοι μας, καθένας χωριστὰ, μπορεῖ νὰ πάει ὥς ἐκεῖ κάτω στὸ γέρικο δέντρο, τὶ ἔχει νὰ κάνει πὼς ἀναπαύεται ἐκεῖ ἕνας νεκρὸς στρατιώτης;

Τώρα βρίσκεται ἀκριβῶς πάνωθὲ μας ἡ σελήνη, γύρω τῆς ἔχουνε σβύσει τ' ἀστέρια. Δὲ μιλάει κανένας, ὅλοι κάνουνε πὼς κοιμῶνται, ὅμως ὅλοι ἐσγρυπνοῦνε, ἄς ἔχουνε τὰ χεῖλια καὶ τὰ μάτια κλειστά. Ἡ ψυχὴ εἶναι γυμνὴ κάτω ἀπὸ τὸ πικραμένο φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, πλανιέται μέσα στὴν κίτρινη βροχὴ τοῦ νεκροῦ δάσους, μακραίνει ὥς τὸ δυνατὸ δέντρο πού σκεπάζεται μέ τὰ φύλλα του τὸ νεκρὸ στρατιώτη, γυρίζει ξανὰ ταραγμένη στὰ κουρασμένα κορμιά. Τὰ μάτια τοῦ ἄρρωστου παιδιοῦ εἶναι σφραγισμένα, λάμπει τὸ πρόσωπό του κάτω ἀπὸ τὸ φεγγαρίσιο φῶς, λευκὸ, χωρὶς ζωὴ. "Ένας-ένας θωροῦμε τὸν ἀδύναμο σύντροφο, κρυφὰ-κρυφὰ, ἡ ψυχὴ μας εἶναι γιομάτῃ θλίψη. Τὸ ξέρουμε καλὰ, δὲν ἦταν ἡ πορφυρὴ σκόνῃ, ἦταν αἷμα αὐτὸ πού ἔβγαλε στὴ μέση τοῦ δρόμου, κάτω ἀπ' τὸ βάρος τοῦ γυλιοῦ. Τώρα κοιμάται, εἶναι ὁμορφος σὰν ἄγγελος πληγωμένος, τὰ ξανθὰ του μαλλιά σκεπάζουνε τὸ φαρδὸ μέτωπό του, πάνω ἀπ' τὰ τοξωτὰ του φρύδια.

— Τῶξере πὼς ἦταν ἄρρωστος, ὅμως δὲν τῶπε, λέει σιγανὰ ἕνας φαντάρος. Τῶκρυψε ἀπ' τὸ γιατρὸ τοῦ συντάγματος.

— Εἶναι γενναῖο παιδί, κάνει ὁ δάσκαλος, καὶ καλὸ.

Κυλοῦνε οἱ ὥρες ἀργὰ-ἀργὰ, ὡχρές, σιωπηλές. Τὸ φεγγάρι ἀκολουθαί τοὺς οὐρανίους δρόμους του, σὲ λίγο κρύβεται πίσω ἀπὸ τὴ ράχη τοῦ βουνοῦ, βαρεῖα μαῦρη σκιά πέφτει πάνω στὸ νεκρὸ δάσος. Τὸ ἄρρωστο παιδί μαζεῦεται μέσα στὴν κουβέρτα του, φαίνεται νὰ κρυώνει πολὺ, ὁ δάσκαλος τοῦ ρίχνει καὶ τὴ δική του, ἀπαλὰ, στοργικά, σὰν πατέρα.

— Πρέπει νὰ πάει στὸ νοσοκομεῖο, ἄλλοιῶς θὰ χαθεῖ, λέει σιγὰ.

— Δὲ θὰ πάει, κάνει ὁ ἄλλος. Δὲν τὸ κάνει ποτέ, σεῖς δὲν τὸν ξέρετε καλὰ.

Ἡ νύχτα ἔχει γίνη ξανὰ σκοτεινὴ, ἐλαφρὸ ἀεράκι ἔρχεται ἀπὸ τὸ βάθος τῆς κοιλάδας. Ἡ σιωπὴ εἶναι πάντα βαρεῖα, σὰ σὲ κοιμητῆρι, δὲν ἀκούγεται παρὰ μονάχα ὁ πένθιμος ψιθυρισμὸς τῆς βροχῆς τῶν φύλλων, πού ἔγινε πρὸ πυκνῇ. Ἐκεῖ κάτω κείτεται ὁ ἀγνωστος στρατιώτης τοῦ ἐχτροῦ.

Ξαφνικὰ ἔρχεται ἀπὸ μακριὰ ἕνας γλυκὸς σκοπὸς, νοσταλγικός. Λέει γιά μιὰ μακρινὴ κοπέλλα μ' ἀστέρινα μάτια, πού δὲν πρέπει νὰ κλαίει, μόνο νὰ καρτερáει τὸ γυρισμὸ τοῦ στρατιώτη. Τὸν τραγουδᾶνε φαντάροι, πού πορεύονται κουρασμένοι κατὰ τὸ μέτωπο μέσα στὴν ἡσυχὴ νύχτα, τριγυρισμένοι ἀπὸ τὴν ἐρημιὰ τῆς ἄχαρης, ξένης γῆς.

Ἀνοίγουνε τὰ μάτια τοῦ ἄρρωστου παιδιοῦ, ζωντανεύει στὸ βάθος τοὺς ἡ πυρετικὴ ἀγωνία τοὺς, ἡ καρδιά του λαχταράει κάτω ἀπ' τὰ στήθια του, ταραγμένη. Ἡ ψυχὴ του δέχεται γιομάτῃ θλίψη τὸ λυπημένο σκοπὸ πού φέρνουνε οἱ πνοὲς τῆς νύχτας. Οἱ λογισμοὶ του ταξιδεύουνε μακριὰ, λεύτεροι, λυτρωμένοι ἀπὸ τὴν κυρίαρχη ἐπιβολὴ τοῦ νεκροῦ δάσους. Τὸν ὀδηγοῦνε στὸ μεγάλο πάρκο, ἀνάμεσα στὰ πράσινα δέντρα, πλάι τοῦ βαδίζει μιὰ ὁμορφὴ γερὴ κοπέλλα μέ ξανθὰ μαλλιά καὶ γαλάζια μάτια.

— Ὅχι, ὄχι, φίλε μου, σεῖς εἶστε ἀριστοκράτης, τὸ δείχνουνε οἱ τρόποι σας, κι' ἐγὼ εἴμ' ἕνα φτωχὸ κορίτσι. Δὲ μποροῦμε νὰ συνεννοηθοῦμε.

Ἐκεῖνος ξεσπάει σὲ ἡχηρὰ γέλια, τὴν κυττάζει βαθεῖα στοὺς γαλανοὺς οὐρανούς της, κι' εἶναι τὰ καστανὰ του ματια γιομάτα φῶς τρυφερό.

— Εἴμ' ἕνας φτωχὸς φοιτητῆς, τῆς λέει, βασανισμένος καὶ φτωχός.

Τὸ κορίτσι δὲν πιστεύει, ὅμως ἡ γαλάζια ματιά του σταματᾷ στὸ εὐγενικὸ πρόσωπό του, τὸ ὥρὸ καὶ θλιμένο. Μπορεῖ νάναι κι' ἔτσι, κανεὶς δὲν ξέρει τί κρύβει μέσα του ὁ ἀντικρυνὸς του, κόσμου κλειστοί. Σωπαίνει θωρώντας τὴ χλωμὴ του μορφὴ.

Ἡ νύχτα ἔρχεται ἀθόρυβα ἀπὸ τὰ μακρινὰ βουνά, διακριτικά κι' ἀξιόπρεπα. Στὸν οὐρανὸ ἀνάβουνε χιλιάδες ἀστέρια, τοὺς κυττάζουνε ἀπὸ ψηλὰ μὲ τ' ἀσημένιο τοὺς μάτια. Κάποιο ἀηδόνι τραγουδάει τὸ λυπημένο ὁκοπὸ του, μέσα στὰ φύλλα, παρακαλεστικό, λυγμικό.

— Ἐχασε τὸ ταῖρι του, κάνει ὁ νέος μὲ θλίψη.

— Τὸ σκοτώσαν οἱ ἄνθρωποι, λέει αὐτή, κοί σκύβει τὸ κεφάλι, παραπονετικά.

Τὸ κορίτσι κλαίει, τὰ μάτια του εἶναι γιομάτα χρυσὰ δάκρυα. "Ὅχι, ὄχι, δὲν τρέχει τίποτα ὀρισμένως, οὔτε εἶναι ἀπὸ λύπη, τοῦ τὸ ὀρκίζεται πῶς δὲν εἶνε ἀπὸ λύπη γιὰ τὸ ἔρημο πουλὶ ποὺ τραγουδάει καὶ κλαίει μέσα στὴ νύχτα. Ἐρημα πλάσματα ὑπάρχουνε μυριάδες στὴ ζωὴ, πὶδ ἀξιολύπητα ἀπὸ τὸ φτερωτὸ μάρτυρα τοῦ πάρκου.

— Δὲν εἶναι γι' αὐτό, ξαναλέει σιγανὰ καὶ θερμά, μόνο εἶναι μιὰ παράξενη μεγάλη στιγμή...

Σκέπτεται ὅλα αὐτὰ κι' ἄλλα κι' ἄλλα, ὥσπου ἓνας πυροβολισμὸς ξαναφέρει τοὺς λογισμοὺς του στὸ δάσος. Γύρω μουρμουρίζει ἡ κίτρινη βροχή, πένθιμα, βασανιστικά, Σωπαίνουν οἱ σύντροφοι πλαγιασμένοι ὁ ἓνας πλάϊ στὸν ἄλλο.

— Ἀραγε νάφτασαν τὰ γράμματά μας; ἀναρωτιέται σιγὰ καὶ στενάζει.

— Θάφτασαν, βέβαια θάφτασαν, λέμε ὅλοι μὲ μιὰ φωνή.

— Δὲν κοιμᾶστε, παιδιά; ρωτάει ὁ ἄρρωστος, στρέφοντας τὴ ματιά.

— "Ὅχι, δὲν κοιμόμαστε, μᾶς ξύπνησε ὁ μακρινὸς σκοπός.

Ἡ ὥρα εἶναι πολὺ περασμένη, πάνω ἀπ' τὰ βουνὰ τῆς ἀνατολῆς ὑψώνεται ἀπαλὸ φέγγος. Τὸ τραγοῦδι ἀκούγεται ἀδιάκοπα, ὅσο πάει καὶ ζυγώνει. Ἡ βροχὴ τῶν πεθαμένων φύλλων ἐξακολουθεῖ, τὰ δέντρα ξεχωρίζουνε μεταξὺ τους, οἱ γυμνοὶ τοὺς κλάδοι τινάζονται πρὸς τὰ ὕψη σὲ δέηση αὐ-

γινὴ γιὰ τὴ βροχή, ποὺ ζητάει τὸ κορμὶ τῆς φλογισμένης γῆς.

Ξαφνικά ἀκούγεται φοβερός πάταγος. ἔτσι σὰ νὰ ξεσπάει ἡ ὑποχθονία ὀργὴ μεγάλου ἡφαίστειου βοή, ποὺ ἀκολουθεῖ τὴ ρεματιά, κι' εἶναι ἀκόμα ἓνας ἰσχυρὸς τρανυγμός. Ἀκούμε ὅλοι μὲ βαθεῖα ταραχή. Αἰσθημα πρωτόγνωρο δυναστεύει τὴν ψυχὴ μας. Μισή ὥρα κρατάει τὸ φοβερὸ μπουμπουνητό, εἶναι τὸ πυροβολικό μας, λέει περήφανα ὁ λοχαγός, σὲ λίγο θὰ σταματήσει, δὲ θ' ἀκούγεται τίποτα, μόνο οἱ ριπὲς τῶν πολυβόλων θὰ σκίζουνε πότε-πότε τὸν ἀέρα. Θὰ γίνεται τότες ἡ ἐπίθεση τοῦ περικοῦ μας, πάντα τέτοια ὥρα τραβοῦνε πρὸς τὰ μπρὸς τὰ παλικάρια τοῦ μετώπου, τίς θαμπές καὶ ἡρεμες ὥρες τῆς αὐγῆς.

Ἡ νύχτα ἔχει σκορπίσει, δὲν ὑπάρχουνε πιά στὸν οὐρανὸ ἀστέρια, μόνο ὁ αὐγερινὸς παλεύει ἀκόμα μὲ τὸ πρωῒνὸ φῶς. Σηκωνόμαστε ὅλοι καὶ τοιμαζόμαστε βιαστικοί, γινόμεστε ξανά ἡ σκυφτὴ σειρὰ τῶν βαρυφορτωμένων κορμῶν, θωροῦμε ἀκόμα λίγο τὴν ἀδιάκοπη βροχὴ τῶν πεθαμένων φύλλων, στρέφουμε τὴ ματιά κατὰ τὸ μέρος τοῦ σκοτωμένου στρατιώτη. Δὲ θὰ βαδίσουμε πολὺ σήμερα, δυὸ ὥρες μονάχα, ὥς ἓνα μικρὸ χωριοῦδάκι πὶδ πάνω. Βγαίνουμε στὸ λεύτερο χῶρο, φουσκώνει ἡ καρδιά μας, καθαρίζουνε οἱ σκέψεις μας, τὸ βῆμα μας εἶναι σταθερὸ καὶ ταχύ. Τραγουδοῦμε ὅλοι τὸ μακρινὸ σκοπὸ τῆς χτεσινῆς νύχτας. Γύρω μας εἶναι γκριζὰ πέτρινα βουνά, στὸ μακρινὸ δρόμο πᾶνε κι' ἔρχονται αὐτοκίνητα πολλὰ, εἴμαστε ὅλοι σχεδὸν χαρούμενοι, ἀλαφρωμένοι. Τὸ παράξενο νεκρὸ δάσος ἔχει πιά μείνει μακριά, εἶναι πίσω ἀπὸ τὴν πέτρινη ράχη τοῦ μεγάλου βουνοῦ, μόλις θυμόμαστε τὴν κίτρινη βροχὴ τῶν ξερῶν του φύλλων καὶ τὸ σκοτωμένο στρατιώτη τοῦ ἐχθροῦ. Πάνω μας ὑψώνεται ὁ φθινοπωρινὸς ἥλιος, θερμός.

Γ. ΜΑΝΙΑΤΑΚΟΣ

ΕΝΑ ΛΕΥΚΟ ΠΟΔΑΡΑΚΙ ΚΟΥΝΕΛΙΟΥ...

(ΣΕΛΙΔΕΣ ΠΟΛΕΜΙΚΟΥ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ)

ΔΕΚΕΜΒΡΗΣ 1940.

... Σήμερα τὸ χιόνι εἶναι ἀραιό. Οἱ νιφάδες στροβιλίζουν στὸν ἀέρα ἥρεμα, σὰν λευκὲς στιγμὲς τοῦ χρόνου. Χιλιάδες χιλιάδες πέφτουν ἀπαλὰ πᾶν ὅπου στήν παγωμένη γῆ καὶ στὰ πρόσωπά μας. Μέσα στὴ σιγαλιά μου φαίνεται πὼς ἀκούω τὸ τραγούδι τους. Πρῶτη φορά στὴ ζωὴ μου ἀκούω τέτοιο τραγούδι. Ὑψῶνῶ τὸ βλέμμα μου στὸ μολυβένιο οὐρανὸ καὶ ἀφουγκράζομαι. Naί, δὲν εἶναι ψέμματα. Οἱ νιφάδες χορεύουν καὶ τραγουδοῦν, τραγουδοῦν καὶ χορεύουν... Ὅταν εἴμουν μικρός, ἀκούγα γιὰ κάτι χειρουβεῖμ τ' οὐρανοῦ ποῦ τὰ στέλνει ὁ θεὸς στοὺς ἀνθρώπους. Ἴσως νὰ εἶναι αὐτὰ ποῦ τραγουδοῦν κι' οἱ νιφάδες εἶναι τὰ μηνύματα τοῦ Χριστοῦ... Σκέπτομαι: ἀλήθεια, σὲ λίγες μέρες γεννιέται ὁ Χριστός. Σὲ λίγες μέρες θὰ ψάλλουμε τὸ «Χριστὸς γεννᾶται σήμερα»... Κι' αὐριο, μεθαῦριο, κάποτε θὰ ψάλλουμε τὴ γέννηση τῆς νίκης. Θυμάμαι τὰ λόγια τῆς γυναίκας μου;

— Ἐσὺ θὰ πολεμᾷς στὴν Ἀλβανία κι' ἐγὼ θὰ προσεύχουμαι γιὰ τὴ νίκη, ἔτσι: Παναγία μου, χάρισε τὴ νίκη στὴν πατρίδα μας...

* *

Ἡ νίκη ἔρχεται. Προχτὲς πήραμε ἄλλο ἓνα σπουδαῖο ὕψωμα. Οἱ Ἰταλιάνοι τὸ βάλανε στὰ πόδια μπροστὰ στὴν ὀρμητικὴ λόγχη μας. Καὶ τὸ βράδυ ὁ λοχαγὸς μᾶς εἶπε;

— Παιδιά μου! Ἀπὸ ὕψωμα σὲ ὕψωμα, ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριό, ἀπὸ πόλη σὲ πόλη, γρήγορα θὰ φτάσουμε στὴ... Ρώμη! Ἀκούτε με ἐμένα!... Μ' ἓνα δρασκελισμὸ ἀκόμα καὶ θάμαστε στὰ Τίρανα! κι' ὕστερα στὴ... Ρώμη!

Γέλασαμε. Γέλασε κι αὐτός. Τὸ γέλιο του μοιάζει μὲ τὸν ἦχο τοῦ μετάλλου. Ἡ γαλήνια μορφή του στριφογυρίζει, ὅπως πάντα, στὴ σκέψη μου. Κοντὰ του ἔχω πάψει ἀπὸ καιρὸ νὰ φοβᾶμαι τὸ θάνατο.

Ἐχει στὴν τσέπη του ἓνα ὀλόλευκο κουνελοπόδι, ποῦ τὸ διατηρεῖ μὲ σχολαστικὴ καθαρότητα. Σὰν πρόκειται νὰ πάρῃ μιὰ ἀπόφαση, τὸ βγάδι μέσα ἀπὸ ἓνα βελούδινο πανάκι, ποῦ μ' αὐτὸ τὸ προφυλάσσει ἀπὸ τὴ βρώμα, καὶ καρφώνει ἐπάνω του τὸ βλέμμα του. Ἐπειτα, τὸ χαϊδεύει λιγάκι καὶ τὸ ξανατυλίγει.

Ἀποκαλύπτοντάς μου τὸ «μυστικὸ του», μοῦ εἶπε:

— Ὅταν τὸ κουνελοπόδι μαυρίσει, θὰ ἔχω χάσει τὸν ἑαυτό μου...

— Εἴστε προληπτικός, κύριε λοχαγέ... τοῦ παρατήρησα.

Μοῦ χαμογέλασε.

— Naί... λιγάκι. Ἐδῶ στὸ μέτωπο οἱ προλήψεις εἶναι ἀπαραίτητες... Δὲν βλάπτουν... Ἀπεναντίας...

Σταμάτησε κι ἔστρεψε τὸ κεφάλι του σὰ νὰ θελε ν' ἀποφύγει τὸ βλέμμα μου.

— Ἀπεναντίας, σοῦ χαρίζουν κάτι σὰν λύτρωση...

Τὸν κοίταξα ἐρευνητικά. Προσπαθοῦσα νὰ εἰσχωρήσω πρὸ βαθειά μέσα στὸ στοχασμὸ του.

— Ἀκούς; Ἔρχονται πάλι...

Ἦταν ὁ βόμβος τῶν ἐχθρικών ἀεροπλάνων. Ἡ φωνή του, καθὼς μοῦ ἀνάγγειλὲ τὸν ἐρχομὸ τους, εἶχε ἓνα τόνο ἀπόλυτα νηφάλιο.

Μόλις πρόλαβα νὰ τοῦ εὐχηθῶ γιὰ τὸ κουνελοπόδι του.

— Εὐχομαι ποτέ νὰ μὴ μαυρίσει!

Κι ὕστερα τὸ πανηγύρι τοῦ βομβαρδισμοῦ. Κολλήσαμε στὸ χῶμα μέσα σ' ἓνα χαντάκι, ὁ ἕνας κοντὰ στὸν ἄλλο. Οἱ μπόμπες ἔκαναν τὴ γῆ νὰ σειεται, μὰ ἐγὼ σκεπτόμουν ἀκόμη τὸ ποδαράκι τοῦ κουνελίου.

Τὸν ἀγκάλιασα ἀπ' τὴ μέση καὶ τοῦλεγα, ὅσο οἱ μπόμπες ἔπεφταν σφυριχτές γύρω μας:

— Na μὴ μαυρίσει ποτέ... ποτέ νὰ μὴ μαυρίσει!...

Ὅταν τέλειωσε ὁ βομβαρδισμός, ἐκεῖνος μὲ χτύπησε στὴν πλάτη:

— Αὐτὸ τὸ ποδαράκι κάνει θαύματα!... μοῦ εἶπε.

* *

Νύχτα. Ὁ λόχος μας μετακινεῖται πάλι. Ἦσυχία. Δὲν ἀκούγεται τίποτα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ βάδισμά μας. Καὶ πότε-πότε μερικά κρᾶκρά, ποῦρχονται ἀπὸ μακριά... Τὸ σκοτάδι εἶναι βαρὺ. Θεέ μου, πόσο μαῦρο εἶναι!... Ὁ λοχαγὸς μὲ πλησιάζει καὶ μὲ σκουντάει.

— Τὸ σκοτάδι μᾶς μαύρισε ὅλους, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ... ποδαράκι μου, μοῦ ψιθυρίζει γελώντας,

— Ὁ Θεὸς ἂς τὸ διατηρεῖ πάντοτε ὀλόκαθορο καὶ λευκό... τοῦ ἀπαντῶ.

— Ἐγίνες λοιπὸν καὶ σὺ προληπτικός;

— Ὁχι, ἀλλὰ λατρεύω τό... ποδαράκι

ος.

Ἡ φάλαγγα προχωρεῖ. Ποῦ πᾶμε; Ἀ-

γνωστο... Άνυπομονούμε να φτάσουμε στον προορισμό μας.

* *

Ξημερώνει. Οί ανταύγειες μιās χαραυγής σκορπίζονται πάνω στις βουνοκορφές, μέσα στις χαράδρες και στα παρθένα φυλλώματα τών δέντρων. Πρώτη φορά αντικρύζουμε μιὰ τέτοια καθάρια ανατολή. Ο ούρανός είναι θαμπός, μὰ άδειος από σύννεφα.

— "Ακου! μου λέει ο λοχαγός. Σήμερα θά τούς χορέψουμε πάλι...

Σφίξαμε τὰ χέρια και καταλάβαμε τις θέσεις μας σύμφωνα με τις διαταγές του. Μὲ τὸ πρώτο χάδι τῆς αὐγῆς, τὰ πυροβόλα μας άρχισαν τὸ πύρινο μουγκριτό τους. Κράτησε μισή ώρα. Κι ύστερα ἡ επίθεση, ἡ εφοδος...

* *

...Ἡ κραυγή «άέρααα!» ἀντιλαλοῦσε στὴν άγρια φύση. Ἐβγαίνει ἀπ' τὴν καρδιά μας... Καθὼς τρέχαμε κατὰ πάνω τους, σκεπτόμουνα τὸ ποδαράκι τοῦ κουνελιοῦ... Μὲ τέτοιο οὐρανὸ και μὲ τέτοια λιακάδα νάχεις ἓνα τέτοιο πραγματάκι στὸν κόρφο σου... κι ἐνὼ ὁ θάνατος σὲ στριφογυρίζει νάχεις τὸ νοῦ σου σ' αὐτὸ και μόνο σ' αὐτό... Μὰ τί σχέση μπορεί νά ἔχει ὁ οὐρανός κι ἡ λιακάδα και τὸ κουνελοπόδι μὲ τὸ θάνατο; Ἐξάλλου τὸ ποδαράκι τὸ 'χει ὁ λοχαγός... "Α, εἶχα ξεχάσει τὸ λοχαγό μου. Ποῦ εἶναι; Θεέ μου, ποῦ εἶναι;

— Ἀέρααα... συνέχιζαν οἱ φαντάροι μας. Κι οἱ σφαῖρες κάνανε πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι μου: σβίν, σβίν...

Ὅλοι φωνάζανε άέρα κι ὁ θάνατος άπαντοῦσε: σβίν, σβίν...

— Ἀέρααα! φώναζα κι ἐγώ.

Μὰ ἤμουνά ἓνας ὑπνοβάτης, ἓνας άνθρωπος δίχως αἰσθήσεις. Καὶ δὲν ἔνοιῶθα τίποτα ἐκτός ἀπ' τὴν άπουσία τοῦ λοχαγὸς μου...

"Αξαφνα τὸν βλέπω μπροστά μου. Ἐτρεχε μὲ ὀρθωμένο τὸ κορμί του. Κρατοῦσε τὸ ποτόλι του στὸ χέρι.

— Κύριε λοχαγέ!

Ἀπάντηση δὲν ἤρθε. Προχωροῦσε μὲ χαρούμενη άδιαφορία... Καὶ φώναζε: «Ἀέρα, παιδιά μου! Ἀέρααα!...» Ἐμοιαζε τώρα σάν ἓνα φωτεινὸ στερέωμα, ποῦπεσε ἀπὸ τὸν ἥλιο. Τὸ στήθος μου πλημμύρισε ἀπὸ φῶς. Προσπάθησα νὰ τὸν πλησιάσω.

— Κύριε λοχαγέ! Λοχαγέ μου!...

Τοῦ κάκου. Ὅταν τὸν ἔφτασα, στάθηκε άπότομα. Γύρισε και μὲ κοίταξε χαμογελώντας. Εἶχε μιὰ έκφραση παράξενη.

— Κύριε λοχαγέ! Τί κάνετε; Πῶς τρέχετε χωρίς προφύλαξη;

Ἐξακολουθοῦσε νὰ μοῦ χαμογελάει. Ἐπεσα στὰ πόδια του και τὸν τραβοῦσα πρὸς τὰ κάτω.

— Γιά ὄνομα τοῦ Θεοῦ, λοχαγέ μου, πέσετε χάμω!...

Τράβηξα τὸ πόδι του. Ρίχτηκε πάνω μου σὰ νάθελε νὰ μ' άγκαλιάσει και νὰ μὲ φιλήσει.

— Κύριε Λοχαγέ! Μ' άκοῦτε;

Μὰ ὁ λοχαγός δὲν μ' άκούγε... Ἀπὸ τὴν τσέπη του κατρακύλησε τὸ ποδαράκι τοῦ κουνελιοῦ. Ἦταν ξετυλιγμένο ἀπὸ τὸ βελούδινο πανάκι του. Μόλις τὸ ἀντίκρουσα, άρχισε τὸ κορμί μου νὰ τρέμει... Ἐκρυσά τὸ πρόσωπό μου μέσα στις χούφτες τών χειρῶν μου, γιά νὰ κρύψω τὴν άλλοφροσύνη μου... Τὸ ποδαράκι ἦταν βρώμικο, μαυρισμένο...

Ὅλα τοῦτα ἔγιναν σὲ λίγα δευτερόλεπτα. Χωρίς νὰ τὸ θέλω τοῦ εἶχα δώσει τόση σημασία... Πάτησα μ' ὅλη μου τὴ δύναμη αὐτὸ τὸ άπαίσιο κουνελοπόδι ἴσαμε ποῦ τὸ διάλυσα, μέσα στὸ χῶμα και τὸ 'χασα ἀπ' τὰ μάτια μου...

* *

Προχωροῦμε, προχωροῦμε μέρα-νύχτα άσυγκράτητοι.

Τώρα εἶμαι ἐγὼ διοικητῆς τοῦ λόχου. Ὅταν τὸν ανάλαβα, εἶπα στοὺς φαντάρους μας:

— Νὰ μᾶς ὀδηγᾷ πάντα ὅτὴ νίκη ἡ θυσία ἐκείνου ποῦ ἔπεσε γιά μᾶς, γιά τὴν Ἑλλάδα μας!...

"Υστερα ρώτησα μερικούς:

— Μπορεῖτε νὰ μοῦ πείτε, ποῦ θά βροῦμε ἓνα λευκὸ ποδαράκι κουνελιοῦ;

Κοίταξαν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, χωρίς νὰ καταλαβαίνουν...

Ζητοῦσαν ἐξήγηση, μὰ δὲν ἤξερα τί νὰ τοὺς πῶ.

— Ναί. Σᾶς παρακαλῶ νὰ μοῦ βρεῖτε ἓνα λευκὸ ποδαράκι κουνελιοῦ.

Σὲ μιὰ ὥρα μοῦ τὸ ἔφεραν. Ἦταν ὀπως τὸ ἤθελα, καθαρὸ και ὀλόλευκο. Τὸ τύλιξα μ' ἓνα πανάκι βελούδινο και τὸ φύλαξα σὲ μιὰ μικρὴ τσεπούλα, ποῦ ἔχω στὸ χιτώνιό μου, πρὸς τὸ μέρος τῆς καρδιάς μου...

ΝΙΚΟΣ ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ

Σ Ε Κ Α Λ Α Χ Ε Ρ Ι Α

(ΕΝΑΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ ΣΤΑ ΧΙΟΝΙΑ)

«—Ει, μπέη μου Λεβέντη, βάστα ψηλά το κεφάλι και μη μου κάνεις τόν παλαβό. Ίσα κοίτα το δρόμο σου κ' έννοια σου, το χιόνι κ' έμένα με στράβωσε. Το δρόμο σου κοίτα!

»Έχεις δίκιο, τό ξέρω, ν' άνοιγεις απορεμένα τά καστανά σου. Ούτε δρόμος άπομεινε πιά, μήτε χωριό φαίνεται. Ύπομονή όμως. Μπορεί τουτό τ' άσπρο σεντόνι πού κρέμασε μπρός μας ό ούρανός, νά φυσήξει κάνας γερός βοριάς, νά τό σηκώσει. Τότε θά δεις χαρές. Σου τάζω κεί κάτω πού θά πάμε ένα παχνι πρώτης: Κι όχι τίποτες παλιαχυρα μουχλιασμένα και πικρά, νά χώνεις τη μουσούδα σου και νά ξεφυσάς με παράπονο. "Όχι, χρυσέ μου! Θά σου 'χω σανό χρυσάφι, ίδιο με κείνο πού τάζε τ' άλογά του ένας παλιός θεός, ό 'Απόλλωνας λένε.

» Πάλι κουνάς τό κεφάλι σου. Ξέρεις τί αγύριστα μυαλά έχουνε τοῦτοι οί άρβανίτες. Συλογιέσαι σίγουρα κείνες τίς καλαμποκόριζες, τήν άλλη φορά, στήν 'Αγιά Λεούσα. "Όλο νεύρο και καλάμι σκληρό ήτανε. Μάτωσες τό στόμα σου, αλλά δέ χωρατεύει ή πείνα. Και τό πύτουρα πού μοιρασθήκαμε; Πάντα σου τυχερός. Τά'φαγες και γλυφόσουν και με περγελοῦσες πού γύρευα τσανάκι νά τά ζυμώσω και φωτιά νά τά ψήσω, μπάς και γινοῦνε ψωμί.

» Αὐτή τη φορά τό ὑπόσχομαι. Σέ καλά χέρια θά πέσουμε. Σά φτάσουμε κεί κάτω θά δεις, στό καλύτερο σπίτι, σέ παλάτι θά μάς δεχτοῦνε. Θ' ανοίξει διάπλατα ή μεγάλη θύρα και στό κατώφλι θά βγει ή νοικοκυρά. Ροδομάγουλη βλάχα θά 'ναι, με τό κεντητό της πολκάκι και τό φαρδύ τό ζουνάρι. Θ' άχνογελάσει κι ό ήλιος θά φέξει, θά κοντανασάνει και στό στέρνο της άητοφωλιές θά χτίζονται, θά σκύψει και...

»Ει, ξεφτέρι μου, τί σταμάτησες, τί τσίτσες τ' αὐτιά σου; 'Ακούς τό κανόνι; "Όμως δέν είναι ή πρώτη φορά πού βαράει κ' έχομε καιρό γιά νά πάψει. Σὺ δέ φοβήθηκες τότε, πού διαβήκαμε έριζα τό βράχο τοῦ Λάμπου και μάς ραντίζαν τά χαλίκια πού ξεσηκώναν άπ' τη γή οί όβίδες. Έρχόντανε από πέρα χουχλακίζοντες, στεφάνωναν τά διάσελα και τίς ρεματιές, έβραζ' ό άγέρας κι όλο λέγαμε πώς άπάνω μας θά'σκαγαν. Είχε και μιá λιακάδα, έναν ούρανό πεντακάθαρο κ' ένα χορτάρι γιομάτο εὐωδιές. Ποῦ νά χαρείς τέτοιο καλό. Οί όβίδες χουχλακίζαν και φοβέριζαν. "Όμως περάσαμε και τότε. Δέν ήτανε δικιές μας.

» Γιατί, λοιπόν, σταμάτησες; "Έχεις δίκιο, ακριβέ μου. Από ποῦ νά τραβήξουμε; Ποῦ θ' άκουμπήσουμε άπόψε; Κ' εγώ πού γύρευα ζεστά κονάκια και βλάχες λυγερές!

» Κουράγιο, άσικη μου! Οί καταραμένες οί άρβύλες μου τρυπήσανε, τά πόδια μου δέν τά νιώθω. Καλύτερα ξέρει τό πέταλό σου νά βρίσκει τη στέρια γή. Έγώ μπορεῖ νά χαθώ και νά χάσω κ' έσένα μαζί. Θά βουλιάξουμε, σαν τήν άλλη φορά πού ως τό λαιμό σέ κατάπιε ή κόκκινη λάσπη και πώς σέ γλύτωσα. Δέ βαστάω νά ξαναίδω τ' άσπράδι των ματιών σου νά ματώνει άπ' τόν πόνο.

»Κουράγιο λίγο, καλέ μου, και τοῦτες οί νιφάδες πού μπαίνουνε στά μάτια και μάς καίνε τά βλέφαρα και μάς κρατῶνε τήν άνάσα, είναι καλό σημάδι. Κάπου θά σηκώθηκε άγέρας και λέω νά μάς λυπηθεί ό θεός νά ξανοίξει κομμάτι. Είναι τέσσερις ώρες πού παλεύουμε από ράχη σέ ράχη και πουθενά δέ φτάνουμε. «Πόσο δρόμο θέλουμ' ως τό Λυκόκαστρο;» «Δυό τό πολύ». Είπανε οί άραμπατζήδες πού άνταμώνασαμε κάτω στό ποτάμι. Μόνον νά βιαστοῦμε, έπρεπε, γιατί χιονιάς βαρὺς έρχότανε. "Ετσι έδειχνε. Οί κορφές κρατούσανε πολὺ άντάρα, σκυθρωπές κοιτάζανε τό πέρασμά μας, με τουλοῦπες τό σύνεφο κατεβασμένο στό φρύδια. Κ' ή άπνοια κακό σημάδι τέτοιες ώρες γιά τό στρατοκόπο.

«Είχαμε τη μέρα μπροστά μας και δέ μάς ένοιαζε. "Όμως ό χιονιάς μάς έφτασε, μαύρισε τό σύνεφο, άσκημη πέφτει ή νύχτα. Κουράγιο Λεβέντη μου, κουράγιο! Μη βγάλει λύκους τό βουνό. Τό παγοῦρι μου σταγόνα πιστό δέν κρατεῖ κι' άν παγώσω δώ πάνω στη σέλα, τό πιστόλι μου σφαίρες δέ βγάνει. Τότε οί λύκοι θά ρθoῦν καφερέ μου!»

* *

Ό ταχυδρόμος τοῦ συντάγματος ώρα έχει τώρα πού έπαψε νά μιλά στ' άλογό του. Τ' άσπρο σεντόνι τοῦ χιονιοῦ άλλαξε θέση με τό μαῦρο κρέπι της νύχτας. Νύχτας βαθείας κι όλοσκοτεινης. Κούραση βαρεία τοῦ παράλυσε ως και τη γλώσσα. Και μι' άπελπισιά πώς ποτέ δέ θά 'φτανε πιά φούντωσε λίγο λίγο στήν ψυχή του. Είχε πεζέψει και βάδιζε φυλαχτά, με τό χιόνι στό γόνα. Καλά και τό βουνό ήτανε στέρη γή, λιθαρότοπος. "Αν έμενε στη σέλα τό νιώσε, θάχανε τά πόδια του.

Ψυχὴ δὲν ἀκούγοταν. Μοναχὴ παρηγοριὰ τὸ βουητό τοῦ ἀνέμου ποὺ φρούμαζε μέσ' ἀπὸ τὰ περάσματα καὶ τὶς σκιαιμῶν βράχων. Κάποτε ὄγκος χιονιοῦ ξεκοβόταν ἀπὸ τὰ ξερόκλαδα καὶ τὶς κόχες κ' ἐπεφτε στὴ γῇ μὲ παχὺν κρότο. Τ' ἄλογο, ὁ Λεβέντης, τίνανε τὸ κεφάλι τρομαγμένο, στυλῶνε τὰ πόδια. Μὲ τὴν ὥρα συνήθισε καὶ βάδιζε σκυφτά, μὲ τὴν ὑπομονὴ ζωγραφισμένη στὰ μεγάλα του μάτια. Τὰ ρουθούνια του ἄχνιζαν. Πιὸ πίσω ὁ στρατιώτης ἀκολουθῶν τ' ἄχνάρια ποὺ ἄφηναν οἱ ὀπλές. "Ἰντσα δὲν ξεστράτιζε ἀπ' τ' ἄχνάρια. Καὶ βάδιζαν σιωπηλά.

Ξάφνου τὸ ζῶο σταμάτησε, ὁμίσηκε τὸ κρῦο χνῶτο τῆς νύχτας. "Υστερα μ' ἓνα σάλτο πήδηξε χαμηλότερα, τρία μέτρα πέρα ἀπ' τὸν ἀνθρώπο. Ἐκεῖνος παραξευόθηκε, ἄναψε τὸ φανάκι του. Κάτωθε ἡ γῇ κοβότανε μαύρη. Βαθὺ σκίσιμο ποὺ δὲν ἔκλεισε μὲ τὸ χιόνι. Εἶταν ἀδύνατο νὰ τὸ πῆδαγε. Σφύριξε στ' ἄλογό του, τὸ κάλεσε πίσω. Κ' ἐκεῖνο ὑπάκουο ξαναπήδηξε κ' ἦρθε. "Ὅμως δὲν ἔλεγε νὰ τραβήξει λοξότερα. Τὸ πῆρ' ἀπ' τὸ γκέμι καὶ κείνο ἀρνιόταν. "Εσκαβε τὸ χιόνι μὲ τὴν ὀπλή, τὰ χοντρά του χεῖλια σάλεψαν, ἔδειχνε γυμνά τὰ οὐλα κ' ἔγνεφε. Κατάλαβε ὁ στρατιώτης. Τ' ἄρπαξε τὸ κεφάλι καὶ τὸ φίλησε, τοῦ χάιδεψε τὸ μέτωπο. "Υστερα καβάλησε καὶ πήδηξε ἀπὸ τὴν ῥωγμὴ τῆς γῆς, ἀχώριστοι.

Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα τ' ἄλογο βιαζότανε, μύριζε ὀλοῦθε τὴ γῇ, δρασκέλιζε τὰ θάμνα. Ἀγωνία κάποιος ἀγνωστῆς τύχης χαράχτηκε στοῦ καβαλάρη τὴν ὁψη. "Ὅμως ἡ δύναμή του τὸν ἄφηνε. Κρατήθηκε γερά μὴν τύχει καὶ πέσει. Τὰ νεῦρα του εἶχανε πολὺ τεντωθεῖ.

Πέρασαν ἓνα σῦδεντρο, πλῆθος ὀξυῆς μὲ τὰ πυκνά τους κλωνιά κυρτωμένα, σμιγμένα ἀδερφικὰ ἐνάντια στὸν ἄνεμο, ὅταν ξάφνου, χαμηλά, φάνηκε φῶς. "Ἐνα παράθυρο ἢ μιὰ γωνιά ποὺ καίει; Τί τοὺς ἐνοιαζε! "Ἐνα φῶς μέσ' τὴν πηχτή, τὴν ἀκαρδὴ νύχτα...

* *

— «Νὰ μὲ συμπαθήσης, Λεβέντη, ἀγόρι μου, ποὺ σοὺ χαράμιζω τοῦτο τὸ παχνί, μὰ ὁ κόσμος ἔτσι κατάντησε καὶ μὴ σικελίτσης, μὴ βάνεις κακὸ στὴν καρδιά σου!

»Τί τανε κείνο τὸ φῶς τ' ἀπόκοσμο, ποὺ μέσ' τὴν ἄραχλὴ νύχτα μὰς ἔφεξε; "Ὅλες τοῦ κόσμου τίς χαρὲς δὲν ἔβανα δίπλα στὴ δική μας τὴν ὥρα τοῦτη. "Ἦμαστε μουςκίδι κι οἱ δυὸ ὡς τὸ κόκαλο, ἀσήκωτος ὁ μαντύας μου ἀπ' τὸ πολὺ νερό. Κ' ἐσύ κατεβασμένα εἶχες τ' αὐτιά, οἱ σταγόνες κυνηγόντανε στὴ γυαλερὴ σου τρίχα, σφουγγάρι ἢ χαίτη σου.

»Σὰ χτυπήσαμε τὴν πόρτα, σήκωσες τὰ μάτια, μύρισε τὸν ἀγέρα. Θυμήθηκες τὴν ὑπόχρεσή μου. Τὸ καλύβι μὲ τὸ φωτισμένο

παράθυρο, μπροστά μας ἀσπροντυμένο καμάρωνε.

— «Τοῦτο εἶναι τὸ παλάτι»;

— «Τοῦτο, Λεβέντη μου, τί νὰ κάνουμε»;

»Μὲ τριγμούς ἀνοίξε τὸ πορτελάκι. Μιὰ γυναῖκα φάνηκε μὲ τὸ γκαζοφάναιο στὸ χέρι, μὰς κοίταξε καλὰ-καλὰ καὶ τοὺς δυὸ κ' ὕστερα τὸ πορτέλι μὰς ἦρθε κατὰμουτρα, Μ' ὅλη τὴ παγωμάρα μου δὲ θύμωσα. Μόνο σοὺ σφύριξα. «Εἶδες, εἶδες τὰ μάτια της τὰ τσακίρικα! Καὶ κείνο τὸ μαῦρο χνουδι πάνω ἀπ' τὸ κόκκινο χεῖλι της;» Συμπνευτικά φιλοκοῦνησες τὸ κεφάλι.

— «Ὅμως ἡ πόρτα ἔκλεισε. Πάμε!

— «Θὰ χτυπήσουμε πάλι, Λεβέντη μου, ποὺ νὰ πάμε; "Αἰῦριστο μ' εἶδε, ἀχτένιστο, μαγκούφη. Τί νὰ 'κανε»;

Πάλι ξανάνοιξε τὸ πορτέλι. Αὐτὴ τὴ φορὰ κρατοῦσε διπλὸ φανάρι καὶ κείνα τὰ τσακίρικὰ της, εἶχανε θυμὸ. Δὲ μούκανε καρδιά ν' ἀγριέψω.

— «Μέρος γιὰ ὕπνο, καλὴ κυρά. Γιὰ τ' ἄλογό μου φαί στεγνὸ καὶ γιὰ μένα ὀ, τι λάχει. Νὰ στεγνώσουμε κομμάτι καὶ θὰ πλερωθεῖς. "Ὅπως ὀρίσεις!

— «Γιό, γιό, μωρέ! Σκὰ μέρος ἐντὼ στρατιώτη. Σκὰ Ζαῖρέ! Ντὲν ἔκεις»!

Τότε κοπάνησες τὸ πόδι σου στὸ χιόνι δυνατά. Πολὺ κρατοῦσε τοῦτο τὸ παζάρεμα, νιφάδες καινούριες ἦρθαν ἀπὸ ψηλά. Γύρισα καὶ σὲ εἶδα νὰ τρέμεις, μὲ τὴν τρίχα ὀρθή, καὶ δὲ βάσταξα. Βαρὶά τὴν ἐσπρώξα στὸ στήθος, βούλιαξε στὰ ζεστά τὸ παγωμένο μου χέρι καὶ μῆλκα. Μιὰ κάμαρη χαμηλή, μισοσκότεινὴ ἀντίκρυσα, μιὰ γωνιά νὰ καίει, τὴ χύτρα ποὺ σιγόφωλανε παρηγοριὲς γιὰ τὸ νηστικό τὸ στρατολάτη.

— «Ζαῖρέ γιὰ τ' ἄλογό μου καὶ γλῆγορα!» Φώναξα μὲ μανία καὶ βρόντηξα τὴν ἀρβύλα στὸ πάταμα. Δὲν εἶχε πιά γιὰ μένα τσακίρικα μάτια, μῆτε χνουδάκι στ' ἀχειλί ἢ στρίγγλα. "Εχ, νὰ τὴν ἐπνιγα»!

"Ἀρχισε κεῖ δὲ νὰ δέρνεται, νὰ λείει πολλὰ σὲ κεινὴν τὴ γλῶσσα της τὴ μπερδεμένη, ὥσπου ἀνοίξε ἡ πόρτα ἢ δεξιά καὶ μῆλκε ὁ ψηλός, ὁ κρεμανταλάς μὲ τὰ νυχτικά.

— Τί τρέχει συνάδερφε;

— "Ερχομαὶ ἀπὸ μακρυὰ—εἶπα—μιὰ μέρα δρόμο. Πέντε ὥρες παιδεύμαστέ μὲ τὸ χιόνι, ἐγὼ κι ὁ Λεβέντης, τ' ἄλογό μου νὰ πῶ. Καὶ γυρεύω τόπο γιὰ κείνο καὶ γιὰ μένα, νὰ ξεποστῶσα. Καὶ θροφή. "Ἀν εἶσαι καλὸς ρωμιός, φρόντισε.

— Δὲν ἔχω, συνάδελφε. Ἄλλοῦ νὰ πᾶς. "Εχει κι ἄλλα κονάκια ἓνα γύρω. "Ετσι μίλησε καὶ μ' ἄνοιξε τὴν ἐξώπορτα. Τὸ χιόνι μῆλκε καὶ μοῦ 'φερε τὸ χλιμίντρισμα σου γεμάτο παράπονο. Κρύωνες, κρύωνες πολὺ. "Ἄθελα τὸ χέρι μου χάιδεψε κάτω ἀπ' τὸ ροῦχο. Κείνο τὸ κρῦο σίδερο σὲ πειρασμό μ' ἔβανε. Θὰ βροντήξει ὁ τόπος ἀπόψε,

πανάθεμα... βλαστήμησα μέσα μου κ' έριξα γύρω μου άγριεμένο βλέμμα.

Ή γυναίκα με κοίταγε με κακία, άνηξερη για τó τί σκεδίαζα. Ό άντρας έφευγε στην πόρτα, τó δρόμο, βιαζόταν νά τού άδειάσω τó σπίτι. Όπου ξάφνου κάτι σάλεψε πλάίί στη γωνία, κάτι πού ώς εκείνη τήν ώρα δέν ήξερα πώς ζούσε κεί μέσα. Σηκώθηκε σκυφτός, λειψός, δυό πήχες άνθρωπος, ένας γεροντάκος και μου πιασε τó χέρι. Αυτός είχε δεί, είχε νιώσει. Ήμερα μίλησε.

— Πάμε παληκάρι μου. Πάμ' από δω. Έγώ θά σού δώσω τόπο».

Τρέμοντας με τράβηξε, μ' έσυρε έξω. Σε σκέφτηκα εκείνη τήν άσκημην ώρα κ' έσκυψα τó κεφάλι. Σάν έκλεισε πίσω μας τó πορτί, κάτι μου πέταξε ó κρεμανταλάς, κάποιo λόγο φαρμάκι. Πάλι σε στοχάστηκα και δέν έβγαλα άχνα, δέ σάλεψα. Σκληρή ή όρφάνια, Λεβέντη μου».

Κάναμε κι' όι τρείς τó γύρο κ' ήρθαμε σε τούτον τó σταύλο. Καλός είναι, σκοτάδι πίσα και κρύο. Υγρό τó χώμα πού πατούμε. Μ' άς είναι καλά ó γέροντας. Μάς έφερε καλό σανό, μπομπότα και ξύλα μπόλικα. Τόν είδες πού όλο έλεγε και στέναζε;

— «Νά με συμπαθάς, έλεγε, έγώ είμ' ό νοικοκύρης έδω και νά πώς κατάντησα. Ό γιός μου κείται τραυματίας στα Γιάννενα κ' έμεινα μοναχός με τούτη τήν άπιστη, τήν τούρκα, τήν άράπω. Άνήμπορος ξέπεσα στα χέρια της κι άς τήν άνάθρεψα από δυό χρονών βουζανιάρικο. Πήραν άέρα

τά μυαλά της, τήν τρώει τó αίμα της, κουβάλησε τόν άγαπητικό της μέσα στο σπίτι μου, κείνον τόν άτιμο πού σ' έδιωχνε, τó λιποτάχτη, τόν προδότη. Τόνη κρύβει από τήν έξουσία ή σκύλα κι' έγώ μιλιά. Έγινα πρόβατο άπ' τήν άνάγκη. Πρέπει νά ζήσω ώσπου νά γυρίσει τó παιδί, νά παραδώσω στα χέρια του τó έχει μου. Μη λείψω και τά χαρούνε αυτοί. Νά με διώξει, για νά με σκοτώσει, δέν τής βαστάει. Θά χει μπερδέματα, θά μαθευτεί τó μυστικό της. Καλύτερα έτσι, πού μ' έχει σκλάβο της. Τήνε βρίζω για τίς πομπές της, κι αύτή...»

Ό γέρος έσκυψε ντροπιασμένος, έσκυψε δυό δίπλες και βόγγηξε:

«— Με δέρνει ή βρώμα. Σήκωσε χέρι στα γερατιά...»

Αύτά έλεγε και τά θολά του μάτια βρύσες γινήκαν άσταμάτητες...

«—Κάνε, λοιπόν, τόπο στο παχνί σου, Λεβέντη μου, νά πλαγιάσω και μη βαράινεις τήν καρδιά σου. Άγκαλιά θά γόρουμε. Τά ξύλα τού γέροντα μάς ζέσταναν τó κόκαλο. Κι άς είταν ή βλάχα ή όμορφη πού λογαριάζαμε μιá σκύλα άπιστη με τσακίρικα μάτια κι άγαπητικό. Θά γυρίσουμε κεί κάτω κάποτε και μείς, έτσι λέω. Έσύ θά βρείς τή διαλεχτή τή φοράδα σου και τó γρασίδι τó χλωρό, τó μοσκάτο, κ' έγώ πάλι, όπως ή καλή τύχη όρίσει... Μη σικλετίζεσαι, χρυσέ μου. Καλή ψυχή τού γέροντα. Σε καλά χέρια πέσαμε. Στεγνώσαμε».

ΝΙΚΟΣ ΓΡΑΙΚΟΣ

Τ Ο Σ Κ Ε Σ Ι

(Σ Τ Α Θ Μ Ο Σ Ε Π Ι Δ Ε Σ Ε Ω Ν)

Αυτή ή πορεία μας πρὸς τὴν ψηλότερη κορφὴ τοῦ Μάλι-Γκαρονίν ἦταν μεγάλο μαρτύριο καθὼς εἶχαμε ὅλοι ἀδυνατίσει κι εἵμαστε κάθε τόσο ἀναγκασμένοι ν' ἀφήνουμε τὸ μονοπάτι καὶ νὰ βαδίζουμε μέσα στὸ δάσος, γιὰ ν' ἀποφεύγουμε τ' ἀεροπλάνα. Τὸ νταβατοῦρι ἀκούονταν μπροστὰ μας κι ἔπρεπε νὰ βιαστοῦμε γιὰ τὸ Τόσκεισι, γιατί οἱ τραυματίες θάχανε κι ὅλας φτάσει ἐκεῖ. "Επειτα ὁ δρόμος κατηφόριζε ἐλαφρὰ καὶ περνοῦσε μέσ' ἀπ' τὴν Γκάϊτσα, πού κείνη τὴν ὥρα βομβαρδιζόταν ἀπ' τοὺς Ἰταλοὺς. Ὀλάκαιρα σήμη ἀπὸ βομβαρδιστικά ἄφηναν τίς βόμβες τους κι ἔβλεπες πρῶτα νὰ σηκώνονται πελώρια σύννεφα καπνοῦ κι' ἀμέσως ἔπειτα ἀκούονταν ἡ τρομαχτικὴ ὁμοβροντία. Ἀκόμα τὸ πυροβολικὸ τους χτυποῦσε ὅλη τὴν περιοχὴ κι οἱ ὀβίδες σκάζανε μέσα στὸ χωριό.

Ξαναπιάσαμε τὴ βουνοκορφὴ καὶ περάσαμε κυκλικά, γύρω ἀπ' τὴν Γκάϊτσα, ἀκολουθώντας τὸ δάσος. "Ἐνα μονοπάτι κατηφόριζε ἀπὸ κεῖ, σὲ ἐντελὴς γυμνὸ κι' ἀκαλυπτὸ ἔδαφος, πρὸς τὸν «αὐχένα» τοῦ βουνοῦ, πού ἦταν ἡ μοναδικὴ διάβαση. Μὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ ξεμυτίσουμε ἀπ' τὰ δέντρα, καθὼς τ' ἀεροπλάνα μυδραλλιοβολοῦσαν παντοῦ. Ξεκινήσαμε, μὲ κάποια ἀνάπαυλα, μ' ὅλη τὴν φάλαγγα, —περίπου ἑβδομηῖντα ἄνδρες μὲ πέντε ζῶα, —μὰ δὲν εἶχαμε προχωρήσει πεντακόσια μέτρα, σὰν φάνηκε ἕνα σμήνος ἀπὸ 16 καταδιωτικά καὶ σὲ λίγο βρέθηκε πάνωθ' μας. Πετοῦσαν ἀργά, σὲ πολὺ χαμηλὸ ὕψος, τὸ ἕνα πίσ' ἀπ' τὸ ἄλλο, σὰν τὰ λαγωνικά σκυλιά, πού ψάχνουν γιὰ τὸ κυνήγι, κι' εἴμαστε ἐντελὼς ἀπροσάτευτοι στὴ γυμνὴ ράχη τοῦ βουνοῦ. Πῶς μπορούσες νὰ ἐπιβάλης πειθαρχία, κείνη τὴν ὥρα πού, ὁ θάνατος ἦταν τὸ πιθανότερο ἐνδεχόμενο; "Ἄλλοι κρυβόντουσαν μέσα στοὺς θάμνους κι' ἄλλοι χωνόντουσαν κάτω ἀπ' τὸ χιόνι. Τὰ μουλάρια ἦταν τὰ μόνα πού δείχνανε ψυχραιμία κι' ἡ σιλουέττα τους ξεχωρίζε στὸ ἡλιοβασίλεμα —στόχος ἀλάθρους γιὰ τοὺς Ἰταλοὺς. "Εκεῖ κατ' ἀπ' τὴν κοιλιὰ ἑνὸς μουλαριοῦ, καταστάλαξα καὶ περίμενα τὴν ἀτέλειωτὴ παρέλαση τῶν ἀεροπλάνων, σφίγγοντας στὸ χέρι μου τὸ φυλαχτὸ καὶ τὴν Παναγίτσα, πού μοῦχε χαρίσει ἡ μάνα μου...

...Τὰ ἀεροπλάνα φύγανε νοτιότερα, χωρὶς νὰ μᾶς ἀντιληφθοῦν, καὶ μεῖς ἀρχίσαμε νὰ κατεβαίνουμε πρὸς τὸν αὐχένα, πού χτυπιόταν συνέχεια ἀπ' τὸ πυροβολικὸ. Ὁ ἐχθρὸς ἔκανε «βολὴ παρενοχλήσεως» κι οἱ ὀβίδες ἔρχονταν ἀκανόνιστα πότε μαζεμένες καὶ πότε σκόρπιες, ἔτσι γιὰ νὰ ξεγελά-

στὴς νὰ περάσης. Εἶχανε πέσει τόσο πολ-
λές, πού ὅλο τὸ μέρος ἦταν μιὰ λίμνη ἀπὸ
ἀραιὴ λάσπη, ἀπ' τὸ χιόνι καὶ τὸ χῶμα,
ποῦχε ἀνασκαφεῖ.

Σχίζανε τὸν ἀέρα, μ' ἕνα διαπεραστικό σφύριγμα, πού δυνάμωνε ὅσο πλησιάζανε κι' ἔπειτα σκάζανε, σηκώνοντας ἕνα πελώριο πίδακα. "Ἄλλες πάλι περνοῦσαν ἐξοτὰ τὸν αὐχένα καὶ πέφτανε πέρα στὴ χαράδρα, καθὼς ἡ βουή τους ἀντιλαλοῦσε τρομαχτικά τὴν ὥρα πού περνοῦσαμε τὸ ἐπικίνδυνο σημεῖο, χωρισμένοι σὲ μικρὲς ομάδες, καὶ βλέπαμε τὰ σκοτωμένα μουλάρια πού κολυμποῦσαν στὴ λάσπη —μακάβρια ὑπόμνηση τοῦ κινδύνου. "Ἡμουνα στὴν τελευταία ομάδα καὶ ξεκίνησαμε τρέχοντας, ὑστερα ἀπὸ κάποια ἀνάπαυλα βολῆς. Μὰ δὲν εἶχαμε φτάσει στὴ μέση κι' ἀκούστηκε ἕνα διαφορετικὸ σφύριγμα ὀβίδας, πού ἔσκαε λίγα μέτρα μπροστὰ μας. "Ἐσκυψα ὅσο μπόρεσα, πάνω ἀπὸ τὴ λάσπη, γιὰ ν' ἀποφύγω τὰ βλήματα, μὰ σὲ λίγο πάλι τὰ ἴδια. Αὐτὴ τὴν φορὰ θαρροῦσα πῶς θάπεφτε πάνω μου, τόσο δαιμονισμένα ἀκούονταν, καὶ σὲ κάποια στιγμή πού τὸ βλήμα πλησίασε, μ' ἕνα αὐθόρμητο μακροβούτι, ἔπεσα μπρούμυτα, μέσα στὴ λάσπη. "Επειτα προχώρησα, πᾶσαλειμμένος καθὼς ἤμουνα, κι' ἀντάμωσα τοὺς ἄλλους. Τὸ Τόσκεισι βρισκότανε κάτωθ' μας κι' ἤμουνα ὅλος νεῦρα, ἰδίως γιὰ τὸ μοῖσι μου, ποῦχε κι' αὐτὸ λασπωθῇ καὶ σκεπτόμουνα, πῶς θὰ τὸ καθάριζα ἀπ' τὸ συχαμερὸ ἐκείνο βόρβορο, ποῦχε τώρα παγώσει κι' ἀποτελοῦσε, μαζὺ μὲ τίς τρίχες, ἕνα ψυχρὸ, βαρὺ καὶ σκληρὸ σῶμα.

Σὰν μπαίναμε στὸ χωριό, ἄρχισε νὰ βρέχη. Μιὰ ομάδα Ἰταλοὶ αἰχμάλωτοι τουρτουρίζανε γύρω σ' ἕνα ἄλωνι καὶ μᾶς ζητοῦσαν κανένα τσιγάρο. "Ὅλα τὰ σπίτια ἦταν πιασμένα ἀπὸ ἐφεδρικές μονάδες καὶ ὀβίδες πέφτανε κάθε τόσο.

Οἱ τραυματίες, ποῦχανε κιόλας φτάσει, στριμχόνονταν σ' ἕνα ἄθλιο σπίτι καὶ μᾶς περιέμεναν σὰν θεοὺς. Ὁ συνταγματάρχης εἶχε ἀφήσει ἕνα σύνδεσμο γιὰ μᾶς, στὸ χωριό. "Ἦταν ἔξω φρενῶν μὲ τὴν καθυστέρησή μας κι' ἔπρεπε ὁ γιατρός τοῦ συνταγματος νὰφευγε συνέχεια στὸ σταθμὸ διοικήσεως, γιὰ κάποιον ἀξιώματικό, ποῦχε λαβθεῖ βαρεῖα κι' ἦταν ἀδύνατο ἡ μεταφορὰ του. Ὁ γιατρός ξεκίνησε ἀμέσως κι' ἐγὼ ἄρχισα τὴν ἐπίδεση τῶν τραυματιῶν. Σ' ἕνα χαμηλοτάβανο, τετράγωνο δωμάτιο εἶχανε ὅλοι τους σωριαστῇ κι' ἦταν τόσοσ συνωστισμός ἐκεῖ μέσα, πού δὲν χωροῦσες νὰ περάσης ἀπὸ πουθενά. "Ἐνα βαθὺ σκοτάδι

βασίλευε κι' ὁ καθένας φώναζε κι' ἔκλαιγε ν' ἀρχίζες πρῶτα ἀπὸ κείνον. Ὁ Θανάσης ἀναψε ἕνα σπαρματσέτο. "Ὅλο τὸ πάτωμα ἦταν πασμένο ἀπ' τοὺς τραυματίες στὶς πιὸ διάφορες στάσεις. "Ἄλλοι βρίσκονταν καθιστοὶ κι' ἄλλοι ξαπλωμένοι κάθετα, λοξά ἢ ἐγκάρσια. Μερικοὶ εἶχανε γιὰ προσκέφαλο τὸ σιῆθος, ἢ τὴν κοιλιά τοῦ διπλανοῦ, κι' ὅλοι μαζὺ ἀποτελοῦσαν μιὰ βασανισμένη ἀνθρωπομάζα, ποῦ πρεπε νά μενε ἀκίνητη, καθὼς ἡ παραμικρὴ κίνηση μετατόπιζε τὰ σπασμένα κόκκαλα τῶν ἄλλων, κι' ἀκουγες τότε σπαραχτικὲς κραυγὲς πόνου. Μὲ μεγάλο κόπο ἀνάψαμε τὸ τζάκι, τόσο ἦταν ἀδύνατη ἡ μεταφορὰ τῶν ξύλων, πάνω ἀπὸ κείνη τὴν κόλαση.

Χάμω στὸ πάτωμα ἦταν ριγμένα τὰ πιὸ διάφορα πράματα, ἀπὸ κουβέρτες καὶ ὄπλα καὶ ξιφολόγχες, ὡς καὶ κουτιά ἀπὸ ἄδειες κονσερβες καὶ γάζες κι' ἐπίδεσμοι γεμάτοι πύο καὶ αἷμα, ἀφοῦ κι' οἱ Ἰταλοὶ εἶχαν ἐκεῖ σταθμὸ ἐπιδέσεως. "Ὅλ' αὐτὰ ἔκαναν ἕνα παχὺ στρώμα καὶ πάνω ἦταν ριγμένοι οἱ τραυματίες.

Ἡ βροχὴ δυνάμωνε τώρα κι' οἱ ὀβίδες

ἔσκαζαν μπροστὰ στὸ σπίτι. Οἱ τραυματίες ὅλο καὶ φτάνανε κι' ἄκουες κάθε τόσο, μέσα σ' ἐκείνη τὴ νεροποντὴ καὶ τὸ σκοτάδι, τὰ δραματικὰ ξεφωνητὰ τους.

— Γιατροί... ἔ, Γιατροί...οἱ...οἱ!!

Ἡ περίθαλψη ὄλων τῶν τραυματιῶν, ποῦ κράτησε πάνω ἀπὸ πέντε ὥρες, γέμισε τὴν ψυχὴ μου φρίκη... Μὲ τὸ φῶς ἐνὸς κεριοῦ κι' ὕστερα ἐνὸς κλεφτοφάνарου, γυρίζαμε μὲ τὸ Θανάση κι' ἕνα νοσοκόμο, ἀπ' τὴ μιὰν ἄκρῃ στὴν ἄλλῃ ἐκείνου τοῦ ἄθλιου χώρου, πηγαίνοντας ἀπ' τὸν ἕνα στὸν ἄλλο κι' ἀρχίζοντας ἀπ' τοὺς βαρύτερα τραυματισμένους, ποῦ τοὺς καταλαβαίναμε ἀπ' τὶς φωνὲς τους κι' ἀπ' τὶς πληροφορίες τῶν διπλανῶν τους. Καὶ σὲ κάθε μας μετακίνηση ἔπρεπε ν' ἀντιμετωπίζουμε τὶς τραγικὲς κραυγὲς τους, ποῦ ὅσο κι' ἂν προσέχαμε, ἦταν ἀδύνατο νὰ μὴ τὶς προκαλοῦσαμε, καθὼς τὰ σπασμένα πόδια καὶ χέρια ἦταν ἐκεῖ ἀπλωμένα φύρδην-μίγδην. Καὶ νὰ μὴν ἔχουμε παρὰ λίγο, ἐλάχιστο, κονιάκ, ποῦ τὸ δίναμε, σὰν γιὰ μετάληψη, στοὺς πιὸ βαριὰ πληγωμένους,

"Ὅλοι βογγοῦσανε καὶ δὲν ζητοῦσανε

ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

παρά λίγο νερό, έτσι για να βρέχανε μόλις τη γλώσσα τους. Μά είχε τόσο βαθειά ριζώσει η γνώμη, πώς δέν έκανε να πιεί νερό ο τραυματίας, πού κι' εγώ ακόμη δίσταζα να παραβιάσω αυτή την καθιερωμένη από παντού πραγματικότητα. "Άλλοι ξεφωνίζανε κάθε τόσο πώς σβύνανε και λιποθυμούσαν, καθισμένοι τόσες ώρες, χωρίς να μπορούνε να ξαπλώσουνε ή να γύρουνε κάπου, έτσι πού ή «περιοχή» τους ήταν μπλοκαρισμένη. "Έπρεπε τότε να κάνουμε όλόκληρη φασαρία και να μετατοπίσουμε τους πλαινούς, για να τακτοποιήσουμε κάπως τὰ πράματα, να μπορέσουν κι' αυτοί, πούχανε χάσει πολύ αίμα από τὸ τραύμα τους, ν' ἀπλώσουνε λίγο τὴ μέση τους...

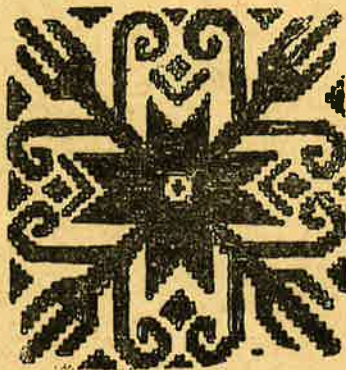
Άκόμα τώρα φτάνανε καινούργιοι τραυματίες, απ' τὸ λόχο τῶν δλμων. Αὐτοὺς τοὺς πέτυχε τὸ σμῆνος τῶν ἀεροπλάνων στὴν ἐπιστροφή του, ἀκριβῶς στὸ μέρος πού ἐμεῖς ξεφύγαμε. "Ένας διαολεμένος πολυβολισμός ἄρχισε τότε, πού τὸν παρακολουθούσαμε, κατεβαίνοντας πρὸς τὸ Τόσκει. Μιά ομάδα τραυματιοφόρων ἔφυγε ἀμέσως, καὶ γύριζε τώρα μὲ τὰ φορεῖα. Οἱ ἀπώλειες ἦταν πολὺ μεγάλες κι' ὅλοι οἱ τραυματίες ἔχανε πελώρια τραύματα στὴν πλάτη καὶ στὰ πσινά τους, απ' τὰ φοβερά βλήματα τῶν ἀεροπλάνων, καθὼς ἔχανε πέσει μπρούμυτα.

Ὁ γιατρός εἶχε πιά γυρίσει ἀπ' τὸ σύστημα καὶ πάσχιζε νὰ βρῇ ἄλλο σπῖτι, μὰ δέν ἔγινε τίποτε. "Έπρεπε νὰ στριμώχναμε

ἐκεῖ μέσα ὅλους τοὺς τραυματίες καὶ σὲ λίγο γέμισε ἓνα εἶδος διαδρόμου, πού χωρίζε τὸ στάβλο ἀπ' τὸ σπῖτι. Μὰ ἡ ἐξώπορτα ἔλειπε καθὼς τὴν εἶχανε κάψει οἱ Ἴταλοι στὸ τζάκι. Ὁ ἀέρας κι' ἡ βροχὴ ἔδερναν ἀλύπητα τοὺς τραυματίες κι' ἔπρεπε νὰ καρφώσουμε ἐκεῖ κουβέρτες κι' ἀντίσκηνα. Ένας νοσοκόμος σκαρφάλωσε ὡς τὸ ταβάνι, για ν' ἀποσπᾶση μερικὰ καρφιά, μὰ σὲ λίγο γλύστρησε κι' ἔπεσε πάνω τους, πού τώρα σκούζανε ὅλοι μαζί δαιμονισμένα...

Ἐξῆντα πέντε ἀσθενεῖς στεγάστηκαν κείνη τὴ νύχτα στὸ σπῖτι. Ὅλοι εἶχαν ἐπιθεθεῖ κι' εἶχαν ἐφοδιαστῇ μὲ τὸ «δελτίον διακομιδῆς» τους. Μιά βάρδια ἀπὸ νοσοκόμους θὰ τοὺς φρόντιζε ὅλη τὴ νύχτα καὶ θὰ διατηροῦσε τὴ φωτιά ἀναμμένη... Ἦτανε φανερό, πὼς μὲ τὰ μέσα πού διαθέταμε, δέν μπορούσε νὰ γίνει τίποτε καλλίτερο. Μὰ ὁ Θανάσης δέν εἶχε ἐξαντλήσει, ὅπως ὅλοι μας, τὰ ἀτοῦ του. Ἐβγαλε δυὸ τρία εἰκονισματάκια, τὰ ἔστησε πάνω στὸ ράφι τοῦ τζακιού, ἀναψε κάποιο κερί μπροστὰ τους κι' ἄρχισε νὰ ψάλλῃ διάφορα ἐκκλησιαστικὰ τροπάρια, μὲ τὴν κατανυχτικὴ του φωνή. Κι' ἡ θεία ἐκείνη βυζαντινὴ μελωδία ξεχύθηκε, σὰν βάλαμο, στὶς τραυματισμένες ψυχές ὅλων μας κι' ἄκουες, ὅσο προχωροῦσε, τοὺς μισοπνιγμένους λυγμοὺς τῶν νοσοκόμων καὶ τῶν τραυματιῶν, πού κλαίγανε ἀπ' τὴ συγκίνηση.

Μ. ΚΥΖΟΥΛΗΣ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΔΕΑ

Οί άρχαίοι "Έλληνες πίστευαν ότι οι πρόγονοί τους είχαν γεννηθή, όπως ο Έρεχθεύς, από τη Γή (βλ. Πλάτωνος «Πολιτεία 414 Ε»). Καί τη Γή τους όπου ήταν ένταφιασμένοι εκείνοι την αγαπούσαν μέ ακατάλυτο πάθος καί ήταν πάντοτε έτοιμοι νά θυσιάσθουν γιά τήν έλευθερία της. Τήν έβλεπαν σάν κοινή μητέρα, ζούσαν βαθείά τη ζωή της καί πίστευαν ότι ό έαυτός τους είναι άναπόσπαστο στοιχείο της. Ή άρχαία ψυχή αίσθανόταν τά φτερά της νά λυγίζουν όταν έχανε τη ζωντανή έπαφή της μέ τήν Έλληνική φύση, όπως άκριβώς ό μυθικός Άνταίος έχανε τη δύναμή του όταν δέν άγγιζε τη μητέρα του τη Γή. Άλλά τότε, γιατί ή άρχαία Τέχνη πρόσεξε τόσο έλάχιστα τό φυσικό τοπίο; Μιά τέτοια Φύση όπως ή Έλληνική, γεμάτη φώς, όμορφιά καί άθανασία, πως δέν έδωσε στον Έλληνα Καλλιτέχνη, πού ως τόσο είχε βαθείά τήν αίσθηση, σύμβολα γιά νά ζωγραφίστ τά μεγάλα όράματά του; Καί γιατί ό έρωτας ό Πλατωνικός πού έκβαχέυε τήν ψυχή καί τήν ύψώνει μέχρι τό άπόλυτο κάλλος, μέχρι τήν καρδιά του Θεού, ξεκινάει μονάχα, από τό ώραίο ανθρώπινο σώμα, χωρίς νά μεθύση τήν ψυχή μέ τό άθάνατο κάλλος πού γεμίζει τη φύση; Σήμερα είναι δύσκολο νά καταλάβουμε βαθύτερα ό,τι οι άρχαίοι "Έλληνες όνόμαζαν φύση. Ή σύγχρονη «φυσιολατρεία», όπως τη διεμόρφασε κυρίως τό Γαλλικό μυθιστόρημα, δέν είναι παρά ή ρομαντική χαμένη ψυχική έπαφή του ανθρώπου μέ τη φύση. Ή έπαφή, όμως, αυτή στην Έλλάδα ήταν ζωντανή καί ή άγάπη του άρχαίου προς τη Γή του δέν είχε τίποτα τό ρομαντικό. Δέν ήταν νοσταλγία αλλά πραγματικότητα. Ήπειτα, σήμερα πιστεύουν πως ή φύση είναι μία «άψυχη ύλη», ένας νεκρός κόσμος πού λειτουργεί μηχανικά. Άντίθετα οι Έλληνες πίστευαν ότι ή φύση είναι έμυρνη, είναι κάτι πού έχει τήν άρχή της ζωής του μέσα του, μία άδιάκοπη πνευματική ενεργεία, προς ώρισμένο τέλος (βλ. Κ. Γεωργούλη. Άριστοτέλους «Πρώτη Φιλοσοφία» σελ VIII κ. έ.). Γιά τη μεσαιωνική φιλοσοφία, ή φύση είναι natura naturata, δηλ. ένα φθαρτό σύνολο έλικών δημιουργημάτων. Γιά τήν Έλληνική, όμως, αντίληψη τά πάν-

Στόν Καθηγητή ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟ ΤΣΑΤΣΟ

«Ο Άλέξανδρος φυλάει τήν Ήλιάδα, σέ χρυσή θήκη. Όχι τό δόρυ πνεύμα είναι ή Έλλάδα! «Νύχτες του Φήμιου (254)»

Κωστής Παλαμάς

τα είναι «πλήρη Θεών», γιατί τά πάντα κοινωνούν μέ τό πνεύμα (βλέπε Πλάτωνος «Νόμοι» 899 Β). Άλλά άν ή σχολαστική θεολογία άρνήθηκε άπόλυτα τήν Έλληνική αντίληψη γιά τη φύση, τό έκανε γιατί ποτέ δέν μπόρεσε νά δει, τό πνεύμα πού «ζωογονεί», άφού καί τό Χριστό πού είναι άπόλυτη έλευθερία, τόν έκανε «δόγμα». Μόνο στον Άπόστολο Παύλο φανερώθηκε μέ όλόκληρο τό ούράνιο καί φοβερό μεγαλείο του, τό Πνεύμα, όταν δώκτης του πησίαζε προς τη Δαμασκό. Καί ό Παύλος βρίσκεται πολύ κοντά στην έλληνική αντίληψη. «Όταν μίλησε προς τους Άθηναίους, στον Άρειό Πάγο, τους είπε ότι ίσως μπόρουν νά ψηλαφήσουν καί νά βρουν τόν «άγνωστο Θεό», γιατί δέν είναι καθόλου μακριά τους. «Έν αυτό γάρ, έπρόθεσε, καί ζώμεν καί κινούμεθα καί έσμεν ως καί τινες τών καθ' ύμεις ποιητών ειρήκασιν» (βλέπε πράξεις ιζ' 22-29). Καί πραγματικά ό Θεός δέν ήταν καθόλου μακριά τους. Ήταν μέσα τους καί γύρω τους. Πουθενά άλλσω ή φύση δέν είναι τόσο ένθεη όσο είναι στην Έλλάδα.

Όλα αυτά πρέπει νά τά έχουμε πάντοτε στο νού μας άν θέλουμε νά συλλάβουμε βαθύτερα τό θρησκευτικό δεσμό της άρχαίας ψυχής προς τό χθόνιο καί τό γήινο. Μόνο μ' αυτή τη βασική προϋπόθεση θά μπόρουμε νά καταλάβουμε γιατί μία nature morte ήταν κάτι πού δέν μπορούσε νά έμπνεύση τόν Έλληνα Καλλιτέχνη, άφού ό,τι ώραίο υπήρχε γι' αυτόν στη φύση ήταν ή ζωντανή παρουσία τών θεών καί τών θείων υπάρξεων ταύ Ποσειδώνος, του Πανός, τών Σατύρων, Άμαδρυάδων, τών Νυμφών κ.λ.π. Γιατί καί οι Θεοί είχαν τήν ίδια μέ τους θνητούς Έλληνες μητέρα. Ήταν Θεοί χθόνιοι «Έν άνδρσιν, εν θεσιν γένος. Έκ μίας δε πνέομεν μητρός άμφοτέροιν», έψαλε ό μεγάλος μύστης της άρχαιότητας Πίνδαρος (Νέμεα ΣΤ') γιατί γνώριζε τήν ασύλληπτη από τους άμύητους αλήθεια, της άπόλυτης ενότητας του φυσικού καί του πνευματικού κόσμου, του αίσθητου καί του νοητού, του χρονικού καί του αιώνιου, του ανθρώπινου καί του θείου. Πίσω από τόν ήλιο, προς τόν όποιον έκανε συχνά τήν προσευχή του ό Σωκράτης, έβλεπε τά φωτοβόλα μάτια του Άπόλλωνος. Κι' ό

* Σημ. τ. «Νέας Έστίας».—Άπό τά κείμενα, πού έμπόδιε ή λογοκρισία τών καταχτητών νά τυπωθούν. βλ. καί τά τεύχη 531 κ.ε. Φυσικά, έχει πολύ κλά τή θέση του στο Άφιέρωμα τούτο, πού αναφέρεται στην Έλληνική Ήδέα.

Ἀλκιβιάδης ἔμοιαζε μὲ τοὺς Σιληνοὺς ποὺ ἂν τοὺς ἀνοίγες στὰ δυό, ἔβλεπες ὅτι ἔχουν μέσα τους ἀγάλατα Θεῶν! Ἐπειτα οἱ ἀρχαῖοι ἦταν ἀδύνατο νὰ καταλάβουν τὸ ὠραῖο, τὸ «καλόν», χωρὶς τὸ ἀγαθό, ὅπως καὶ ἀντίθετα τὸ ἀγαθὸ χωρὶς τὴν ὠραιότητα ποὺ δὲν ἦταν μονάχα ἐξωτερικὴ ιδιότητα ἀλλὰ εἶχε καὶ ἐσωτερικὴ ἀνταύγεια. Στὸ ὠραῖο ζητοῦσαν πάντοτε τὶς ιδιότητες τοῦ ἥθους καὶ τοῦ πνεύματος, ποὺ θὰ ἔκαναν δυνατὴ τὴ βλάστηση τῆς ἀρετῆς. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἡ ἀρχαία Τέχνη καὶ γενικώτερα τὸ ἀρχαῖο πνεῦμα συγκεντρῶσε τόσο ἀποκλειστικὰ τὴν προσοχὴν του πρὸς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ποὺ «ἐν αὐγῇ καθάρᾳ» δὲν ἦταν παρὰ «Ὁρατὴ ψυχὴ» (Βλέπε Ι. Σουκουτρή. Πλάτωνος Συμποσίον σελ. 54 κ. ἐ.).

Ὁ Πλάτων, λίγες στιγμὲς πρὶν πεθάνει, εὐχαρίστησε τοὺς Θεοὺς γιατί εἶχε γεννηθεῖ Ἑλληνας. (Βλέπε Πλουτάρχου Μάριος 46). Καὶ ἡ ἱδανικὴ Πολιτεία ποὺ ἐσχέδιασε γιὰ νὰ ὑπάρχη στὸν Οὐρανὸ αἰώνιο παρὰδειγμα, ἔπρεπε νὰ εἶναι «Ἑλληνικὴ Τί δε δὴ; Ἐφην ἦν οὐ πόλιν οἰκίζεις, οὐκ Ἑλληνίς ἐσται; Δεῖ γε αὐτὴν ἔφη» (Βλέπε Πλάτωνος «Πολιτεία» 478). Ἀλλὰ τί ἦταν ἐκεῖνο ποὺ ἐγέμιζε τὴν Πλατωνικὴ ψυχὴ, μὲ θεῖον ἔρωτα πρὸς τὴν Ἑλλάδα; Εἶναι, πιστεύουμε, φανερό ὅτι ὁ Πλάτων εἶχε κατορθώσει νὰ δι' ὀλοκάθαρση τὴν Ἑλληνικὴ Ἰδέα. Ὁ Πλάτων, ὅπως εἶναι γνωστὸ, εἶχε πνευματικὴ ἐνόραση τοῦ παντός. Ἦταν κατὰ περισσότερο ἀπὸ ἀληθινὸς φιλόσοφος, ἦταν σοφός, κι' ἄς γράφει ὁ ἴδιος στὸ «Φαῖδρος» (2789) διὰ μονάχα τὸ θεὸ πρέπει νὰ λέμε σοφὸ. Περιγραφεῖ, βέβαια, τῆς Ἰδέας αὐτῆς δὲν μᾶς ἔδωσε, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἦταν δυνατό νὰ μᾶς δώσει.

Ἡ Ἰδέα εἶναι κατὰ τὸ ἄρρητο. Ἐκεῖ στὸ νοητό, στὸν «ὑπερουράνιο» τόπο ποὺ βρίσκεται, δὲ μπορούμε νὰ φτάσουμε οὔτε ἡ ἐπιστήμη οὔτε ἡ διαλεκτική. Σὲ κάποιο σημεῖο τελειώνουν οἱ δρόμοι τοῦ Λόγου. Ἀπὸ κεῖ καὶ «ἐπέκεινα» τὸ πνεῦμα προχωρεῖ μὲ τὴ «θεία μανία». Ὅταν ὁ Ὀδυσσεύς, μὲ τὸ θέλημα τῶν θεῶν, πλησιάζει πρὸς τὴν Ἰθάκην καὶ ἡ Ἰθάκη εἶναι Ἰδέα, ὁ Ὀμηρος τοῦ κλείνει τὰ μάτια καὶ οἱ φαίσκες κοιμισμένο τὸν φέρνουν καὶ τὸν ἀφήνουν ἐκεῖ (Βλέπε Ὀμήρου «Ὀδύσεια» Ν. 95-105). Γιατί ὁ «Θεὸς ποιητῆς» γνώριζε πῶς εἶταν ἀδύνατο νὰ ἐκφράσῃ τὴ θεία ἀγαλλίαση τῆς ψυχῆς ποὺ πλησιάζει τὸ θαῦμα, ἦταν ἀδύνατο νὰ περιγράψῃ τὴν Ἰδέα. Καὶ στὴν «Ἰλιάδα» πούθειναι ὁ Ὀμηρὸς δὲ φανερώνει τὴν Ἑλένη. Γιατί καὶ ἡ Ἑλένη εἶναι τὸ ἀπόλυτο κάλλος, εἶναι Ἰδέα. «Δίδωμι δ' οὐκ με, γράφει καὶ ὁ Εὐριπίδης (Ἑλένη 33-36) ἀλλὰ ἀμοῖωσας» ἐμοὶ εἰδωλον ἐμῶν οὐρανοῦ ξυνθεῖσα ἀπὸ Προῖμον Τυρράνου παιδί· καὶ δοκεῖ μ' ἔχειν, κενὴν δόκησιν, οὐκ ἔχων κλπ.). Ἀλλ' ὅτι, ὅμως, «θυμάται» καὶ διαισθάνεται ἀλλὰ δὲν μπορεί νὰ περιγράψῃ καὶ ν' ἀποδείξῃ ὁ Πλάτων-Φιλόσοφος, αὐτὸ

τὸ ἄρρητο, θὰ τὸ πῇ πάντοτε μὲ τὸ συμβολικὸ μῦθο ὁ Πλάτων Ποιητῆς.

Οἱ Ἀρχαῖοι Ἑλληνες, πολὺ πρὶν γεννηθῇ ὁ Πλάτων, πίστευαν ὅτι στὴν Ἑλλάδα ὑπάρχει τὸ «μέσον» τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς. Ὑπῆρχε μάλιστα καὶ μία παλαιὰ παράδοση ποὺ ὁ Ζεὺς ἄφισε κάποτε ἀπὸ τὶς δυὸ ἀντίθετες ἄκρες τοῦ κόσμου δυὸ περιστέρια ποὺ συναντήθηκαν στὴν Ἑλλάδα. Καὶ ὁ Ἡσίοδος ἀναφέρει ὅτι ὅταν ὁ θεὸς Κρόνος, νικημένος ἀπὸ τὸ γιὸ τὸ Δία, ἐξανγκάστηκε ν' ἀνεβάσῃ πάλι τὴ γενεὰ του ποὺ εἶχε καταπιῇ, πρῶτα ἔβρασε τὸ λιθάρι ποὺ ἡ Ρέα τοῦ εἶχε δώσει σπαργανωμένο γιὰ νὰ γλυτώσῃ τὸ Δία. Τὸ λιθάρι αὐτό, ποὺ ἦταν ὀλόκληρος βράχος, ὁ Ζεὺς τὸ πήρε καὶ τὸ στήριξε κάτω ἀπὸ τὶς πλάγιες τοῦ Παρνασσοῦ γιὰ νὰ μείνῃ σημάδι αἰώνιο καὶ νὰ τὸ θαυμάζουν οἱ ἄνθρωποι (Βλ. Ἡσιόδου «Θεογονία» στιχ. 495). Στὸν βράχο αὐτὸν ποὺ ὀνομάστηκε «ὀμφαλὸς» τῆς Γῆς χτίστηκε ἀργότερα τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν (Βλ. Σοφοκλέους «Οἰδίπους Τύραννος» 480). Ἀλλὰ δὲι ὁ Πλάτων μᾶς εἶπε μὲ τὸ συμβολικὸ μῦθο, ὁ μεγάλος μαθητῆς του, ὁ Ἀριστοτέλης μᾶς τὸ ἀναπτύσσει, ὅσο εἶναι δυνατό, ἐπιστημονικὰ, ὅτ' «Πολιτικὸν» (1327323) ὅπου γράφει τοὺς ἐξῆς περίφημους ἐθνολογικοὺς χαρακτηρισμοὺς: «Τὰ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ψυχροῖς τόποις ἔθνη καὶ τὰ περὶ τὴν Εὐρώπην θυμὸς μὲν ἐστὶ πλήρης, διανοίας δὲ ἐνδεέστερα καὶ τέχνης, δι' ὅπερ ἐλεύθερα μὲν διατελεῖ μᾶλλον ἀπολύτως καὶ τῶν πλησίον ἄρχειν οὐ δυνάμενα, τὰ δὲ περὶ τὴν Ἀσίαν διανοητικὰ μὲν καὶ τεχνικὰ τὴν ψυχὴν, ἄδυνα δὲ δι' ὅπερ ἀρχόμενα καὶ δουλεύοντα διατελεῖ τὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων γένος ὅπερ μεσείπει. κατὰ τοὺς τόπους οὕτως ἀμφοῖν μετέχει καὶ γὰρ ἐνθυμὸν καὶ διανοητικὸν ἐστὶν δι' ὅπερ ἐλεύθερόν τε διατελεῖ καὶ βέλτεστα πολιτευόμενον καὶ δυνάμενον ἄρχειν πάντων, μᾶς τυχάνον πολιτείας».

Σ' αὐτὰ τὰ λόγια ὁ Σταγειρίτης φιλόσοφος συνάψισε, γιὰ ὅλους τοὺς καιροὺς καὶ γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, τὴν ἱστορίαν καὶ τὴ μοῖραν τῆς ἀνθρωπότητας. Καὶ πραγματικὰ ἡ ἱστορικὴ ἐμπειρία μᾶς διδάσκει ὅτι οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ποτὲ δὲν κατορθώσαν νὰ πραγματοποιήσουν μιὰ βιώσιμη ὀργάνωση τῆς Πολιτείας καὶ τῆς Κοινοῦτητας καὶ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τους. Καμμιά ἀνάγκη καὶ καμμιά δύναμη δὲν τοὺς ὡδήγησε ποτὲ πρὸς τὰ πρακτικὰ ἔργα. Στὸν Πολιτισμὸ τῆς Ἀσίας πάντα βασιλεύει ἡ φαντασία καὶ τὸ ὄνειρο. Ἐνῶ ἀντίθετα μυθολογία τοῦ βορρᾶ εἶναι ἕνας καθαργιασμός τῆς ἀνδρείας καὶ γενικώτερα οἱ Εὐρωπαῖοι ποὺ ἀγαποῦν μὲ φανατισμὸ τὴν ἐλευθερίαν τοὺς εἶναι θετικοὶ καὶ πρακτικοὶ ἄνθρωποι, ἀλλὰ χωρὶς ἐσωτερισμὸ καὶ μουσικοπάθεια. Καὶ τὸ εὐρωπαϊκὸ πνεῦμα εἶναι γενικὰ πνεῦμα ἐπιστημονικόν. Τὸ Ἑλληνικὸ ὅμως γένος ποὺ «μεσεύει κατὰ τοὺς τόπους» δὲν ἔχει κανένα ἀπὸ τὰ γεωγραφικὰ καὶ φυσικὰ μειονεκτή-

ματα τῶν ἄλλων φυλῶν. Τίποτε τὸ ἐρημικό, τὸ χαώδες, τὸ ἀσύμμετρο, τὸ φοβερό, τὸ Ἀσιατικὸ ποὺ σ' ἐκμηδενίζει δὲν ὑπάρχει στὴν Ἑλληνικὴ φύση. Τὰ πάντα πειθαρχοῦν στὸν Ἑλληνικὸ Νόμο τοῦ μέτρου καὶ τῆς ἀρμονίας. Τὰ πάντα εἶναι πλασμένα γιὰ μιὰ πνευματικὴ μυσταγωγία. Ἄλλα καὶ τίποτε ἀπὸ τὸ τραχὺ ψῆχος τοῦ βορρᾶ ποὺ σκληραίνει τὴν καρδιά καὶ μουδιάζει τὸ πνεῦμα. Τίποτε ἀπὸ τὴν αἰώνια συννεφιά τῆς Εὐρώπης ποὺ νυστάζει τὴν ψυχὴ καὶ νεκρώνει τὴ φαντασία. Μιὰ αἰώνια «εὐκρασία τῶν ὥρων» καὶ μιὰ Φύση θαυμαστὰ ἀρμονικὴ κάτω ἀπὸ ἕναν οὐρανὸ γεμάτον πάντα ἀπὸ αἰθέριο φῶς εἶναι οἱ πλαστικὲς δυνάμεις, στὶς ὁποῖες ὀφείλεται ἡ διαμαντένια διαύγεια τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος.

Ὅταν ὁ Γκαίτε ἔγραψε τὸν «Φάουστ», τὸ ἀθάνατο αὐτὸ ἀριστούργημα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος ποὺ τὸ γεμίζει ἴσως περισσότερο καὶ ἀπὸ τὴν ποίηση ἡ ἀλήθεια, ἦταν μοιραῖο νὰ αἰσθανθῇ τὸ μεγάλον κενὸ ποὺ ὑπῆρχε γύρω του καὶ μέσα του. Μιὰ ἄσβυστη λαχτάρα γιὰ «περισσότερο φῶς», μιὰ μεταφυσικὴ δίψα γιὰ τὸ ἀπόλυτο καὶ τὸ αἰώνιο. Ἕνας βαθὺς ἥμερος γιὰ τὴ λύτρωση τῆς ψυχῆς ἔφερε τὸ πνεῦμα τοῦ στὴν ἡλιογέννητη χώρα τοῦ Ἀπόλλωνος. Τὸ βόρειο Φαούστειο πνεῦμα τῆς πράξης ἔπρεπε νὰ σμίξῃ ἐρωτικά μὲ τὸ Ἑλληνικὸ Κλασσικὸ πνεῦμα τοῦ Λόγου γιὰ νὰ βρῇ ἡ ἀμαρτωλὴ ψυχὴ τοῦ τρανοῦ μάγου τὸν ἐξαγνισμὸ καὶ τὴν κάθαρση, ποὺ πῶς τους κρυβόταν ὁ ἴδιος ὁ Γκαίτε. Καὶ ἦταν ἀνάγκη ὁ μυστικὸς αὐτὸς ὑμέναιος νὰ γίνῃ κάπου κοντὰ στὶς ὄχθες τοῦ Εὐρώτα. Ἐκεῖ κάποτε ὁ θεὸς ἔγινε Κύκνος καὶ μὲ τὴ θνητὴ Λήδα γέννησε τὴν Ἑλένη. Αὐτὴ ζητάει ὁ Φάουστ ὅταν τριγυρίζει τὴν Φαρσαλικὴ πεδιάδα καὶ τὴν Πελοπόννησο. Γιατί ἡ Ἑλένη θὰ τοῦ δώσῃ τὴ δύναμη γιὰ νὰ βρῇ τὴν Πύλη τῶν Οὐρανῶν. Ἀλλὰ δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ τὴν κρατήσῃ πολὺ κοντὰ του. Μέσα στὴ βάρεια ψυχὴ δὲν μπορεῖ νὰ ζήσῃ τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα. Θὰ τοῦ φύγῃ μέσα ἀπὸ τὰ δάχτυλά ποὺ δὲν θὰ μπορέσουν νὰ κρατήσουν παρὰ μονάχα τὸ νυφικὸ της πέπλο... (Βλ. Γκαίτε «Φάουστ» Μέρος Β. Μετ. Δ. Λάμψα σ. 294).

Ἡ Ἑλλάδα εἶναι πολὺ κοντὰ στὴν Ἀνατολή, ἀλλὰ ἀποτελεῖ καὶ μέρος τῆς Εὐρώπης. Καὶ ἐνῶ δὲν ἔχει τίποτε ἀπὸ τὰ γεωγραφικὰ καὶ φυλετικὰ μειονεκτήματά τους, συγκεντρώνει, μὲ μιὰ θαυμαστὴ ἰσορροπία, ὅλες τὶς ἀρετὲς τους. Γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ

ἀντίληψη τὸ πνεῦμα μόνον στὸ χῶρο τῆς ἐλευθέρης καὶ ὁργανωμένης Πολιτείας πραγματοποιεῖται. Καὶ τὸ πνεῦμα δὲν εἶναι οὔτε ἀπαθὴς διανοητικισμός, οὔτε ἄλογος μυστικισμός, εἶναι: *Ἔρωτας καὶ Λόγος*. Γιὰ τοὺς Ἑλληνες ἡ θεωρία δὲν ἀντιμάχεται τὴν πράξη ἀλλὰ τὴν καθοδηγεῖ, τὴν φωτίζει καὶ τὴ συμπληρώνει. «*Φιλοκαλοῦμεν τὸ γὰρ μετ' εὐτελείας καὶ φιλοσοφοῦμεν ἄνεν μαλακίας*» δὲν εἶχε πῆ καὶ ὁ Περικλῆς; (Βλ. Θουκυδίδου II 40,10) Τὸ ὅτι δὲ «ἀφύσει» τὸ Ἑλληνικὸ γένος εἶναι «διανοητικόν καὶ ἐνθυμον» ἐπαληθεύει χαρακτηριστικὰ ἡ ἀρχαία παράδοση ὅτι ὁ Αἰσχύλος ζήτησε νὰ γράψουν στὸν τάφο του ὅτι ἦταν «Μαραθωνομάχος» καὶ ὁ Μαραθωνομάχος καὶ ὁ ποιητὴς τὸν ἴδιο ἀγῶνα ἀγωνίστηκαν. Ν' ἀπολυτρώσουν τὸ πνεῦμα. Στὴν τραγῳδίᾳ τὸ πνεῦμα ἀντιμάχεται τὴ *Μοῖρα*. Στὸ Μαραθῶνα πολέμησε τοὺς *βαρβάρους*. Ἡ Γῆ ποὺ χάλασε τὸν Ξέρξη, δὲν ἔπλασε καὶ τὸν Αἰσχύλο;

Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀρκετὸ νὰ ἔχῃς γεννηθῇ καὶ νὰ ζῇς στὴν Ἑλληνικὴ Γῆ γιὰ νὰ εἰσαῖ Ἑλληνας. Οἱ Ὀθωμανοὶ ἔζησαν στὴν Ἑλλάδα τόσοι αἰῶνες, καί, ὅμως, ἔφυγαν ὅπως ἦρθαν «Βάρβαροι». Τότε μονάχα εἰσαῖ Ἑλληνας, ὅταν κλείνεις καὶ μέσα σου τὴν Ἑλλάδα, ὅταν ἔχεις καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ἦθος τὸ «Ἑλληνικό». «*Τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα πεποίηκε μηκέτι τοῦ γένους, ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖ εἶναι καὶ μᾶλλον Ἑλληνας καλεῖσθαι τοὺς παιδεύσεως τῆς ἡμετέρας ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως μετέχοντας*». (Βλ. Ἰσοκράτους Πανηγυρικός 45).

Καὶ ἡ ἱστορία τότε μονάχα πραγματοποιεῖ τὴν Ἑλληνικὴ Ἰδέα ὅταν τὰ συγκεκριμένα ἱστορικὰ γεγονότα ἔχουν σημασία γιὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὰ πεπρωμένα του. Οἱ Μηδικοὶ Πόλεμοι ἀσφαλῶς δὲν θὰ εἶχαν τὴν κοσμοῖστορικὴ σημασία ποὺ ἔχουν σήμερα ἂν δὲν εἶχαν ὡς συνέπεια τὸν πνευματικὸ πολιτισμὸ τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς. Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος θὰ ἦταν ἴσως ἕνα λησμονημένο ἐπεισόδιον ἂν δὲν εἶχε γραφῇ ἡ ἱστορία τοῦ Θουκυδίδου. Ἀλλὰ καὶ ὅ,τι διαιωνίζει τὸ πνεῦμα τοῦ Μεσολογγίου, ὅ,τι δημιουργεῖ τὴν ἀθανασία αὐτοῦ τοῦ θαύματος, δὲν εἶναι οἱ «Ἐλευθεροὶ Πολιορκημένοι» τοῦ Σολωμοῦ; Αἰωνιότητα, χωρὶς τὸ πνεῦμα εἶναι ἀδύνατο νὰ υπάρξῃ, καθὼς εἶναι ἀδύνατο νὰ υπάρξῃ κόσμος χωρὶς τὸν ἥλιο. Καὶ ἡ Ἑλλάδα εἶναι, ὅπως ὁ ἥλιος, αἰώνια, καὶ ἀκατάλυτη, γιατί ὑπῆρξε ὁ λυτρωτής, ὁ μυσταγωγὸς καὶ ἱεροφάντης τοῦ πνεύματος.

Γ. Χ. ΚΑΝΕΛΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Η 28^η ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ ΣΤΗΝ ΑΙΤΩΛΙΚΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

Πολύ πριν ή 'Ιστορία στεφανώση με τή δάφνη τῆς 'Αθανασίας τὸ μεγάλο της κεφάλαιο, τὸ γνωστὸ μετὰ τὸ ὄνομα «'Ελληνοῦταλίκος πόλεμος 1940-1941», πρώτη ἡ Αἰτωλικὴ Δημοτικὴ ποίηση φτερούγισε ψηλά στὶς αἱματόβρεχτες ἐκεῖνες κορφές τῆς γῆς τοῦ Πύρρου, ὅπου ἡ αἰώνια φούχτα τῶν ἀθανάτων 'Ελλήνων ἀντιμετωπίζοντας τὴ θυσία μαζί με τὸν ἀγῶνα ἀναχαίτιζε νέων χρυσοφόρων Μῆδων τὸ ἀκατάσχετο ρεύμα, καὶ τραγουδῆσε τὰ γεμᾶτα ἀπὸ τὶς ἄσωστες ἀρετὲς τῆς φυλῆς πολεμικὰ τῆς τραγούδια. Μετὰ τὴν καταπληχτικὴ τους ζωηρότητα τὰ νέα αὐτὰ λαϊκὰ δημιουργήματα ἤρθαν νὰ παραστήσουν τὶς ἐπικοδραματικὲς στιγμὲς τῆς ὀρμηλασίας τοῦ στρατοῦ μας, ποὺ κατὰπληξε τὸν κόσμο δλόκληρο καὶ προκάλεσε τοὺς ἀπειροὺς ὕμνους, ποὺ γράφθηκαν τότε γιὰ τὴ χώρα μας.

Μέσα στὴν ἐξαιρετὴ παραγωγή τοῦ Δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, ποὺ εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς ωραιότερες καὶ πλαστικώτερες ἐκδηλώσεις τοῦ 'Ελληνικοῦ Λαοῦ καὶ ποὺ ἔκαμε μελετητὴ του ἀπὸ τοὺς καλλιτεροὺς, τὸν Γκαίτε, νὰ τὸ πῇ: Ὑπατο μνημεῖο τῆς ἀνθρώπινης διανοίας, τιμητικὴ θέση κατέχει καὶ τὸ Αἰτωλικὸ Δημοτικὸ τραγούδι. «Ὁ τόπος ὁ δικός μας πρὸς τὸν οὐρανὸ σκορπίζει τραγούδια χαρόκων κι' ἀναστεναγμοὺς ἐρωτοχτυπιμένων», λέει γιὰ τὴν Αἰτωλία μετὰ τὸ στόμα τοῦ βιολιτζῆ Νίκαρου ὁ Παλαμᾶς στὴ μονάκριβή του «Τρισεύγενη». Καὶ ὁ Καρκαβίτσας, σ' ἕνα σύντομο χαρακτηρισμὸ του γιὰ τὸ γλεντοκόπο τελωνοφύλακα τοῦ «Ζητιάνου» τὸς Μεσολογίτη Βαλαχᾶ, γράφει πῶς «ἦταν ἀπὸ τὸ πο, ποὺ τὸ αἶσθημα εἶναι τὸ κυριώτερο χαρακτηριστικὸ τῶν κατοίκων.»¹

Πραγματικὰ ἡ Αἰτωλικὴ γῆ, ἀφοῦ στὴν ἀρχαιότητα καλλιέργησε, ὅσο λίγοι ἄλλοι τόποι, τὸ δνειρο καὶ τὸ μῦθο καὶ ἔδωσε μετὰ τοὺς ἀδερφοὺς αὐτοὺς τῆς τέχνης στοὺς ποιητὰς τὴν πηγὴ σπουδαίων ἐμπνεύσεων, ἀπὸ τοὺς μακρινοὺς ἀκόμα χρόνους τοῦ Εἰκοσιένα ἔχει σταθῇ μητέρα θαυμαστῶν Δη-

«Καὶ μετὰ τὴ ρουμειώτισσα παλληκαρσία λόρα τὰ ἡρώϊκά καὶ τὰ ἱερὰ διαλάλησα καὶ πῆρα τὴ θεία πνοή κι' ἀρμάτωσα τὸ ἀρρωστημένο στήθος.»

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

μοτικῶν τραγουδιῶν. 'Απὸ τὶς πιὸ ξακουσμένες καὶ ἱστορικὲς περιοχὲς τῆς 'Ελλάδας, ὅπου πολλὲς φορὲς ἀνθίσε ὁ ἡρώϊσμός καὶ ποὺ μόνο μέσα σὲ ἑκατὸν δέκα χρόνια (1715-1825) τέσσερες φορὲς εἶδε μπροστὰ τῆς ὀλοφώτεινο τὸ δράμα τῆς λευτεριάς καὶ τέσσερες φορὲς τὸ εἶδε νὰ γκρεμίζεται, ἀφήνοντας πίσω του πίκρες καὶ στάχτη, ἔγινε κατ' ἐξοχὴν κτῆμα τῆς Δημοτικῆς ποίησης. Παλμοὶ παλληκαριάς, ἀξεδίψαστα πάθη, καημοὶ λεβέντικοι καὶ γενικά ὅ,τι συγκινοῦσε τὸ λαό, ὅ,τι τὸν ἔκανε νὰ πονᾷ καὶ νὰ ὑποφέρῃ βαθεῖα, περασμένο μέσα ἀπὸ τὸ φλογερὸ ἀναχωνοετήρι τῆς Αἰτωλικῆς ψυχῆς, γίνονταν ὕμνος, ἐγκώμιο, τραγούδι γιὰ νὰ ἀποτελέσῃ μετὰ τὸν καιρὸ τὸ ἀνώνυμο χρονικὸ τῶν ποικίλων περιπετειῶν τοῦ τόπου. Καὶ πῶς μπορούσε νὰ μὴ γίνῃ ἔτσι; Μιὰ ἀπὸ τὶς πλούσιες κοιτίδες τῆς λεβεντιάς καὶ τῆς ἀρρενωπότητος τῆς 'Εθνεγερσίας μετὰ τὰ τόσα ἀρματωλίκια καὶ καπετανάτα τῆς ἡ Αἰτωλίας, μετὰ τὸ ἱερὸ καὶ ἐξαγνισμένο Μεσολόγγι καὶ τοὺς φημισμένους τραγουδιστὰς του, μετὰ τὸ Βραχῶρι, τὴν τραχεῖα Κράββαρη, τὸ Βάλτο, τὸ Ξηρόμερο, καὶ δὲν ἦταν δυνατόν παρὰ νὰ βασιλέψῃ σ' αὐτὴ καὶ νὰ βρῖσκεται καὶ σήμερα ἀκόμα σὲ μεγάλη ἀκμὴ τὸ Δημοτικὸ τραγούδι, τόσο τὸ ἐλεύθερο ἀρρυθμὸ, τὸ κλέφτικο, ὅσο καὶ τὸ ρυθμισμένο, τὸ χορευτικὸ, ποὺ ἀντιπροσωπεύει τὴν τρισυπόστατη καλλιτεχνικὴ σύλληψη τῆς ψυχῆς τοῦ δημιουργοῦ λαοῦ, δηλ.: τὴν ποίηση, τὴ μουσικὴ καὶ τὴν ὀρχήση. Τὰ λόγια του εἶναι σχεδὸν πάντοτε κλέφτικα, ἀφοῦ κεντρικὸ πρόσωπο τῆς ἀρματωλικῆς ἐποποιίας εἶναι ὁ κλέφτης, καὶ ἔχουν κάποιο ἐλεγειακὸ μεγαλεῖο κάποτε μπορεῖ ὅμως νὰ εἶναι καὶ τραγούδι τῆς ξενιτειᾶς, τῆς ἀγάπης ἢ παραλογῆς.² 'Η ἐξαιρετικὴ αὐτὴ ἀνθήση τοῦ Αἰτωλικοῦ Δημοτικοῦ τραγουδιοῦ ξυπνᾷ μέσα μας τὴν ἀνάμνηση ἑνὸς γόνιμου σὲ μουσικοποιητικὴ ἱκανότητα τοῦ λαοῦ τοῦ παρελθόντος.

Ἄν τὸ Εἰκοσιένα θεωρήθηκε σάν τοῦ Σαράντα ὁ θεῖος προάγγελος, τὸ πλοῦ-

1. Τὴν ὑποβλητικὴ ποιητικὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ τόπου ζωῆς τῆς θίνης λόγιος τοῦ διαλεχτός, δ κ. 'Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, στὶς κλασσικὰ φωτόχαρες «Μορφές τῆς 'Ελληνικῆς Γῆς» ('Αθήνα 1937, σελ. 16-32) καὶ στὶς λογοτεχνικὲς σελίδες τῶν «'Ελληνικῶν Ὁριζόντων» του ('Αθήνα 1940, σελ. 129-156).

2. Βλ. καὶ τὸ δοκίμιο τῆς κ. Μέλπως Μερλιέ: «Ἡ Μουσικὴ Λαογραφία στὴν 'Ελλάδα». Ἀθήνα, 1935, σελ. 41-42.

αἰο ὑπόβαθρο τοῦ ἴδιου πάλι τούτου Εἰκοσιένα βοήθησε τὴν Αἰτωλικὴ ψυχὴ σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ἀπλές καὶ ὠραίες πνευματικὲς τῆς ἐκδηλώσεως. Μὲ τὸ Ὀκτωβριανὸ ἐκεῖνο πρωὶ τοῦ Σαράντα, ποὺ τόσο ζωηρὰ τὸ ἔζησε μὲ τοὺς πολέμαρχους τσολιάδες του, ἡ μουσικοποιητικὴ παράδοση τοῦ Αἰτωλικοῦ λαοῦ ἐξανέζησε μέσα στὴν ψυχὴ του, ἔσκυψε βαθεῖα μέσα στὶς ρίζες του τὶς ἐθνικὲς, στοὺς πάντοτε φρέσκους, πάντα πονετικούς καὶ γλυκόχαρους ρουμελιώτικους σκοποὺς τοῦ Εἰκοσιένα, ποὺ μὲ τὸ συμβολισμό τους γιὰ τὴν ἡρωϊκὴ ἀντίσταση καὶ τὴ διατήρηση τῶν μεγάλων πατριωτικῶν ἰδανικῶν τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς ἐεχύθησαν σὰ βάλαμο στὴ βαρεῖα πλακωμένη ψυχὴ σκορπίζοντας παρηγορίαι καὶ ἀπαντοχή, καὶ ἀπὸ τὴ Βόρειο Ἡπειρο καὶ τὸν παλμὸ τῆς τόσο ἔντονης πανελληνίας πολεμικῆς τότε ζωῆς ξεπήδησαν τὰ ἀντίστοιχα κεφάλαια τῆς Αἰτωλικῆς ψυχῆς. Συνεχίζοντας ὁ Αἰτωλικὸς λαὸς τὴν παράδοση τῶν Ὀμηρικῶν ραψῶδων, τοῦ Τυρταίου καὶ τῶν αὐτοσχέδιων λαϊκῶν τραγουδιῶν τοῦ Εἰκοσιένα σύνθεσε τὰ ὀρμητικὰ καὶ ἀντρίκια τραγούδια τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ πολέμου. Τὰ πρῶτα κίβλας εἶχαν ἀκουστεῖ πάνω στοὺς βράχους τῆς Νεμέρκας καὶ τοῦ Γκόλικο μαζὶ μὲ τὰ πρῶτα ἐλληνικὰ ἀνέκδοτα, ποὺ σατύριζαν τὸν πανικόβλητο ἐχθρό, καὶ σιγὰ-σιγὰ ἄρχισαν νὰ πληθαίνουν. Πόσες φορές, τὴν ὥρα τῆς ἐπίθεσης ἢ ὕστερα ἀπὸ φονικώτατες μάχες οἱ βουνίσιοι, τὸ πὺ πολλοὶ, Αἰτωλοὶ Ἀλβανομάχοι δὲν ἄφηναν γιὰ μιὰ στιγμὴ τὸ δῆλο τοῦ πολεμιστῆ γιὰ νὰ πάρουν τὴ λύρα τοῦ τραγουδιστῆ καὶ νὰ ποῦν τὰ ἀπέρριττα ἐκεῖνα τραγούδια, ποὺ τόσο μεγάλο ρόλο ἔπαιξαν στὴ Νίκη!

I.

Ποιὸς εἶδε τέτοιο θιά [-ν α-] μασμα
[μ ω ρ ἐ] παράξενο μεγάλο
— ἄ εἰ, Δροσοῦλα μ', ἄ εἰ —
νὰ κουβεντιάσουν τὰ [-ῖ-] βουνά.

Νὰ κουβεντιάσουν τὰ [-ν α-ῖ]
[μ ω ρ ἐ] μὲ τὲς ψηλοραχοῦλες
— ἄ εἰ, Δροσοῦλα μ', ἄ εἰ —
γυριζ' ὁ γερο [-ν-] Ὀλυμπος.

Γυριζ' ὁ γερο [-ν-] Ὀ [-ν ο-] λυμπος
[μ ω ρ ἐ] κι' ἀναρωταί τὴν Πίνδο
— ἄ εἰ, Δροσοῦλα μ', ἄ εἰ —
— «Βουνό μου, τί κατσούφιασες;

Βουνό μου, τί κατσού [-ν ο υ-] φιασες
[μ ω ρ ἐ] καὶ στέκει βουκωμένο
— ἄ εἰ, Δροσοῦλα μ', ἄ εἰ —
μὴν ἄνεμος σὲ πολεμαίει.

Μὴν ἄνεμος σὲ πο [-ν ο-] λεμαίει
[μ ω ρ ἐ] μὴνα ἢ βροχὴ σὲ δέρνει;»
— ἄ εἰ, Δροσοῦλα μ', ἄ εἰ —
— «Κι' οὐδ' ἄνεμος μὲ πολεμαίει.»

Κι' οὐδ' ἄνεμος μὲ πο [-ν ο-] λεμαίει
[μ ω ρ ἐ] κι' οὐδὲ ἢ βροχὴ μὲ δέρνει
— ἄ εἰ, Δροσοῦλα μ', ἄ εἰ —
μόν' μὲ χτυποῦν οἱ ἱταλοί.

Μόν' μὲ χτυποῦν οἱ ἱ [-ν ι-] ταλοὶ
[μ ω ρ ἐ] μὲ μπόμπες καὶ κανόνια
— ἄ εἰ, Δροσοῦλα μ', ἄ εἰ —
μαῦρα κοράκια πλάκωσαν.

Μαῦρα κοράκια πλά [-ν α-] κωσαν
[μ ω ρ ἐ] στὸν ἄσπρο [-ν-] οὐρανό μου
— ἄ εἰ, Δροσοῦλα μ', ἄ εἰ —
βρωμίζουμε τὶς ράχες μου.

Βρωμίζουμε τὶς ρά [-ν α-] χες μου
[μ ω ρ ἐ] τ' ἄγερὶ μαγαρίζουν.»
— ἄ εἰ, Δροσοῦλα μ', ἄ εἰ —
— «Ρίξε, βουνό μ', τὶς μπόρες σου.

Ρίξε, βουνό μ', τὶς μπό [-ν ο-] ρες σου
[μ ω ρ ἐ] κι' ἀμπόλα τὰ θεριά σου
— ἄ εἰ, Δροσοῦλα μ', ἄ εἰ —
κι' ἐγὼ σοῦ στέλνω τοὺς ἀητούς.

Κι' ἐγὼ σοῦ στέλνω τὸν [-ν ο υ-] ἄητούς
[μ ω ρ ἐ] τσολιάδες καὶ φαντάρους
— ἄ εἰ, Δροσοῦλα μ', ἄ εἰ —
νὰ σπείρουνε τὰ πλάγια σου.

Νὰ σπείρουνε τὰ πλά [-ν α-] για σου
[μ ω ρ ἐ] μὲ πτώματα ἱταλιάνων
— ἄ εἰ, Δροσοῦλα μ', ἄ εἰ —
νὰ τρώνε οἱ λύκοι τὰ κορμιά.

Νὰ τρώνε οἱ λύκοι τὰ [-ν α-] κορμιά
[μ ω ρ ἐ ν] ἀητοὶ τὰ σωθικά τους
— ἄ εἰ, Δροσοῦλα μ', ἄ εἰ —
καὶ τὰ βαθεῖα λαγκάδια σου.

Καὶ τὰ βαθεῖα λαγκά [-ν α-] δια σου
[μ ω ρ ἐ] νὰ τρών τὰ κόκκαλά τους
— ἄ εἰ, Δροσοῦλα μ', ἄ εἰ —
κι' ἐλευτεροὶ νὰ ζήσουνε.»

Ἐλεῦθερο ἄρρυθμο, κλέφτικο τραγούδι στιχουργημένο, καθὼς καὶ τὰ παρακάτω, στὸν ἐθνικώτερο ἐλληνικὸ στίχο, ποὺ ἀπὸ τὴν Ὀμηρικὴ ἐποχὴ μὲ τὴ χρονικὴ ρυθμικὴ του μορφὴ καὶ στὴ νεώτερη μὲ τὴν τοπικὴ του δὲ σταμάτησε νὰ βρίσκεται ζωντανὸς ὡς τὶς μέρες μας: τὸν λαμβικὸ 15σύλλαβο μὲ σταθερὴ τομὴ στὴν δγδοη συλλαβὴ. Οἱ 4στίχες στροφές του ἀποτελοῦνται ἀπὸ τρεῖς ὁμοίόρρυθμους λαμβικοὺς ὄχτασύλλαβους (1^ο, 2^ο, 4^ο), καὶ ἀπὸ ἓνα πεντασύλλαβο τροχαϊκὸ (3^ο), ποὺ σχηματίζεται μὲ τὴν ἐξωτερικὴ προσθήκῃ τοῦ: «ἄ εἰ, Δροσοῦλα μ', ἄ εἰ»³. Σκοπὸς φανερός τοῦ τραγουδιοῦ ὁ ἔπαινος τῆς ἐλληνικῆς ἀντίστασης καὶ ἡ ἐξύμνηση τῆς ἀτομικῆς ἀντρείας

3. Γιά τὰ μετρικὰ ζητήματα τῶν Δημοτικῶν τραγουδιῶν βλ. τὴ μοναδικὴ μελέτῃ τοῦ κ. Γερ. Σπαταλά: «Ἡ μορφολογία τῶν Δημοτικῶν τραγουδιῶν μας». Ἀθήνα 1946.

τῶν Πινδίων. Προσθήκες εὐφωνικές ἢ παρεμβολή γιά ἐκφραστικούς ἢ μουσικούς λόγους λέξεων κλείνονται μέσα σέ παρενθέσεις, ὥστε παραλείποντάς τες κατά τήν ἀνάγνωσιν νά ἔχουμε καθαρό τόν ὀργανικό στίχο τοῦ τραγουδιοῦ. Ποιό ἀρματωλικό τοῦ χρησίμεψε γιά πρότυπο, πού ἀμέσως κιόλας μάς τὸ θυμίζει, κύτ. Ν. Γ. Πολίτου: «Ἐκλογαί ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ», ἀρ. 57. Ἀξίζει ἀκόμα νά ἀναφερθῇ ἐδῶ καὶ ἡ διεξοδική σχετική μελέτη τοῦ σεβαστοῦ κ. Ν. Α. Βέη: «Τὰ μαλῶματα τῶν βουνῶν στὰ νεοελληνικά γράμματα κι' ὁ Βερολιναῖος πάπυρος 284», στή «Ν. Ἑστία», τόμ. 35 (1944), σελ. 50, 242, 335.

Καμμιά ἄλλη πράξη δὲ φλόγιζε τὰ στήθη τοῦ πολεμιστῆ λαοῦ παρὰ μόνο ἡ ἀγάπη γιὰ τὴ λευτερίαν καὶ ἡ πράξη τῆς ἀντρείας. Κανένα παράπονο μπροστὰ στήν ἐπιταχτική ἀνάγκη τῆς στιγμῆς. Ἀντίθετα μεγάλη ἡ καρτερία του μπροστὰ στὸ σκληρὸ ἀγῶνα του γιὰ νά ξεφύγῃ τὴ σκλαβιά:

II.

Νᾶμουν πονεὶ νὰ πέταγα
[μω ρέ] νὰ πῆγαίνα τοῦ ψήλου
ν' ἀγνάντενα [μω ρέ παιδιὰ μ']
τὴν Ἡπειρο.

Ν' ἀγνάντενα τὴν Ἡπειρο
[μω ρέ] τὴ μαύρη τὴ Χειμάρρα
καὶ τὸ καημέ — [μω ρέ παιδιὰ μ']
— νο Ντέλβινο.

Καὶ τὸ καημένο Ντέλβινο
[μω ρέ] τὸ δόλιο Μεσημέρι
πὺν πολεμῶν [μω ρέ παιδιὰ μ']
τ' ἀδέσφια μας.

Πὺν πολεμῶν τ' ἀδέσφια μας
[μω ρέ] μὲ ἱταλὺς χιλιάδες
[ν-] ὀλημερίς [μω ρέ παιδιὰ μ']
στὸν πόλεμο.

[Ν-] Ὀλημερίς στὸν πόλεμο
[μω ρέ] τὸ βράδυ καρσούλι
τὴ νύχτα τὰ [μω ρέ παιδιὰ μ']
χαράματα.

Τὴ νύχτα τὰ χαράματα
[μω ρέ] γυρίζουν νὰ πλαγιάσουν
τὸ χέρι τους [μω ρέ παιδιὰ μ']
προσκέφαλο.

Τὸ χέρι τους προσκέφαλο
[μω ρέ] καὶ τὸ λιθάρι στρώμα
καὶ τὸ ντουφέ — [μω ρέ παιδιὰ μ']
— κι [ν-] ἀγκαλιά.

Καὶ τὸ ντουφέκι [ν-] ἀγκαλιά
[μω ρέ] σφιχτὰ [ν-] ἀγκαλιασμένο
σάπισαν τὰ [μω ρέ παιδιὰ μ']
χεράκια τους.

Σάπισαν τὰ χεράκια τους
[μω ρέ] σέγοντας τὸ ντουφέκι
σάπισαν τὰ [μω ρέ παιδιὰ μ']
κορμάκια τους.

Σάπισαν τὰ κορμάκια τους
[μω ρέ] κοιμῶντας μέσ' στὸ χιόνι
χωρὶς ψωμί [μω ρέ παιδιὰ μ']
χωρὶς νερό.

Χωρὶς ψωμί, χωρὶς νερό
[μω ρέ] χωρὶς ὕπνο στὸ μῦτι
τὸ πῶς [ν-] ἀντέ — [μω ρέ παιδιὰ μ']
— χουν, μάννα μου!

Κλέφτικο τραγούδι καὶ τοῦτο σὲ 4στίχες ἀνομοιόρρυθμες λαμβικές στροφές, πού σχηματίζονται μὲ τὸ τσάκισμα τοῦ 3ου στίχου στήν τέταρτη συλλαβὴ του καὶ μὲ τὴν ἐξωτερικὴ προσθήκη σ' αὐτὴ τοῦ ἐκφραστικοῦ: μω ρέ παιδιὰ μ'.⁴ Ἡ ἀρχὴ του εἶναι ἀπήχηση ἀπὸ θρήνο τῆς Ἐξόδου τοῦ Μεσολογγιοῦ τοῦ γνωστοῦ πρώτου λαϊκοῦ ποιητῆ τῆς ἐπαναστατημένης Ρούμελης Στασινοῦ Μικρούλη.⁵ Οἱ κατοπινοὶ στίχοι του μὲ τὸ ἀμυδρὸ ζωγράφισμα τοῦ δράματος τῶν χιονόπληκτων πολεμιστῶν φανερὲς ἐπιδράσεις ἀπὸ ἀρματωλικά τῆς Κλέφτικης ζωῆς. — Στρ. γ': Μεσημέρι' ἀπὸ τὰ ὕψωματα τῆς Χειμάρρας, γνωστὸ γιὰ τίς πολύνεκρες μάχες του.

Γεμάτο θυσία καὶ καλωσύνη τὸ παρακάτω ζωγραφίζει τὸν αἰώνιο ὕπνο τῶν πολεμιστῶν στὰ ἐβιδόσπαρτα πεδία τοῦ κλέους. Δὲν τοὺς θέλει νά κλαῖνε. Στὸ βασιλαιο τῶν σκιῶν τοὺς εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν μακάρων πλατύνεται. Τὴ γαλήνην καὶ τὴν πίστην τοὺς στή μεγάλη θυσία τὴν ὑποβάλλει καὶ στὸν ἀκροατὴ του:

III.

[Μω ρέ] Τ' ἔχεις, καημένε κόρακα
[μω ρέ] πὺν οκοῦεις καὶ φωνάζεις;
Μήνα διψᾷ — [λεβέντες μου]
μήνα διψᾷ γιὰ γαί — [μω ρέ γαί] ματα.

[Μω ρέ] Μήνα διψᾷ γιὰ γαίματα
[μω ρέ] μήνα πεινᾷ γιὰ κρέας
πέτα ψηλά [λεβέντες μου]
πέτα ψηλά στὸ Λά — [μω ρέ Λά] μποβο.

[Μω ρέ] Πέτα ψηλά στὸ Λάμποβο
[μω ρέ] ψηλά στὸ Τεπελένι
πὺν πολεμῶν — [λεβέντες μου]
πὺν πολεμῶν τ' ἀδέ — [μω ρέ ἀδέ] ρφια μας.

4. Γιά τὰ τσάκισματα τῶν Δημοτικῶν τραγουδιῶν καὶ τίς ἐξωτερικὲς τοὺς προσθήκες, πού τίς προκαλεῖ ἡ ἀνάγκη τῆς μελωδίας, κύτ. Γ. Σπταλά, ὅπ. παρ. σελ. 15-22.

5. Βλ. Α. Passow: «Carmina popularia Graeciae», Λειψία 1860, σελ. 192. Ν. Γ. Πολίτου: «Γνωστοὶ ποιηταὶ Δημοτικῶν Ἀσμάτων» [στὸ βιβλίο]: «Διαλέξεις περὶ Ἑλλήνων ποιητῶν τοῦ 10^{ου} αἰῶνος», Α', Ἀθῆναι 1925, σελ. 37.

[Μω ρ ε] Ποὺ πολέμοῦν τ' ἀδέρφια μας
[μω ρ ε] μὲ ἱταλοὺς ἀσκέρια
[ν-] ἐκεῖ θὰ βρῇ—[λε β έ ν τ ε ς μου]
[ν-] ἐκεῖ θὰ βρῇς τὰ γαῖ—[μω ρ ε γ α ῖ]ματα

[Μω ρ ε ν-] Ἐκεῖ θὰ βρῇς τὰ γαῖματα
[μω ρ ε ν-] ἐκεῖ θὰ βρῇς τὸ κρέας
[ν-] ἐκεῖ κορμιά—[λε β έ ν τ ε ς μου]
[ν-] ἐκεῖ κορμάκια κοί—[μω ρ ε κ ο ῖ]τονται.

[Μω ρ ε ν-] Ἐκεῖ κορμάκια κοίτονται
[μω ρ ε ν-] ἡρώκοι τοσλιάδες
τοσλιάδες τοῦ [λε β έ ν τ ε ς μου]
τοσλιάδες τοῦ τριά—[μω ρ ε Τ ρ ῖ ἄ]ντα Ἐννιά.

[Μω ρ ε] Τοσλιάδες τοῦ Τριάντα Ἐννιά
[μω ρ ε] καὶ τοῦ Σαράντα Δύο
δὲν ἔχουν μάν—[λε β έ ν τ ε ς μου]
δὲν ἔχουν μάννα νά—[μω ρ ε ν ἄ]ν τοὺς ἰδῇ.

[Μω ρ ε] Δὲν ἔχουν μάννα νὰν τοὺς ἰδῇ
[μω ρ ε] γυναῖκα νὰν τοὺς κλάψῃ
[ν-] ἔχουν τοὺς δ—[λε β έ ν τ ε ς μου]
[ν-] ἔχουν τοὺς ὄλμους σὺ—[μω ρ ε σ ύ]ντροφιά.

[Μω ρ ε ν-] Ἐχουν τοὺς ὄλμους συντροφιά
[μω ρ ε] προσκέφαλο μιὰ πέτρα
καὶ γι' ἀπάνω—[λε β έ ν τ ε ς μου]
καὶ γι' ἀπανωσκεπιά—[μω ρ ε π ἄ]σματα.

[Μω ρ ε] Καὶ γι' ἀπανωσκεπάσματα
[μω ρ ε] τοὺς πάγους καὶ τὰ χιόνια
κατὰρα νᾶ—[λε β έ ν τ ε ς μου]
κατὰρα νᾶχετε [μω ρ ε - τ ε], παιδιά.

[Μω ρ ε] Κατὰρα νᾶχετε, παιδιά
[μω ρ ε] τὰ σώματα μὴ λυώσουν
σκληριά μὴν πρό—[λε β έ ν τ ε ς μου]
σκληριά μὴν προσκυνή—[μω ρ ε - ν ῆ]σετε.

Κλέφτικο πάλι τραγοῦδι σὲ 4στιχες ὀχτασύλλαβες στροφές, ποὺ τίς σχηματίζει τὸ τσάκισμα τοῦ 3ου στίχου στὴν τέταρτη συλλαβὴ του καὶ ἡ ἐξωωτερικὴ προσθήκη σ' αὐτὴ τοῦ σπαραχτικοῦ: λεβέντες μου. Οἱ τέσσερες πρῶτες συλλαβὲς τοῦ στίχου ἐπαναλαμβάνονται καὶ σμίγουν μὲ τὴ συνέχεια τοῦ τραγουδιοῦ σχηματίζοντας τὸν 4ο στίχο. Φανερές καὶ σὲ τοῦτο οἱ ἀπηχήσεις ἀπὸ τὰ γνωστὰ Πελοποννησιακὰ Δημοτικὰ τῆς καταστροφῆς τοῦ Δράμαλη (Ἰούλιος 1822)⁶ — Στρ. ζ—η: Τριάντα Ἐννιά, Σαράντα Δύο· ξακουσμένα στὴν ἐκστρατεία ἐκείνη ἐλαφρὰ εὐζωνικά ρομελιώτικα συντάγματα, τοῦ Μεσολογίου τὸ πρῶτο, τῆς Λαμίας τὸ ἄλλο.

Ἄλλοῦ τραγουδιέται ἐξ ἀπόπτου, ἀπὸ μακριὰ ὁ πόλεμος, ποὺ μόνο ὁ ἀχὸς του ἔφτασε ἴσαμε τὸν ποιητὴ λαό. Καὶ ἀπὸ

τοῦ πολέμου τὴν ἀπόμακρη ζωγραφιά καὶ τὸ θρῦλο, μὲ τὴ χρησιμοποίησιν τῶν πουλιῶν, ποὺ γὰ τὸν Ἑλληνα στάθηκαν πάντοτε ἡ λαλιά τῆς φύσης, δημιουργεῖ:

IV.

[Μω ρ ε] Πικρὰ τὸ λέ—[πικρὰ τὸ λέ-
[ν ε] ν ε τὰ πουλιά.
Πικρὰ τὸ λένε τὰ πουλιά, πικρὰ τὸ λέν' τ' ἀη-
[δόνια.

[Μω ρ ε] Πικρὰ τὸ λε—[πικρὰ τὸ λέ-
[ν ε] εἰ μιὰ πέρδικα.
Πικρὰ τὸ λέει μιὰ πέρδικα σὰ μαῦρο μοιρολόϊ.

[Μω ρ ε ν-] Ἐσεῖς βουνὰ [ν- ε σ ε ῖ ς
[β ο υ ν ἄ - ν α] τῆς Κορυθαῖας.
[Ν-] Ἐσεῖς βουνὰ τῆς Κορυθαῖας καὶ κάμποι
[τῆς Χειμάρρας.

[Μω ρ ε] Ποτὲς νὰ μὴ—[ποτὲς νὰ μὴ-
[ν η] ν ἀνθήσετε.
Ποτὲς νὰ μὴν ἀνθήσετε, χορτάρια νὰ μὴ βγάλτε.

[Μω ρ ε] Γιὰ τὸ κακὸ [γ ι ἄ τ ὸ κα κ ὸ - ν ο]
[π οὺ γ ῖ ν η κ ε
Γιὰ τὸ κακὸ, ποὺ γίνηκε στῆς Ἠπειρὸς τῇ
[χώρα.

[Μω ρ ε] Γεμίσαν τὰ [γ ε μ ῖ σ α ν τ ἄ - ν α ῖ]
[β ο υ ν ἄ κορμιά.
Γεμίσαν τὰ [- ῖ -] βουνὰ κορμιά 'κ' οἱ κάμ-
[π ο ἰ πα λ λ η κ ἄ ρ ι α.

[Μω ρ ε] Πέτρες ἔχουν—[π έ τ ρ ε ς ἔ χ ο υ -
[ν ο υ] ν προσκέφαλο.
Πέτρες ἔχουν προσκέφαλο, τὴ μαύρη γῆς στρω-
[σίδι.

[Μω ρ ε] Καὶ γιὰ ἀπα—[καὶ γιὰ ἀπα-
[ν α] νωσκεπάσμα.
Καὶ γιὰ ἀπανωσκεπάσμα τοῦ φεγγαριοῦ τῇ
[λάμψη.

[Μω ρ ε ν-] Ὅλα καλὰ [ν- ὄ λ α κα λ ἄ - ν α]
[σ ο κ ο τ ὴ ν η κ α ν.

[Ν-] Ὅλα καλὰ σκοτώθηκαν, πέσανε γιὰ
[τὸ Γένος.

[Μω ρ ε] Γιὰ τὴν πατρί—[γ ι ἄ τ ῆ ν πα -
[τ ρ ῖ - ν ῖ] δα πήγανε.
Γιὰ τὴν πατρίδα πήγανε στὸν Ἀδὴ τὰ καη-
[μένα.

Τραγοῦδι χορευτικόν, ρυθμισμένον στὸν ἐξάσημο χορίαμβο μετρικὸ πόδα, ποὺ ἰσοδυναμεῖ μὲ δύο τρίσημοις πόδες, καὶ ἔχει ἐπομένως τὴ θέσιν ἴση μὲ τὴν ἄρση [3 υ 3 υ]. Οἱ στροφές του, 2στιχες λαμβι-
κὲς δεκαπεντασύλλαβες, σχηματίζονται μὲ τὴν ἐκφραστικὴν προσθήκην στὴν ἀρχή: μω-
ρέ, καὶ τὸ τσάκισμα στὴν τέταρτη συλλαβὴ τοῦ πρῶτου στίχου. Οἱ ὀχτὼ ὁρ-

6. Πρβ. Μ. Λελέκου εἰς «Deffner's Archiv Athen», 1830, σελ. 146—147, ἀρ. 3, σελ. 147, ἀρ. 4. Τοῦ αὐτοῦ: «Ἐπιδόρπιον», Ἀθῆναι 1888, σελ. 39. «Μηνιαῖος Νέος Κόσμος». Ἀθῆναι 1934, σελ. 172, ἀρ. 66, σελ. 173, ἀρ. 67.

γανικὲς αὐτὲς συλλαβὲς ἐπαναλαμβάνονται καὶ σμίγουν μὲ τὴ συνέχεια τοῦ τραγουδιοῦ σχηματίζοντας τὸ 2ο στίχο.—Ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀπὸ ἀρματωλικοῦ Ἀκαρνανικοῦ τοῦ Τσέλιου, ἐνῶ τὸ ἄλλο μᾶς θυμίζει πάλι τὰ παραπάνω τοῦ Δράμαλη.

Ὅπως πρὸ χιλιάδων χρόνων στοὺς ἀγῶνες καὶ τὰ πανηγύρια οἱ ἀρχαῖοι ραψῶδοὶ τραγουδοῦσαν ἐπὶ τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ἡσίοδου, ἔτσι καὶ σήμερα στὶς Αἰτωλικὲς ἐθνικὲς γιορτὲς καὶ πανηγύρια, σὲ οἰκογενειακὲς χαρὲς καὶ συγκεντρώσεις μὲ τὸ στόμα τοῦ τραγουδιστῆ λαοῦ συχνὰ ἀνοίγεται ἡ Ἐθνικὴ Ἱστορία τοῦ Σαραντα καὶ

κ λ ε α νέων ἡρώων ὕμνουνται. Ἀδερφωμένα τὰ στιχερά αὐτὰ προϊόντα τῆς Αἰτωλικῆς λαϊκῆς μούσας μὲ τὰ ἀμίμητα ἐκεῖνα ἀρματωλικά πρότυπα τοὺς σὲ μιὰ ζωντανὴ συνέχεια τῆς ἐσωτερικῆς ἐνότητος τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τὰ πιὸ μακρινὰ περασμένα ὡς τὴν ἐποχὴ μᾶς ἀκούγονται πάντοτε σὰ ζωντὴ ἔκφραση τῶν λαϊκῶν πόθων καὶ ἀπαικονίζουσιν στὸ πιὸ καλλίτερο καθρέφτισμά της τὴν ἑλληνικὴ ψυχὴ. Ἔτσι γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ φανερώνεται πόσο δίκαιο εἶχε ὁ ξένος ἐκεῖνος, ὅταν χαρακτήριζε τὸν Ἑλληνικὸ Λαὸ πολεμιστὴ μαζὶ καὶ ποιητὴ.

Κ. Σ. ΚΩΝΣΤΑΣ

Τὸ διαφημιστικὸ πανὸ τῆς Ἐπιθεωρήσεως «Φινίτα λὰ μούζικα». Μακέττα τοῦ κ. Φ. Δημητριάδη.
[Ἀπὸ τὸ Θεατρικὸ Μουσεῖο τῆς Ἑταιρίας Ἑλλήνων Θεατρικῶν Συγγραφέων]

ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

Εκείνοι που ξαίρουν ότι στον δεύτερο μεγάλο πόλεμο ή Ελλάδα βρέθηκε ολόκληρη, όσο λίγοι άλλοι λαοί, όχι μόνο με όλους τους άντρες της, με όλα της τα ντουφέκια και με όλη τη μαρτυρία της αλλά και με τις ψυχικές δυνάμεις και το τελευταίο κατοίκου της,—κι αυτό έμεις οι Έλληνες θέλουμε να ελπίζουμε ότι δεν το έχασε κανείς,—δὲ θά δυσκολευτούν να καταλάβουν ότι και το θέατρο στην Ελλάδα δεν μπορούσε να είναι από τις 28 Οκτωβρίου 1940, που έπεσαν τα πρώτα βόλια στην ανυπόπιτη χώρα, ως τις 12 Οκτωβρίου 1944, που έφυγαν οι έχθροι, δὲν μπορούσε παρά να είναι μιὰ σκληρή και αδιάκοπη μάχη. Στους μήνες του Έλληνοϊταλικού πολέμου, όταν ακόμα ήταν ελεύθερη ή ελληνική σκηνή να προβάλλει, τι απαιτούσε ή μεγάλη εκείνη ώρα, τό σοβαρό θέατρο συνέχισε την προσπάθειά του στο δρόμο που βρέθηκε όταν άρχισε ό πόλεμος, μά άφησε μεγαλύτερο ρόλο σ' ένα θεατρικό είδος, που συχνά δὲ λογαριάζεται όσο του αξίζει κι' όμως έχει ευρύτατη επίδραση σὲ κάθε κοινωνία: στή σατιρική και θεαματική επιθεώρηση, που, καθώς είχε αρκετές ευτυχισμένες στιγμές, γνώρισε μεγάλες επιτυχίες, έζησε μέσα στους φλογερούς πατριωτικούς ένθουσιασμούς των ήμερών εκείνων και ακολουθήσε την «άνιούσα» του έθνικού φρονήματος.

Ο πόλεμος όμως τελείωσε, ακολούθησε ή σκληριά, ό τόπος ένιωσε βαρύ τό πέλαμα των καταχτητών, οι άνθρωποι γρήγορα χρειάστηκε να δώσουν μιὰ μάχη, ακόμα πιο φοβερή και αιματηρή: τή μάχη τής πείνας, που άρχισε από τον τρομερό χειμώνα του 1941 και κράτησε σχεδόν ως τις τελευταίες ήμέρες τής Κατοχής. Τότε όμως άρχισε να οργανώνεται στην Ελλάδα κ' ένας άλλος άγώνας, ό άγώνας του πνεύματος, που ζητούσε να κρατήσει δρθίες τις ψυχές των Έλλήνων μέσα στη μεγάλη συμφορά. Και μέσα σ' αυτόν τον άγώνα έσπευσε να πάει μιάν από τις πρώτες και τις πιο επικίνδυνες θέσεις τό θέατρο. Φυσικά, προβολή απελευθερωτικών αιτημάτων δεν ήταν δυνατή. Η Τέχνη, όμως, όπως κι ό πόλεμος, γίνεται με πολλούς τρόπους. Κι αν φημιόθηκε μιὰ φωνή, βρήκε τρόπο ν' άκουστεί μιὰ άλλη παιχνιδιάρικα και φαινομενικά άνεύθυνη, μά καθαρότατα ελληνική και έμμεσα μαχητική. Αυτή ή φωνή ήταν και πάλι ή επιθεώρηση. Κι όποιος ήξαιρε να την άκούσει,—και ποιος δεν ήξαιρε;—καταλάβαινε πολλά, μάντεψε περισσότερα, χειροκροτούσε, άνάπνεε ελεύθερα, ζούσε τέλος πάντων μερικές στιγμές άνταρσίας μέσα

στον κλοιό τής σκληριάς. Η ελληνική επιθεώρηση πρόσφερε πολλές υπηρεσίες στα μαύρα εκείνα χρόνια. Και κανείς δεν υποτίμησε την αξία τους.

Σιγά-σιγά όμως, έπειτ' από την πρώτη μεγάλη οδύνη, βρήκε τρόπους και τό άλλο θέατρο να κάνει τον άγώνα του και προπάντων να σταθεί κοντά στον άνθρωπο, σάν ευχάριστος φίλος τουλάχιστον, αν όχι σάν οδηγός. Υποστήριξαν τότε πολλοί, τότε που ό καταχτητής έρήμωνε τον τόπο, υποστήριξαν ότι τό θέατρο δεν έπρεπε να υποχρεώνει τό θεατή σὲ μιάν ακόμη δοκιμασία. Παντού ή στέρηση, παντού ή καταπίεση, ή άγωνία, ή καταστροφή. Στο θέατρο άς ήταν πιὰ κάποια άνεση, κάποια ξενιασιά, λίγη εύκολη άναπνοή. Με άλλα λόγια: Άπλό, πρόχειρο παιχνίδι τό θέατρο, άπαλλαγμένο από τό βάρος μιās σκέψης που θέλει να έρευνήσει και να φτάσει στα συμπεράσματά της, ψυχαγωγία ανθρώπων που δεν έχουν μεγάλες απαιτήσεις και που, αν είχαν τον καιρό των άνέσεων και τής ήρεμης έρευνας, τις περιόρισαν μέσα στο σκοτάδι τής δουλείας. Δηλαδή προσγείωση του θεάτρου στην πραγματικότητα ή σὲ μιὰ παρέξήγηση; Η ζωή γύρω μας στέναζε. Τό όζυγόνο ήταν λίγο κοντά στους βαρβάρους, που τό έκλεβαν από μās, τό σπαταλούσαν ή τό έστελναν στην πατρίδα τους. Μήπως, λοιπόν, έπρεπε να πετάξουμε άπάνω από την καθημερινή ζωή, γιά να βρούμε τό όζυγόνο που έλειπε; Μήπως, ακόμα, ήταν απαραίτητο να περάσουμε τα σύνορα τής πραγματικής ζωής και να βρεθούμε στους κόσμους τής ψευδαίσθησης, γιά να ζήσουμε αληθινά και έντονα, να τονώσουμε τον ψυχικό και τον πνευματικό μας κόσμο και να γυρίσουμε πάλι στον κλοιό τής σκληριάς με περισσότερες, με ανανεωμένες δυνάμεις; Η λογοτεχνία, τό θέατρο, ή μουσική, είναι οι τέχνες τής λήθης, που μπορούν πολλά να προσφέρουν στον άνθρωπο. Δεν τό άρνούμαι. Τό πιστεύω, τό υποστήριξα μάλιστα στην αρχή του πολέμου και είδα πως δεν είχα άδικο, όταν ήρθαν στιγμές που έπρεπε οι άνθρωποι να ξεχάσουν και να ζήσουν, έστω και γιά λίγο, μακριά από την οδύνη και τον ίλιγγο. Δεν άργησα όμως να καταλάβω ότι μέσα στη συμφορά δὲ φτάνει μόνο ή λήθη. Αυτή εξασφαλίζει μιάν ευτυχία με όρισμένη διάρκεια. Κοντά όμως στο κατώφλι τής μās περιμένει πάντα ή ζωή γιά να μās άρπάξει και να μās βάλει πάλι κάτω από τη μοίρα μας που νομίσαμε ότι μπορούμε να τής κάνουμε άνταρσία. Κι' αυτήν άκριβώς τή μοίρα έχει τή δύναμη να την άντιμετωπίζει ή μεγάλη, ή γνήσια, αν θέ-

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

4 'Ιουνίου

Με χαρά έμαθα από τό τελευταίο γράμμα σας πώς είστε καλά και δουλεύετε μέ δρεξι στό αγαπημένο σας έργαστήριο. Εύχαριστήθηκα επίσης γιατί είχατε τήν καλωσύνη νά μου γράψετε, μαζί μέ άλλα, πώς ή έπιστολή μου από τήν 'Αθήνα συγκράτησε τό ένδιαφέρον σας γιά λίγες στιγμές.

Κι' έγώ περνάω ώραία, εργάζομαι, όπως κι' έσείς, έντατικά, έκτός άπ' αυτό συναναστρέφομαι πολύ κόσμο, μελετώντας πάντοτε μέ προσοχή τούς ανθρώπους. Καί θά σάς δώσω πάλι άναφορά, σ' αυτό μου τό γράμμα, γιά μερικά άπ' όσα βλέπω έδώ, άξιοπερίεργα και αυτά. 'Αν σας φανή λίγο έκτεταμένο, μήν παραπονείστε και πολύ, τό σφάλμα είναι δικό σας, άφοϋ μ' ένθαρρύνετε!

Τά περιστατικά, μέ τά όποία θά σάς άπασχολήσω σήμερα, συνέβηκαν τελευταίως, σέ μιá έκδρομή που κάναμε, κάμποσοι γνωστοί και φίλοι. Βρισκόταν στην παρέα μας και ή δεσποινίς Μαργαρίτα Νέρη. Είπε μιá νέα που γνώρισα στό Λονδίνο, όπου σπούδαζε ψυχολογία, και που πολύ έκτιμώ. Σάς τήν έπαινούσα και πέρσυ όποτε τόχαινε ή εύκαιρία, ίσως τό θυμίζετε.

Είχαμε νοικιάσει όλοι μαζί ένα ευρύχωρο λεωφορείο και ξεκινήσαμε από τό πρωτ. 'Ο ούρανός ήταν άσυννέφιαστος, όπως συχνά στην 'Αττική. Λαμποκοποϋσε ό ήλιος στόν ορίζοντα και στίς πλαγιές, που στην 'Αθήνα άναφαίνονται όπου κι' άν γυρίσης. Μαγευτικό περιβάλλον, τό γνωρίζετε σέ μεθάει έλαφρώς τίς φωτεινές μέρες που μέσ' στούς αϊθέριους χρωματισμούς, τά τριγύρω βουνα μέ τίς εξαισίες γραμμές φαίνονται σαν έξαϋλωμένα. Πουλιών κελαϊδήματα έκαναν πιό χαρούμενη τήν ώρα.

"Εξω πάλι από τήν πόλι, καθώς προχωρούσαμε, τά τοπεία πρόβαλλαν πεντακάθαρα. "Όλα γύρω χαμογελοϋσαν, τοϋ φωτός ή λαμπρότης μάς γοήτευε. Κατεβήκαμε στό Καβούρι. Περιπατήσαμε λίγη ώρα μέσ' στά πεδικά, ύστερα καθήσαμε όλοι νά πάρουμε κανένα όρεκτικό, θαυμάζοντας τή θέα μπροστά μας. Πέρα από τή ζαφειρένια θάλασσα, ξεχώριζαν ή Αίγινα και ή Σαλαμίνα. Στέκονταν έλαφρώς τά δυό νησιά, φανταζόσουν πώς έπλεαν στά νερά κι' έβλεπες μιá γαλάζια άχνη πάνω τούς άπλωμένη, ώρες - ώρες νόμιζα πώς τά τύλιγε ένα κομμάτι γαλανού ούρανοϋ...

Αισθανόμουν έξαιρετική εύδιαθεσία. Στόν ένθουσιασμό μου έπάνω, μοϋ ήρθαν στά χείλη λόγια θαυμαστικά γιά τήν 'Ελλάδα. 'Ο Δημήτρης Τρίτσας, ένας έξυπνος αλλά μεμφίμοιρος άνθρωπος, άπ' αυτούς που νομίζουν τόν έαυτό τούς άδικημένο και τούς φαίνεται πώς όταν κατηγορούν τό καθετί στην 'Ελλάδα, κάπως έκδικούνται τή μοίρα τους, μοϋ 'κόψε τή φόρα: "Καλή θά ήταν ή 'Ελλάδα, όμολογουμένως, άν δέν είμαστε άπειθάρχητοι, όπως είμαστε, οι "Ελληνες".

"Αποκτά κανείς τήν πειθαρχία", παρήρησα εύθως άμέσως έγώ, "είνε σπουδαιότερο νά ύπάρχη ψυχή και ό "Ελλην έχει περίσσια. 'Αλλά πληρέστατα συμφωνώ μαζί σας στό ότι όποια και όσα κι' άν είνε τά έμφυτα προσόντα μας, θά διαπρέψουμε μόνον άν τ' αποφασίσουμε και ύποβληθούμε σέ περισσότερη πειθαρχία. Γι' αυτό, καθώς είμαι και εκπαιδευτικός, νομίζω πώς έπρεπε νά γίνουν κάποιες μεταρρυθμίσεις στην παιδεία".

"Τέτοια δέν τά σηκώνει ό τόπος, δέν διορθώνεται τό ρωμαϊκό", γκρίνιασε ό Τρίτσας όλο φαρμάκι.

"Είπε αυθαίρετη, έπιτρέψτε μου, ή γνώμη σας", άκούστηκε τής Μαργαρίτας Νέρη, πλάγι μου, ή γλυκεία και σοβαρή συνάμα φωνή. "Τό έθνος μας μόλις βγήκε από τόν καταθλιπτικό ζυγό, ύστερα από δεινοπαθήματα δλόκληρων αιώνων. 'Αλήθεια, σάς φαίνεται παράξενο άν ό ταλαιπωρημένος "Ελλην έμεινε λίγο άτίθασος; "Όλους μέ μάς νά τούς έφθανε τούς σταθμούς τοϋ πολιτισμοϋ; σαν δύσκολα!"

Μιά γνωστή μου, ή κ. Τσαρίκη, και αυτή άπαισιόδοξη, στράφηκε πρós έμένα: "Κι' άν ποτέ τό καταφέρης και διορθώσης τίς σχολικές έλλείψεις, πάλι δέ θά έπηρεάσουν τά παιδιά οι άπειθάρχητοι γονείς, και τό περιβάλλον; 'Ασφαλώς. Τό παιδί μοιραία θά μιμηθί τή διαγωγή τών γύρω. "Όσο ή νεολαία δέ δη *εφαρμοσμένες* τίς καλές άρχές, τοϋ σχολείου οι κόποι πάν χαμένοι, άκούστε έμένα που σάς λέω".

"Η Μαργαρίτα, μέ τή θερμή καρδιά και τήν καθαρή σκέψη της, έβαλε τά ζητήματα στη θέσι τους: "Μήπως δέν τό σκεφθήκατε προσεκτικά: τό πράγμα θέλει κάπως λεπτομερή εξέταση. "Όπως είπε οι "Ελληνες τώρα δέν ήταν κάποτε και οι σήμερα πιό προηγμένοι λαοί; Καί διορθώθηκαν πώς; Σέ ώρισμένη στιγμή οι κληρικοί τους βάλθηκαν νά τούς διδάξουν πειθαρχία, κατόπιν

καί οι δάσκαλοι κοπίασαν, ή κοινωνία βοηθήσε στο τέλος και μῆκαν ὅλοι, μικροί, μεγάλοι, σιγά - σιγά σέ μιὰ τάξι. Αὐτό ἔτσι γίνεται, βαθμηδόν, ἀπό τὸ καλὸ στο καλύτερο. Πῶς ἄλλοιως; Μιὰ κάποια καλλιτέρευσις πραγματοποιεῖται στὸ πρῶτο στάδιο, στὸ δευτέρου περισσότερη, ἐπειδὴ, ὅπως παρατηρεῖται σ' ὅλους τοὺς κλάδους, δίνουν ὥθει τότε καὶ τὰ ὅσα ἔχουν ἀποκτηθῇ καὶ ἔτσι προχωρεῖ. "Ὅπως λοιπὸν τῶβγαλαν πέρα οἱ ἄλλοι, καὶ ἐμεῖς μὲ τὸν ἴδιο τρόπο πάνω - κάτω, ἂν τὸ κάνουμε σκοπὸ, θὰ τελειοποιηθῶμε.

»Θὰ προσθέσω ἀκόμη, καὶ μὲ συγχωρεῖτε ποὺ σὰς ἀντιλέγω, ἂν βλέπαμε ἐφαρμοσμένες ἀπὸ σήμερα ὅλες τὶς καλὲς ἀρχές, ὅπως τὸ ζητᾶτε, οἱ πρωτοβουλίες θὰ καταντοῦσαν φυσικὰ περιττές. Δὲν εἶνε; — μὴ σὰς κακοφαίνεται — σὰν νὰ λέγατε: Θὰ χτίζαμε τὸ σπίτι ἔτσι ὅπως τὸ θέλετε, μὰ πρῶτα προσφέρετε τοὺς μᾶς ἔτοιμο, μὲ τὰ κουφώματα;» Ἡ νέα γελοῦσε μὲ γέλιο εὐθυμο καὶ παιδικὸ ἐνῶ ἔλεγε αὐτὰ τὰ τελευταῖα λόγια.

Ἡ δύσπιστη κυρία δὲν ἔδωσε ἀπάντησι. "Ἐμοιάζε δυσαρεστημένη. Μήπως μὲ τὸν ἐαυτὸ της;

Νόμισα σωστὸ νὰ συμπληρώσω τὰ λεγόμενα τῆς Μαργαρίτας: «Θὰ ἦταν ἄδικο ἂν δὲν ἀναφέραμε πῶς στὴν Ἑλλάδα τὰ παιδιά δὲ βλέπουν μόνον στραβὰ στοὺς γονεῖς, κάθε ἄλλο. "Ὁ Ἕλλην, θὰ εἴστε σύμφωνος, φαντάζομαι, παρουσιάζει καὶ σήμερα ἀκόμη, προσόντα ἀξιόλογα, ἐξαιρετικά. Ποιὸς δὲ θὰ τοῦ ἀναγνωρίσῃ τὴν τόλμη στὶς ἐπιχειρήσεις, τὴν ἀφοσίωσι πρὸς τὴν οἰκγένεια, τὴν εὐσπλαχνία του μπροστὰ στὶς συμφορές, τὴν ἀκούραστη δραστηριότητα στὴν πραγματοποίησι τῶν ὅσων σχεδιάζει, τὴ γενναιοδωρία; Καὶ δὲν πιστεύω πῶς τὸ πατριωτικὸ αἰσθημα μὲ γελᾷ, ὁ Ἕλλην ἔχει ἀκόμη καὶ μιὰ ἄλλη ἀρετὴ—νὰ τὴν πῶ σπᾶνια στὸν κόσμον;— ὠψώνεται σ' ὠρισμένες στιγμές, ὡς τὸ ὑπέροχον σὰ νὰ μὴν τοῦ κἀνὴ κόπο, σὰν νὰ τοῦ εἶνε κάτι τὸ φυσικόν. "Ἄς ἀπομνηθεῖν καὶ ἄς συνεχίσουν τὰ παιδιά μας αὐτὰ τὰ ὠραῖα, μαζὶ μὲ πολλὰ ἄλλα ἀκόμη ἀξιόπαινα, καὶ συγχρόνως θὰ μαθαίνουν τὴν τάξι στο σχολεῖον».

Ἀκολούθησε ὀλιγόλεπτη σιωπὴ. "Ἐπειτα ἕνας πρῶν συμμαθητῆς μου, ὁ Σπύρος Γυαλῖς, μοῦ ἔκανε τὸ ἐρώτημα: «Εἴπετε πῶς χωλαίνουν μερικά ζητήματα στὴν παιδεία μας, ποῖα εἶνε αὐτὰ ἀκριβῶς;» Τὸν πληροφορήσα: «Θὰ σοῦ πῶ περιληπτικῶς», εἶπα. «Μόνον σέ εἰδοποιῶ, τὸ θέμα εἶνε λίγο βαρὺ, δουλεῖα μᾶλλον εἰδικῶν, ἂν καὶ γιὰ μὲνα ὀλοφάνερο καὶ ἄπλο πρᾶγμα.

»Συγκρίνω μὲ ὅσα εἶδα ἔξω καὶ μὲ ἐκπλήττει ποὺ σέ μᾶς δὲν ἐπιλαμβάνεται, στὴ δημοτικὴ ἐκπαίδευσιν, κάπως ἄρτια διδασκαλία τῆς ἠθικῆς. Ἐλάχιστα, ὅλως διόλου ἀνεπαρκῆ ἔχουν προγράμματα γιὰ τὸ θέμα αὐτό. Πρᾶγμα ποὺ θὰ πῇ πῶς τὰ περισσότερα

παιδιά μὲνουν σχεδὸν ἐντελῶς ἀκατατόπιστα σ' ἕνα σπουδαιότατον κεφάλαιο. Στὶς δυτικὲς χώρες, ἀπεναντίας, ἀπὸ αἰῶνες ἡ Ἑκκλησία καὶ τὸ σχολεῖον δίνουν τὸ μάθημα τῆς ἠθικῆς, μὲ τὰ γνωστὰ λαμπρὰ ἀποτελέσματα.

» Δὲν ἦρε ἡ ὥρα καὶ ἐμεῖς νὰ κάνουμε τὶς ἠθικὲς ἀρχές θέμα διδασκαλίας στὰ δημοτικὰ σχολεῖα μας; Μαζὶ μ' αὐτὸ νὰ γίνονταν λίγη πολιτικὴ ἀγωγή; λείπει καὶ αὕτη, ἐντελῶς σχεδόν, ἀπὸ τὰ προγράμματα τοῦ Δημοτικοῦ. Καὶ γι' αὐτὰ τὰ μαθήματα θὰ χρειάζονταν διδακτικὰ βιβλία μὲ φωτεινὸ περιεχόμενο.

Αὐτές, μὲ συντομία, εἶνε οἱ ιδέες μου». «Κάνετε λάθος ποὺ ἀσχολεῖστε μὲ τὸ μάθημα καὶ μὲ τὸ σχολικὸ βιβλίον», γνωμάτευσε μὲ φαινομενικὴ ἐμβρίθεια ὁ Πλατάρης, ἕνας καθηγητῆς, «καὶ δὲν πάτε στὴ ρίζα, στὴν ἐξέψωσι τοῦ διδασκάλου. Αὐτὸ νὰ προηγηθῇ, κάτι ἔξω καὶ ἐγῶ».

«Συγγνώμην», διαμαρτυρήθηκα. «Τοῦ ἀνθρώπου ἡ ψυχὴ στὰ παιδικὰ χρόνια διαπλάσσεται. Ὁ ἐνήλικος, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, δὲν ἀναπτύσσεται ἠθικῶς περισσότερον ἢ π' εἶνε, ἔστω καὶ ἂν κατηχηθῇ. Αὐτὸ γιὰ τοὺς λόγους ποὺ γνωρίζουμε, ὅλοι καὶ ποὺ ἴσως ἐχένατε αὐτὴ τὴ στιγμή, ὅλαδὴ γιὰτὶ ὅσο πάει ἀμβλύνονται οἱ ἐντυπώσεις στὸν ἄνθρωπον, ἀποκτᾶ συνήθειες διαγωγῆς καὶ παίρνουν κατεῦθυναι οἱ ιδέες του. Ἐπομένως πολλὰς φορές, τὶς περισσότερες μάλιστα, δὲν ἐπηρεάζεται, τοῦλάχιστον ὄχι ἀρκετὰ βαθεῖα ὥστε νὰ ἀλλάξῃ. Ὅποιαδήποτε φροντίδα καὶ ἂν καταβληθῇ, δὲν ἐπηρεάζεται παραπάνω ἀπὸ ἕνας περίπου στοὺς πενήντα, ἀπὸ τοὺς ἐνηλικίους. Ἐδῶ ἀντιστρέφονται οἱ ὅροι στὰ παιδιά, σὲ διάφορους βαθμούς, ἴσως καὶ τὰ σαράντα πέντε παιδιά ἀπὸ τὰ πενήντα. Ποτὲ νὰ μὴν τὰ παραβλέπουμε, εἰδεμὴ θὰ καταλήξουμε σὲ ἐσφαλμένα συμπεράσματα.

»Αὐτὸ μὲ κάνει καὶ σὰς ἀπαντῶ: «Δῶστε, βέβαια, πνευματικὴ κατάρτησι ὅσο γίνεται καλύτερη στοὺς ἐκπαιδευτικούς, δώστε τοὺς ἐπίσης καὶ καλὲς ὁδηγίες. Ὅποιος ὅμως ἀποβλέπει σὲ ἐντατικὴ καὶ εὐρεῖα ἠθικοπλαστικὴ ἐργασία, θ' ἀρχίσῃ πάντοτε μὲ τὶς νέες γενεές, μὲ τὰ παιδιά. Θὰ ἦταν παράλογον, μοῦ φαίνεται, καὶ νὰ τὸ σκεφθῶμε κἂν πῶς γίνεται ἄλλοιῶτικα. Ἐνας εἶνε ἐδῶ ὁ καλὸς δρόμος, δεῦτερος δὲν ὑπάρχει».

«Καὶ ποιὸς φαντάζεστε», μοῦ ἐναντιώθηκε, ὁ δύστροπος Τρίτσας, «θὰ παραδώσῃ αὐτὰ ποὺ θέλετε, οἱ ἄθλιοι οἱ δάσκαλοι μας; Ἡ Ἑλλάδα δὲν ἔχει ἀξιους ἐκπαιδευτικούς λειτουργοὺς γιὰ τέτοιο ἔργον καὶ ὅταν εἶνε ἀνίδοι ὅσοι διδάσκουν, ὅταν δὲν ἔχουν τὶς ἀπαιτούμενες γνώσεις, καὶ τὸ πιὸ σοφὸ βιβλίον ἀνώφελο μένει». Τὸ βλέμμα τοῦ Τρίτσας γινόταν σκληρὸ καθὼς μιλοῦσε.

Διαφώνησα πάλι: «Μὲ συγχωρεῖτε, θὰ τὸ διατύπωνα ἄλλοιῶς. Θὰ ἔλεγα πῶς ἕνας

λόγος ακόμη για να αποκτήσουμε καλά διδασκτικά βιβλία θα ήταν και η άπειρία των εκπαιδευτικών μας. Αν ήταν πραγματικά τόσο μεγάλη όπως την παριστάνετε. "Όσο είναι πιο άπαράσκευος εκείνος που κάνει το μάθημα, τόσο πιο πολύ πιάνει τόπο το μελετημένο σχολικό σύγγραμμα, που έχει τη διδακτέα ύλη συγκροτημένη και διασκευασμένη με έναν ευχάριστο και σκόπιμο τρόπο. Αναπληρώνει έπομένως, ως ένα βαθμό, τις έλλειψεις του μέτρου δασκάλου και στέκεται πολύτιμος άρωγός του».

«Η σκέψη του Ανδρέα, μου φαίνεται, δεν άμφοβητείται», επενέβη η Μαργαρίτα. «Γιατί τόν άποβαρύνετε στις καλές του προθέσεις;»

Πεισματωμένος και με το στείρο του πνεύμα, ο Τρίτοας δέν υποχώρησε: «Δέν έχω τέτοιο σκοπό. Έδω είναι όμως η πραγματικότητα. Επηρεάζει πολύ το παράδειγμα. Ό,τι και να προσφέρετε τυπωμένο, τ'άλεγε χτυπητά, «άν δέ δώση τό καλό» παράδειγμα ο δίδασκων κι άν δέν έχει και τη φλόγα, τό σχολείο δέ βγάζει χρηστούς ανθρώπους, κι έννοια σας! Αυτό γίνεται σέ μάς».

Χωρίς διαταγμό και πάλι, η Μαργαρίτα ξεδιάλυσε τ'άληθοφανή και άπατηλά σφάλματα του συλλογισμού: «Άλλοιώς κάπως τ'ά βλέπω. Μήπως συγχέετε λιγάκι τ'α ζητήματα; Τά διανοητικά προσόντα των εκπαιδευτικών μας τ'α σχολιάσαμε και περνάτε στην ήθική άξία τους, έτσι δέν είνε; Άς τό βάλουμε κάτω και αυτό. Σπουδαίο θέμα, άναντίρρητα, γιατί έδω δέν είνε μόνο η μόρφωση που βαραίνει, είνε επίσης ο ζήλος και τό ήθος. Άλλά θά κρίνουμε όρθά μόνο όταν κάνουμε έναν μικρό κόπο και τό λεπτολογήσουμε. Θά έπεκταθώ κομμάτι, άν μου έπιτρέψετε, φοβάμαι μήπως σ'ας φανώ σχολαστική. Μά δέν γίνεται άλλοι-ώτικα. Έχετε ύπομονή, σ'ας ζητώ συγγνώμη».

»Αν αντίλαμβάνομαι καλά, τό πράγμα έχει έτσι. Τό καλό παράδειγμα που δίνει με την έντιμη διαγωγή και τόν τρόπο του ο δάσκαλος, αυτό και μόνον είνε αυτονόητο πώς δέν μπορεί νά γεννήση σ'τα παιδιά την άγάπη πρós την άρετή. Δέν άρκει. Χρειάζονται για έναν τέτοιο σκοπό έπεξηγήσεις και διδακτικές ιστορίες διατυπωμένες με έναν ιδιαίτερο τρόπο, με κάποια τέχνη. Και όταν λείπουν από τόν παιδαγωγό, είτε τό συγγραφικό τάλαντο, είτε η τέλεια κατάρτιση, η βοήθεια του καλού βιβλίου είνε απαραίτητη, μάς τό έξήγησε ο Άνδρέας.

»Πάμε έπειτα στην άλλη περίπτωση, ο δάσκαλος ήθικώς δέν είνε άμεμπτος. Θαρρώ πώς και τότε όρθες γραπτές οδηγίες — έκτός του ότι κάποτε έξασκοϋν έπιρροή στο δίδασκοντα τόν ίδιον — μετριάχουν τό κακό, προβάλλοντας στο παιδί, με καθαρές γραμμές, τη μορφή του σωστού και του ίδανι-

κού. Μήπως δέν είνε αυτό ένα πρώτο βήμα καθόλου περιφρονητό;

»Αν με παρακολουθήσατε, οι σκέψεις μου, βαλμένες σέ λογική σειρά, πείθουν, νομίζω, πώς τό βιβλίο συμπληρώνει έν μέρει τις έπαγγελματικές, και τις ήθικές άκόμη έλλειψεις του δασκάλου, έφόσον υπάρχουν. Κατά συνέπειαν σημαντικός παρουσιάζεται ο ρόλος του. Τό διδακτικό σύγγραμμα, είνε αλήθεια, γίνεται κάποτε δευτερεύον κάπως παράγων, αλλά μόνον σέ άλλου είδους έξαιρετικές περιστάσεις, άν τύχη και είνε τέλει οι όσοι παραδίδουν σ' άλλους, δηλαδή άν είνε ικανότατοι και έναρετοι συνάμα. Με τί λογική, όμως, δέ θά τό παραδεχθήτε και σεις; Θά υπολογίζαμε σέ έξαιρετικές φυσιογνωμίες στις μεθόδους μάς; Πράγματι, και ύψηλό άν έμφανισθή τό επίπεδο του εκπαιδευτικού σώματος, όπως συμβαίνει σέ μερικές χώρες και είνε πολύ ευεργετικό άναμφιβόλως, ποτέ όμως, ούτε και τότε, όλοι όσοι διδάσκουν δέ θά είνε έναρετοι και με φλόγα, όπως τό θέλετε σεις. Σέ βαθμό μάλιστα που νά χειρίζεται ο καθένας τους, κάθε δημοδιδάσκαλος, με μόνες τις δικές του δυνάμεις, θέματα ήθικης. Άκόμη λιγώτερο σέ μάς, που, γενεές πολλές, η πνευματική ζωή ήταν σταματημένη και τ'α πράγματα δέν τοποθετήθηκαν ως τώρα στη σωστή τους θέση. Η νομίζουμε τάχα πώς τόσο άνώτεροι είμαστε που θά τ'α καταφέρουμε δίχως βιβλία, ενώ οι Εύρωπαίοι βοηθήθηκαν τόσον καιρό απ' αυτά; Δέν τό φαντάζομαι!

»Κι' άς έρθω στο συμπέρασμα. Είδαμε πώς ο δημοδιδάσκαλος, και έξω στη Δύση, και άκόμη περισσότερο σέ μάς, δέν αντικαθιστά εύκολα τό ήθικοπλαστικό βιβλίο. Γι' αυτό και υπάρχει αυτό τό βιβλίο σ' άλλη την Εύρώπη. Τέτοια κείμενα πρέπει νά συνταχθούν και στην Ελλάδα, όπως προτείνει ο Άνδρέας, και έτσι θά κάνουμε την άρχή. Άς μ'ην τ'α παρατήσουμε λοιπόν και μ'ην άφεθοϋμε στην τύχη. Χρειάζεται μόχθος άπεναντίας. Στη δουλειά! Δυό τρεις συγγραφείς θά βρεθούν — κάθε τόπος έχει, άρα θά έχη και ο δικός μας — με ιδιαίτερη κλίση και με πεποίθηση στην ώφέλεια της ήθικης. Όταν τούς άνατεθή, δέ δώσουν αυτοί καλά μελετημένα έργα — η νεολαία θά άρχισή νά διαφωτίζεται και σιγά-σιγά θά φθάση σέ πειθαρχημένη διαγωγή. Σύμφωνα λοιπόν μ' αυτά που λέω, άν όσοι άσχο-λοϋνται με την παιδεία αναλάβουν την άνα-κίνισι μ' αυτό τό πρόγραμμα, ώρισμένως θά έπιτύχουν τόν ποθοϋμενο σκοπό».

Υστερα από ένα δευτερόλεπτο σιγής πρόσθεσε στοχαστικά:

«Και οι μεγάλες μεταρρυθμίσεις που αναφέρει η ιστορία, και οι πιο άφανείς δέν πηγάζουν πάντοτε από τούς λίγους με την πάλλουσα καρδιά; Άγόρευε με θερμή έκείνη τη στιγμή, σχεδόν με πάθος, και χρωματίστηκαν με μιάς περισσότερο τ'α ρόδινα

μάγουλά της. «Βαθυστόχαστα τὰ λόγια τοῦ Μπέρξον: «Οἱ γεμάτες μυστικισμό ψυχές φώτισαν, μετὴν ὁρμή τους, τίς πολιτισμένες κοινοῦντες».

Σταμάτησε, συνήλθε σὰν νὰ ξύπνησε ἀπὸ ἓνα ὄνειρο. "Υστερὰ ρώτησε ἀνήσυχη:

«Σὰς κούρασα μήπως; με βαρεθήκατε; Πολλὰ εἶπα, ἴσως καὶ δασκαλιστικά». Χαμογέλασε. «Ἡ ὑπόθεσι εἶναι σοβαρὴ, δὲν κανονίζεται ἔτσι ἄψε-σβῆσε, με δυὸ λέξεις. Σφάλλουν ὅσοι πάνω σὲ τέτοιο θέμα σκαρώνουν ὅπως-ὅπως αὐτοσχεδιάσματα, ποὺ διαδίδονται ἀπὸ στόμα σὲ στόμα μ' ὅλα

τους τὰ σφάλματα, παραπλανώντας πολλοὺς. "Εβαλα τὰ δυνατά μου· δὲν ξέρω, τὰ εἶπα σωστά»;

Καὶ αὐτὴ τὴ φορὰ οἱ ἀντιλέγοντες ἔμειναν ἀμίλητοι, με κάποια δυσφορία μέσα τους· ἔτσι τοὺς κατάλαβα.

Τὸ γράμμα μου τραβάει σὲ μακρὸς καὶ εἶναι περασμένα μεσάνυχτα. "Ας γίνῃ ἐδῶ ἀνάπαυλα, αὐριο συνεχίζω. Κάντε καὶ σεῖς διακοπὴ στὴν ἀνάγνωσι, μὴν κουρασθῇ τὸ ἐνδιαφέρον σας.

(Ἀκολουθεῖ) ΜΑΡΙΑ Π. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

RERUM NATURA

Ἀπόψε τὸ φεγγάρι τὸ ἀσημὶ
τὸν κάμπο τῆς καρδιάς μου ἀρδεύει·
μετὸ σουραύλι του ἀναδεύει
ὁ γρύλος τὸ δειλὸ τὸ γιασεμὶ.

Κ' ἡ γῆς ἀναγαλλιάζει σὰν κορμὶ
ἐφήβου ὁωρικοῦ ποῦ ὁδεύει
κι ἄκρατον ἔρωτα γυρεύει·
καὶ τρίζουν στέγνα καὶ σφυρὰ κι ἄρμοι.

Κι ἀπόψε ἀρματωμένος θὰ ἔμπω
με ἀλέτρι ἀνέσπερο στὸν κάμπο
ποῦ ρίζες τὸν ὀργώνουν καὶ ριγεῖ

ρουφώντας τὸ ἀσημὶ φεγγάρι.
Φλόμωσε ὁ ἀγέρας με θυμάρι
καὶ κάρπισες, ὦ γῆ, πανάρχαια γῆ!

Ι. Π. ΚΟΥΤΣΟΧΕΡΑΣ

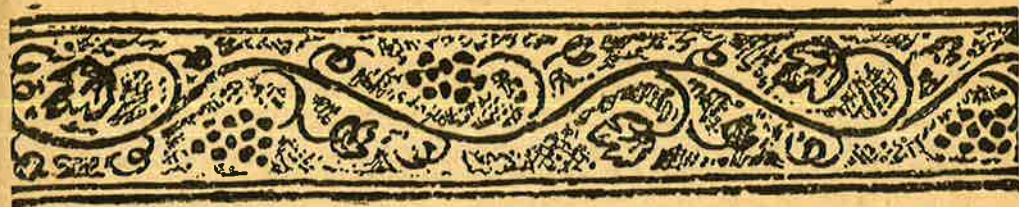

Α Π Ε Ι Λ Η

Μιὰ χλωμὴ στάλα ἔσταξε τὴν πίκρα της
Στὸ τζάμι τοῦ λεωφορείου τῆς γραμμῆς.
Καὶ σύγκαιρα
Ἐνα ἀνατρίχιασμα στ' ἀνύποπτο αἷμα
Γιὰ μιὰ θανάσιμη ἀπειλή.

Καὶ τότε μόνον εἶδα τὸ φθινόπωρο.
Γιατὶ ἦρθε ἔτσι ξαφνικά!
Κι' ἤμουν ἔτσι γλυκὰ
Βυθισμένη στὸ γλαυκὸ ὄνειρό μου.

ΙΩΑΝΝΑ ΣΤΕΡΓΙΑΔΟΥ

RUDOLF KASSNER

Ο ΛΕΠΡΟΣ*

(ΑΠΟΚΡΥΦΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΣΑΡΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Α΄ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ)

Ὁ Ν. θέλει νὰ γνωρίσει τοὺς ἀνθρώπους, δίχως νὰ κινηθεῖ ὁ ἴδιος. Δὲν μπορεῖ νὰ παῖρνε κανεὶς, δίχως νὰ δίνει. Ἐπρεπε νὰ προσφέρει πάμπολλα στοὺς ἀνθρώπους, γιὰ ν' ἀποκαλυφθοῦν πολὺ οἱ ἄνθρωποι μπροστά του. Αὐτὸ θὰ πεί γνώση τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸ ἔκανε ὁ Χριστὸς. Πρόσφερε στοὺς ἀνθρώπους τὴν αἰωνιότητα, πρόσφερε στοὺς ἀνθρώπους τὸν ἴδιον ἑαυτό του, ἔτσι τοὺς γνώρισε. Δὲν ξέρω τίποτα οἰκτρότερο ἀπ' αὐτό, ποὺ οἱ ἄνθρωποι δονομάζουν συνήθως γνώση τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ Στάελ ἔχει τὰ δριά του, αὐτὸ τὸ κατάλαβα σήμερα ἀρκετὰ καθαρά. Ἡ νέα, ὠραία πριγκήπισσα Δ. ποὺ τὴν ἐκθειάζουν ὅλοι, παντρεύεται τὸν τυφλὸ Χερεμέτεφ, κι' ὁ Στάελ νομίζει, πὼς κάτι τέτοιο καλύτερα νὰ μὴ γινόταν, κάτι τέτοιο δὲν μπορούσε νὰναι παρὰ μόνο μιὰ πλάνη. Ἀργὰ ἢ γρήγορα θάπρεπε νάρθει ἡ ἀπογοήτευση. Ὁφείλαν ν' ἀποτρέψουν τὴ νέα πριγκήπισσα νὰ μοιράσει τὴν τύχη της μ' ἕνα τυφλόν. «Τὶ ἄνθρωπος ποὺ εἶσαστε, Στάελ! Πάντα μὲ τὸ φόβο. Θέλετε ἀπὸ σήμερα νὰ περιμένετε, ὡς πού ν' ἀναγνωρίσει ἡ πριγκήπισσα, πὼς εἶχε πάρα πολὺ ὑπερτιμήσει τὴν ἀγάπη της; Ξέρετε, ἀκριβῶς, πόσα μπορεῖ νὰ κατορθώσει ἕνας ἄνθρωπος; Μπορεῖ καθόλου νὰ ὑπολογιστεῖ αὐτό; Στάελ, κάποτε μοῦ φαίνεται, πὼς ὅχι μόνο δὲν εἶστε Χριστιανός, παρὰ ἕνας δεινὸς σχολαστικός. Στάελ, κατανοεῖτε μόνο τὸ χρόνο καὶ ὅ,τι συμβαίνει μέσα στὸ χρόνο. Ὅμως ὅ,τι δὲν συμβαίνει μέσα στὸ χρόνο, ὅ,τι ὑπάρχει ἐδῶ αἰώνιο, γι' αὐτὸ σὰς λείπει ἡ κατανόηση. Πιστεύετε πραγματικά, πὼς ὁ Χριστὸς ἦρθε μόνο γιὰ νὰ προσηλυτίσει τοὺς Ἑβραίους καὶ τοὺς Ἑθνικοὺς, τὸν ἕναν ὕστερα ἀπ' τὸν ἄλλον—τότε θὰ μπορούσε νὰ ἐρχόταν βέβαια καὶ νωρίτερα, θάπρεπε μάλιστα. Ὁχι, δὲν εἶναι ἔτσι, Στάελ. Ὁ Χριστὸς ὑπῆρχε αἰώνια μέσα σ' ὅλους ποὺ ζοῦν ἔξω ἀπ' τὸν χρόνο, ἔξω ἀπ' τὸ φόβο, ἐπειδὴ ὁ χρόνος εἶναι φόβος, ἔτσι καὶ ἂν εἶναι ὁ χρόνος τῶν Ἑθνικῶν ἢ τῶν Χριστιανῶν. Ὁ Χριστὸς ζοῦσε μέσα στὴ μητέρα του, ἐπειδὴ ἡ Μαρία, ἡ γυναῖκα τοῦ Ἰωσήφ, ἦταν δίχως φόβο καὶ γι' αὐτὸ ἡ ἐκλεκτὴ μέσα σ' ὅλα τὰ πλάσματα, γιὰ νὰ γεννήσει τὸ Θεό, ποὺ ἦταν μέσα της. Καὶ ἡ Μαρία Μαδαληνὴ ἦταν δίχως φόβο. Καὶ ἡ πριγκήπισσα Δ. εἶναι δίχως φόβο. Σκεφθεῖτε το αὐτό!»

Ρώτησα τὸν Μιρεοῖχ, ἂν ἕνας πολὺ κλειστός ἄνθρωπος δὲν ἔπρεπε νὰναι πολὺ σκληρός, καὶ τόσο σκληρότερος ὅσο κλειστότερος. Τὸ συλλογίζομαι, πὼς ἕνας ἄνθρωπος, ἀπ' τὸ πολὺ μεγάλο κλείσιμο, γίνεται δολοφόνος. Συλλογίζομαι τὸν Φέοντορ Κούσμιτς, ποὺ μοῦ ἐμφανίστηκε σήμερα στ' ὄνειρο. Τὸ πρόσωπό του ἦταν κλειστό, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι κλειστὴ ἡ σάρκα. Ἡ καλωσύνη, λοιπόν, τοῦ Θεοῦ δὲν μπορεῖ νὰ καταδειχτεῖ διαφορετικά, παρὰ μὲ τὸ νὰ βρίσκεται παντοῦ, μέσα σ' ὅλα, ὀλοφάνερη. Τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπόσταση εἶναι παρρησία. Ἰσως νὰναι τῶν δολοφόνων ἡ σκέψη κ' ἐκείνων ποὺ πρέπει νὰ πεθάνουν, καὶ τῶν δύο, πὼς τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπόσταση εἶναι μυστήριον.

Νὰ ὑπολογίζεις μὲ τὸ Θεό. Ποιὸς εἶναι τόσο κρυφός, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ ὑπολογί-
ζει μὲ τὸ Θεό; Ποιὸς ἄλλος ἀπ' τὸν ἴδιο τὸ Θεό;

Κάποτε μοῦ φαίνεται, σὰ νὰ κυλοῦσε ἡ ζωὴ μὲ μιὰ ταχύτητα, ποὺ δὲν μπορούμε νὰ τὴν ὑπολογίσουμε, ἐπειδὴ μὰς λείπει τοὺς ἀνθρώπους τὸ μέτρο γι' αὐτή. Πὼς θὰ μπορούσαμε νὰ χωριστοῦμε ἀπ' τὴ στιγμὴ διαφορετικά, ἂν ὅχι δρομαῖοι;

Ὁ Πρίγκηψ Οὐρούσωφ ζεῖ ἀπ' τὸ παιχνίδι. Λένε, πὼς κερδίζει. Στὸ κάτω κάτω πρέ-

* Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενον καὶ τέλος.

πει νά κερδίζει. 'Εκεῖ πού εἶναι σκληρός κι ἀδιαφανής, πρέπει νά κερδίζει. 'Επίσης κι ὁ συμπαίχτης του πρέπει νά κερδίζει, ἐκεῖ πού εἶναι αὐτός σκληρός κι ἀδιαφανής. 'Εκείνος πού παίζει μέ τὸ Θεό, πρέπει νά χάσει. Τότε εἶναι ὁ Θεός σκληρός κι ἀδιαφανής, ὁ ἄνθρωπος ἀπεναντίας μαλακός καὶ χαλαρός, ὅπως ἡ γῆ τὴν ἄνοιξη. Γιὰ νά κερδίσει, πρέπει νά χάσει, νά ἐξολοθρευτεῖ ἀπ' τὸ Θεό. Οἱ ἄνθρωποι πού παίζουν μέ τὸ Θεό, ἀγαποῦνε τὸ θάνατο κρυφά καὶ τὸν ἀποζητᾶνε, ἐνῶ ἀμύνονται ἐναντίον του.

Εἶπα σήμερα τοῦ Στάελ: "Ὅλοι μας γεννιόμαστε δύστροποι, ἰσχυρογνώμονες, σκυθρωποί, καὶ πρέπει νά φτάσουμε σιγά σὲ μίαν ὄλο καὶ ἀγνότερη λατρεία καὶ κατάνυξη. 'Ὁ δρόμος πρὸς τὰ ἐκεῖ εἶναι ἡ κοινότητα καὶ συνδέει τὸν ἔφηβο μέ τὸν ἄντρα καὶ τοῦτον μέ τὸν γέροντα. Δὲ θά μπορούσα καθόλου νά τὸ καταλάβω, πῶς ὁ ἔφηβος θά γίνει ἄντρας, δίχως νά βαδίζει τοῦτον τὸ δρόμο. 'Ὁ Στάελ ζητᾷ τὸ συντομώτερο δρόμο, καὶ τοῦτον τὸ συντομώτερο δρόμο τοῦ τὸν υποδεικνύει ἀκριβῶς τὸ καθῆκον, ἡ ὑπακοή. Δὲν καταλαβαίνει τὴν ἀγάπη καὶ πῶς ἡ ἀγάπη ἀρέσκεται νά παίρνει τὸ ἄδικο ἐπάνω της. Αὐτὸ ἔδρεπε νά διδάσκει στοὺς ἄνθρώπους ὁ Χριστιανισμός: νά ὀδεύουν τὸ μακρύτερο δρόμο, κι ἀκριβῶς μπροστὰ στὸ Θεό νά παίρνουν τὸ ἄδικο ἐπάνω τους.

'Ὁ Στάελ ἀποκρίθηκε, πῶς ὑπάρχουν καὶ ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ καθήκοντα, καὶ ὅποιος τὰ ἐκπληρώνει αὐτὰ, δὲν μπορεῖ νά πλανιέται.

Ἐγώ: "Ὅχι, ὄχι, καὶ πάλι ὄχι. Αὐτὸ τὸ λέμε μόνο γιὰ νά ποῦμε κάτι. 'Απέναντι τοῦ Θεοῦ δὲν ὑπάρχει κανένα καθῆκον, ἢ μόνο ἓνα, νά παίρνουμε τὸ ἄδικο ἐπάνω μας."

«Γιατί; Γιὰ νά ὑπάρχει ἡ ἀδικία;»

«'Ὅχι. 'Επειδὴ ἀγαποῦμε τὸ Θεό, μόνο γι' αὐτό.»

Ρώτησα ἀκόμα τὸν Στάελ, ἂν ἐμάντευε, ποῖος ἦταν ὁ 'Απόστολός του. Δὲν τὸ μάντευε. Εἶπα: ὁ Πέτρος. Κι αὐτὸς θάπρεπε νάχε στοχασθεῖ, πῶς ὑπῆρχε μονάχα ὁ συντομώτερος δρόμος πρὸς τὸ Θεό, μονάχα ἓνας δρόμος, σὰ μιά λεωφόρος πρὸς τὸ Θεό. Αὐτὴν ἔπρεπε νά ὀδεύσει ὁ καθένας, καὶ τότε ὅλα διορθώνονται κ' ἐξηγοῦνται. "Ὅμως κυττάξετε, Στάελ, ἐπειδὴ ὁ Πέτρος δὲ θέλησε μόνος του νά πάρει τὸ ἄδικο ἐπάνω του μπρὸς στὸν Θεό, γιὰ τοῦτο ἀκριβῶς ὁ Θεός ἔπρεπε νά τὸν ρίξει στὸ ἄδικο, καὶ τώρα καταλαβαίνετε, γιὰτὶ τὸν ἀπαρνήθηκε ὁ Πέτρος τὸ Χριστὸ τρεῖς φορές, προτοῦ λαλήσει ὁ ἀλέκτωρ.

Εἶχα μιά μακρὰ συνομιλία μέ τὸν Στάελ, πού καταγράφω ἐδῶ τὸ περιεχόμενό της, γιὰ νά διαφυλάξω κάτι ἀπ' τὸ νόημά της. Εἶπα τοῦ Στάελ: Εἶναι κάτι μεγάλο, δύσκολο, θεῖο, νά κάνει δικό σου ἓναν ἄνθρωπο, νάχεις ἓναν ἄνθρωπο δικό σου, νά μπεῖς στὸ ἐσώτερο ἑνός ἀνθρώπου. Δὲν αἰσθάνεστε, πόσο εἶναι ἀδύνατο, νά διαπεράσεις τὴ σάρκα; 'Εγὼ τὸ αἰσθάνομαι ὅλο καὶ περισσότερο ὅσο γερνάω. Στὰ νιάτα μου, ἐναντιωνόμουν στὴ θυσία, ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ μου ἦταν ἡ ψυχὴ ἑνός ληστή. Σήμερα ξέρω, πῶς μονάχα ἓνας τρόπος ὑπάρχει γιὰ ν' ἀποχτήσεις κάτι ζωντανό: ἡ θυσία. Μόνο τὸ νεκρὸ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ ἀποχτήσῃ δίχως θυσία. Κ' ἓναν ἄνθρωπο ἐπίσης τότε μόνο μπορῶ νά τὸν κάνω δικό μου, ὅταν τοῦ θυσιαστώ. Μὲ κανένα ἄλλο τρόπο, Στάελ, δὲν καταλαβαίνετε, πῶς τὸ ζωντανὸ ἀνθίσταται αἰώνια κατὰ τοῦ νεκροῦ καὶ πῶς γιὰ τοῦτο ἓνας, πού θέλει πραγματικά νά κάνει ἓναν ἄνθρωπο δικό του, πρέπει ν' ἀπεχθάνεται κάθε ἄλλη κυριότητα! Κανεὶς δὲν μπορεῖ νά κάνει καὶ τὰ δυὸ δικά του: τὸ ζωντανὸ καὶ τὸ νεκρὸ. Εἶναι ἡ ἀληθινὴ μας ἀνθρώπινη ἰδιότητα, νά διαχωρίζουμε τὸ ζωντανὸ ἀπ' τὸ νεκρὸ. Πολλοὶ δὲν τὸ καταλαβαίνουν. Εἶναι οἱ ἀκάθαρτοι, οἱ παρείσακτοι. Στάελ, δὲ θέλω τὸ μεμονωμένο ἀντικείμενο, πού ἔχει ἀρχὴ καὶ τέλος καὶ πού δὲν ὀδηγεῖ σὲ τίποτα: δὲν μπορῶ νά τὸ ἔχω δικό μου, μπορῶ μονάχα νά τὸ καταστρέψω. 'Εχω κάποτε τὸ αἰσθηθῇ, πῶς ὅλα ὅσα ἦσαν δικά μου, τάχω καταστρέψει, γιὰ νά μὴν εἶναι δικά μου, μόνο γι' αὐτό... Περισσότερο ἀπ' τὸ πρᾶγμα εἶναι τὸ μέτρο καὶ περισσότερο ἀπ' τὸ μέτρο ἡ θυσία. 'Ἡ θυσία εἶναι τὸ νόημα, ἡ κυριότητα, ἡ ἀλληλουχία τῶν ὄντων. Ζεῖς λέτε: ἄθεος εἶναι ἐκεῖνος, πού ἀπαρνιέται τὸ Θεό. 'Ὅχι, ὁ Θεός μπορεῖ νά ζεῖ καὶ μέσα στὴν ἄρνηση, ὅπως ἡ σαλαμάντρα μέσα στὴ φωτιά. 'Αθεος εἶναι ἐκεῖνος, πού δὲν αἰσθάνεται τὴ θυσία μεταξὺ ἀνθρώπου πρὸς ἄνθρωπο, πού δὲν βλέπει τὴν ἄβυσσο καὶ τὸ ἔλεος μεταξὺ ἀνθρώπου πρὸς ἄνθρωπο, ἄθεος εἶναι ὁ νεκρός, ἄθεος εἶναι ὁ ὄφis, ἐπειδὴ νομίζει, πῶς μπορεῖ νά κάνει δικό του τὸν ἄνθρωπο δίχως ἔλεος, δίχως ἀγάπη, δίχως εὐτυχία, δίχως θυσία: σκοτώνει καὶ, σκοτώνοντας, ἀποχτᾷ. Πολλοὶ πεθαίνουν τὸν θάνατο τοῦ ὄφis, πεθαίνουν πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό τους. Σὲ τοῦτον τὸ θάνατο δὲν ὑπάρχει ἀνάσταση. Τὸ μόνο πού ἔχουμε νά κάνουμε εἶναι νά μὴν πεθάνουμε τοῦτον τὸ θάνατο, τὸ θάνατο πρὶν ἀπ' τὸ θάνατο, τὸ θάνατο τοῦ ὄφis. Στάελ: Καὶ ὅμως ὑπάρχει μονάχα ἓνας θάνατος γιὰ μᾶς, κι ὅσο μακρύτερά του βρισκόμαστε, τόσο εὐτυχέστεροι εἴμαστε.

Ἐγώ: Δὲν αἰσθάνεστε, πῶς τὸ μεγάλο μυστήριό, πού ὑπάρχει στὸν ἄνθρωπο, ὑπάρχει κι ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους; Δὲ νοιώθετε τὴν ἄβυσσο, τὸ ἔλεος, τὴν εὐτυχία μεταξὺ ἀνθρώπου πρὸς ἄνθρωπο;

Στάελ: Τὸ ἔλεος καὶ ἡ εὐτυχία ὑπῆρχαν ἴσως μιά φορά, πρὶν ἀπὸ πολὺν καιρὸ, στὰ νιάτα. Κι ὅταν ἀναγκαστήκαμε ἀπ' τὸ χρόνο, νά βάλουμε ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους ἀντί

τὸ ἔλεος τὴν ἀδιαφορία, ἀκριβῶς τὴν ἀδιαφορία, τίποτα ἄλλο ἀπ' τὴν ἀδιαφορία, τότε ; Μποροῦμε νὰ τοὺς κάνουμε ὅσο θέλουμε μεγάλους, πάντα μολταταῦτα μένει ἡ ἀδιαφορία. *Ἐγώ :* Δὲν μπορῶ. Δὲ θὰ μποροῦσα νὰ βάλω τὴν ἀδιαφορία ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους ; θὰ προτιμῶ νὰ βάλω τὴν ἀπάτη, ἐκεῖ ποὺ βάζετε ἐσεῖς τὴν ἀδιαφορία, Στάελ. Ἀσφαλῶς θὰ βάλω ἐκεῖ τὴν ἀπάτη. Ἐκεῖ ποὺ δὲ βλέπω τίποτα μεταξὺ ἀνθρώπου πρὸς ἀνθρώπου, Στάελ, τίποτα, ἐκεῖ, ἀπὸ τοῦτο τὸ τίποτα θὰ ὀρθωθεῖ μπροστά μου ὁ πειρασμός. Δὲ γίνεται διαφορετικὰ.

Στάελ : Τότε ἡ ζωὴ σας δὲ θὰ μπορέσει νὰ ἡρεμήσει ποτέ.

Ἐγώ : Ὁχι, καὶ οὔτε πρέπει. Δὲν πρέπει νὰ ἡρεμήσει οὔτε στιγμή, τότε μονάχα θὰ μ' ἐλεήσει ὁ Θεὸς καὶ τότε μόνο δὲ θὰ πεθάνω τὸ θάνατο πρὶν ἀπ' τὸ θάνατο.

Ἐνα ὄνειρο ποὺ ὄνειρεύτηκα, σήμερα τὴ νύχτα : Φοροῦσα τὴ χλαμύδα τῆς στέψεως, φοροῦσα τὸ στέμμα, καὶ μὲ τὸ ξίφος χτυποῦσα κάποιον δυνατὰ καὶ δίχως καμμίαν ἀφορμὴ, ποὺ μοῦ ἔφραζε τὸ δρόμο καὶ γιὰ τὸν ὁποῖον ἤξερα, πὼς ἦταν λεπρός. Φοροῦσε τὸ ἀλεπουδένιο καλπάκι τῶν Τατάρων. Αὐτὸ τὸ εἶδα ὁλοκάθαρα. Τὸ βλέπω ἀκόμα καὶ τώρα. Χτυποῦσα ἐπάνω του, ὥστόσο τὸ ξίφος μου δὲν τὸν πετύχαινε, καὶ κάθε φορὰ ποὺ χτυποῦσα ἐπάνω του, βρισκόταν τὸ ξίφος ἀνάμεσά μου καὶ τοῦ λεπροῦ, καὶ δὲν μποροῦσα ἐξ αἰτίας τοῦ ξίφους νὰ τὸν πλησιάσω. Ὅσο πιὸ πολὺ χτυποῦσα ἐπάνω του, τόσο περισσότερο γελοῦσε ὁ λεπρός. Ὅλο καὶ γελοῦσε ξανά, ὁλότελα ἀποκρουστικά, τὸ γέλιο τοῦ ἔτρεχε ἀπ' τὸ πρόσωπό του, ποὺ ἦταν τὸ πρόσωπο ἑνὸς νεκροῦ, σὰν τὴ βροχὴ ὁ λεπρός καὶ μολταταῦτα κ' ἐγὼ ὁ ἴδιος, καὶ φορῶ τὸ στέμμα, καὶ κάτω ἀπ' τὴ χλαμύδα μου ἀπὸ πορφύρα κ' ἐρμύνα εἶναι τὸ σῶμα μου γεμάτω κηλίδες καὶ φύματα, καὶ τὸ πρόσωπό μου εἶναι ἀπολιθωμένο, καὶ τὸ γέλιο μου ἀποκρουστικό, καὶ τρέχει ἀπὸ πάνω μου σὰν τὴ βροχὴ πάνω ἀπ' τὸ τῆξι. Αἰθάνομαι καθαρά, πὼς εἶμαι ὁ λεπρός κ' ἐγὼ ὁ ἴδιος, καὶ πὼς εἶμαι μόνος καὶ δὲ μὲ πλησιάζει κανεὶς, κ' ἡ φωνὴ μου εἶναι ζεστὴ σὰν τὴ φωτιά, καὶ ἀπηχεῖ καὶ τὰ λόγια μέσα στὸ στόμα μου εἶναι βαρεῖα σὰν πέτρες καὶ πέφτουν κατὰ γῆς, καὶ πὼς καλῶ τὸ Θεό, καὶ πὼς ὁ Θεὸς δὲν εἶναι πιὰ Θεός.

Τὸ χθεσινὸ μου ὄνειρο δὲ μ' ἀφήνει. Δὲ θέλω νὰ μιλήσω σὲ κανένα γι' αὐτό. Βλέπω τὸ λεπρὸ μπροστά μου μὲ τὸν ταταρικό καλπάκι. Ξέρω πὼς εἶναι ὁ μόνος ἀνθρώπος πάνω στὴ γῆ, ποὺ δὲ ζητάει δικαιοσύνη, οὔτε ἐμένα, οὔτε ἀμοιβή, παρὰ ζητάει τὸ Θεό. Κάθε μέτρο καὶ κάθε ἐπιθυμία καὶ κάθε ἀμοιβὴ ἀπολεπίζεται ἀπὸ τὸ σῶμα του, κ' ἔτσι ἡ ψυχὴ του εἶναι ἀγνή, σὰν τὴν ψυχὴ κανενὸς ἀνθρώπου, καὶ χάρη στήν ἀγνόητά της ἀποζητάει τὸ Θεό.

Ἀπὸ τὸ γερμανικό.

Μεταφρ. ΔΗΜ. ΣΤ. ΔΗΜΟΥ

ΣΗΜ. τ. ΜΕΤ.—Ὁ Rudolf Kassner γεννήθηκε τὸ 1873 στὸ Γκρός—Πάβλοβιτς τῆς αὐστριακῆς, κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, Μοραβίας ἀπὸ γονεῖς ποὺ κατὰγονταν ἀπὸ τὴ Γερμανικὴ Σιλεσία. Ὅπως ὁ ἴδιος ἀναφέρει σ' ἕνα βιβλίο του ἀναμνήσεων, ὁ πατέρας του μετὰ τὴν ἐγκατάστασή του στὴ Μοραβία αἰσθανόταν τὸν ἑαυτοῦ τοῦ αὐστριακοῦ. Ὁ Κάσνερ σπούδασε φιλοσοφία στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βιέννης ἀπὸ τὸ 1892—94 καὶ στὸ Βερολίνο ἀπὸ τὸ 1895—96. Στὸ «Βιβλίο τῶν Ἀναμνήσεων» ἀναφέρει ὁ ἴδιος ἀνάμεσα στοὺς δασκάλους τοῦ τὸν Dilthey, τὸν H. Grimm καὶ τὸν ἱστορικό von Treischke, ποὺ φαίνεται νὰ εἶχε μεγάλη ἐπίδραση ἐπάνω του. Ὁ Κάσνερ εἶναι γνωστός ὡς δοκιμιογράφος καὶ φυσιογνωμιστής. Ἐγράψε δοκίμια φιλοσοφικά καὶ φυσιογνωμικά, φιλοσοφικοὺς διαλόγους, ἕνα βιβλίο γιὰ τὴν Ἀγγλικὴ Πόληση, ἀναμνήσεις, καὶ μετέφρασε στὰ γερμανικά Γκόγκολ, Πούσκιν, Τολστόη καὶ Πλάτωνα. Φίλος στενός καὶ προσωπικός τοῦ Rilke (ἡ 8η Ἐλεγεία τοῦ Ντουίνο τοῦ εἶναι ἀφιερωμένη), τοῦ Hofmannsthal καὶ τοῦ Ἀγγλοῦ φιλόσοφου H. S. Chamberlain, θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους ἐκπρόσωπους στὰ σύγχρονα Γερμανικά Γράμματα. Ὁ «Λεπρός» πρωτοδημοσιεύτηκε τὸ 1914. Ὅσο τουλάχιστο μοῦ εἶναι γνωστό, πρώτη φορὰ μεταφράζεται στὰ ἑλληνικά ἔργο τοῦ Κάσνερ. Ἀνὸ συγγραφέας κατόρθωσε νὰ ἐπιζηήσει στὴ λαίλαπα τοῦ τελευταίου πολέμου, δὲ μοῦ εἶναι γνωστό.

ΖΑΠΠΕΙΟΝ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟΝ*

(ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ)

... Τό ἴδιο βράδυ στό τραπέζι δήλωσα θυμωμένα καί ἀπότομα : «Εγώ τοῦ χρόνου θά πάω στό Ζάππειο». Ὁ πατέρας μου μέ κύτταξε αὐστηρά καί δέν ἀπάντησε· εἰς συνήθειαν, ὅταν ἐπρόκειτο γιά σοβαρά ζητήματα : καί ἡ μητέρα μας ποτέ δέ μιλοῦσε ὅταν ὁ πατέρας σῶπαινε. Μονάχα ἡ ἀδελφή μου ἡ Ἀργυρώ ἀγγίξε συνένοχα κάτω ἀπ' τὸ τραπέζι τὸ φασκισμένο μου γόνατο κι ἐψιθύρισε : «Εκεῖ δέν ἔχει σοκάκια καί τρεχάλες μέ τ' ἀγόρια. Τό ξέρεις ;» Τό ἄλλο βράδυ ἀφοῦ ἀποφάγαμε, ὁ πατέρας μου ἐβγάλε ἀπό τὴν τσέπη του ἕνα γκριζό βιβλιαράκι καί τῆς εἶπε : «Διάβαζέ το ἐσύ σάν πιό μεγάλη καί 'μεῖς θ' ἀκούμε».

Καθίσαμε ὅλοι ἕνα γύρο σὲ μιντέρι τῆς καθημερινῆς τραπεζαρίας καί ἡ Ἀργυρώ μας ἀρχισε, μισο-σοβαρά μισο-εἰρωνικά, νὰ διαβάζει : «Κανονισμός Ζαππείου Παρθενωγαγείου». Τὰ πρῶτα ἄρθρα μοῦ φάνηκαν ἀνιαρά καί ἀκατάληπτα· σὲ κάτω-κάτω ἀφοροῦσαν μᾶλλον τὸν πατέρα μου : μιλοῦσαν γιά διδάκτρα καί διαιτολόγιο. Ὅταν εἰσαι χορτάτος, τὰ φαγητά σ' ἀφήνουν ἀδιάφορο, καί τὰ χρήματα ἔχουν σημασία μόνο ὅταν τὰ χρειάζεσαι. Ἐμεῖς ζοῦσαμε σὲ προάστειο, ἡ ζωὴ ἦταν ἀπλή, θέατρο δέν ὑπῆρχε οὔτε κινηματογράφος καί οὔτε εἶχα ἀκούσει νὰ μιλοῦν γι' αὐτά. Ποτέ μου δὲ θυμοῦμαι νὰ χρειάστηκα χρήματα γιά ὅ,τι δῆποτε. Ἦξερα μόνο πῶς ἄλλα παιδιὰ εἶχαν κουμπάρᾳ.

Τώρα τὸ γκριζό βιβλιαράκι μιλοῦσε γιά πράγματα πιό γνωστά, πιό συγκεκριμένα : μπελάμε σὲ κεφάλαιο τοῦ ἱματισμοῦ. Ἡ ἀδελφή μου ἀκούραστη ἐξακολουθοῦσε ἐλαφρῶς εἰρωνικά : «Ἡ μαθήτριά σου οφείλει νὰ ἔχη μεθ' ἑαυτῆς δύο στολάς χειμερινάς, δύο θερινάς, μιὰ δωδεκάδα ὑποκαμίσων τῆς ἡμέρας, μιὰ δωδεκάδα ὑποκαμίσων τῆς νυκτός, μιάμιση δωδεκάδα περισκελίδων, μιάμιση δωδεκάδα ρινομάκτρων», καί ἀκολουθοῦσαν διάφορες ἄλλες δωδεκάδες ἀπὸ διάφορα ἄλλα χρήσιμα πράγματα, γιά νὰ τελειώσει ὁ κατάλογος ὡς ἐξῆς : «Ψῆκτραν τῶν ὀδόντων, ψῆκτραν τῶν ἐνδυμάτων, δύο ζεύγη ὑποδημάτων χειμερινῶν, δύο θερινῶν, ζεύγος ἐμβάδων καί ζεύγος πηλοβατίδων».

Κάθε φορὰ πού μιὰ σοφὴ λέξη ἔκανε τὴν ἐμφάνισή της, ὁ πατέρας ζητοῦσε νὰ τοῦ τὴν ἐξηγήσουμε· γιὰτί μᾶς μάθαινε γράμματα ; Μὰ ἡ ἀδελφή μου ἡ Ἀργυρώ, πού ἀπὸ μικρὴ κοροῖδευε τὶς ἑλληνοκυρίες καί μὲς εἶχε πείσει ὅλους ὅτι ἦταν «ἐκ γενετῆς ἀνορθόγραφη», ἀπαντοῦσε στερεότυπα : «Εγὼ πηγαῖνω σὲ γαλλικὸ σχολεῖο, τὴν Ἑλενίσσα νὰ ρωτήσετε πού θά γίνῃ Ζάππης».

Ὡς ἐδῶ τὰ εἶχα βγάλει πέρα παλληκάρια· ἤξερα καί τὰ τεῦτλα καί τὰς κράμβας καί τὰς παροψίδας καί τὰς περικνημίδας· μὰ μπορεῖτε νὰ μοῦ πῆτε, παρακαλῶ, τί γίνεται μέ τὰς πηλοβατίδας ; Κοκκινίζω, μὰ τὸ μυαλό μου δουλεύει σάν ἀστραπή ! Δὲν εἶναι καί πολὺς καιρὸς πού μάθαμε, ὅτι οἱ σύνθετες λέξεις χωρίζονται εἰς τὰ μέρη των : Σκέπτομαι : «Πηλοβατίδες ἴσον πῖλος καί βάζω, πού νὰ πῇ ὁ νοῦς μου σὲ πηλὸς καί βαίνω ; «Καπελλιέρες !» φωνάζω θριαμβευτικά· καί δραματίζομαι ἀπὸ τώρα μὲ φανταστικὴ ἐμπειρία καπελλιέρα πού ἔφερε πέτσι ἡ μητέρα μου ἀπὸ τὸ μοναδικὸ τῆς ταξίδι στὴν Ἀθήνα. Μὰ ἡ μετάφρασή μου τὴν ἀφήνει σκεπτικὴ. —«Καλὰ ὄλα τ' ἄλλα ἀπὸ δώδεκα καί 24. Μὰ τίς δύο καπελλιέρες τί τίς θέλουν ;»

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μέρα ἀρχίζει ὁ πυρετός. Καλεῖται ἐσωτερικὴ γιά ἕνα μῆνα ἡ Ὀλγα ἡ μοδιστρούλα ἀπὸ τὸ Γεντίκουλε καί τὸ ἐπάνω πάτωμα τοῦ σπιτιοῦ μας τὸ σερβανί, μεταβάλλεται σὲ ἀτελιὲ ἀσπρορούχων. Ἡ Ὀλγα κόβει, ἡ μητέρα μου τρυπώνει, ἡ ἐξαδελφή μου ἡ Κατίνα γαζώνει, ἡ Ἀργυρὼ κεντὰ μάρκες καί ὑπόσχεται νὰ μοῦ ζωγραφίσει σὲ ροζ ἀτλάξι μιὰ μαντηλοθήκη ἡ νυκτικοθήκη, ἂν προτιμῶ, ἡ κυρὰ Ἀννίκα ἀνεβοκατεβαίνει μὲ τοὺς καφέδες καί τὸ κεντιάτικο, ἀκόμη καί ἐγὼ, χωρὶς πολὺ γρίνια, τραβῶ μερικὲς βελονιές.

Κάθε τόσο ἔρχονται καί μᾶς βοηθοῦν ἄλλες ξαδέλφες καί φίλες καί μᾶς λένε τὰ νέα : Κάπου, σ' ἕνα Σεράγεβο, κάποιος ἀναρχικός—τί νὰ θέλει νὰ πῇ ἀραγε ἡ λέξη ;—σκότωσε ἕναν Αὐστριακὸ Πρίγκηπα καί ἡ Αὐστρία κήρυξε τὸν πόλεμο τῆς Σερβίας. Ἔτσι τοῦλάχιστον διηγεῖται κάποια γνωστὴ μας, πού εἶναι πολὺ τοῦ κόσμου, ἐνῶ βουτᾷ τὸ κουλουράκι στὴν παγωμένη βουινάδα, καί ἀπορεῖ πῶς ἐμεῖς δέν τὸ ξέρουμε. Μὰ

* Ἀπὸ πρόσφατῃ διάλεξι.

στό σπίτι μας οι γυναίκες δέν άνακατεύον-
ται στις κουβέντες των άνδρων ούτε διαβά-
ζουν έφημερίδα. Τήν αγοράζει ο πατέρας
μου στόν σταθμό, τήν διαβάζει στό τραίνο
καί τήν αφήνει στό γραφείο του. "Άλλωστε
τί μάς ενδιαφέρει τί γίνεται στά ξένα έκείνα
μέρη; Έδω έμείς έχουμε σοβαρότερες ά-
σχολίες. "Έρχονται τόπια οι Έγγλεζικές
μανταπολάνες καί τά κεντήματα του πήχυ,
οί ψεύτικες βαλανιέν, τά αληθινά κοπανά-
κια καί οι κουβαρίστρες άλυσσίδα, καί δό-
στου γαζώνουν πιετάκια καί στριφώματα
καί γαλλικές διπλορραφές. Ούτε μέ ρωτούν,
ούτε πρόβα μου κάνουν. Μόνο κάπου-κάπου
ή μητέρα μου συστήνει ντροπαλά: «Άφίστε
τά λίγο πιό φαρδιά επάνω, όπου νάναι θ'
άρχιση νά παχαίνει». Κοκκινίζω κι ούτε τους
ένδιαφέρει άν μ' άρέσουν αυτά τά έσώ-
ρουχα, πού είναι κομμένα περίπου στό ίδιο
σχέδιο μέ τήν προίκα τής μητέρας μου. Μά
καί άν μέ ρωτούσαν, πάλι θάλεγα πώς
είναι ώραία. Μέσα από τέτοια έσώρουχα
ανάβλυσε τό γάλα πού θήλασα, αυτό, γιά
χρόνια, μ' ένανούρισαν καί μέ γλυκοκοίμισαν,
δέν είχα ίδη άλλα, δέν ήξερα ότι ύπήρχαν
άλλα, γιά μένα, αυτά ήταν καί έμειναν τά
ωραιότερα.

Καί ήλθε επί τέλους ή μεγάλη ήμέρα.
Βρέθηκε μπροστά της βουβή σιδερένια
πόρτα του Ζαππείου Παρθεναγωγείου. "Ένα
τεράστιο γκριζό έπιβλητικό έξαόροφο κτί-
ριον, όλόκληρο τετράγωνο, πού άρχίζει από
τόν αὐλόγυρο τής Άγίας Τριάδας καί φθά-
νει ως πέρα στό Σιρά Σιλβί. Είναι Κυρια-
κάτιο άπόγευμα του Σεπτέμβρη. Φορδ' ένα
άσπρο κρεπόν φουστανάκι μέ μπλε σάε κορ-
δέλλες στη μέση καί δυό μεγάλους όμοι-
ους φióγγους στίς χονδρές μαύρες κοτσίδες
μου. Μέ συνοδεύει ή μητέρα μου καί άκο-
λουθεί ένας χαμάλης μέ μιá βαλίτσα καί
ένα χαμαλάκι μέ τις κλινοστρωμνές καί τις
δυό άδεις καπελλιέρες. "Ωσπου νά μάς ά-
νοίξουν, σηκώνουμαι στίς μύτες των ποδιών
μου γιά νά διαβάσω τήν έντοιχισμένη πλάκα
στό δεξιά παραστάτη τής πόρτας. «Επί
Σουλτάνου Άβδούλ Χαμίτ Χάν του δευτέ-
ρου, Κωνσταντίνου Ζάππα χορηγούντος,
Οικονόμου άρχιτεκτονούντος, άνηγέρθη τό
Ζάππειον τουτο Παρθεναγωγείον έν έτει σω-
τηριώ ΦΧΨΩ». Κάτι άδειο παίζει μέσα μου,
κάτι σάν ναυτία καί σάν φόβος, ή καρδιά
μου πάει νά σπάση από τους κτύπους.
"Ετσι κάθε φορά πού θά βρεθώ σ' αυτήν
τήν θύρα, άκόμα καί όταν, μεγάλη πιά, θά
έπισκεφθώ τό Ζάππειο γιά τελευταία φορά
στό 1933. 'Η πόρτα άνοίγει καί ένας πανύ-
ψηλος ήλικιωμένος 'Ηπειρώτης μέ πρασινό-
μαυρη ρετινγκότα, γκριζόξανθος μουστάκες
καί μεγάλο φέσι, μάς ύποδέχεται. Είναι ο
κύρ Δημήτρης, ό θυρωρός, ό καπουτζής,
δπως λέμε στην Πόλη. 'Ο "Άγιος Πέτρος,
στην πόρτα του παραδείσου, όρισμένως θά
ζητά λιγώτερες διατυπώσεις γιά ν' άφίσει
τους έκλεκτους του Κυρίου νά περάσουν τό

κατώφλι τής. Κυττάει μέ περιφρονητική άξι-
οπρέπεια τους φióγγους, τις καπελλιέρες,
όλη τή συνοδεία μου καί αφήνει νά περά-
σουμε μόνο τήν μητέρα μου καί μένα. Τά
φορτία θά μείνουν έξω καί θά κληθεί ό ύπη-
ρέτης του σχολείου, ό άρμένης Άβραάμ, νά
τά παραλάβη καί νά τ' άνεβάση στόν προ-
ορισμό τους από τή μικρή πόρτα, τήν είσοδο
των έξωτερικών. Μόλις άκουσθ ή γδοϋπος
τής βαρείας θύρας πού κλείνει πίσω μου,
άνασαινω βαρεία τόν όλόκάθαρον ύγρόν
άγέρα πού γεμίζει τους άδειους άπέραντους
χώρους. "Ένα μεγάλο προαύλιο καί τρία
πλατιά σκαλοπάτια. Δεξιά μιá πινακίδα:
«Θυρωρείον», άριστερά μιá άλλη «Διαλε-
κτήριον». Έδω θά έρχονται νά μάς έπισκέ-
πώνται τά Σαββατοκύριακα οι γονείς καί
κδεμόνες μας, μόνον, καί μείς, όλόχαρες,
θά τρέχουμε νά κουβεντιάσουμε μαζί τους,
παρουσία διδασκαλίσσης καί χαμηλόφωνα,
δπως σέ δωμάτιο έγχειρισμένου.

Άνεβαίνουμε τά τρία πλατιά σκαλοπά-
τια, μά ό κύρ Δημήτρης δέ θά μάς αφήσει
νά βάλουμε βέβηλο πόδι στίς δυό πολυτε-
λέστατες μαρμαρίνες σκάλες πού περιβάλ-
λουν τόν όλόσωμο άνδριάντα του ίδρυτου
Κων/τίνου Ζάππα, πού στέκεται βουβός,
μαρμάρινος, στό βάθος. Αιτές, προορίζον-
ται μόνον γιά τή μεγάλη ήμέρα των τελε-
τών γιά τους προσκεκλημένους του scho-
λείου. Σιωπηλά μάς δείχνει μιá από τις δι-
δυμες πλάγιες πέτρινες σκάλες καί αυτές
άνετες καί πλατιές μά πό λιτές, πιό άυστη-
ρές. Πόσες φορές θά τις κατρακυλήσω όσο
θά μείνω έδω μέσα! Καί άρχίζει τό άνέ-
βασμα. Πρώτο πάτωμα, δεύτερο, τρίτο, τέ-
ταρτο, πέμπτο. Έδω είναι ή ιματιοθήκη, τό
ιματιοφυλάκιον, τά δωμάτια των έσωτερι-
κών διδασκαλίσσών, τής νοσοκόμου καί σέ
μιá άπομακρυσμένη πτέρυγα τό νοσοκο-
μείο-άναρρωτήριο. Στο κεφαλόσκαλο μάς
καλωσορίζει ή κυρία Άγλαΐα, ή νοσοκόμος
καί ή επί των κοιτώνων καί του ιματισμού.
Φορεί σκοδόρο ποδηρές φόρεμα μέ ύψηλό για-
κά, μιλεί λίγο βραχνά καί άπότομα, μά στό
μάτια τής είναι γραμμένη άπέραντη καλω-
σύνη. Μάς οδηγεί σ' ένα εύρύχωρο δωμά-
τιο μέ έντοιχισμένα άριθμημένα ντουλαπά-
κια, τό 'Ιματιοφυλάκιον, όπου ή κυρά Μα-
ριγώ βοηθεί στό άνοιγμα τής βαλίτσας
καί τήν καταγραφή του ιματισμού. "Έχω
τόν άριθμό 23 πού είναι κιόλας γραμμένος
μέ σινική μελάνη κάτω από τό κεντητό μου
μονόγραμμα, περιεργάζομαι τό ντουλαπάκι
όπου θά στοιβαχθ ή φρεσκομουσαδια-
σμένη προίκα μου, ένώ πέρα βαθειά από
τό άνοικτό παράθυρο φαίνεται ό Κεράτειος
νά πυρπολείται στίς τελευταίες άνταύ-
γειες του ήλιου πού πάει νά δύσει. Στο
τέλος του διαδρόμου ένα άλλο δωμάτιο
μέ διαφορετικά διασκευασμένα καί άριθμη-
μένα ντουλαπάκια: ή ιματιοθήκη: 'Εκεί θά
μπούν τά φορέματα, ό πύλοι, τά ύποδημάτα,
οί ψήκτες των ένδυμάτων καί ύποδημάτων.

Καί ἐδῶ ἐρημία. "Αραγε ποῦ εἶναι οἱ μαθήτριες; Ποιὲς εἶναι, πῶς εἶναι; Ξάφνου ἡ καρδιά μου κτυπᾷ δυνατώτερα. Κοντὰ στὸ παράθυρο ἓνα κοριτσάκι παχύ, ἄσπρο καὶ ψηλό, σκυμμένο, προσπαθεῖ νὰ δέσῃ τὸ κορδόνι τοῦ παπουτσιοῦ του. Πλησιάζω χωρίς νὰ μ' ἀντιληφθῇ. «Καινουργία εἶσαι;» ρωτῶ δειλά.

Σηκώνει τὸ κεφάλι ἀπότομα καὶ θυμωμένη.

«Οὐφ, ἄφησέ με», καὶ ἀμέσως μετανοιωμένη μαλακώνει. «Δὲν βλέπεις ποῦ δὲν μπορῶ νὰ λύσω τὸ κορδόνι μου;»

Εἶναι ἡ Σμαράγδα Μοστράτου. Ἀργότερα θὰ συνδεθοῦμε ἀδελφικά καὶ θὰ περάσουμε ὥρες θερμῆς φιλίας στὴν ξενιτιά. Γιὰ τὴν ὥρα μένω ἀποσβολωμένη ἕνας κόμπος μοῦ σφίγγει τὸν λαιμό, θέλω νὰ κλάψω. Εἶχε δίκιο ἡ Ἀργυρῶ ἡμᾶς. Ἐδῶ δὲν εἶναι σοκκάκια τοῦ Μακρίκοι. Ἀπὸ ἐνστικτο τρέχω δίπλα στὴν μητέρα μου ποῦ καὶ κείνης κάτι δυσάρεστο τῆς συμβαίνει: «—Ξεχάσατε τὶς γαλότσες, λέει ἡ κυρία Ἀγλαΐα».

«—Πῶς εἶναι δυνατόν; δὲν θὰ τὸ γράφει ὁ κανονισμός».

«—Δὲν θὰ τὸ προσέξατε. Γράφει: ζευγὸς πηλοβατίδων».

Ἡ μητέρα μου γίνεται κατακόκκινη· κυττάει τὶς δύο καπελλιέρες καὶ σίγουρα σκέπτεται αὐτὸ ποῦ τόσες φορές τὴν ἄκουσα πικρὰ νὰ ψιθυρίζῃ.

«Ἡ μεγαλύτερη ἀδικία ποῦ μπορεῖ νὰ κάνει ὁ γονιὸς στὸ παιδί του, εἶναι νὰ τὸ ἀφήσῃ ἀγράμματο».

Ἡ ἀποστολή της ἐτελείωσε. Μὲ ἀποχαιρετᾷ. Ἡ κυρία Ἀγλαΐα τραβᾷ ἀπὸ τὶς κοιτίδες μου τοὺς δύο φιόγγους καὶ τῆς τοὺς δίνει. Κάτι ξεκολλᾷ ἀπὸ τὴν ψυχὴ μου. Ἀκόμη βλέπω τὴν μητέρα μου μὲ τὴν καφέ ψάθην τόκα καὶ τὸ soie-ecru ταγιέρ της νὰ κατεβαίνει τὶς σκάλες μὲ τὶς δύο καπελλιέρες καὶ τοὺς δύο μπλέ σὰξ φιόγγους μου. Ὑστερα ἀπὸ ὀκτῶ χρόνια ἔτσι θὰ ξεκολληθῇ ἡ ψυχὴ μου, ὅταν θὰ μ' ἀποχαιρετήσῃ

ὅτὴν ἀποβάθρα τοῦ Γαλατᾶ, καθὼς ξεμακραίνει τὸ «Πατρίς» ποῦ θὰ μὲ πάγῃ στὴν Μασσαλία. Ὅταν σὲ λίγο θὰ φύγῃ γιὰ τὸ μεγάλο ταξίδι δὲν μείνῃ χωρίς ἀνταπόδοση. Βρίσκομαι πολὺ μακριὰ, δὲν εἶναι γραπτὸ νὰ τὴν ἀποχαιρετήσω.

Φορῶ πιά τὴ χειμερινή στολή τῆς Ζαππίδας. Μαῦρα δετὰ μποτίνια μὲ μαδρες χονδρὲς κάλτσες, μπλέ μαρὶν σέρξ φόρεμα μὲ τέσσερες Ὑιες πιέττες ἀπὸ τὸν ὄμο ὡς τὸν ποδόγυρο, ἄσπρο κολλαριστὸ γιακαδάκι, μικρὴ ποδιά ἀπὸ μαῦρο ἀλμπαναῖ ποῦ καλύπτει μόνον τὸ ἐμπρὸς μέρος τοῦ φορέματος καὶ δένει στὴ μέση πίσω μὲ δύο τινάκτες, καὶ δύο ἀδιόρατα μαῦρα φιογγάκια, ἓνα στὴν κορυφὴ καὶ ἓνα στὴν ἄκρῃ τῆς κοιτίδας ὅπως μὲ κτένισε ἡ κυρία Ἀγλαΐα. Τὸ ἀπέραντο κτίριο εἶναι σχεδὸν ἄδειο. Ἡ μεγάλη δὲν ἦλθαν ἀκόμα μονάχα ἡ μικρὴ, οἱ καινούργιες καὶ ὅσες ἔχουν τοὺς γονεῖς τοὺς σὲ μακρινὲς χώρες. Πέντε ἔξῃ ἀπὸ τὴ Ρωσσία καὶ τὴ Βουλγαρία, μίᾱ μικρὴ ἀπὸ τὴν Κεϋλάνη, μίᾱ ἀπὸ τὸ Ζουνκουλντάκ· δύο τρεῖς ὑπότροφοι τοῦ Ζάππα ἀπὸ τὴν Ἡπειρο, τὴ Θράκη καὶ τὴ Μακεδονία.

Μετὰ τὸ πάθημα τῆς ἱματιοθήκης θὰ τὸ σκεφθῶ πολὺ ν' ἀνοίξω πρώτη ἐγὼ κουβέντα. Ζηλεύω ὅσες εἶναι ἐδῶ ἀπὸ πέρου καὶ τὰ ξέρουν ὅλα καὶ δὲν ἔχουν τίποτα νὰ ρωτήσουν. Γνωρίζονται μεταξύ τους καὶ οἱ στολὲς τοὺς δὲν εἶναι τόσο ἀντιπαθητικὰ ἄβολες καὶ καινούργιες σὰν τὴ δική μου. Ἀνταλλάσσουν καὶ καρτ-προστάλ, ποῦ τὶς λένε σαλὸν Ρούζ. Εἶναι μαῦρα ἀντίγραφα ἀπὸ ἔργα μεγάλων ζωγράφων, κυρίως ἀπὸ ἐκθέσεις τοῦ Σαλὸν ντέ Παρί, μὰ οἱ Ζαππίδες τὶς λένε σαλὸν Ρούζ, γιὰ τὴν οἱ τίτλοι εἶναι γραμμένοι καὶ ρωσικά. Σκέπτομαι ν' ἀγοράσω καὶ γὼ τὶς ἴδιες, στὴν πρώτη μου ἐξοδο, ἀπὸ τοῦ Πυροβολίδη, ἓνα κομψὸ χαρτεμπορικὸ ἐκεῖ κοντὰ, ἀντίκρου στὴν ἐλληνικὴ πρεσβεΐα. Νά, λοιπόν, ποῦ χρειάζεται τὰ χρήματα.

ΕΛΕΝΗ ΧΑΛΚΟΥΣΗ

ΘΑΝΑΣΗ ΠΕΤΣΑΛΗ

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ *

ΜΥΘΟΣ

Ο ΩΚΕΑΝΟΣ λέει : 'Ανώφελα παθαίνεσαι ! Κι' ἐγὼ δὲν εἶμαι πιά θεός !

Μὰ 'Ωκεανὸς θὰ μείνω πάντα !

Στὴν ἀγκαλιά μου ἔσφιγγα τὴ Γῆς καὶ θὰ τὴ σφίγω !

Τότες καὶ τώρα. 'Ετσι κι' ἐσεῖς.

'Ο Δίας κλείστηκε πάνω στὸν 'Ολυμπο, θαρρῶ.

Δὲ θὰ τὸν ξαναδεῖ ποτὲ κανεὶς !

Αὐτὸς χάνει τὰ πιὸ πολλὰ. Οἱ ἄλλοι, ἐσεῖς...

ἢ 'Αθηνᾶ ;... θὰ 'χει κορῶνα τῆς τὴν Παρθενιά τῆς...

ὁ 'Αρης ;... θὰ κονταροχτυπιέται ἀκούραστα...

ἢ 'Αφροδίτῃ ;... ἔ, ἢ 'Αφροδίτῃ θὰ κρυφτεῖ...

τώρα θὰ ντρέπεται... καὶ θὰ φοβάται, ἔμως, ὥς πού εἶπα,

δὲ θὰ πεθαίνει.

Πεθαίνει ἢ 'Αφροδίτῃ ;

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ ξεφωνίζει : Κι' ἐγὼ ; 'Εγὼ ; Τί θὰ γενῶ ;

Ο ΩΚΕΑΝΟΣ ἤρεμα : 'Εσύ... θὲ νὰ προσμένεις πάλι.

'Ο Προμηθεὺς δοθάνεται ἄγρια, ἀγριεμένος, καὶ κάνει νὰ σπάσει τίς ἀλυσσοῖδες
ποὺ τὸν κρατᾶνε. Λέει :

'Α, θὰ τὰ σπάσω ἐτοῦτα τὰ δεσμά... ἄ!...

Τρεῖς φορές κατάρρα ! Κατάρρα ! 'Α!...

Ο ΩΚΕΑΝΟΣ : 'Ετσι μὴν κάνεις. Καὶ γιὰ σὲ θὰ 'ρθει, τὸ ξέρεις, ἡ ὥρα !
Θὰ περιμένεις...

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ λέει ἄγρια : Καὶ τί θεὸς εἶναι κι' Αὐτὸς ποὺ μὲ κρατᾶει δεμένο !
Δὲν εἶναι τῶν 'Ανθρώπων θεός ;

Δὲ θέλει τὸ λοιπὸν κι' Αὐτός,

ὁ 'Ανθρωπος νὰ 'χει τὴ φωτιά, νὰ 'χει τὸ φῶς ;

Ο ΩΚΕΑΝΟΣ λέει : Δὲ θέλει τὴ δική σου τὴ φωτιά !

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Κι' Αὐτός ;

Ο ΓΥΠΑΙΤΟΣ : Χά ! Χά !

Ο ΩΚΕΑΝΟΣ : 'Οχι ! Φέρνει μιὰν ἄλλη φλόγα, Αὐτός. Μιὰ φλόγα μυστική.
Τὴ φλόγα τῆς καρδιάς, ὅχι τοῦ νοῦ.

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Τῆς καρδιάς ;... Καὶ τί μ' αὐτὴν
βολεῖ νὰ κάνει ὁ 'Ανθρωπος ;

Ο ΩΚΕΑΝΟΣ : Νὰ γίνῃ 'Ανθρωπος !

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Τί θὲς νὰ πεῖς ;

Ο ΩΚΕΑΝΟΣ : Τὸ κτῆνος νὰ νικήσῃ, ποὺ εἶν' ἐντὸς του.

* Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενο.

- Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Τὸ νίκησε καὶ μὲ τοῦ νοῦ τῇ φλόγα,
μὲ τῇ δική μου τῇ φωτιά!
- Ο ΩΚΕΑΝΟΣ : Τὸ νίκησε... πόσον καιρό;
Τώρα τὸν ξανανίκησε τὸ κτῆνος.
- Ο ΓΥΠΑΙΤΟΣ : Ἔ, πῶς μιλάς! Τὸ Διόνυσο μὴ βρίζετε!
Εἴταν Θεὸς κι' ἐκείνος, σὰν καὶ σᾶς,
πρὶν ἀπὸ σᾶς τὸν γνιάστηκε τὸν Ἀνθρωπο.
Μπορεῖ, μπορεῖ νὰ μὴν τοῦ ξύπνησε τὸ νοῦ
μπορεῖ νὰ μὴν τοῦ ξύπνησε καὶ τὴν καρδιά,
μὰ αὐτός, αὐτός τοῦ θέρμανε τὸ αἷμα!
- Ο ΩΚΕΑΝΟΣ : Σωστὰ μιλάει ὁ Γυπαῖτος. Καί, μὰ τὸν Δία, θαρρῶ,
ὁ Διόνυσος πάντα σὲ κάτι θὰ τὸν κυβερνᾷ τὸν Ἀνθρωπο.
- Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ ἐσπᾷ πάλι ἄγρια : Κι' ἐγώ; Ἐγὼ τί θὰ γενῶ;...Στὸ βράχο ἐδῶ θὰ μένω;
Καινούργιος Θεός! Ἦρθε καινούργιος Θεός
κι' ἐγὼ τὰ ἴδια πάντα;
- Ο ΓΥΠΑΙΤΟΣ σὶν Ὁκεανό : Ὅμως δὲν τοῦ πες καὶ γιὰ τὸν Ἀπόλλωνα!
- Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ πετάγεται : Ἔ, τί; Γκρεμίστηκε κι' αὐτός!
- Ο ΩΚΕΑΝΟΣ : Γκρεμίστηκε καὶ πῆγε στὰ σκοτάδια!
- Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Χά! Χά! Κάλλιο λοιπὸν ἐγώ! Στὸ βράχο ἐδῶ,
ὁ Ἥλιος νὰ μὲ τρώει!
- Ο ΓΥΠΑΙΤΟΣ : Μὰ βιάζεσαι. Θὰ ῥθεῖ
καὶ τοῦ Ἀπόλλωνα ὁ καιρός!
- Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ λέει : Γιὰ σένα δὲ θὰ ῥθεῖ ποτὲ τὸ τέλος;
- Ο ΓΥΠΑΙΤΟΣ : Χά! Χά! Τέλος;... Ἡ Ἑγνία; οἱ ἔγνιες τέλος;
Καὶ πῶς τὸ βλέπεις τάχα αὐτό;
Μὴν εἶδες νοῦ μὲ δίχως ἔγνιες;... Τόσο,
πού, ἀλγίθεια, μερικὲς φορές θαρρῶ, πῶς εἶμαι ἐγώ,
ἐγὼ ὁ νοῦς, ἐγὼ ἡ Ἑγνία, τίποτ' ἄλλο!
- Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Καταραμένος νὰ 'σαι! Ὡς κι' ἂν σὲ ποῦνε,
Ἄϊτός, Ἑγνία, Πουλί, γιὰ Θεός, γιὰ Ἀνθρωπος, εἰτι,
καταραμένος νὰ 'σαι!
- Ο ΩΚΕΑΝΟΣ : Δὲν τό ἔξερα, μὰ τὸν Πατέρα Δία, γιὰ τὸν Ἀπόλλωνα.
Τὸν εἶδα, πρὶν πολλὸς καιρός, ἀπ' τίς κολῶνες νὰ περνᾷ τοῦ Ἡρακλέα
καὶ πέρα νὰ πηγαίνει...
- Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Θὰ ξαναρθεῖ, τ' ἀκούσαμε. Ὅμως ἐδῶ,
νὰ δοῦμε, πρῶτος ποιὸς θὰ ξαναρθεῖ,
αὐτός ἢ ἐγώ;
- Ο ΓΥΠΑΙΤΟΣ λέει μὲ μιὰ πολὺ πιλὴ φωνούλα : Αὐτός!
- Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Κι' ὁ Ναζωραῖος;
- Ο ΩΚΕΑΝΟΣ : Ὁ Ναζωραῖος θὰ νικήσει τὸ κτῆνος!
- Ο ΓΥΠΑΙΤΟΣ : Τὸ νίκησε κιόλα!
- Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Μὰ τὸν σταυρώσαν οἱ θνητοὶ τὸν Ναζωραῖο!
- Ο ΓΥΠΑΙΤΟΣ : Ἔτσι τὸ νίκησαν τὸ κτῆνος! Τὸ σῶμα του σταυρώσανε,
ἀθάνατη ἢ ψυχὴ του!
- Ο ΩΚΕΑΝΟΣ : Σὴν καὶ τῶν ἄλλων τῶν θεῶν!
- Ο ΓΥΠΑΙΤΟΣ : Σὴν καὶ τῶν ἄλλων ἀθανάτων!
- Ο ΩΚΕΑΝΟΣ : Μὰ, ζοῦσε τοῦτος ὁ θεὸς καὶ πρὶν;
- Ο ΓΥΠΑΙΤΟΣ : Ζοῦσε, κρυφά, βρέφος μικρό, τὸ πλέον ἄγνόν, τὸ πλέον ἀθῶο πλάσμα.
Δὲν εἶχε ῥθεῖ τότες ἀκόμα ἡ ὥρα!
- Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Κι' ἐμέ, λοιπόν, γιατί νὰ μὲ ξεχάσει!

Ο ΓΥΠΑΙΤΟΣ : Ὁχι. Δὲ σ' ἐλησμόνησε καὶ γελασμένος εἶσαι,
μόνος... δὲ σ' ἤθελε, δὲ σ' ἤθελε,
καὶ δὲ σὲ θέλει στή βασιλεία Του !
Κι' οὐδὲ σὲ λογαριάζει !

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Θὰ τὸ πληρώσει μιὰ κι' Αὐτός, καθὼς τὸ πλήρωσεν ὁ Δίας !

Ο ΓΥΠΑΙΤΟΣ : Θὰ τὸ πληρώσει. Θὰ περάσουν ὅμως
κάμποσοι αἰῶνες πρῶτα.

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Ἐπρόσιμενα. Θὰ καρτερῶ.

Ο ΓΥΠΑΙΤΟΣ : Ὡστόσο, θὰ σοῦ τρώω τὰ σπλάγχνα !

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Σπάραζε, σπάραζ', ὅσο κι' ἂν θές !
Τὴν κάθε αὐγὴ ξαναγεννιέμαι !

Βράδιασε. Ὁ Ἐσταυρωμένος ἀπόμεινε ὁλόφωτος μέσ' στὰ σύννεφα, πέρα στὰ βάθη, πέρα.

Ο ΩΚΕΑΝΟΣ λέει : Ἔτσι λαθεύονται οἱ θεοί ! Ὁ ἕνας
τὸν ἄλλο πῶς θὰ ξεθρονίσει ! Ἐμένα,
ὡς εἶμαι γέροντας πολὺ, μύριες φορὲς μυριόχρονος, ἀκοῦστε,
σωστὸ δὲν εἶναι ὁ ἕνας τὸν ἄλλον οἱ θεοί
νὰ πολεμᾶνε. Στὰ στερνὰ
θὲ νὰ μᾶς ξεθρονίσει ὁ Ἀνθρώπος !

Θυμωμένος βυθίζεται καὶ χάνεται μέσ' στὸ νερό.

Ο ΓΥΠΑΙΤΟΣ λέει συλλογισμένος : Μὲ τοῦτονε τὸν Ναζωραῖο κι' ἐμὲ
κίνδυνοι θὰ μὲ ζώσουν. Πηγαίνω,
νὰ δῶ, τὸ τί βολεῖ νὰ γίνει.

Ὁ Προμηθέας ἀπόμεινε ἀσάλευτος, ὥσάν ἀποκαμωμένος. Ἐχει σφαλίσει τὰ μάτια του.
Ὁ ΓΥΠΑΙΤΟΣ τοῦ λέει μ' ἄσκημο τρόπο :

Ἔ, ξύπνα, ἐσύ ! Οὐδὲ στιγμὴ δὲν κάνει νὰ κοιμᾶσαι !

Κι' ἐξαφανίζεται ὁ Γυπαῖτός.

*Περνάει ὥρα πολλὴ ἔτσι στὴ σιγαλιά, στὴν ἀκινησία. Ἐπειτα ὁ Προμηθέας συνεφέρνει
λίγο - λίγο. Τὸ φῶς εἶναι τώρα μελιχρὸ, σουρουπωμένο. Μονάχα στὰ βάθη πέρα ὁ
Ἐσταυρωμένος φωτίζεται ἀκόμα μέσ' στὰ νέφη, ὥσάν σὲ λαμπρὸ λιοβασίλεμα.*

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ λέει : Μητέρα Γῆ ! ὦ, πέθανε καὶ σὺ
ἀφοῦ πεθάνανε οἱ Θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου !
ὦ, Πλάση, πέθανε καὶ σὺ ! ὦ Φύση,
πέθανε, ἀφοῦ οἱ Θεοί, πού ἀπὸ σέναν πήρανε μορφὴ
γιὰ νὰ ὑπάρξουνε, τὴ θάλασσα, τὸν οὐρανό, τὸν ἥλιο,
τὸ στάρι, τὸ κρασί, τὸν κεραυνό, τὸν ἔρωτα, τὸν ὕπνο,
οἱ Θεοί, οἱ Θεοί σου πέθαναν, ἀλί, ἕνας - ἕνας !
Πέθανε, ὦ Φύση ! Καὶ σεῖς θνητοὶ σωπάστε !
Στὰ ὑγρά τὰ δάση πὰ δὲ ζοῦν Νύμφες κι' Ἀμαδρυάδες,
δὲν παίζουν πὰ μέσ' στοὺς γιालοὺς οἱ Ὠκεανίδες !
Ἄδειασε ὁ Κόσμος. ἔρημος ! Κρύβει τὸ πρόσωπό της
ἡ Ὠμορφιά ! Τὰ γέλια δὲν ἀχολογοῦνε !
Ὡσάν μιὰ νύχτα ἡ Ἐντροπή, θὰ σὲ σκεπᾶσει, ὦ Φύση,
καὶ τοῦ Ἀνθρώπου τὸ κορμί,
ὦ, θὰ τὸ δεῖς μεσ' στίς κορδέλες φασκιωμένο,
ὥσάν τῆς μούμιαις. ὦ, Θεοί !
Θεὸς κι' ἐγὼ μαζὶ μὲ σᾶς, θὰ μείνω ἐδῶ
στὸ βράχο καρφωμένος,
νὰ βλέπω νυχτοήμερα τὸ σβήσιμο τῆς φλόγας ;....

Πάει, πάει ἡ φωτιά πού ἀναψα! Σβήνει κι' αὐτή!
 Νά, κίόλα χλώμιανε μπρὸς στήν τυραγνισμένη φλόγα τῆς καρδιάς,
 πού ἀναψ' ὁ Ναζωραῖος!
 Ὡ, σὰ σκεφτῶ τὰ κρύσταλλα νερά,
 πού θά κυλοῦν στίς ρεματιές
 δίχως λαλίτσα ἀνθρώπινη!...
 Κι' ὅταν ξανὰ τὴν ἀνοιξὴ χλοήσῃ τὸ λιβάδι
 καὶ δέσουν τραγανοὶ καρποὶ, ἀφράτοι, σαρκωμένοι
 πῶς, πῶς νὰ τὸ σκεφτεῖ κανεὶς,
 πῶς δὲ θά ῥθει ὁ Βάκχος
 ἀντάμα μὲ τὸ Σειληνό, τὸν Πρίαπο, τὸν Πάνα!
 Ποῦ, ποῦ θά πᾶνε οἱ Σάτυροι; ποῦ οἱ Βακχίδες; Κρίμα!
 Κρίμα! Καὶ τὰ παιδιὰ δίχως Ἑρωτα,
 τ' ἀγόρια, τὰ κορίτσια!...
 Ἄχ, Ἑρωτα, ἐγὼ πού δὲ σ' εἶχα ποτὲ σ' ὑπόληψη μεγάλη,
 συγχώρεσέ με τώρα...

Ἀπὸ πίσω ἀπὸ τὸ βράχο παρουσιάζεται ἡ ἰσ. Ὁ ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ λέει:

Ἑσύ 'σαι, Ἰώ, ἀγαπημένη;
 Η ἰσ: Γι' ἀγάπη μίλησες. Ἦρθα.
 Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ: Ἑσύ, Ἰώ, πάντα πιστή. Μιὰν ἀγάπη πάντα. Χίλια χρόνια.
 Η ἰσ: Πάντα μιὰν ἀγάπη; ἡ δική σου.
 Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ: Ἄχ, Ἰώ, πῶς μὲ πονάει
 ἐτούτη ἡ γλυκειὰ χαρὰ ὅπου μοῦ δίνεις!
 Η ἰσ: Ποτὲ δὲ μοῦ πες τέτοιο λόγο ὥς σήμερα, Προμηθέα.
 Πάντα εἴσουν βίαιος καὶ βιαστικός. Τὸ βλέπω,
 σ' ἄλλαξε καὶ σένα ὁ Ναζωραῖος.
 Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ ἀπότομα: Τί θές νὰ πεῖς;
 Η ἰσ: Μπῆκε μέσ' σὴν καρδιά σου.
 Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ: Ποιός;
 Η ἰσ: Ὁ Ναζωραῖος. Καὶ τὴν ξύπνησε.
 Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ ἀπότομα: Μπορεῖ.
 Η ἰσ: Πάντα μὲ τὸ μυαλό σου μ' ἀγαποῦσες σύ.
 Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ: Καὶ πῶς βολοῦσε κάλλιο ν' ἀγαπάω;
 Η ἰσ: Παράπονο δὲν ἔχω, Προμηθέα. Οὐδὲ κι' ἀγάπησες ποτὲ
 μ' ἄλλον κανένα τρόπο.
 Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ: Τώρα ὅμως—τὸ νιώθω!—δὲ σοῦ φτάνει αὐτό.
 Παράξενο δὲν εἶναι... ὦ, θαρρῶ, θαρρῶ...
 κι' ἐμένα τώρα δὲ μοῦ φτάνει... ὦ...
 εἶναι ὥς νὰ σάλεψε μέσα μου κάτι.. κάτι...
 Ἄχ, ὅχι! Τίποτα! Ποτέ! ἔτσι ἡ ψυχὴ μου νὰ λυγáει...
 Ὅχι! Δὲ θέλω! Φύγε!... Ὅχι!...
 Η ἰσ τοῦ λέει πολὺ μαλακά: Βαθειὰ εἶσαι ταραγμένος... Σῶπα... Σῶπα...
 Νὰ κάτσω ἐδῶ σιμά σου;...

Ἡ ἰσ γονάτισε καὶ τὸ κεφάλι τῆς φτάνει τώρα ἴσια στὸ ὕψος τῶν ποδιῶν του, πού εἶναι
 δεμένα. Τοῦ χαϊδεύει τὰ πόδια τρυφερά. Ὁ ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ τῆς λέει:

Θά μοῦ τὸ πεῖς ἐσύ, τί γίνεται ἐκεῖ κάτω!

Ἡ ἰσ τοῦ χαϊδεύει τὰ πόδια καὶ τοῦ λέει τρυφερά:

Ὅλ' ἀπολησμώνῃς τα μιὰ στιγμή... Σύχασε ἔτσι... ἔτσι...

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ λέει ξερά: Δὲν εἶναι ἀνάγκη!

Η ΙΩ : Καθώς νομίζεις... Μά, δὲ θά 'ταν πιὸ καλά ;

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Δὲν ἔχω πιὰ ὑπομονήν, 'Ιώ. Βαρεία ἐγελάστηκα !
Βέβαιος εἶμουν πῶς ὁ νέος Θεὸς
θὰ μ' ἐπαιρνε μαζί Του.

Η ΙΩ : Δὲ σ' ἤξερε καλά. Θὰ σὲ φοβήθη.

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Ἐπρεπε Αὐτὸς νὰ φοβηθεῖ νὰ μ' ἔχει ἀντίθετό Του.

Η ΙΩ : Δικὸς του ἂν εἴσουν ἐσύ
μὲ τὸ πολὺ τὸ φῶς θὰ Τὸν σκορποῦσες.

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : ὦ, πές μου, πές μου, τὸ γιατί, τὸ πῶς
δὲ θέλει τὸ πολὺ τὸ φῶς !

Η ΙΩ : Ἀπ' τῇ φωτιά ὁ Ναζωραῖος παίρνει
μονάχα τῆς καρδιάς τῇ ζεστασιά.

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Κι' ὁ νοῦς ;

Η ΙΩ : Ἀρκεῖ ἡ καρδιά. Ἀρκεῖ στὸν Ἀνθρώπο μιὰ ζεστασιά.
Τὸ φῶς ποὺ τοῦ ἔδωσες ἐσύ τοῦ Ἀνθρώπου
τὸν λάμπρηγε, τώρα τὸν καίει !

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Κι' ἐσύ ! Κι' ἐσύ νὰ λές αὐτό !... Ποτέ ! Ἄς καεῖ !
Δὲ μ' ἐνίωσες οὐδὲ καὶ σύ, 'Ιώ ! 'Ιώ !

Η ΙΩ : Ὅχι, ὦ Προμηθέα. Ἀπὸ τὴν ὥρα ἐκεῖνη
ποὺ ὁ Ναζωραῖος βασιλεύει στοὺς Οὐρανούς
μιὰ καλωσύνη ἀσύγκριτη, μιὰ γλύκα ἀνάκουστη
κατέβηκε στὸν Κόσμο.

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ βραχνά : Δὲν τὸ πιστεύω.

Η ΙΩ : Πίστεψε. Νὰ μὲ πιστεύεις πάντα.
Τῆς ἀγάπης εἶμαι ἐγὼ ἢ φωνή, τῆς ἀληθινῆς ἀγάπης...
Κι' ὁ Ναζωραῖος εἶναι ἡ φωνή τῆς ἀληθινῆς ἀγάπης.

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Ἄ, μὰ θὰ μὲ πνίξετε μὲ τίς πολλὲς ἀγάπες !
Δὲ θέλω !

Σωπαίνουνε. Σὲ λίγο ἡ ΙΩ λέει :

Νὰ σὲ φτάσω ἤθελα... Τὸ στόμα σου νὰ φτάσω ..

Τραβιέται ἀπελπιστικά καὶ μάταια πρὸς τὸν Προμηθέα.

Νὰ ἰδῶ τὰ μάτια σου ἀπὸ κοντά. Στὰ μάτια κοίταξέ με...

ὦ, τί γλυκά...

Ὁ ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ τὴν κοιτάει μὲ πρυσοχή, κι' ὕστερα λέει σχεδὸν τρυφερά :

Ἀλήθεια, γλυκὸ τὸ βλέμμα σου... καὶ κουρασμένο...

Γιατί εἶναι τόσο κουρασμένο ;

Η ΙΩ : Ἐκλαψα πολὺ, γιατί ἀγαποῦσα...

Ἀγάλη-ἀγάλη ἔσβησε στὰ βάθη τοῦ οὐρανοῦ ἡ εἰκόνα τοῦ Ἐσταυρωμένου. Ἀπόμεινε
μιὰ ἀνταύγεια μόνο, ὥσ᾽ ἀπὸ βασίλειμα ἡλίου μέσα σὲ νέφη.

Ὁ ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ λέει μαλακά :

Γέλασες τώρα ;

Η ΙΩ : Νά, χαμογελῶ !

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Μὲ παρηγόρησες, 'Ιώ. Κι' ἀπολησμόνησα τὸν κόσμο.

Η ΙΩ : Ἔτσι τὸ θέλω...

Τοῦ σφίγγει τὰ πόδια, ὅσο πιὸ ἀψηλὰ φτάνει, στίς κνήμες, τεντώνοντας τὰ χέρια της.

Ἔτσι... κάθισε ἔτσι... ξεκουράσου... βάρυνε,
βάρυνε ἀπάνω μου, τὸ βάρος σου ὅλο... ἔτσι...
Προμηθέα...

Σκοτείνιασε πιά δλόγυρα, σκοτείνιασε πολύ. Μόνο ἓνα φῶς, ἓνα φῶς δυνατό, μιὰ δέσμη ἀχτίδες πέφτει καταπάνω σὸν Προμηθέα καὶ τὴν Ἰώ. Ἡ Ἰώ γλύστρησε οἰγὰ - οἰγὰ ἀπ' τὰ πόδια τοῦ Προμηθέα καὶ σωριασθηκε χάμω, σύριζα σὶὸ βράχο, ἀκουμπάει τὸ μάγουλό της σὶὸ βράχο. Ἀπὸ τ' ἀριστερὰ ἔρχεται ὁ ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ, προχωρεῖ, βλέπει ἄξαφνα μπροστά του τὸν Προμηθέα καρφωμένο σὶὸ βράχο, τὴν Ἰώ σωριασμένη χάμω...

Κάνει τὸ σταυρό του τρομαγμένος καὶ λέει:

Χριστέ!... Ὁ Χριστός μου!... ἀπάνω σὶὸ Σταυρό!
Γραφτό μου ἐμέναν εἶτανε νὰ Σ' ἀντικρύσω!...
Τέτοιον θαῦμα!... ὦ, νά, κι' ἡ Παναγιά ἡ Δέσποινα
σὶὸ χῶμα σωριασμένη... Δὲν τολμῶ...
Νὰ τὸ πιστέψω δὲν τολμῶ... Ἐγώ... Ἐγὼ νὰ τὸ πιστέψω;...
Ἐλα, Λεονάρδε, ἐσὺ δὲν πίστεψες ποτέ,
τίποτα! Ἐμπρός! Προχώρα! Πήγαινε,
ν' ἀγγίξεις τῶν καρφίων Του τὰ σημάδια...

Κάνει δυὸ-τρία βήματα. Θαμπώνει ὥστόσο τὸ φῶς ποὺ ἔπεφτε ἀπάνω σὸν Προμηθέα καὶ τὴν Ἰώ, καὶ μονομιᾶς λάμπει ξανά στὰ βάθη τοῦ οὐρανοῦ ὁ Ἐσταυρωμένος.

Ο ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ λέει: Δὲν εἶναι δυνατό! Γελάστηκα!

Ποὺς δαίμονας παίξει μαζί μου!

Ποὺς εἶσαι;... Ποὺς σὲ κάρφωσε;... ὦ.... Μὴν εἶσαι ὁ Προμηθέας;

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ λέει: Ἐσὺ ποὺς εἶσαι; Ποῦθεν ἔρχεσαι;

Σκόνες πολλὰς βλέπω στὰ πόδια σου,
χιόνια πολλὰ στὰ μαλλιά σου!..., Ναί,
ὁ Προμηθέας εἶμαι ἐγώ! Καλὰ τὸ εἶπες. Ἐλα ἐδῶ! Τί θέλεις;
Ἐδῶ θνητὸς κανεῖς ποτὲ δὲν πάτησε τὸ πόδι!

Ο ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ λέει: Λεονάρδος τ' ὄνομά μου! Ἐρχομαι ἀπὸ τὴ Φλωρεντία...
καὶ ταπεινὰ σὲ προσκυνῶ... Σοῦ φέρνω τὴν εὐγνωμοσύνη
τοῦ ξαναγεννημένου Κόσμου!

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ: Τί θές νὰ πεῖς; Ἐηγήσου!

Ο ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ: Τὸ ξέρεις σὺ καλλίτερα ἀπὸ μᾶς,
τοῦ Χρόνου τὸ γοργό τὸ κύλισμα τί φέρνει.
Ὁ ἓνας πίσω ἀπ' τὸν ἄλλον πέσανε
στὴν ἄβυσσο οἱ αἰῶνες.
Ἦρθαν καινούργια θαύματα στὴ Γῆ.

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ λέει ξαφνιασμένος: Ἦρθαν καινούργιοι Θεοί;

Ο ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ: Θεοί; Ὁχι δλότελα Θεοί. Ὁ Κύριος
βασιλεῦει πάντοτε στοὺς Οὐρανούς, μεγάλο τ' ὄνομά Του!
Ὁχι, δὲν ἦρθανε καινούργιοι Θεοί!

Πράματα πιὸ μεγάλα...

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ: Πιὸ μεγάλα ἀπὸ ἀλλαγὲς στὸν Οὐρανό;

Ο ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ: Πιὸ σοβαρά... Τὴ φωτιά, τὴ φωτιά ποὺ ἐσὺ ἔδωσες στὸν Ἄνθρωπο,
μιὰ φορὰ κι' ἔναν καιρό,
τὴ φωτιὰν αὐτὴ τὴν ἄφησε—θέλοντας τὸ ἴκαμε—
τὴν ἄφησε ὁ Κύριος νὰ χαμηλώσει, πὲς νὰ σβήσει. Μόνο
μεσ' στοῦ Ἀνθρώπου τὴν ψυχὴ ἄναψε ἓνα καντήλι,
ἓνα καντήλι σ' ἔνανε, στὸν ἄλλον ἀγιοκέρι, σωστὴ λαμπάδα σ' ἄλλοι...

Ἡ ἰσσηκάνει τὸ κεφάλι. Ἀκούει μὲ προσοχή. Ὁ ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ λέει:

Πέρασαν χρόνια σκοτεῖνά...

Ὁ ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ γυρνάει καὶ λέει στὴν ἰσσηκάνει:

Μὰ δὲ μοῦ τὰ ἴπες ὅλα αὐτά, Ἰώ!

Η ΙΩ : Δὲν ἤθελα νὰ σὲ λυπήσω.

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Ἐγὼ λυπᾶμαι μόνο ὅταν δὲν ξέρω !

Ο ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ : ὦ Προμηθέα, αὐτὸ κι' ἐγὼ σοῦ λέω. Εἶπα :

δὲν ἀγαπᾷς πάρεξ αὐτὸ ποῦ ξέρεις. Κι' ὅσο
περσότερο ξέρεις κατιτί, τόσο βαθύτερα τὸ ἀγαπᾷς.

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Ἄν δὲ γελιέμαι, λόγια τέτοια
δὲ λέει ὁ Ναζωραῖος.

Ο ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ : Τὰ βάνει μέσα ὁμῶς κρυφά, δίχως νὰ τὸ νογήσουν,
σ' ὅσους δὲν ὑποτάσσονται τυφλὰ στὸ θέλημά Του, σ' ὅσους
μιὰ φλόγα κράτησαν ἀπ' τὴ δική σου φλόγα.

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Ἄ, τὴ δική μου τὴ φωτιά ! Στάχτη καὶ χόβολη !

Ο ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ λέει θριαμβικά : Ὅχι ! Ὅχι, Προμηθέα ! Μεσ' ἀπ' τὴ θράνα
ξανάδωσε ἡ φωτιά φλόγα λαμπρή !
Τοῦτο δὲ ἦρθε νὰ σοῦ πῶ. Ξανά ἡ φωτιά σου
θερμαίνει καὶ φωτίζει τὸν Κόσμο !

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ τὸν κοιτάει ἐπίμονα : Νὰ σὲ πιστέψω, γέροντα; Ποιὸς εἶσαι ! Ἐχεις σεβάσμια
μορφή. Ὅμως ἐξὸν ἀπ' τ' ὄνομά σου,
δὲν ξέρω τίποτα γιὰ σέ.

Ο ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ : ὦ, Προμηθέα ! Σὲ δούλεψα δίχως ἐσὺ νὰ ξέρεις.
Πρωτοτεχνίτης εἶμαι καὶ πρωτομάστορας.
Σπούδασα τὰ μαθηματικά, ξενύχτησα μὲ τὴ γεωμετρία.
Παλάτια ἔστησα τρανά κι' ἐκκλησιᾶς μὲ περίλαμπρους τρούλους.
Τὰ στόλισα. Ζωγράφος εἶμαι καὶ γλύπτης.
Τραγούδια δικὰ μου τραγούδησα καὶ τὰ παιζα στὴ λύρα
σὲ δικούς μου σκοπούς. Τί ἄλλο θές ;
Ἐγραψα γνῶμες πολλὲς γιὰ τὴν Αἰσθητική,
γιὰ τὴν Ἀνατομία...
Ὅ, τι μπορούσα τό 'κανα...

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ λέει : Λεονάρδο, εἶσαι τὸ πιὸ γνήσιο παιδί μου !

Ο ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ : Ὅχι ! Δὲν εἶμαι μόνο ἐγὼ ! Τριγύρω μου ἀναδῶσαν
χιλίες λαμπρὲς φωτιές.

Ξαναγεννήθηκε, σοῦ λέω, ὁ Κόσμος !

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Λέγε, ποιὸς τό 'κανε τοῦτο τὸ θαῦμα ;

Ο ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ : Συγχώρα με. Ὁ Ἀπόλλωνας !

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Τὸ μάντεψα. Μὲ μάχεται παντοτεινὰ
μὲ τὰ δικὰ μου τὰ ἔπλα.

Ο ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ : ὦ, μὴν τὸ λές, καὶ δὲ σὲ μάχεται.

Πῆρε ἀπ' τὰ χέρια σου
τὰ καρφωμένα τὸν πυρσὸ
καὶ τὸν ξανάδωσε τοῦ Ἀνθρώπου !

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Κι' ὁ Ναζωραῖος ; Τί κάνει Αὐτός ;

Ο ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ : Παράξενο θὰ σοῦ φανεῖ : Ζωγράφοι, γλύπτες, ποιητές, πρωτομαστόροι, ὅλοι,
τὸν Ναζωραῖο ὁμνοῦνε !

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Αὐτόν ;

Ο ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ : Πρῶτον Αὐτόν !... Μά... δὲν τὸν βλέπουν πιά μὲ τὰ ἴδια μάτια !

Μὲ μιὰ καινούργια εὐαίσθητη ψυχὴ
πρωτοαντικρύζουνε τώρα ξανά τὴν ὁμορφιὰ τῆς πλάσης.
Οἱ γλύπτες ;... Ξαναπλάθουν τῆς γυναίκας τὸ κορμί.
Οἱ ζωγράφοι ; Ψάλλουν, πότε τὸ τραγούδι τῆς Παναγιάς,
πότε τῆς Ἀφροδίτης...

Οἱ κῆποι ξαναθίσανε, γέμισ' ὁ κόσμος ἄνθη.
 Ἀχολογοῦν τὰ γέλια δλημερίς. Ὁ Ἐρωτας σαῖτευε
 νύχτα καὶ μέρα. Τὸ κρασί
 πιά δὲ στερεύει... δὲ στέρεψε ποτέ, νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθεια.
 Ὁ Βάκχος εἶναι πονηρός. Φαντάσου,
 αὐτόνε τὸν ἐτίμησε κι' ὁ Ναζωραῖος στοὺς γάμους
 τοῦ Κανᾶ, κάτω στὴν Ἰουδαία...

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Οἱ ἄλλοι Θεοί; Ἀναστηθήκανε κι' αὐτοί;

Ο ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ : Πῶς νὰ τὸ πῶ... Σχεδόν. Ἡ Ἀθηνᾶ...
 τὴν Ἀθηνᾶ τὴν μπλέκουν μὲ τὴν Παναγιά. Ὁ Ἐρμῆς...
 ἄλλαξεν ὄνομα ὁ Ἐρμῆς, Ἅγιος Μερκούριος τώρα.
 Ὁ Ἥλιος; Προφήτης ἔγινε. Προφήτη - Λιάς. Ἡ Ἀφροδίτη,
 σοὺ τό 'πα, ξαναβγήκε ἀπὸ τὸ κῦμα. Ὁ Ἐρωτας...
 ἀπὸ κοντά της πάντα, στὸν ποδόγυρό της μπλέκεται. Ὁ Ἄρης;
 Τὸν ξέρεις τὸν Ἄρη ἀπ' τὰ παλιά. Ἀγρία ἀνακατώνει
 θεοὺς κι' ἀνθρώπους. Μόνο,
 ποὺ ὄλο καινούργια σοφίζεται ἄρματα,
 ὄλο καὶ πιδὲ θανατερὰ.
 Κι' ὅσο νὰ πεῖς τὴν Ἥρα,
 ἀκολούθησε τὸ Δία στὴν ἐξορία...
 Ὁ Ποσειδῶνας... τώρα κάτι θὰ σοῦ πῶ,
 ποὺ σίγουρα θὰ σὲ ξαφνίσει. Ἀντίθετ' ἀπ' τοὺς ἄλλους Θεοὺς
 ὁ Ποσειδῶνας δὲν περνάει, μένει καὶ μεγαλώνει.
 Ὁ πονηρός. Ἀνοιξε
 τίς πύλες τῶν Ὠκεανῶν πεντάπλατες γιὰ τοὺς ἀνθρώπους.
 Καλοτάξιδα καράβια σκίζουने μακρινὲς θάλασσες,
 ποὺ οὐδὲ τίς εἶχε φανταστῇ κανένας.
 Δικά μας πικιδιὰ ἐπατήσανε στεριὲς ἄλλοτινές, τόπους
 ἀλλόκοτους. Φέρανε ζῶα πρωτόφαντα. Κι' ἀκόμα, τώρα στὰ στερνά,
 οἱ πιδὲ θαρρετοὶ ξεκίνησαν, πάνω σὲ караβέλες,
 κι' ἔφεραν τὴν Οἰκουμένη γυρο...

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Σῶπα. Μὲ τυραγνᾷς. Θαρρεῖς,
 ὄλα θὰ γίνονταν αὐτά, δίχως ἐμένα;

Καθὼς ἀπόσωνε ὁ Λεονάρδος τὰ παραπάνω λόγια του, πρόβαλε πάλι ὀπάνω ἀπ' τὸ
 κεφάλι τοῦ Προμηθέα ὁ Γυπαῖτος. Ὁ ΓΥΠΑΪΤΟΣ λέει:

Πές του καὶ τ' ἄλλο!

Ο ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ : Τ' ἄλλο; Ποιὸ ἄλλο λές;... Ἄ, ναί,
 πᾶνε κι' οἱ καλογέροι, οἱ καλογέροι ποὺ σκαλίζανε χειρόγραφα
 μέσα στὰ μοναστήρια. Τώρα ἔχουν ξύλινα ψηφιδά
 καὶ βγάζουने κιτάπια. Πολλά... χιλιάδες αὐριο τὰ κιτάπια!
 Φτάνουν στὰ πέρατα τῆς Γῆς οἱ στοχασμοὶ τῶν φιλοσόφων,
 κι' ἡ γλυκολάλητη πνοὴ τῶν ποιητῶν ἀντιλαλεῖ παντοῦ!

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ : Κι' ὄλα, θαρρεῖς, ὁ Ἀπόλλωνας αὐτά;

Ο ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ : Ἄ, μὴν ὀργίζεσαι, Θεέ!

Ο ΓΥΠΑΪΤΟΣ : Ἄκου καὶ σὺ καμιά φορὰ τὰ λόγια τῶν θνητῶν,
 τώρα ποὺ τοὺς ἐφώτισες. Ναί, μὴν ὀργίζεσαι... ὁ Ἀπόλλωνας
 ποτέ του δὲν ὀργίζεται! Χά! Χά!

Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ λέει στὸ Λεονάρδο : Εἶπες τὸ Βάκχο πονηρό. Τί θὰ τὸν πεῖς τὸ Φοῖβο;
 Ὅχι! Μὲ πνίγει τὸ ἄδικο! Μοῦ πῆρε τὴ φωτιά μου!

Ἡ Ἰω λέει ξαφνικά :

Δὲ σοῦ τὴν πῆρε τὴ φωτιά! Εἰς οὐνα καρφωμένος
ἔδω στὸ βράχο. Στὴ δική σου τὴ φωτιά
ἔδωσε μόνο νέα λάμψη!

ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ: Γιὰ δεύτερη φορά! Δίχως νὰ ῥθει
νὰ μοῦ τὸ πεῖ... Μὲ, πὲς μου, πὲς μου ἀκόμα...
ὁ Ναζωραῖος τί ἔγινε
μεσ' στοὺς Θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου!

ο ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ: Ὁ Ναζωραῖος στάθηκε λιγάνι πὺδ ἀψηλά,
ὥσάν ποῦ εἶναι ἄυλος... καὶ πικραμένα
χαμογελάει...

ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ: Ὁ Ἡφαίστος;

ο ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ: Κανεῖς δὲν ἄκουσε γι' αὐτόν.

ο ΓΥΠΑΙΤΟΣ: Ψέμματα λές!

ο ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ: Ψέμματα ἐγώ;

ο ΓΥΠΑΙΤΟΣ: Θὰ σὰς τὸ μάθω ἐγὼ λοιπὸν ὁ Ἡφαίστος τί κάνει.
Στὴν Κόλαση εἶναι, ἐργάζεται στὴν Κόλαση, ἐτοιμάζει
κάτι ὀλοκαίνουργα καρφιά...

ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ ἔσπᾳει ἄγρια: Πολὺ ἄργά εἶναι τώρα πιά! Καρφί κανένα
δὲ μὲ βαστάει!...

Παλαίβει νὰ σπάσει τὰ δεσμά του. Κραυγάζει:

Τοῦτες οἱ ἄλυσσίδες... θε νὰ τίς σπάσω... μόνος...
μόνος μου... Ἄ, θὰ τίς σπάσω... μόνος...

Ἀγωνίζεται. Ὁ ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ γονατίζει καὶ σκεπάζει τὴν κεφαλὴ του, λέγοντας:

Κύριε... μὴ δίνεις, Κύριε, νὰ δῶ
τὰ πάθη ἐνὸς Θεοῦ... Δὲν κάνει
ἀνθρώπου μάτι...

Ὁ Προμηθέας παλαίβει ἀπάνω στὸ βράχο. Ὁ ΓΥΠΑΙΤΟΣ τοῦ λέει:
Ἄδικα πολεμάς! Δὲ σπᾶνε οἱ ἄλυσσίδες!

Τὴν ἴδια ὥρα ἡ Ἰω παρακαλεῖ:

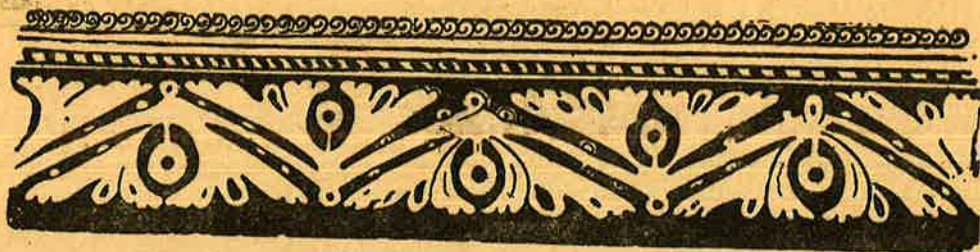
Λυπήσου, Προμηθέα! Τρίζουν τὰ κόκκαλά σου!
Μή! Μή! Ἐσύ, ἐσύ θὰ τσακιστεῖς!
Ἡλιε, Χρυσήλιε, κρύψου! Κι' ἐσεῖς, σκεπᾶστε, σύννεφα
ἐτοῦτο τὸ θεῖκὸ τὸ πάλαιμα!

Σκοτεινιάζει. Ὁ ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ κραυγάζει ἄγρια, κραυγάζει ἀπελπισμένα:

Ἀκοῦστε με! Ἀκοῦστε με ὅλοι!
Δὲν ξαναγεννιέται ὁ Κόσμος δίχως ἐμέ!
Σὰς ξεγελάει ὁ Ἀπόλλων!...
Κανένας... κανένας νὰ μὴν ἔρθει... ὄχι, κανεῖς...
ἐγὼ θὰ λύσω τὰ δεσμά μου!... μόνος!...
Ἔτσι... μονάχος... μόνος... μόνος μου!...
Ἐγὼ θὰ σπάσω... τοῦτα τὰ δεσμά... ἄ... μόνος μου...
μονάχος μου... μονάχος... ἄ...

Παλαίβει.

(Ἀκολουθεῖ)

JOSEPH CONRAD

Ο ΝΕΓΡΟΣ ΤΟΥ “ΝΑΡΚΙΣΣΟΥ,”*

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΤΖΙΝΑΣ ΠΕΣΚΕΤΖΗ

‘Ο Ξυλουργός κατακύλησε ίσαμε τὸ σπιράγιο, κι’ ἄρχισε νὰ σέρνεται πρὸς τὴν πόρτα τῆς καμπίνας, ὅπου φύλαγαν ἕνα μεγάλο πελέκι γιὰ μιὰ τέτοια περίπτωση κινδύνου. Κεῖνη δὲ τῇ στιγμή τὸ πανί τῆς γάμπιας λύθηκε, ἡ ἄκρια τῆς θαρεῖας ἀλυσίδας θρόνιζε πάνω στὰ κατάρτια, καὶ λάμψεις κόκκινες ξεχύθηκαν μεσ’ ἀπ’ τὴς θαρεῖες στάλες. Τὸ πανί κυμάτισε μ’ ἕνα τίναγμα, πού ἔφερε τὴν ψυχὴ μας στὰ δόντια μας, κι’ ἀστραπιαῖα, ἔγινε ἕνα μάτσο ἀπὸ ἀνεμιζόμενες λεπτές κορδέλλες, πού θέονταν κόμποι, κι’ ὕστερα ἤρεμουςαν πάνω στὴν κεφαλαί. ‘Ο καπετάνιος ‘Αλλιστουν ἀγωνίστηκε, καὶ κατάφερε νὰ σταθῇ ὁλόρθος μετ’ τῇ μούρῃ του κοντὰ στὸ κατὰστρωμα, πού ἐπάνω του οἱ ἄντρες οἰγογλυτρούσαν ἀπ’ τὴς ἄκριες τῶν σχοινιῶν, σὰν κλέφτες γιὰ φωλιές πάνω σὲ βράχια. Τὸ ποδάρι του ἀκουμπούσε στὸ στέγνο κάποιου ἄλλου. ‘Η μούρῃ του εἶταν μελιτζανιά. Τὰ χεῖλια του σαλεύσαν. Ξεφώνιζε κιόλας. Ξεφώνιζε σκυθοντας κάτω: «Ὁχι! Ὁχι!». ‘Ο ὑποπλοίαρχος Μπαϊκερ μετ’ τὸνα πόδι πάνω στὸ κιθώτιο τῆς πυξίδας οὐρλιαζε:—«Ὁχι εἰπατε; Νὰ μὴν κοποῦν;» Κούνησε τὸ κεφάλι του ξεφρενιασμένα. «Ὁχι! Ὁχι!» ‘Οπως σερνόταν ἀνάμεσ’ ἀπ’ τὰ ποδάρια του, ὁ Ξυλουργός τὸν ἄκουσε, καὶ χάνοντας ἀπότομα τὴς δυνάμεις του, ἔπεσε φαρδὺς πλατὺς στὴ γωνιά τοῦ σπιράγιου. Οἱ φωνές ἐπανάλαβαν τὴν κραυγὴ: «Ὁχι! Ὁχι!» Κι’ ὕστερα ὅλοι σίγασαν. Καὶ περίμεναν ἀπ’ ὦρα σ’ ὦρα ν’ ἀναποδογυρίσει τὸ καράβι, καὶ νὰ βρεθοῦνς μετ’ τῇ θάλασσᾳ. Μέσα σ’ ἐκεῖνο τὸ δαιμονισμένο θόρυβο τ’ ἀνέμου καὶ τῆς τρικυμίας, οὐτ’ ἕνα φιθυρητό διαμαρτυρία δὲ διήλθε ἀπ’ τὰ χεῖλια ἐκείνων τῶν ἀνθρώπων πού καθ’ ἕνας τους θάδινε τὰ μισὰ χρόνια τῆς ζωῆς του γιὰ νὰ δεῖ κείνους τοὺς καταραμένους στύλους γιὰ νὰ πέφτουν στὴ θάλασσα. ‘Ολοι πιστεύαν σ’ αὐτὴ τὴ μόνη ἐλπίδα. ‘Αλλ’ ἕνας κοντός σκληρομοῦτσουνος ἄντρας, κούνησε τὸ γκριζὸ κεφάλι του, καὶ ξεφώνισε: «Ὁχι!» χωρὶς νὰ τοὺς ρίξει οὔτε μιὰ ματιά. Σὺμπαιναν, καὶ θαρνασάιναν. ‘Αρπάζανε κἀγκελα, εἶχαν πληγῆς ἀπ’ τὰ σχοινιά κάτω ἀπ’ τὰ μπράτσα τους.

‘Αδράχξαν τὴς τζαβέτες καὶ σέρνονταν σω-

ρὸς, ὅπου βλέπαν κανένα στήριγμα. Κρατιόντουσαν μετ’ τὰ δύο τους χέρια, κι’ ἀγκιστρώνονταν σ’ ὅ,τιδήποτε βρῖσκαν σὰν τοὺς χτυποῦσ’ ὁ ἀνεμος, μετ’ τοὺς ἀγκῶνες, μετ’ τὰ σαγῶνια, σχεδὸν μετ’ τὰ δόντια.

Μερικοὶ ἀνὴμποροι νὰ συρθοῦν μακριὰ ἀπ’ τὸ μέρος πού τοὺς εἶχε πετάξει ὁ ἀγέρας, ἐνοιώθαν τὴ θάλασσα νὰ ὀρμαῖε ψηλά, καὶ νὰ σπᾶν πάνω στὴς ράχες τους, ὅπως παλεύανε ν’ ἀνεβῶνς πρὸς τ’ ἀπάνω. ‘Ο Σίνκλετον εἶχε κολλήσει στὸ τιμόνι. Τὰ μαλλιά του ἀνέμιζαν στ’ ἀγέρι. Θαρροῦσε πὼς ὁ ἀνεμος ἀδραχνε τὸ γέριω-ἀνταγωνιστὴ του ἀπ’ τὴ γενειάδα, καὶ τοῦ κούναγε τὸ ἡλικιωμένο του κεφάλι, μιά ἀπ’ ἐδῶ, μιά ἀπ’ ἐκεῖ. Δὲν τὸ κουνούσε ἀπ’ ἐκεῖ πέρα, καὶ μετ’ τὰ γόνατα σφηνωμένα ἀνάμεσα στὴς ἄχτιες, τῆς ρόδας, σκαμπανεδῶζονταν μιά πάνω, μιά κάτω, σὰν ἀνθρώπος σὲ κλωνάρι. Σὰν εἶδαν τὸν κίνδυνον νὰ τοὺς πλησιάζει, ἀπροστοίμαστοι ὅπως εἶταν, σὰ χαμένοι, περιφέροντες τὸ βλέμμα. ‘Ο Ντόνκιν πιασμένος μετ’ τὸνα πόδι ἀπὸ μιὰ θελιά κάποιου σχοινοῦ, κρέμονταν μετ’ τὸ κεφάλι κάτω, πὸ χαμηλὰ ἀπ’ τὴ θέση μας, καὶ ξεφώνιζε μετ’ τῇ μούρῃ στραμμένη κατὰ τὸ κατὰστρωμα:—«Κόψτε τα! Κόψτε τα!» Αὐτὸ ἄντρες γλύστησαν προσεχτικὰ ἴσαμ’ αὐτόν, κι’ ἄλλοι σύρανε τὸ σχοινί. Τὸν τράβηξαν ἀπάνω, τὸν πέταξαν σ’ ἕνα πιὸ σίγουρο μέρος, τὸν συγκράτησαν. ‘Εβεινε κατάρες στὸν κυδερνήτη, κούναγε ἀπειλητικὰ τὴ γροθιά του βλαστημώντας φριχτά, καὶ μετ’ βρωμερὰ λόγια ἔλεγε σὲ μᾶς:—«Κόψτε τα! Μὴν ἀκούτε τί σὰς λέει ἐκεῖνος ὁ βλάκας, ὁ δολοφόνος, κόψτε τα, μερικοὶ ἀπὸ σᾶς!» ‘Ενας ἀπ’ τοὺς σωτήρες του, τ’ ἀστράψε μιὰ γερὴ πάνω στὸ στόμα. Τὸ κεφάλι του θρόνιζε στὰ σανίδια, κι’ ἀπότομα δουδάθηκε, κἀτασπρος σὰν τὸ πανί, θαρνασάινοντας, ἐνῶ ἀπ’ τὸ κομμένο του χεῖλι ἔσταζαν κάμποσες στάλες αἵμα. ‘Ενας ἄλλος, στὴν ἀπάνεμη μεριά τοῦ καραβιοῦ, σὰν παραζαλισμένος, εἶχε ξαπλώσει φαρδὺς πλατὺς, καὶ μοναχὰ ἡ πέλα τὸν προστάτευε, γιὰ νὰ μὴν πέση ἔξω ἀπ’ τὴν κουπαστή. Εἶταν ὁ καμαρότος. ‘Αναγκαστήκαμε νὰ τὸν σηκώσουμε σὰ δειμάτι, γιὰτὶ ἀπ’ τὸ φόβο εἶχε παραλίπει. ‘Ο φουκαρὰς, ὅταν ἐνοιῶσε πὼς τὸ καράβι φουντάρει, ὄρμησε δῶ ἀπ’ τὸ καλὰρι καὶ κατακύλησε ἀπελπισμένα κάτω.

* Συνέχεια ἀπ’ τὸ προηγούμενο.

σφιχτοκρατώντας ένα κινέζικο φλυτζάνι. Δεν έσπασε. Μά χίλια θάσανα του τ' αποσπασίμε, κι' όταν τό είδε μέσ' τ'α χέρια μας απόρησε. «Από πού τό πήρατε αυτό τό πράγμα;» ρώταγε και ξαναρώταγε, μέ τρεμάμενη φωνή. Τό πουκάμισό του είταν κατακουρελιασμένο. Τά ξεσκισμένα μανίκια, ανέμιζαν σάν φτερούγες. Δυό άντρες τόν στερώνσαν, και φέραν δυό δόλτες γύρω τό σχοινί πού τόν συγκράταγε. Έριξαίς έίδος μπόγος από βρεγμένα παλιοκούρελα. Ο ύποπλοίαρχος Μπαϊκερ σύρθηκε μπροστά απ' όλους τούς άντρες ρωτώντας: — «Είσαστ' όλοι έν τάξει;» Και τούς κύτταξε έναν-έναν. Μερικοί ένευαν μέ μάτια απλανή. Άλλοι πάλι κούναγαν έρεθισμένα τό κεφάλι τους. Τό κεφάλι του Βάμμπο, κρέμονταν πάνω στό στήθος του. Πληγιασμένοι απ' τ'α σχοινιά, άπαυδισμένοι πιά απ' τίς μηχανές, σέ στάσεις πονεμένες, πεσμένοι στις γωνιές, άγκομαχούσαν. Τά χείλια τους κουνόντουσαν σπασμωδικά, και σέ κάθε κούνημα του μισοβουλιαγμένου καρδιού, τ' άνοιγαν διάπλάτα, σ'ά νάβελαν νά φωνάξουν. Ο μάγερας, άγκαλιαστός μ' ένα δοκάρι, άσυναίσθητα έλεγε και ξανάλεγε μιá προσευχή. Κάθε φορά πού κόπαζαν γιά λίγο οι αστανικοί θύρουσι από γύρω, άκούγονταν από καί χέμω, ξεκούφωτος και ξυπόλητος, νά έκλιμαρής μέσ' τήν τρικυμία, τόν Κύριο τής ζωής μας, νά μήν τόν έμβάλλη εις πειρασμόν. Μά πολύ σύντομα σώσας κι' αυτός. Μέσα σ' όλο εκείνο τό πλήθος τών πεινασμένων και ξεπαγιασμένων ανθρώπων, πού μελαγχολικά περίμεναν έναν άγριο θάνατο, ούτε μιá φωνή δεν άκούγόταν. Είταν βουβοί, και σκεφτικοί άφουγκράζονταν τίς άπαίσιες κατάρεις τ' άνεμοστρόβιλου.

Ώρες πέρασαν. Τούς προφύλαγε ή κλίση του καρδιού, απ' τή θέλλα π' όρμούσε μουγκρίζοντας άσασμάτητος απ' τ'α κεφάλια τους. Μά πού και πού κρύες νεροποντές τούς περιλούζαν μέσα σ' εκείνη τήν άβολή ήσυχία του καταφύγιού τους. Κάτ' απ' τήν άπειλή αυτής τής νέας τιμωρίας, κάνα δυό ώμοι σιγροσάδαζαν, δόντια κροτάλιζαν. Ο ούρανός είχε άρχίσει νά καθαρίζει, και λαμπρό ήλιοφως άστραψε πάν' απ' τό καράβι. Κάθε φορά π' έσπαγ' ένα κύμα, οι στάλες μέ ζωηρά χρώματα ούράνιου τόξου γοργά αψίδωναν τό πλεούμενο σκάφος. Η θέλλα κόπαζε. «Ένα έλαφρό άγέρακι πήρε τή θέση της πού ζούριζε σά μαχαίρι.

Ο Τσάρλυ, χωμένος ανάμεσα σέ δυό γενειοφόρους γεροθαλασσόλυκους, στερειωμένος από ένα μεγάλο μαντήλι κάποιου, πάνω σ' ένα κρίκο του καταστρώματος, σιγόκλαιγε. Πού και πού κυλούσε κανένα δάκρυ, πιότερο από σύγχυση, κρηό, πείνα και κακομοιριά. «Ένας απ' τούς γείτονές του τόν χτύπησε στά πλευρά ρωτώντας τον άπότομα: — «Τί τρέχει μέ τ'α μάγουλά σου; Σάν ό καιρός είναι καλός τίποτα δέ σέ κρατάει πάρες! Και γυρνώντας μέ σύναση, έβγαλε τό πανωφόρι του και τόριξε πάν' απ' τ' άγόρι. Ο άλλος πλησίασε μουρμουρίζοντας: — «Τί σόι άντρας θά γίνης εσύ, μικρούλη μου; Σήκωσαν ψηλά τ'α χέρια τους και στριμώχτηκαν κοντά του. Ο Τσάρλυ άνασκήκωσε τ'α ποδάρια του, και τ'α θλέ-

φάρά του σφάλισαν. Γύρω οι άντρες άναστενάξαν, και σάν κατάλαβαν πώς «δεν θά πνιγόντουσαν διαστικά-βιαστικά!» προσπάθησαν νά βολευτούν καλύτερα. Ο κύριος Γκρέγκτον, πού είχε πληγωθεί στό ποδάρι, ξεπλωσε ανάμεσα μας μέ σφιγμένα χείλια.

Μερικοί σύντροφοι, πού είταν τής υπηρεσίας, προσπάθυσαν νά του δώσουν μερικές δοθήτες. Άμίλητος και χωρίς νά τούς κυτάζει καθόλου, σήκωσε ψηλά τ'α μπράτσα του, μιá τό ένα μιá τ' άλλο, γιά νά διευκολύνη τήν έγχείρηση. Ούτε ένας μύς δεν συσπάστηκε στό αυστηρό νεανικό πρόσωπό του. Μ' άνησυχία τόν ρώτησαν: — «Εί- ναι καλύτερα τώρα, κύριε;» Απάντησε μ' έν' άπότομο «Έντάξει». Είταν ένας σκληρός νεαρός άξιωματικός, αλλά πολλοί απ' τούς δικούς του συνήθιζαν νά λέν ότι τόν συμπαθούσαν γιati είχε «ένα τέτοιο καλώς πρέπει τρόπο νά τούς διαβολοστέλνει πάνω κάτω στα καταστρώματα».

Άλλοι πάλι, άνήμποροι νά ξεχωρίσουν τέτοιες «λεπτότητες», τόν έκτιμούσαν γιά τήν έξυπνάδα του. Ο καπετάνιος Άλλιστον, γιά πρώτη φορά, απ' τή στιγμή πού τό καράβι είχε γύρει ίσαμε τή θάλασσα, έρριξε μιá σύντομη ματιά πάνω στους άντρες του. Είταν σχεδόν όλόθρος — μέ τόνα πόδι πάνω στό σπιράγιο, και τ' άλλο στό καταστρώμα, και καθώς είταν στή μέση από μιá σούστα, πήγαινε μιá μπρός μιá πίσω, μέ τό βλέμμα καρφωμένο μπροστά, προσεχτικός σάν άνθρωπος πού περιμένει νά δη κάποιο σημάδι. Μπροστά στά μάτια του τό καράβι, μισοβουλιαγμένο, άνασηκωνόταν, και ξανάπεφτε πάνω στα βαριά κύματα π' όρμούσαν από κάτω, λάμποντας μέ τό παγερό ήλιοφως. Αυτό τό λαφροκούνημα τό θεωρούσαμε «προνόμιο» και μάς έκανε νά χα- ραχτηρίζουμε τό καράβι μας, σάν έξαιρετικά λαφρύ. Φωνές όλο πεποιθήση άκούστηκαν νά λέν. «Θά τ'α βγάλει πέρα, παιδιά!» Ο Μπέλ- φαστ είπε μέ θερμή πώς θά παρατούσε ακόμα κι' ένα όλόκληρο μηνιάτικο, άν του λέγαν καίνη τήν ώρα νά συρθθ' πάνω σέ κανένα σωλήνα.

Ένας δυό, περνώντας τίς στεγνές γλώτσες τους πάν' απ' τ' αλμυρισμένα χείλια τους, κατι φιβύρισαν γιά «καμιά γουλίτα νερό». Ο μάγερας σάν θεοφώτιστος, σκαρφάλωσε μέ τό στέρνο πάνω στό νεροθάρελο του κάσπου, και κύτταξε μέσα. Είχε λίγο νερό κάτω κάτω. Έμπηξε τίς φωνές κουνώντας τ'α χέρια του, και δυό άντρες άρχισαν νά σέρνονται από τήν πρύνμη στήν πλήρη μέ τό κύπελλο. «Ήπιαμε όλοι στό γύρω από μιá καλή γουλιá. Ο καπετάνιος, κουνώντας τό κε- φάλι, άρνήθηκε έπιμονα. Όταν ήρθε ή σειρά του Τσάρλυ, ένας απ' τούς γείτονές του φώναξε: «Αυτό τό διαβολόπαιδο τόχει πάρει ό ύπνος». Κοιμόνταν τόσο βαρυά, σ'ά νά είχε πάρει πολλές δόσεις ναρκωτικού. Δεν τόν ξύπνησαν. Ο Σίνκλε- τον κρατιόταν απ' τή ρόδα μέ τόνα χέρι ένδωσ έπινε, σκύδοντας λίγο γιά νά προφυλάξει τ'α χείλια του απ' τόν άγέρα. Τόν Βάμμπο έπρεπε νά τόν σκουντήξουν και νά τού φωνάξουν μέσα στ' αδι, γιati δεν έδλεπε τό κύπελλο πού ήταν μπροστά στά μάτια του. Ο Νόουλς πάλι είπε πολύ σωστά:

«Είναι καλύτερο κι από μιá γουλίτα ρούμι».

Ο Μπαϊκερ γρύλλισε ένα «εὐχαριστῶ!» Ο Γκρέγκιντ ἤπια καὶ κούνησε τὸ κεφάλι. Ὁ Ντόν-κιν κατάνιψε λαίμαργα ρίχνοντας ματιές πᾶν ἀπ' τὰ χεῖλια τοῦ κύπελλου.

Ὁ Μπέλφαστ μᾶς ἔκανε νὰ γελάσουμε, ὅταν φώναζε μορφοῦντας: — «Πάρτο ἀπ' ἐδῶ, ἐδῶ χέρι εἴμαστ' ὅλοι κρασοπατέρες!» Ὁ καπετάνιος, ὅταν ἔνας ζαρωμένος ἀνθρωπάκος παρουσιάστηκε πάλι μπροστά του μὲ τὸ κύπελλο λέγοντάς του: «Ὅλοι ἤπιαμε ἀπὸ μιὰ γουλιά καπετάνιε», τὸ πῆρε ψηλαφιστά, χωρὶς νὰ πᾶψει νὰ κυττάζει κατὰ μπρός, καὶ τόδωσε πίσω ἀπότομα, σὰ νὰ μὴ μπορούσε νὰ βγάλει οὔτε ἓνα λεπτό τὰ μάτια πᾶν ἀπ' τὸ καρδί του. Τὰ πρόσωπα αἰθρίσσαν κἄπως. Φωνάξαμε στὸν μάγερα: — «Καλὴ δουλειά, γιατρέ!» Καθόταν σ' ἀπάνεμο στριγμένος πᾶνω στὸ προδίρελο καὶ ἀπάντησε φλύαρο.

Τὰ κύματα ἔσπαγαν μὲ πᾶτα ἑκείνη τῇ στιγμῇ, καὶ μόνο κἂτι μισόλογα ἀκούγαμε, κἂτι σὰν «πρόνοια» καὶ «ξαναγεννημένος».

Εἶχε γυρίσει στὸ παλιό του χούι. — Τὸ κήρυγμα.

Τοῦ νεύαμε φιλικά, ἀλλὰ περιγελαστικά, κι' ἀπὸ κάτω, σήκωσε τόνα χέρι, ἐνῷ κρατιόταν μὲ τ' ἄλλο, καὶ κουνούσε τὰ χεῖλια του.

Ἦρθε πᾶνω κοντά μας, ἐντείνοντας τῇ φωνῇ του — εἰλικρινά — καὶ σκύβοντας τὸ κεφάλι του, προσπαθᾶνε ν' ἀποφύγει τὰ νερά ποῦ σπάγαν κατὰ κεῖ. Ἐξήφνου κάποιος φώναξε: — «Ποῦ εἶναι ὁ Τζέμμι;»

Καὶ γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμα ἡ ψυχὴ μας πῆγε στὴν Κούλουρη.

Ἀπὸ τὴν ἄκρη τοῦ κύκλου ὁ ναύκληρος φώναξε δραχνιασμένα:

— «Μπάς καὶ τὸν εἶδε κανεὶς νὰ βγαίνει ἔξω;» Συνομιλῶς ἀκούγονταν θλιμένες: — «Πνιγμένος — εἶναι τάχα; ... ὅχι! Μέσα στὴν καμπίνα του! ... Θεὲ καὶ κύριε! ... Πιασμένος σὰν τὸ ποντίκι μὲς τῇ φάκα... Δὲ θά μπορούσε ν' ἀνοίξη τὴν πόρτα του ... Αἱ! τὸ καρδί ἐγειρε τόσο γρήγορα καὶ τὸ νερό τῇ σύνθλιψε... Φου-καρῆς ἀλήτης! ... Δὲν μπορούμε νὰ τὸν βοηθήσουμε... Ἄς πᾶμε νὰ δοῦμε...» «Στὸ διάβολο μ' αὐτόν, ποῖος τάχα μπορούσε νὰ πᾶει; ξεφώνισε ὁ Ντόνκιν: — «Κανένας δὲν περιμένει νὰ πᾶς ἐσὺ», δόγγηξε ὁ πλανός του.

«Ἐὐὐ δὲν εἶσαι παρὰ μιὰ πέτρα» — «ὕπάρχει καμιά ἐλπίδα νὰ φτάσουμε ἱσαμ' αὐτόν;» Ρώτη-ξαν δύο τρεῖς ἄντρες μαζί.

Ὁ Μπέλφαστ ξελύθηκε μὲ τυφλὴ διασύν-η κι' ἀμέσως ξεχύθηκε κατὰ τὴν ἀπάνεμο, πιὸ γρήγορος κι' ἀπὸ φλόγα φωτιά.

Φωνάξαμε ὅλοι μαζί φοβισμένοι, ἀλλ' ἔκεινος μὲ τὰ ποδάρια ὅς' ἀπ' τὰ κάγκελα συγκρατιόταν καὶ φώναζε νὰ τοῦ πᾶμε ἓνα σχοινί.

Τίποτε δὲν φάνταζε πιὸ τρομερό, μὰ κρίναμε πῶς εἶταν πολὺ ἄστεγος, ὅπως κλωτσόυσε κεῖ δὲ κατατρομαγμένος.

Μερικοὶ μπήξαν τὰ γέλοια, σὰ νᾶχαν ὑστερικά μολυνθεὶ ἀπὸ παραλήρημα ξεφωνητῶν. Ὅλοι ἔκεινοι, οἱ ἀποσκελετωμένοι ἄντρες, γέλα-

γαν μὲ γουρλωμένα μάτια, σὰ μανιακοὶ δεμένοι πᾶνω σ' ἓνα τοῖχο. Ὁ ὑποπολιάρχος Μπαϊκερ, πῆδηξε ἀπ' τὸ κιώτιο τῆς πυξίδας, καὶ τοῦ-δωσε ἓνα δοκάρι. Σκαρφάλωσε ἀπάνω, ἀρ-κατὰ τρομαγμένος, στέλνοντάς μας μὲ ἀπαίσια λόγια στὸ «διάτανο». «Εἰσαι..... χχρ! εἰσαι ἔ-νας βρωμόγλωσσος ἀλήτης. Κρατῖχ!» γρύλλισε ὁ Μπαϊκερ. Ὁ ἄλλος ἀπάντησε τραυλίζοντας ἀπ' ἀγανάχτηση: — «Τηράτε τοὺς κύριοι. Τοὺς βρω-μοαναθεματισμένους ἀναίστητους! νὰ γελᾶνε γιὰ ἓνα σύντροφο ποῦ κινδυνεύει νὰ πᾶση στὴ θά-λασσα. Καὶ θέλουν νὰ ὀνομάζονται ἄντρες κι' ὅλας.»

Ἄλλ' ἀπ' τὴν ἄκρη τῆς πρύμνης ὁ ναύκλη-ρος φώναξε: — «Ἐλα τώρα» κι' ὁ Μπέλφαστ σύρθηκε διαστικά νὰ τὸν συναντήσει.

Οἱ πέντε ἄντρες ἰσορροπήσανε καὶ κυττάζον-τας πᾶνω ἀπ' τὴν κορφή τοῦ κάστρου, προσπᾶ-θησαν νὰ βροῦν τὸν καλύτερο τρόπο γιὰ νὰ πλησιάσουν τὴν πλήρη. Ἐμοιάζαν σὰν νὰ διατά-ζουν. Οἱ ἄλλοι στριφογυρνώντας μὲς στὰ σχοινιά ποῦ τοὺς συγκράτᾶν, στρέφοντας πονεμένα πα-ρακολούθουν μὲ στόμα ὀρθάνοιχτο. Ὁ καπετ-άνιος ἄλλιστον δὲν ἔδλεπε τίποτε. Φαινότανε πῶς μὲ τὰ μάτια του, κρατοῦσε τὸ καρδί ψηλά καταβάλλοντας μιὰ ὑπεράνθρωπη συγκέντρωση προσπάθειας.

Ὁ ἀγέρας οὐρλιάζε δυνατὰ μὲς στὴ λιακάδα.

Κολώνες ἀφροῦ ὑψώνονταν ἴσα πᾶνω. Καὶ μὲς στὴν ἀκτινοβολία τῶν οὐράνιων τῶνων ποῦ χρω-ματίζονταν στὰ νερά ποῦ σκάγαν πᾶνω ἀπ' τὸ δονούμενο σκάφος, οἱ ἄντρες προχωροῦσαν προσεκτικά κι' ἐξαφανίζονταν ἀπ' τὴ ματιὰ μας μὲ μετρημένες κινήσεις.

Πήγαιναν χοροπηθώντας, ἀπ' τοὺς σκολί-σκους στοὺς τᾶκους πᾶνω ἀπ' τὰ κύματα ποῦ χτυποῦσαν τὸ μεσοβουλαιγμένο κατὰστρωμα.

Οἱ μύτες τῶν ποδαριῶν τοὺς ἔβυναν τὰ σα-νίδια. Τὰ κρύα πράσινα νερά, σὰν βῶλοι κυλοῦ-σαν πᾶν ἀπ' τὸ παραπέτο στὰ κεφάλια τους.

Γιὰ μιὰ στιγμὴ ἀπόμειναν κρεμασμένοι ἀπ' τὰ τενωμένα μπράτσα τοὺς, βαστώντας τὴν ἀνά-στα τους, μὲ μάτια σφαλιστά, ὑπερὰ ἀφύγοντας τὸ ἓνα χέρι ταλαντευτήκαν ἄστατα, προσπαθών-τας νὰ δράξουν κἂνα σχοινί ἢ δοκάρι, πιὸ κεῖ κατὰ τὴν πλήρη. Ὁ μακροχέρης ἀθλητικὸς ναύ-κληρος, πηδῶντας γοργὰ ἀδράχοντας τὰ πράγματα μὲ καρπὸ σκληρὸ σὰ σίδερο. Συναμα μὲς τὸ μαλὸ τοῦ, ἔρχονταν ἄξαφνα λόγια ἀπ' τὸ τε-λευταῖο γράμμα τῆς «γρίας» του. Ὁ μικρούλης Μπέλφαστ σκαρφάλωνε μανιασμένος, μουρμουρί-ζοντας «καταραμένε ἀράπη». Ἡ γλώσσα τοῦ Βῆμιμπο κρεμόταν ἔξω ἀπ' τὴν ἑξαφῆ γαλήνιος κι' ἀτρόμητος, ἔδλεπε τὴν τύχη του νὰ προ-χωρῇ μ' ἔξυπνη ἀταραξία. Ὅταν βρέθηκεν πᾶν ἀπ' τ' ἀμπάρια, ὁ ἔνας πῶς ἀπ' τὸν ἄλλον πη-δῶντας ἀπείρετα ἔπεφτε κάτω, πιέζοντας τίς πα-λάμες του πᾶνω στὸ λεῖο ξύλο. Ὁλόγυρᾶ τους ἐξέδραζε θροΐζοντας τὸ λευκὸ κῆμα. Ὅλες οἱ πόρτες δέβαια εἶχανε γίνῃ καταπαχτές.

(Ἀκολουθεῖ)

ΠΕΤΡΟΥ ΜΑΡΚΑΚΗ

Ο "ΝΟΥΜΑΣ",*

ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ — ΤΟΜΟΣ Α' (1903)

488. «Ο ΝΟΥΜΑΣ» (= Δ. Π. Ταγκόπουλος): 493. «Ο ΝΟΥΜΑΣ» (= Δ. Π. Ταγκόπουλος):

Οἱ πολιτικοὶ καπεάντορες

Φύλλο 19 (6 Μαρτίου) σελ. 1.

[Χτυπάει τὴν ἀντιπολίτιση γιὰ τὴν ταχτική πὺν βασιᾶ].

489. Ἴδιος:

Ἀνατομία τῆς καταστάσεως: Ἡ Σανιδοκρατουμένη Ἑλλάς.— Ἐλεύθεροι σκλάβοι.— Ἐνας ἕνας χωριστὰ κι' ὅλοι μαζί.— Ἡ κρυφογία κι' ὁ τοκετὸς τῆς σανιδοκρατίας.

Φύλλο 21 (13 Μαρτίου) σελ. 1-2.

[Πάνω στὴν τρέχουσα πολιτικὴ κατάσταση].

490. Ἴδιος:

Ἡ Σανιδοκρατουμένη Ἑλλάς. Δημοσκοπία κυβερνητική.— Διὰ τῆς κυριαρχίας στοὺς θεσμοὺς καὶ διὰ τῶν θεσμῶν στὴν σανίδα.— Ὁ Βασιλεὺς κατὰ τῆς μοναρχίας.

Φύλλο 22 (16 Μαρτίου) σελ. 1-2.

[Πάνω στὴν τρέχουσα πολιτικὴ κατάσταση].

491. Ἴδιος:

Ἡ Σανιδοκρατουμένη Ἑλλάς. Κυβερνητικὴ δημοσκοπία.— πότε, πῶς καὶ γιατί—δημοσκοποῦν οἱ ὑπουργοί.— Τὸ στέμμα τοὺς ἐνθαρρύνει.

Φύλλο 23 (20 Μαρτίου) σελ. 1.

[Ὁμοίως].

492. Ἴδιος:

Ἡ Σανιδοκρατουμένη Ἑλλάς.— Βουλευτικὴ δημοσκοπία.— Ἡ περιφημος καριέρα.

Φύλλο 24 (23 Μαρτίου) σελ. 1-2.

[Κατὰ τῆς ἀντιμοναρχικῆς δημοσκοπίας τῆς Βουλῆς].

* Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενο.

Σανιδοκρατουμένη Ἑλλάς.— Δημοσκοπία δημοσιογραφική.— Ραμπαγῆς καὶ Ραμπαγάδες.

Φύλλο 25 (27 Μαρτίου) σελ. 1-2.

[Πάνω στὴν πολιτικὴ κατάσταση· τὸ ρόλο πὺν παίξει ὁ Τύπος πὺν φεύγει ἀπὸ τὸν προορισμὸν του. Μιλáει πλατεῖα γιὰ τὸν Κλῆσ-ἀνθῆ Τριανταφύλλου καὶ τὴν ἐφημ. «Ραμπαγᾶς»].

494. Ἴδιος:

Ἡ Σανιδοκρατουμένη Ἑλλάς.— Οἱ δημιουργοὶ τοῦ περιβάλλοντος.— Δημοσιογράφοι δημοσκοποῦντες.

Φύλλο 26 (30 Μαρτίου) σελ. 1.

[Πάνω στὴν πολιτικὴ κατάσταση, μιλáει πλατεῖα καὶ γιὰ τὰ «Εὐαγγελικά»].

495. Ἴδιος:

Ἡ Σανιδοκρατουμένη Ἑλλάς.— Τὸ συμπέρασμα τῶν ἄρθρων μας.— Ἡ σανιδομάχος.

Φύλλο 27 (3 Ἀπριλίου) σελ. 1-2.

[Πάνω στὴν πολιτικὴ κατάσταση· οἱ].

496. Ἴδιος:

Γιὰ τοὺς ἀτακτοῦντας ἐθνικοὺς μπεμπέδες.

Φύλλο 29 (13 Ἀπριλίου) σελ. 1.

[Ἀρθρο ἐναντίον τῶν Βουλετιῶν].

497. Ἴδιος:

Μερικὲς κουβέντες ἔξω ἀπὸ τὸ θέμα.

Φύλλο 30 (17 Ἀπριλίου) σελ. 2.

[Ἀρθρο πολιτικοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ περιχομένου].

498. «Ο ΝΟΥΜΑΣ» (=Δ. Π. Ταγκόπουλος): 585. «Ο ΝΟΥΜΑΣ» (=Δ. Π. Ταγκόπουλος):
Ἐγωῖσμός ἀτόμου κ' ἐγωῖσμός πολίτου. *Ὁ νόμος κ' ὁ ἀστυνόμος.*
 Φύλλο 31 (20 Ἀπριλίου) σελ. 1. Φύλλο 42 (29 Μαΐου) σελ. 1.
 [Κατὰ τοῦ ρωμαϊκοῦ φιλοτομαρισμοῦ]. [Κύριο ἄρθρο].
499. Ἴδιος: 506. Ἴδιος:
Πῶς φαίνονται καὶ πῶς εἶναι τὰ πράγματα. *Φωνὴ λαοῦ.*
 Φύλλο 32 (24 Ἀπριλίου) σελ. 1. Φύλλο 43 (2 Ἰουνίου) σελ. 1.
 [Χτυπάει τὴ λαθεμένη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα στάθμην τῶν πραγμάτων πάνω στὴ δράση τῶν Βουλγάρων στὴ Μακεδονία. (Σημ. Ἡ πρώτη φιλότοουρη φωνὴ ποὺ ἀκούγεται στὴν Ἑλλάδα)]. [Πάνω σὺν λαὸ ὁ ξέσσηκωμα τῶν Σέρβων].
500. Ἴδιος: 507. Ἴδιος:
Διὰ τὸν φόβον τοῦ ἐνοικιαστηρίου. *Ὁ ἄλλος κίνδυνος.*
 Φύλλο 33 (27 Ἀπριλίου) σελ. 1. Φύλλο 45 (8 Ἰουνίου) σελ. 1-2.
 [Γιὰ τὴν τρέχουσα πολιτικὴ κατὰ τὰς τὰς]. [Γιὰ τὴν διεθνὴν ἐκθέσιν τοῦ Ζαππείου].
501. Ἴδιος: 508. Ἴδιος:
Ἐνα σχέδιον τοῦ Δημάρχου. *Ὁ σύλλογος τῶν ἀγάρων.*
 Φύλλο 34 (1 Μαΐου) σελ. 1-2. Φύλλο 46 (12 Ἰουνίου) σελ. 1.
 [Ἐπαινεῖ τὸν Δῆμαρχον Μεροπούρη γιὰτὶ ἀποφάσισεν νὰ λογοδοτήσῃ τοῖς ἐκλογεῖσιν τοῦ ἑνὸς φυλλάδιον γραμμένον στὴ δημοτικῇ]. [Γύρω ἀπὸ τὸ σκάνδαλον ἐσβιασμοῦ ἡμέσῃ στὴν Ἀθηνᾶν καὶ κοινωρίαν].
509. Ἴδιος: 510. Ἴδιος:
Σανιδόπληκτος.
 Φύλλο 47 (15 Ἰουνίου) σελ. 1. Φύλλο 48 (19 Ἰουνίου) σελ. 1-2.
 [Πάνω στὴν ἀνάληψιν τῆς πρωθυπουργίας ἀπὸ τὸν Θεοτόκην]. [Πάνω στὴν ἀνάληψιν τῆς πρωθυπουργίας ἀπὸ τὸν Θεοτόκην].
511. Ἴδιος: 512. Ἴδιος:
Ὁ πολιτικὸς ἥλιος στῆς κακοηθείας τὸν ἀστερισμό.
 Φύλλο 49 (22 Ἰουνίου) σελ. 1. Φύλλο 50 (29 Ἰουνίου) σελ. 2-3.
 [Χτυπάει τὸν Θεὸν Ἀληθινόν]. [Ἐξάμηνος πολιτικὸς ἀπολογισμὸς τοῦ «Νουμά» καθορίζει τὴν στάσιν τοῦ στήν νέα Κυβέρνησιν τοῦ Θεοτόκην].
513. Ἴδιος:
Τί θὰ κερδίσουμε ἀπὸ τὸ μονοπώλιον.
 Φύλλο 38 (15 Μαΐου) σελ. 1.
 [Πάνω στὴ σύμβασιν τοῦ μονοπωλίου τῆς σιταφίδος].

513. «Ο ΝΟΥΜΑΣ» (=Δ. Π. Ταγκόπουλος): 521. ΠΟΡΤΙΕΡΗΣ (δ) (=Δ. Π. Ταγκόπουλος):

Ἡ τοῦ βάθους ἢ τοῦ ὕψους καὶ δλοταχῶς.

Φύλλο 51 (6 Ἰουλίου) σελ. 1.

[Δείχνει φιλοβασιλισμὸ καὶ χιτυπάει τοὺς δημαγωγοὺς καὶ ἰδίως τὴν νέα Κυβέρνησιν τοῦ Ράλλη].

514. Ἱδιος:

Τὸ πρῶτο βῆμα πρὸς τὴ μοναρχία.

Φύλλο 52 (13 Ἰουλίου) σελ. 5.

[Πάνω στὴν νέα κυβερνήσιν τοῦ Ράλλη].

515. Ἱδιος:

Ραχατλήδες καὶ τεμπέληδες.

Φύλλο 56 (17 Αὐγούστου) σελ. 1-2.

[Πάνω στὰ πολιτικὰ ζητήματα].

516. Ἱδιος:

Νὰ τὸ βράσετε τὸ Σύνταγμα.

Φύλλο 59 (7 Σεπτεμβρίου) σελ. 1.

[Κρίσεις πάνω στὴν αἵματηρὴν διαδήλωση ποὺ γίνηκε].

517. Ἱδιος:

Καπιτώλιον καὶ Ταρπητα.

Φύλλο 60 (14 Σεπτεμβρίου) σελ. 1.

[Παραινέσεις στὸν ξαναελεγμένο Δῆμαρχο Μερκούρη].

518. Ἱδιος:

Ὁ καινούργιος μας.

Φύλλο 74 (14 Δεκεμβρίου) σελ. 1.

[Γιὰ τὴν νέα κυβερνήσιν τοῦ Θεοτόκη].

519. ΠΑΣΧ... (=ψευδώνυμο):

Δόγια ἐνὸς ἀνεξαγρήτου.

Φύλλο 62 (28 Σεπτεμβρίου) σελ. 2-3.

[Πάνω στὸν τύπο καὶ τὴν πολιτικὴν ζωὴ τῆς χώρας].

520. ΠΟΡΤΙΕΡΗΣ (δ) (=Δ. Π. Ταγκόπουλος):

Ἔτσι γιὰ νὰ περναῖ ἡ ὥρα.

Φύλλο 18 (2 Μαρτίου) σελ. 2.

[Πάνω στὴ συνάλλαγὴ γιὰ τὸ ροῦσετ].

Στὸ μάρμαρο τῆς Λαμίας.

Φύλλο 35 (4 Μαΐου) σελ. 2.

[Χιτυπάει τὰ χάλια τῆς ἐθνικῆς καὶ πολιτικῆς κατὰστάσεως τῆς χώρας].

522. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ (Δ. Π.):

Κατὰ τῶν λόγων—ὑπὲρ τῶν ἔργων.

Φύλλο 1 (2 Ἰανουαρίου) σελ. 2.

[Τάσσεται ὑπὲρ τῶν ἔργων καὶ κατὰ τῶν λόγων καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ κόμματα, ποὺ δὲν εἶναι ἰδεολογικά, ἀλλὰ πρὸς ὅσον ἐκείνη].

* *

Κεφάλαιο τρίτο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

523. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΟΣ (ψευδώνυμο):

«Νέα Βιβλία.»

Φύλλο 1 (2 Ἰανουαρίου) σελ. 8.

[Ἀναγγέλλει τὸ «Ἐθνικὸ Ἡμερολόγιον» τοῦ Σκόκου].

524.—. — Ὁμοίως:

Φύλλο 2 (5 Ἰανουαρίου) σελ. 8.

[Σημείωμα γιὰ τὴν ἐκδοσὴν τοῦ 1 τεύχους τῆς «Κριτικῆς»].

525.—. — Ὁμοίως:

Φύλλο 3 (9 Ἰανουαρίου) σελ. 8.

[Μ. Κατσαρά: ὁ τελευταῖος τόμος τῆς «Παθολογίας» τῶν νεύρων καὶ τῆς ψυχιατρικῆς].

526.—. — Ὁμοίως:

Φύλλο 6 (19 Ἰανουαρίου) σελ. 8.

[Γ. Σακαλῆ: *Kyprus under british Rule*.—Τάκη Κανδηλώρου: «Ἀρχαδικὴ ἐπετηρίς»].

527.—. — Ὁμοίως:

Φύλλο 7 (23 Ἰανουαρίου) σελ. 7.

[Ἀναγγέλλει τὸ 2 τεῦχος τοῦ περ. «Κριτικῆς» μετὰ περιεχόμενα Περ. Γιαννιόπουλου «Μία περίεργος κοιτική», Κ. Παλαμά: «Κριτικὴ καὶ ὁ Σολωμός» κ. ἄ.]

(Ἀκολουθεῖ)

Τό Δεκαπενθήμερο

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΚΑΙ ΤΑ ΪΖΗΤΗΜΑΤΑ

Καλὸ σημάδι.

Δὲν εἶναι καμιά ἀνάγκη νὰ ἐξηγήσουμε τὴ σύνθεσιν τοῦ τεύχους. Κάθε ἐλληνικὴ συνείδησις ἔτσι τὴν περίμενε καὶ πολὺ θὰ ἀπορούσε ἂν ἦταν διαφορετικὴ. Ἐχομε ὅμως χρέος νὰ εὐχαριστήσουμε τὸν Πρόεδρο τῆς Κυβερνήσεως κ. Ἀλεξ. Ν. Διομήδη γιὰ τὴν πρόθυμην καὶ τιμητικὴν συμμετοχὴν του στὸ Ἀφιέρωμα τοῦτο, καθὼς καὶ τὸν Πρόεδρο τῆς «Ἑλληνικῆς Ἑταιρίας Λογοτεχνῶν» κ. Κώστα Οὐράνη, ἀλλὰ καὶ νὰ σημειώσουμε τὴν παρουσίαν τῶν γνωστῶν μὰ καὶ τῶν νέων λογοτεχνῶν. Ποτὲ ἄλλοτε δὲν κατορθώσαμε νὰ συγκεντρώσουμε τόσες σελίδες καὶ τόσο ἐκλεκτὰς γιὰ τὴ μεγάλην ἐπέτειον τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940. Καὶ σὲ κανέναν ἄλλον ἑορτασμό δὲν ἐνώσαμε τόσο πολὺ ὅτι τὸ μεγάλο αὐτὸ ἐθνικὸ γεγονός δουλεύεται σταθερὰ καὶ γόνιμα μέσα στὴν πίστη καὶ στὴ φαντασίαν τῶν πνευματικῶν μας ἀνθρώπων.

Καλὸ σημάδι καὶ γιὰ τὴν ἐθνικὴν καὶ γιὰ τὴν πνευματικὴν μας ζωὴν.

χ.

Γύρω ἀπὸ τὰ ὀγδονταδύο του χρόνια.

Ὁ Γρηγόριος Ξενοπούλου αισθάνεται, αὐτὲς τὲς ἡμέρες, γύρω ἀπὸ τὰ ὀγδονταδύο του χρόνια, τὴ θερμὴν ἀγάπην καὶ τὴ σταθερὴν ἐκτίμησιν. Στὴν πρώτη παράστασιν τῆς «Πολυγαμίας», τὸ πυκνὸτατο ἀκροατήριον τὸν ἐκάλεσε μ' ἐπιμονὴν στὴ σκηνὴν καὶ τὸν ἀποθέωσε. Ἀλλὰ καὶ οἱ κριτικαὲς στήλαι τῶν ἑφημερίδων, λὲς καὶ ζητοῦσαν τὴν εὐκαιρίαν, χειροκρότησαν ἔπειτα κι αὐτὰς μὲ τὸν ἴδιον ἐνθουσιασμό καὶ τοῦ ἔστειλαν ὅλες μαζί τιμητικὸν κ' ἐγκάρδιον χαιρετισμό. Τὸν ἴδιον χαιρετισμὸν τοῦ εἶχε στείλει πρὶν ἀπὸ λίγες ἡμέρας καὶ ἡ «Ἐνωσις νέων Ἑλλήνων λογοτεχνῶν» μὲ τὴν διάλεξιν τοῦ προέδρου τῆς στήν Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρία γιὰ τὸ ἔργον του. Ὁρῶς εὐτυχίας ὅλ' αὐτὰ σὲ μιὰ ζωὴ ποὺ τόσο μόχθησε καὶ τόσα πρόσφερε, ἀλλὰ καὶ καλὰς ὥρες γιὰ ὅλην τὴν πνευματικὴν μας ζωὴν ποὺ τόση παραχρὴν τὴν θολώνει.

Ἄς μένει πολὺ ἀκόμα κοντὰ μας ὁ Γρηγόριος Ξενοπούλου, γιὰ νὰ μᾶς κάνει νὰ ξεχνᾶμε τοὺς μικροὺς κι ἀχάριστους ἀγῶνες!

χ.

Οἱ «Ζωντανοὶ Σύγχρονοι».

Στὸ προηγούμενον τεῦχος τῆς «Νέας Ἑστίας» εἶχαμε μιὰ ζωηρὴ ἐκπλήξιν: Ἡ στήλη τῶν Εἰδήσεων μᾶς εἶπε ὅτι οἱ νέοι, οἱ ἐντελῶς νέοι λογοτέχνες μας, θὰ κάνουν διαλέξεις γιὰ τὸ ἔργον τῶν ἀμέσως παλαιωτέρων τους καὶ γενικῶς γιὰ τὴν πνευματικὴν προτοφρὰ ὧλων ἐκείνων ποὺ εἴτε ἔφτασαν τὰ σαράντα τους χρόνια εἴτε πέρασαν τὰ ὀγδόντα εἶναι αἰσθητοὶ στὴν πνευματικὴν μας ζωὴ καὶ μένουν πάντα «ζωντανοί», μὲ τὴ διπλὴ ἐννοια. Ἀλλάζουν, λοιπόν, καὶ μερικὰς παλιὰς συνήθειαι καὶ ὑπάρχουν στὴν ἐποχὴν μας καὶ νέοι, ποὺ δὲν περιφρονοῦν τοὺς πνευματικοὺς των πατέρας ἀλλὰ τοὺς τιμοῦν μὲ τὴν προσεκτικὴν ἀνάλυσιν τῆς ἐργασίας τους καὶ μὲ τὴν ἀντικειμενικὴν τους κρίσιν. Καὶ ἡ ἐκπλήξιν ἦταν ἀκόμα πιὸ μεγάλη, ὅταν ἐγινε ἡ πρώτη ἀπὸ τῆς διαλέξεως. Ὁ κ. Ἀγγελος Φουριώτης, πρόεδρος τῆς «Ἐνώσεως νέων Ἑλλήνων λογοτεχνῶν» ποὺ τὲς ὀργανώνει, δοκίμασε μὲ πολλὴ ἐπιτυχία τὲς δυνατόειαι του ἀπάνω σ' ἓνα δυσχερέστατον θέμα: Στὸ ἀπέραντον καὶ πολὺπλευρὸν ἔργον τοῦ Γρηγορίου Ξενοπούλου. Ἔτσι, οἱ νέοι αὐτοὶ πνευματικοὶ ἄνθρωποι ἔδειξαν πῶς δὲν ἔχουν μόνον ἥθος ἀλλὰ καὶ ἱκανότητέ.

Ἀξίζει νὰ τοὺς παρακολοθησομε.

α.

Ἡ Θεσσαλονίκη

Οἱ «Φίλοι τοῦ Θεάτρου καὶ τῆς Μουσικῆς» μᾶς ἔστειλαν ἀπὸ τὴ Θεσσαλονικὴν τὴν ἀκόλουθον διαμαρτυρίαν:

«Πρὸ πολλῶν ἡμερῶν ἐπληροφορήθημεν ἀπὸ τὸν Ἀθηναϊκὸν Τύπον ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν πόλιν μας ἡ Δυρικὴ Σκηνή, λόγω ἐλλείψεως στέγης εἰς Ἀθήνας. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας μανθάνομεν πάλιν ὅτι ἡ ἴδια αὐτὴ ἐγκατελειφθὴ διὰ νὰ μελινθῇ διὰ τῆς δοκιμῆς τῶν ἔργων μὲ τὰ ὁποῖα θὰ κάμῃ ἑναρξιν τῆς χειμερινῆς περιόδου καὶ τοῦτο διὰ νὰ εἶναι συνεπὲς πρὸς τὸ Ἀθηναϊκὸν κοινόν.

Καὶ ἐρωτᾷ κανεὶς: Καὶ τὸ κοινόν τῆς Θεσσαλονικῆς; Ὁ Λαὸς τῆς Βορείου Ἑλλάδος; Μήπως ἔχουν ριφθῇ εἰς τὸν κάλαθον τῶν ἀχρήστων; Ἡ περιφρόνησις καὶ ἡ ἐγκληματικὴ ἀδιαφορία τῶν ἀρμοδίων τῆς Πρωτεύουσας μᾶς ἀναγκάζει νὰ νομίζωμεν ὅτι οὕτω πως σκέπτονται.

Οἱ Ἑλλήνες ὅμως οἱ φορολογοῦμενοὶ τῆς Β. Ἑλλάδος, οἱ χύνοντες τὸ αἷμα τους ὅπως καὶ κάθε Ἕλληνα, οἱ ὑποφέροντες ἀπὸ τὰ παρόντα κακὰ περισσώτερον ὧλων, ἔχουν δικαίωμα καὶ

ἀπαίτησιν νὰ μοιρᾶζονται τὰ ὕλικά καὶ ἰδίως τὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ τοῦ ἔθνους.

Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶναι τὸ μόνον Ἑθνικὸν περὶεχόμενον τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς.

Οἱ «Φίλοι τοῦ Θεάτρου καὶ τῆς Μουσικῆς», μετὰ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν Σωματείων, διαμαρτύρονται διὰ τὴν ὥς ἄνω ἀδιαφορίαν καὶ ὑποβάλλουν τὴν παράκλησιν πρὸς τὸ Ἵπουργεῖον Παιδείας καὶ τὸ Πρωθυπουργικὸν Γραφεῖον ὅπως ἐπιληφθῶν συντόμως τῆς σοβαρᾶς αὐτῆς ὑποθέσεως, διατάσσοντες τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ Ἑθνικοῦ καθήκοντος πρὸς τὸν Λαὸν τῆς Βορείου Ἑλλάδος, μὲ τὸν ἐρχομὸν τῆς Λυρικῆς Σκηνῆς.

Πλησιάζουν αἱ ἡμέραι τῶν Ἑθνικῶν καὶ ὀργανωτικῶν ἐορτῶν τῆς Θεσσαλονίκης. Κι' ἐν τούτοις καμμία πνευματικὴ ἐκδήλωσις διὰ τοῦ Θεάτρου καὶ Μουσικῆς δὲν πρόκειται νὰ γίνῃ, ἐκτός, ἐννοεῖται, ἐρασιτεχνικῶν τινῶν τυχόν ἀτελῶν συγχροτημάτων.

Ἐρωτῶμεν πάλιν εἰς τὸ σημεῖον αὐτό :

Ποῦ εἶναι τὸ Κρατικὸν Θέατρον διὰ νὰ λαμπρύνῃ μὲ τὰ ἔργα του τὴν ὅλην πανηγυρικὴν ἀτμόσφαιραν τῆς Βορείου Ἑλλάδος ;

Διὰ τὴν κοινωσιεργίαν καὶ δὲν ἀφίνουν νὰ ἐφαρμοθῇ ὁ Νόμος ὁ φροντίζων διὰ τὴν λειτουργίαν Κρατικοῦ Θεάτρου (Θεσ)νίκης ; Διὰ τὴν σκέπτονται ἐγκληματικῶς καὶ δὲν ἐπιτρέπουν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ πνεύματος διὰ τοῦ Θεάτρου καὶ τῆς Συμφωνικῆς ὀρχήστρας ;

Ἄς γίνῃ ὁμοῦ γνωστόν, τοιαύτη διαγωγὴ ἀπέναντι τοῦ Λαοῦ τῆς Βορείου Ἑλλάδος δὲν εἶναι πλέον ἀνεκτὴ. Ἡ Ἑλλάς ἐν τῇ συνόλῳ τῆς θέλει νὰ βαδίξῃ τὸν δρόμον τῆς προόδου τοῦ γενναίου τῆς Νίκης. Ἡ ψήφος ἂς δώσῃ τὴν μάχην τῆς ἀπαίτησεως τῶν δικαιωμάτων τῆς (Θεσ)νίκης ὥς πρὸς τὸ Θέατρον καὶ τὴν Συμφωνικὴν ὀρχήστραν.

Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῶν «Φίλων τοῦ Θεάτρου καὶ τῆς Μουσικῆς»

Νὰ ποῦμε ὅτι εἶναι δικαιολογημένη ἡ ἀγανάκτησις τῶν φιλοτέχνων τῆς συμπερωτεύουσας ὥς ἦταν πολὺ λίγο...

x.

Ἡ εἰκονογράφηση τοῦ τεύχους.

Οἱ τέσσαρις πίνακες τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ἀνωτ. Σχολῆς τῶν Καλῶν Τεχνῶν κ. Οὐμβέρτου Ἀργυροῦ, ποὺ στολιζοῦν τὸ Ἀφιέρωμα στὴν 28 Ὀκτωβρίου 1940, εἶναι ἀπὸ τὴν πολεμικὴν του συλλογὴν, ποὺ τὴν προσορίζει γιὰ τὸ μουσεῖον τῶν ἐθνικῶν μας ἀγώνων. Τὸ ἐξώφυλλο τοῦ τεύχους τὸ φιλοτέχνησε ὁ ζωγράφος κ. Σπύρος Βασιλείου.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Ἐνα πρωτόλειο καὶ δυὸ ἐπαναλήψεις.

Θέατρο «Διονύσια» Καλλιθέας, θίασος Λεμού : Δ. Κόκκου, «Χωρὶς Οὐρανὸν», κομηντὶ σὲ τρεῖς πράξεις. — **Θέατρο «Ἰντεάλ»,**

θίασος Κατερίνας : Α. Βερνέιγ, «Ἡ ἀδερφή μου κι' ἐγώ», κωμωδία σὲ τρεῖς πράξεις. — **Θέατρο «Κεντρικόν», θίασος Δογοθετίδη :** Γρ. Σενοπούλου, «Πολυγαμία», κωμωδία σὲ τρεῖς πράξεις.

Τὸ πρόωρο κρῖν ὑποχρέωσε τὰ καλοκαίριὰ θέατρα νὰ κλείσουν ἐφέτος πολὺ νωρὶς. Ὁ κ. Λεμός εἶχε ἀποφασίσει νὰ τερματίσει τὶς ἐργασίες τοῦ θιάσου του, ὅταν μερικὲς τελευταῖες, πολὺ φευγαλέες, ὥρατιες μέρες, τοῦ ἔδωσαν τὴν ιδέα νὰ τίς συνεχίσῃ. Ἀρπάζει διαστικά ἀπὸ τὰ ἀναρίθμητα χειρόγραφα ποὺ ἀσφαλῶς τοῦ ἔχουν παραδοθεῖ, ὅποιο ἔτυχε πρόχειρο. Ἐτοί μόνον ἐξηγεῖται τὸ ἀνέβασμα τοῦ «Χωρὶς Οὐρανὸν» ποὺ θὰ εἶταν πολὺ προτιμότερο νὰ μὴν εἶχε παρουσιασθεῖ... Ὁ κ. Λεμός ἔως τώρα εἶχε πάντα δείξει πολλὴ προσοχὴ στὴν ἐπιλογὴ τῶν πρωτόλειων, τὰ ὅποια θὰ συγκατέλεγε στὸ ρεπερτορίο του· δὲν εἶσαν δέβαια ὅλα, καὶ οὔτε καὶ τὰ περισσότερα, ξεχωριστά, ἀλλ' ὅλα εἶχαν κάποιον νόημα, ἔδιναν κάποιες, ἔστω κι' ἀμυδρές, ὑποσχέσεις. Στὸ «Χωρὶς Οὐρανὸν» εἶναι ἀδύνατο ν' ἀνεύρωμε, ὅσο κι' ἂν γυρέψωμε, ἓνα ὅποιοδήποτε προσὸν ἄλλο ἀπὸ τὸ θέμα του. Τὸ θέμα του μοῦ θύμιζε πολὺ ζωηρὰ ἓνα μαζὶ κωμικὸ καὶ τραγικὸ περιστατικό.

Κάποτε ἦρθε καὶ μὲ ὄρῃς ἓνας ἄνθρωπος, καὶ μοῦ ἐκμυστηρεύθηκε ὅτι ἐγκατέλειπε γυναῖκα καὶ παιδιὰ γιὰτὶ ἔκριναν πολὺ θόρυβο στὸ σπῖτι, καὶ μέσα στὴ φασαρία δὲν μποροῦσε νὰ ἔχει τὴν ἡρεμία ποὺ τοῦ εἶταν ἀπαραίτητη γιὰ νὰ ἐπεξεργασθεῖ τὸ ἔργο του. Τὸ ἔργο του αὐτοῦ, τὸν θησαυρὸ του, μοῦ τὸ ἐμπίστευσθηκε. Εἶταν ἓνα δράμα μὲ διαστάσεις τριῶν μαζὶ τραγωδιῶν τοῦ Σαίξπηρ ὅπου ἀλλόκοτα, ἐξωφρενικά γεγυγνότα στροβιλίζονταν μέσα σ' ἓναν κυκλώνα.

Ἡ πικρὴ ἱλαροτραγωδία ἐνός ἀποτυχημένου, ποὺ θυσίασε σὲ μιὰ χίμαιρα ὅλη τὴν οἰκογένειάν του, καὶ τὸν ἑαυτοῦ του, εἶναι ἓνα ἐξαιρετὸν θέμα. Τὸ θέμα ὁμοῦ μόνο του ποτὲ δὲν εἶναι ἀρκετὸ σ' ἓνα ἔργο τέχνης. Ὁ κ. Κόκκος τὸ ἀνέπτυξε μὲ τόση ἀδεξιότητα, τόση ἀγνοία τῆς θεατρικῆς τεχνικῆς, ἐπισφύρευσε στὴν πλοκὴ του τόσες γλυκερὲς συναισθηματικότητες, τόσους κοινότοπους μελοδραματισμούς, ὥστε καθὼς παρακολουθοῦσα τὸ «Χωρὶς Οὐρανὸν» εἶχα φαντασθεῖ ὅτι ὁ συγγραφέας δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς ἡλικιωμένους καὶ μαρμαρωμένους ἐκείνους ἀνθρώπους, ποὺ γιὰ νὰ ἀναπαυθοῦν ἀπὸ τὴν καθημερινὴν πεζὴν του δουλειά, σκαρφώνουν τὸ δράμα κατὶ ποῦ τὸ θεωροῦν λογοτέχνημα. Ὅταν εἶδα νὰ ἐμφανίζεται καλεσμένος ἀπὸ τὰ τυπικά, μὲ καὶ εἰρωνικά, χειροκροτήματα τοῦ κοινοῦ, στὴ σκηνή, ἓνας σφριγγλὸς νέος, ἀπόρησα. Ὑπάρχουν λοιπὸν ἀκόμα νέοι ποὺ φιλοδοξοῦν νὰ γίνουν λογοτέχνες χωρὶς νὰ εἶναι καθόλου πληροφορημένοι, κατατοπισμένοι, χωρὶς νὰ ἔχουν φροντίσει νὰ ἀποχτήσουν οὔτε καν μιὰ στοιχειώδη καλλιτεχνικὴ διαπαιδαγγωγή ;

Γιὰτὶ θέλησε ὁ κ. Λεμός νὰ κλείσει φέτος ἡ αὐλάτα του πᾶνω σ' ἓνα ἐξάμβλωμα ; Δὲν θὰ εἶταν πολὺ προτιμότερο νὰ εἶχαμε μείνει μὲ τὴν

καλὴ ἐντύπωση, μὲ τὴν αἰσιοδοξία ποὺ ἐνστάλαξε μέσα μας τὸ πρωτόλειο τῆς κ. Γιαννίκου Βαροσάδου;

Τὸ θέατρο τοῦ κ. Λεμοῦ δὲν εἶναι ἓνα φυτῶριο μόνο νέων συγγραφέων, ἀλλὰ καὶ νέων ἡθοποιῶν. Πολλοὶ νέοι ἡθοποιοὶ πρωτοεμφανίζονται ἐκεῖ, καὶ κρίνονται πολλὴ θετικότερα παρ' ὅτι μποροῦν νὰ κριθοῦν στὶς ἐξετάσεις τοὺς ὅπου παίζουν, χωρὶς καμιά θεατρικὴ σκευή, ἀποσπάσματα ρόλων. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη ὁ θάσος τοῦ κ. Λεμοῦ ἔχει προσφέρει σημαντικὲς ὑπηρεσίες· ἀντικαθιστᾷ ἐν μέρει τὸ κρατικὸ ἐπιχορηγούμενο πειραματικὸ θέατρο ποὺ πάντα θεωρῶ ὅτι κάποτε πρέπει νὰ ἰδρωθεῖ.

Στὴ νέα ἡθοποιὰ κ. Ν. Βασιλάδου ποὺ πρωτοεμφανίσθηκε στὸ «Χωρὶς Ὀδρανὸ» ἔχω νὰ κάνω τὴν ἴδια οὐστάση ὡπως στὸν κ. Κόκκο: ν' ἀποφασίσω νὰ ἐγκαταλείψω ἀμέσως μιὰ σταδιοδρομία γιὰ τὴν ὁποία δὲν εἶναι προορισμένη. Ἡ μοιραία ἀπόσχιση θὰ τῆς εἶναι τώρα πολὺ λιγότερο ὀδυνηρὴ παρ' ὅταν θὰ ἔχει ζυμωθεῖ μὲ τὴ θεατρικὴ ζωὴ· σήμερα δὲν θὰ προκαλέσει μέσα της παρὰ μιὰ ἀμυχή, ἀργότερα ἓνα τραῦμα, ὕστερα ἀπὸ πολλὰς πικρίες. Πιθανὸ νὰ μὲ θεωρήσει σκληρὴ· ἄς εἶναι ἐξάσκη πῶς μόνο μ' αὐτὴ τὴν φαινομενικὴ σκληρότητα τῆς ἐκδηλώνω ἐνδιαφέρον.

* * *

Μιὰ ἀποτυχία δὲν εἶναι ποτέ, δυστυχῶς, τουλάχιστον αὐτοτελής· πῶς θὰ εἶταν, μιὰ ποὺ ἢ κάθε ἐνέργεια, ἢ κάθε, καὶ ἢ πιὸ ἀμυδρὴ, κίνηση, ἐξαπολύει ὕματα; Ἡ συνέπεια τῆς ἀποτυχίας τοῦ «Ἀντωνίου καὶ Κλεοπάτρας» εἶναι ὅτι ἡ κ. Κατερίνα διστάζει τώρα νὰ πειραματισθεῖ (τὸ ἀνέβασμα ἐνὸς νέου ἔργου εἶναι πάντα, ἀναγκαστικὰ, μιὰ ποὺ οἱ ἀντιδράσεις τοῦ κοινοῦ εἶναι ἀπρόβλεπτες, ἓνα πείραμα). Ἡ κ. Κατερίνα, ἐνῶ μᾶς πληροφοροῦσε ὅτι ἔφερε μαζί της ἀπὸ τὴν περιοδεία της στὸ ἐξωτερικόν, πληθώρα νέων ἔργων, προτίμησε, γιὰ νὰ γεμίσει τὸ κενὸ ποὺ ἄφησε ἡ πτώση τοῦ «Ἀντωνίου καὶ Κλεοπάτρας», νὰ καταφύγει σὲ μιὰ δοκιμασμένη, πολυπαιγμένη, πασίγνωστη, κι' ὀδισσικὰ ἀσήμαντη, κωμῶδια τοῦ Α. Βερνέι: «Ἡ ἀδερφή μου κ' ἐγώ». Βέβαια ξέρω ὅτι καὶ στὰ ξένα θεατρικὰ κέντρα οἱ ἐπαναλήψεις παλαιῶν ἐπιτυχῶν εἶναι τώρα πολὺ τῆς μόδας· ἐκεῖ ὅμως ὑπάρχουν πολλὰ θέατρα· μερικὰ ἀπ' αὐτὰ πάντα παρουσιάζουν τὴ νέα παραγωγὴ. Ἀναγνωρίζω ἐπίσης ὅτι «Ἡ ἀδερφή μου κ' ἐγώ» ἔχει ἄφορη τεχνικὴ· ὁ Βερνέι εἶναι ἀριστοτέχνης· τὸ κράμα συναισθηματικῶν καὶ κωμικῶν στοιχείων, εὐφυολογημάτων, ποὺ ζητεῖ ὁ μέσος θεατῆς, εἶναι ἀσφαλὲς ζυγισμένο. Ἀναγνωρίζω ἐπίσης ὅτι ἡ παράσταση εἶταν καλὴ· δὲν παρουσίασε προχειρότητα ὅπως τὸ προηγούμενο ἀνέβασμα μὴς ἄλλης κωμωδίας τοῦ Βερνέι· ἡ κ. Κατερίνα σχηματίζει τώρα ἓνα θίασο ὅπου κανένας σχεδὸν ἡθοποιὸς δὲν εἶναι κἂν μέτριος. Ὅταν ἀκόμα καὶ οἱ ὑπέρτες παίζονται ἀπὸ τὸν κ. Σταρένιο καὶ τὸν κ. Μπούχλη, ὅταν τοὺς πρώτους ρόλους τοὺς παίζουν πλαισιωμένοι ἀπὸ τὶς

κ. Λώρη καὶ Σταθάτου ποὺ σὲ κάθε νέα της ἐμφάνιση σημειώνει αἰσθητὴ πρόοδο, καὶ τὸν κ. Φαρμάκη, ὁ κ. Βεάκης, Παρασκευᾶς κι' Ἀλεξάνδρα — ὁ ὁποῖος εὐτυχῶς διέλυσε τὶς ἀνησυχίες ὅτι ρέπει πρὸς τὴν εὐκολία, καὶ διέπλυνε πειστικὰ καὶ μ' ἓναν τρόπο ὀλοκληρωμένον ἓναν τύπο δειλοῦ κι' ἀδέξιου ἔραστη — ὅταν προπάντων ἡ κ. Κατερίνα εἶναι ἀδιάλειπτα στὴ σκηνὴ ὅπου ἐπιδεικνύει τὴ χάρι της, τὴν σπιρτάδα της, τὴν εὐγένειά της, μαζὶ μὲ μιὰ σειρά ἀπὸ ἐξαιρίες τουαλέττες, πῶς νὰ μὴν αἰσθανθεῖ ὁ θεατῆς τέρψη; Πλᾶ' ὅμως σ' αὐτὴ τὴν ἐντελῶς ἐπιπόλαιη διασκέδαση τί ἄλλο ἐναποθέσει μέσα μας ἡ παράστασις; Ποιὸ ἐνδιαφέρον ζύπνωση αὐτὴ ἡ ἐπανάληψη μιᾶς γνώριμης καὶ ἀπλῆς κωμωδίουλας, ποὺ ἔχει ἐκτυπο τὸν χαραχτήρα τοῦ κατασκευασματοῦ; Ἡ κ. Κατερίνα ξεκινᾷ γιὰ περιοδεία στὸ ἐξωτερικόν· μέσ' ἀπὸ τίς παραστάσεις της θὰ κριθεῖ ἡ στάθμη τῆς πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ζωῆς τῆς Ἀθήνας. Πῶς ὅτι κυριαρχεῖ μέσα μας νὰ μὴν εἶναι ἡ θλίψη ὅταν διαπιστώνομε ὅτι φεύγει μὲ ἐφόδιο ἓνα πενιχρότατο ρεπερτόριο; Ἄλλοτε ὁ προσωπικὸς τόνος τοῦ θιάσου Κατερίνας, κι' ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο προπάντων τὸν ἐκτιμούσαμε, εἶταν ἡ πνευματικότητά του, κι' ὅταν ἀκόμα οἱ ἐκτελέσεις του ὑστεροῦσαν. Δὲν ὑποτιμῶ καθόλου τὴ σημασία μιᾶς καλῆς παράστασης· σὲ μιὰ καλλιτεχνικὴ ὅμως ἐκδήλωση πρέπει νὰ εἶναι ὅλα τὰ στοιχεῖα ἐναρμονισμένα. Τί ὠφελεῖ τὸ ὥραϊο πλαίσιο ὅταν ἡ εἰκόνα εἶναι ἀσήμαντη; Τὸ ἄσχημο πλαίσιο μπορεῖ νὰ ἐξουδετερώνει μιὰ ὥραϊα εἰκόνα, ἓνα θαυμάσιο πλαίσιο δὲν μπορεῖ νὰ ἀναθερίξει, κι' οὔτε νὰ ἀποκρύψει, τὴν οὐδετερότητα τοῦ περιεχομένου του.

Καὶ μιὰ παρατήρηση γιὰ μιὰ ἀσυγχώρητη ἀκαταστασία. Ἡ ἀπεργία τῶν κινηματογράφων, ἡ ὁποία ἔφερε πολὺ κοινὸ στὰ θέατρα, παρακίνησε τὴν κ. Κατερίνα νὰ δώσει πρὶν ἀπὸ τὴν πρεμιέρα μιὰ ἀπογευματινὴν προπρεμιέρα. Δικαιώματός της. Δὲν εἶναι ὅμως δικαίωμα τῆς καὶ μὴν υπολογίσει τὸν χρόνο τῆς παράστασης, καὶ νὰ υποχρεώσει τὸ κοινὸ ποὺ ἦρθε, ὅπως τὸ εἶχε καλέσει στίς 9, νὰ περιμένει ὄρθιο καὶ στριμωγμένον σ' ἓνα διὰδρομο μιὰ ὀλόκληρη ὥρα. Θαύμασα τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν καλοπροαίρετη διάθεση τοῦ ἀθηναϊκοῦ κοινοῦ. Κανένα ἄλλο κοινὸ στὸν κόσμο δὲν θὰ εἶχε ἀνεχθεῖ χωρὶς ἐντονες διαμαρτυρίες, σφυρίγματα, ἀπαίτηση νὰ τοῦ ἐπιστραφεῖ ἡ τιμὴ τῶν εἰσιτηρίων, αὐτὴ τὴν ἀσέβεια ἀπέναντί του. Ἡ δευτέρη παράστασις ἄρχισε μετὰ τὶς 10 καὶ τελείωσε μετὰ τὴ μία. Δὲν συλλογίσθηκε ἡ κ. Κατερίνα ὅτι δὲν εἶναι δικαίωμα τῆς νὰ ἐπιδαρύνει τὸν κάθε θεατῆ, ποὺ δὲν κάθεται στὰ κέντρα, μὲ τὴν πληρωμὴ ἐνός ταξί; Μήπως πρέπει ν' ἀρχίζομε νὰ φοβοῦμαστε ὅτι μόλις ἀρθοῦν οἱ περιορισμοὶ τῆς κυκλοφορίας θὰ ἐκλείψει τὸ μόνο ἀγαθὸ ποὺ ἄφησε ἡ κατωχὴ; Ὁ ἀνθρώπος ποὺ θέλει νὰ ἐργασθεῖ, καὶ πρέπει σήμερα περισσότερο ἀπὸ ποτὲ ἄλλοτε νὰ ἐργασθεῖ γιὰ νὰ ἀνοικοδομηθοῦν τὰ ἐρεπία, μποροῦσε ἕως τώρα νὰ πηγαίνει καὶ στὸ θέατρο χωρὶς νὰ υποχρεωθεῖ σὲ ἐξαντλητικὰ ξενύχτια. Θὰ μπορεῖ καὶ στὸ

ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

Μιά σκηνή από την «Πολυγαμία» του κ. Γρ. Ξενοπούλου

μέλλον. ή μήπως θα γυρίσουμε αυτόματα στις παλιές κακές συνήθειες ;

Η «Πολυγαμία», πού ανέβασε ο θίασος του κ. Λογοθετίδη, είναι περισσότερο ένα πάρεργο παρά ένα έργο του κ. Ξενοπούλου. Δεν είναι ένα από τὰ έργα του πού τόν αντιπροσωπεύουν. Ο κ. Ξενοπούλος φανερά έγραψε τήν κωμωδία—φάρσα του γύρω από τό θέμα τής ζήλειας σέ μιά ώρα πού δέν ήθελε παρά νά διασκεδάσει (ό καλλιτέχνης πάντα, όπως τό παρατηρεί ο Καβάφης, «Καί μέσ' στήν τέχνη πάλι, ξεκουράζομαι απ' τή δουλειά της» στήν τέχνη καταφεύγει και πάλι όταν θέλει ν' αναπαυθεί), σέ μιά ώρα πού δέν ήθελε νά προσφέρει στο κοινό παρά μόνο διασκέδαση. Ο γνήσιος όμως λογοτέχνης — πώς άλλοιως μιά πού ή καλλιτεχνική δημιουργία είναι προβολή τής προσωπικότητας ; — τοποθετεί και στά πάρεργά του τή σφραγίδα του. Η «Πολυγαμία» φανερώνει κι' αυτή πόσο ο κ. Ξενοπούλος είναι κάτοχος τής τεχνικής, και είναι έμποτισμένη μέ δροσιά· ποικίλλεται μέ άφθονα μικροεπρήματα.

Έχει τό κύριο χαρακτηριστικό όλων τών έργων του κ. Ξενοπούλου : ότι δέν ρυτιδώνονται. Τό πόσο παραμένει άγέραστη τό μαρτύρησαν τὰ αδιάκοπα γέλοια του κοινού, πού τήν υποδέχθηκε όπως και πριν από σαράντα περίπου χρόνια όταν πρωτοπαίχθηκε. Κι' ασφαλώς αυτή ή εδθυμία δέν μεταδόθηκε από τούς ήθοποιούς· τό κοινό δέν ξεγελάσθηκε από μιά άστραφτερή έρμηνεία.

Ο θίασος του κ. Λογοθετίδη είναι ελαττωματικότατος. Άρκετοι ήθοποιοί του συγκροτήματος δέν είναι σέ θέση ούτε νά κρατήσουν άνεχτά ένα ρόλο· απλά χειρονομούν και φωνασκοούν άπάνω στή σκηνή. Οί άδυναμίες τους γίνονται ακόμα πιό έκδηλες γιατί κανένας σκηνοθέτης δέν τούς διδάσκει, δέν τούς επιβάζει τουλάχιστον πειθαρχία· κανένα σκηνοθετικό μάτι δέν τούς έποπτεύει, δέν τούς επιτηρεί, δέν κυτάζει νά έχει ή παράσταση έναν ένιατο ρυθμό ο οποίος θα τή συνδέσει. Πλλάϊ στον κ. Λογοθετίδη πού διέχυσε, όπως πάντα τό μπρίο του, και στην κ. Τσαγανέα, μόνη ή κ. Δαμπρινού, ή οποία σημειώνει κανονικά μιά πολú αξιοπρόσεκτη άνοδο, δημιούργησε τό μέρος της. Τό μόνο προσόν πού μπορεί νά αναγνωρίσει κανένας στους άλλους ήθοποιούς είναι ότι έπα-

ξαν με κέφι, ότι είχαν την καλή θέληση να υπηρεψούν το έργο. Το κοινό εν τούτοις διασκέδασε το ότι η «Πολυγαμία», και χωρίς να αναδειχθεί από την έρμηνεία, εκτέλεσε τον σκοπό της, δέν αναγράφεται θετικά στο ενεργητικό της, και στο ενεργητικό του κ. Ξενοπούλου;

Εμπροσθέντα να πάω στην προμετέρα. Πολύ λυπηθήκα ότι αναγκάσθηκα να απουσιάσω όταν έμαθα ότι στην προμετέρα αυτή παρευρέθηκε ο ίδιος ο κ. Ξενοπούλος, ο οποίος παρουσιάσθηκε και στη σκηνή. Πολύ θα ήθελα να είχα χειροκροτήσει και εγώ θερμά εκείνον στον οποίο το νεοελληνικό θέατρο, η νεοελληνική διηγηματογραφία, όλοι οι κλάδοι γενικά των νεοελληνικών γραμμάτων, τόσα πολλά όφειλουν.

ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Γιώργου Σταυρόπουλου: «Λάμπρος Πορφύρας».—Ζήσιμου Σίδερη: «Διαλέξεις».—Νικηφόρου Βρεττάκου: «Δυό άνθρωποι μιλούν για την ειρήνη του κόσμου».

Παλιός φίλος του Λάμπρου Πορφύρα ο κ. Γιώργος Σταυρόπουλος, ένας από τους πιστούς συντρόφους των τελευταίων δεκαπέντε χρόνων της ζωής του, που μπορούσε να συμπεριζέται τις μόνιμες πίκρες του και να συμμετέχει στις διαβατικές του χαρές, εΐταν ασφαλώς ένας από τους αρμοδιώτερους να μάς μιλήσει όχι για τον ποιητή—Πορφύρα, που πλατιά έχει ήδη εξεταστεί κι αναλυθεί, αλλά για τον άνθρωπο—Πορφύρα, που συνέθε να παρεξηγηθεί και κάποτε, σκόπιμα ίσως, να μειωθεί. Το πορτραίτο του ποιητή των «Στιών», που συνθέτει ο κ. Σταυρόπουλος, δέν περιέχει τίς στοιχείς μιας αποκάλυψης, θέλω να πώ δέν μάς δημιουργεί τον κλονισμόν εκείνον που δεχόμαστε από μερικά κείμενα που ανατρέπουν εκ βάθρων μιάν διαμορφωμένην ήδη και σταθεροποιημένην αντίληψη για έναν άνθρωπο ή ένα έργο. «Αλλά σέ πολλά σημεία επιχειρεί—κι εύκολα την επιτυχαίνει—μιάν αποκατάσταση. Η ιδιαιτέρη αξία της εργασίας αυτής έγκειται κυρίως στην υπογράμμιση κάποιων οδυσιαστικών λεπτομερειών, στην αναπαράσταση κάποιων ιδιαιτέρων στιγμών της ζωής του ποιητή, που δυναμώνουν τά χαρακτηριστικά του τά πιο έσωτερικά, τά πιο κρυφά, κι' επιβεβαιώνουν μ' έναν τρόπο άρκετά σαφή όσο και διακριτικό, τό μήνυμα που μέ την ίδια την ποίησή του μάς μεταδίδασε ο ποιητής. «Εΐταν ένας νικημένος απ' τη ζωή, ρωτάει ο κ. Σταυρόπουλος, που η συντροφιά του μάς παρηγορούσε για τις πρόσκαιρες αποτυχίες μάς, ένας θαυμάσιος πληγωμένος που μάς έκανε να ξεχνόυμε τον πόνο των πρώτων μάς πληγών, ή ένας γνώστης κάθε ανθρώπινης μοίρας, που ήξερε να πει και κατάλληλα λόγια κάθε φορά, να δημιουργήσει την ατμόσφαιρα της παρηγοριάς και της λήθης.» «Ένας άνθρωπος της δικής του ψυχικής σύνθεσης, της δικής του πνευματικής καλλιέργειας (γιατί σ' αυτό κυρίως επιμένει ο κ. Σταυρόπουλος:

στην πλατειά και στερεή πνευματική κατάρτιση του Πορφύρα) δέ μπορούσε παρά να έχει «κάτι κι απ' τά δύο». Μ' άλλα λόγια, η παρουσία του ή ίδια σάν ποιητή να επικυρώνει τον ήχο της φωνής του σάν ανθρώπου.

Υπάρχουν πολλά βιογραφικά στοιχεία μέσα σ' αυτό τό «Τριτάκι», χωρίς να πρόκειται για βιογράφημα, όπως υπάρχουν και πολλές ψυχναλυτικές παρατηρήσεις, χωρίς να πρόκειται πάλι για μιάν φροϋδική επεξεργασία του θέματος. Εΐναι μιάν δουλειά, χωρίς παρατραβήγματα, χωρίς αυθαίρετα συμπεράσματα, καμωμένη με μεγάλη αδρότητα, καθώς ταίριαζε στη φίλια που συνέδεσε τον συγγραφέα με τον ποιητή. Αδρότητα, ωστόσο, που δέν συνεπαίγεται κανένα διαταγμό για την αντιμετώπιση της αλήθειας. Λέει για τά τελευταία χρόνια του Πορφύρα: «Εΐπε πίο πολύ. Γινόταν πίο άπλος, πίο όμιλητικός αλλά και πίο άδαής. Έκείνη ή εκφραστική λεπτότητα με την όποια έδινε τότε-τότε κάτι από τό βαθύ έσωτερικό του κόσμου, κάτι από τ' άρμονικά ποιητικά του σχεδιάσματα, έξαφανίζόταν κάτω από μιάν πρόχειρη φρασολογία και συχνά κάτω από ένα άμφίβολο «χιομορ»». Έχουμε την εντύπωση πως στον Πορφύρα—ίσως εξαιτίας της αρρώστειας του στομαχίου που τον βασάνιζε τελευταία—ό άφανισμός του πνεύματος προηγήθηκε από τον άφανισμό του σώματος. Και για να μάς δημιουργεί αυτή την εντύπωση ο κ. Σταυρόπουλος, θα πει πως έτσι συνέβη πραγματικά. «Άλλωστε, και ή ίδια ή τελευταία παραγωγή του Πορφύρα, όλο και άσθενέστερη σέ ποιότητα, επιβεβαιώνει τη μαρτυρία.

Ο Ζήσιμος Σίδερης, Σαμιώτης λόγιος και ποιητής, έγινε κυρίως γνωστός μετά τό θάνατό του, στο διάστημα του μεσοπολέμου, από τη μετάφρασή του της «Οδύσσειας», που τυπώθηκε στη σειρά των εκδόσεων Ζαχαροπούλου. Όλη ή άλλη πνευματική του δράση, δέν είχε, ούτε μπορούσε να έχει, άπληξη έξω από τη Σάμο, όπου αναπτύχθηκε με μιάν αληθινά αξιοθαύμαστη και αναμφισβήτητη άποδοτική έξση. «Υπήρξε στο νησί τό φορέας του δημοτισμού, από τό πρώτο ξεκίνημα του Ψυχάρη. Καλλιέργησε την πολιτική χειραφέτηση του λαού, έγινε από τά χρόνια της Ήγεμονίας ο άρχηγός της πνευματικής ζωής τό τόπου του». Η επιδράση του, πολιτική και πνευματική, σέ μιάν κρίσιμη καμπή της Σαμιακής ιστορίας, υπήρξε γόνιμη και δημιουργική. Μακάρι σέ όλες τις επαρχίες να είχαμε κήρυκες της αλήθειας που να διαθέτουν την πνευματική δυναμικότητα του Ζήσιμου Σίδερη.

Τώρα, ο γιος του Στέφανος Σίδερης, που ασχολείται επίσης με τά γράμματα, εκδίδει σ' έναν τόμο πέντε διαλέξεις του πατέρα του, που χρονολογούνται από τά πρώτα χρόνια του όρμητικού δημοτισμού. Δέν έξρω τίς άντιδράσεις μπορεί να δημιουργήσει τότε τό κήρυγμα του Ζήσιμου Σίδερη σ' έναν τόπο που όρισόταν σέ κάποιον άπομωσθέν πνευματική, φαίνεται όμως πως υπήρχαν εκεί μερικά προοδευτικά στοιχεία

ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Ἱεγεμονίας, ποὺ μπορούσαν ν' ἀσκοῦν μιὰν ἐπίδραση εὐεργετικὴ σὲ πλατύτερη κλίμακα : Οἱ διαλέξεις τοῦ Ζήσιμου Σίδερη προκαλοῦν καὶ σήμερα τὸ ἐνδιαφέρον, ὅχι μόνον σὰν ντουκουμένα μιᾶς ἀγωνιστικῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν πρωτοτυπία τῆς παρατήρησής, τὴν ὑπομονητικότητά τῆς ἐρευνας, ποὺ διακρίνουν τὸν συγγραφέα τους. Θὰ παρατηρούσαμε ὅτι στὴν πρώτη ἀπ' αὐτές, δὲν πρόκειται τόσο γιὰ «ἀντί-λαλους τῆς Ὀδύσειας» στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια», ὅσο γιὰ ἀνεξάρτητες νεώτερες ἐμπνεύσεις, ποὺ προέρχονται ὅμως ἀπὸ τὴν ἴδια πηγὴ : Τὴν Ἑλληνικὴ ψυχὴ καὶ τὴν Ἑλληνικὴ ζωὴ, ποὺ διατήρησε ἀναλλοίωτη τὴν οὐστάς της καὶ ἀδιάσπαστὴ τὴ συνέχειά της ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες καὶ τίς χιλιετηρίδες. Ὑπάρχουν πράγματι συμπτώσεις καταπληκτικῆς, ὁμοιότητες, παραλλήλισμοι, ἀνασυνδέσεις, γιὰ τὴν ἀνακάλυψη ἢ τὴ συγκέντρωση τῶν ὁποίων χρωστοῦμε χάρις στὸν Ζήσιμο Σίδερη. Ἐπίσης θὰ μπορούσαμε νὰ παρατηρήσουμε γενικότερα στὸ γράψιμό του, μιὰ πολὺ ἄμεση ἐπίδραση ἀπὸ τὸ λεκτικὸ τοῦ Ψυχάρη, καὶ σὲ πολλὰ μέρη μιὰν ἀπροκάλυπτη χρησιμοποίησιν τοῦ Παλαμικοῦ τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι καὶ ἐκφράζεσθαι. Εἶταν μοιραῖο, τὴν ἐποχὴ ἐκείνῃ τῶν ἀγώνων, κ' οἱ πιὸ πρωτοπόροι, οἱ πιὸ δυναμικοὶ ὁπαδοί, νὰ μὴν ἀποτελοῦν παρὰ τὴν ἡγῶ τῶν ἀρχηγῶν. "Ο.τι σήμερα μᾶς φαίνεται ἀπαράδεχτο, εἶταν τότε ἀναγκαῖο.

Στὴ διάλεξιν «Οἱ δυὸ πρῶτοι στίχοι τῆς Ὀδύσειας», ἐρίσκουμε ἐκφρασμένη ὅλη τὴν ἀγωνία τοῦ εἰσυνεϊδθῆτος μεταφραστῆ, ποὺ εἶναι μπλεγμένος σὲ μιὰ μακριά, δύσκολη καὶ κοπιαστικὴ ἐργασία.

Τὸ κείμενον τῆς διαλέξεως αὐτῆς θὰ εἶταν ἰδιαίτερα διδακτικὸ γιὰ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς νεώτερους μεταφραστές μας, ποὺ ἔχουν κάμει θεο τοὺς τὴν προχειρότητα καὶ τὴ διασύν. Παρ' ὅλο ποὺ ἡ ἀπόδοσιν αὐτῶν ἀκριβῶς τῶν δυὸ πρώτων στίχων * δὲν μᾶς ικανοποιεῖ (ἴσως γιὰτὶ πολὺ βασανίστηκε πᾶν σ' αὐτὴν ὁ μεταφραστής, ὅπως ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ, καὶ δὲν τὴν πραγματοποιεῖ με συναισθηματικὸ αὐθορμητισμὸ ἀλλὰ μὲ δυσκολοκίνητη λογικὴ, πολὺ ἐπικίνδυνη σὲ τέτοιες περιστάσεις), ἢ μετάφρασί του τῆς Ὀδύσειας, ἢ πιὸ πιστὴ ἴσως κ' ἢ πιὸ ρέουσα ἀπ' ὅσες ἔχουμε, ἀποτελεῖ τὸ ἀξιολογώτερον ἔργον τοῦ Ζήσιμου Σίδερη, στὸ ὅποιο πολὺ δικαίως θρῆκε καὶ τὴν καθυστατημένη ἀναγνώριση τῆς ἀξίας του σὰν λογοτέχνη.

* *

Δὲν εἶταν δυνατό, φυσικὰ, νὰ συμβεῖ διαφορετικὰ : Ὁ κ. Νικηφόρος Βρεττάκος παραμένει στὸ βάθος ἓνας ποιητής, σὲ ὅλη τὴν ἔκτασιν ποὺ μπορεῖ νὰ πάρει ἡ λέξη, ὅταν μιλεῖ γιὰ τὴν «εἰρήνην τοῦ κόσμου». Καὶ ἡ διαπίστωσί μου αὐτὴ δὲν περιέχει κανενὸς εἰδους ὑπαινιγμὸ, πρὸς ὁφελὸς του ἢ πρὸς βλάβην του. Ἐνας ἀληθινός

ποιητής — καὶ τέτοιος εἶναι, κατὰ κύριο λόγον, ὁποῖος διαθέτει κερατεῖς ἀρκετὰ εὐαίσθητες γιὰ νὰ δέχεται πρῶτος τοὺς ισχυρότερους ἀντίχτυπους ἀπὸ τὸ πολὺπλευρον δράμα τῆς ἐποχῆς του — δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ μείνει σὲ ὅλες τίς ἐκδηλώσεις τοῦ ποιητῆς : Δηλαδή, ἓνας ἄνθρωπος ποὺ πασχίζει νὰ συμφιλῶνται μὲ τὴν πραγματικότητα. Δέω πασχίζει, γιὰτὶ ἡ φύση τοῦ ἢ ἴδια τὸν ἔχει προορίσει νὰ βρισκεται ἔξω ἀπ' αὐτήν. Ἡ πραγματικότητα γίνεται γι' αὐτὸν ἓνας στόχος, ποὺ ὅταν, ὅσῳ, κατορθώνει νὰ τὸν προσεγγίζει, ὑποφέρει ἀφάνταστα, κάποτε συντρίβεται πᾶν ὅτις ἀπάνθρωπος αἰχμὴς του, ὅπως τὸ ψάρι ποὺ βγαίνει ἀπ' τὸ νερὸ κ' ἔρχεται σ' ἐπαφὴ μὲ τὴν ἀδυσώπητη σκληρότητα τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρα.

Ὁ κ. Βρεττάκος μέσα σὲ σελίδες θαυτάτα ἐξομολογητικῆς, μᾶς δίνει ἀρκετὰ καθαρὰ νὰ καταλάβουμε πόσα τοῦ στοιχίζει αὐτὴ ἡ σύγκρουσις : «Ἐχω πιστέψει πολὺ. Ἐχω ἀγγίξει τὴν πραγματικότητά πολὺ, καὶ τὸ χειρότερον, ἔχω ὀνειρευτεῖ πολὺ. Αὐτὴ ἡ ὑπερβολικὴ ἀδυναμία μου γιὰ τὸν ἄνθρωπον, ἔχει στοιχίσει ἓνα ποτάμι αἵμα στὴν καρδιά μου κ' ἔχει στοιχίσει στὴν ψυχῇ μου δάκρυα καὶ δάκρυα. Εἶναι στιγμὲς ποὺ νοιώθω τὸν ἑαυτὸ μου νάχει στερέψει πιά καὶ νάχει γίνῃ ὅπως ἓνας στέρφος βράχος». Καὶ παρακατῶ : «Ἐχει περυνιάσει τοὺς ὅμους μου αὐτὴ ἡ σκοτεινὴ ἀστάθεια τῶν καιρῶν. Ἄν ἡμῶν σκληρὸς σὰ μιὰ πέτρα, θὰ μπορούσα νὰ στέκω στὴ θέλησί μου, γιομάτος πεῖσμα, ἐγκαρτέρησιν καὶ ἀντοχή.» Ἄλλὰ ὁ κ. Βρεττάκος εἶναι μιὰ εὐθραυστὴ φύση, ποὺ βλέπει τὸν κόσμον μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς του, ποὺ τὸν πλάθει σύμφωνα μὲ τὴ θαυότερη ἐπιταγὴ τῆς φύσεως του, γιὰτὶ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ μιὰ πίστη γιὰ νὰ σταθεῖ στὴ ζωὴ. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ γιὰ τὴν εἰρήνην τοῦ κόσμου, στηριγμένον στὴν πίστη του γιὰ τὴν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου, παίρνει, σὲ στιγμὲς, μιὰ συναρπαστικὴ ἐκφραστικὴ θερμότητα. Ὑπάρχουν σελίδες μέσα σ' αὐτὸ τὸ δοκίμιον (ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ, παρὰ τὴν κακοίαν ἀσάφειά του, νὰ τὸ χαρακτηρίσω ἔτσι, γιὰτὶ δὲ βρισκῶ ἄλλον προσφορότερον χαρακτηρισμὸ) ποὺ ἡ συγκίνησή τους μᾶς διαπερνᾷ ὥς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς : «Δὲν ὑπάρχει ἐλπίδα νὰ γνωρίσουμε τὴν εἰρήνην τοῦ κόσμου, δὲν ὑπάρχει ἐλπίδα νὰ γνωρίσουμε τίς δημιουργικὰς δυνατότητες τοῦ ἀνθρώπου, ἂν δὲ μάθουμε νὰ στεκόμαστε μὲ συγκίνηση, ὅχι μόνον μπροστὰ σ' ἓνα λιβάδι σπαρμένον ἀπὸ ἀνθρώπινα σώματα, ἀλλὰ ἀκόμα καὶ μπροστὰ σ' ἓναν ἄνθρωπον ποὺ μᾶς δέχνει τὸ ματωμένον του δάχτυλον. Τότε μόνον τὰ πράγματα τοῦ σύμπαντος θὰ μᾶς παρουσιαστοῦν στὸ πραγματικὸν τοὺς ἀνάστημα. Ὡς τότε πολλὰ πράγματα θὰ εἶναι μάταια, πολὺ αἶμα θὰ πηγαίνει χαμένο, πολλὲς πόνος καὶ πολλὰ δάκρυα θὰ κατεβαίνουν μέσα στὴν προαίωνια τοῦτη θάλασσα τῆς ἀγωνίας, χωρὶς νὰ προσθέτουνε τίποτα στὴν ἐλπίδα τοῦ κόσμου».

Ἡ πίστη στὸν ἄνθρωπον, ἡ πίστη στὴν εἰρήνην τοῦ κόσμου, ποὺ μᾶς διαπτόσιν ὥς τὸ βάθος ἀπὸ τὸ τέλος ἥδη τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου, διαψεύσθηκε πανηγυρικὰ, ἀφοῦ δὲ μπόρεσε νὰ ἐμποδίσῃ τὸν δεύτερον. Ἀπὸ τότε, οἱ κάθε λογῆς

* Τὸν ἄντρα τὸν πολύτροπον, πὲς μου, θεά, ποὺ
παράδερνε σὰν πάτησε τῆς Τροίας ^{χρόνια}
τὸ ἅγιο ^{Κλάτρο.}

δολοκληρωτισμοί, ἐν ὀνόματι αὐτῆς τῆς πίστεως προπάντων, ἀσκήσαν τὴ φοβερότερη ἀπανθρώπια. Ἡ πικρὴ αὐτὴ πείρα φαίνεται νὰ τυραννάει τὴ συνειδήσιν τοῦ κ.Βρεττάκου, ὅπως ἄλλως τε τυραννάει τὴ συνειδήσιν ὅλων μας, ποὺ δὲν μπορούμε παρὰ νὰ ἐξακολουθοῦμε νὰ πιστεύουμε στὸν ἄνθρωπο καὶ νὰ ὀνειρευόμαστε τὴν εἰρήνῃ τοῦ κόσμου. Γι' αὐτὸ, τὸ ποιητικὸ τοῦτο βιβλίον, ὅσο κι' ἂν συμβαίνει νὰ μᾶς συνεπαίρνει, δὲν ἔχει τὴ δύναμιν νὰ μᾶς ἐγκαρδιώσῃ, νὰ μᾶς λυτρώσῃ ἀπὸ τὴν ἀγωνία. Δημιούργημα τὸ ἴδιον τῆς ἀγωνίας, δὲν ἔχει νὰ προσφέρει λύσεις. Ἐπιχειρεῖ μόνο νὰ ἐνδυναμώσῃ ἐλπίδες. Πράγμα, ποὺ ὁμολογοῦμεν ὅτι δὲν μᾶς εἶναι ἀρκετὸ.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΙΝΗΣ

Ε. Π. Παπανούτσου : «Ἡθική».

Καὶ μὲ τὸ νέο τοῦτο ἔργο τοῦ ὁ συγγραφέας πλουτίζει πολὺτιμα τὴ φιλοσοφικὴ βιβλιογραφία μας. Ὁ δρόμος ποὺ ἀκολουθεῖ στὴ νέα αὐτὴ ἐρευνά του μᾶς εἶναι γνῶριμος ἀπὸ τὴν «Αἰσθητικὴ» του. Μία ἱστορικὴ ἐπισκόπηση τοῦ ἠθικοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ στὶς σπουδαιότερες ἀποκρυσταλλώσεις του, δίνει τὴν εὐκαιρίαν στὸ συγγραφέα νὰ ξεχωρίσῃ, μὲ πολὺ προσεκτικὴ κριτικὴ ἀνάλυσιν, τὸ καιρικὸ ἀπὸ τὸ μόνιμο· νὰ τολήσῃ τίς φιλοσοφικὰς θέσεις στὶς ὁποῖες ἐδράζονται οἱ ἀποκρυσταλλώσεις αὐτές· νὰ ἐξάρῃ τὰ νέα μὴνύματα, ποὺ ἔρχονται κάθε φορὰ νὰ προστεθοῦν στὸ μόνιμο κομμὸ τοῦ ἠθικοῦ στοχασμοῦ καὶ προσδοποιοῦν καὶ μορφώνουν τὴν ἠθικὴ συνειδήσιν τῶν νέων χρόνων, ἡ ὁποία, ξεφεύγοντας ἀπὸ τὰ δίχτυα τοῦ μονομεροῦς ὀρθολογισμοῦ, θέλει νὰ συλλάβῃ τὸ ἠθικὸ σὲ ὅλο τὸν πλοῦτον του, ἔτσι ποὺ νὰ ἐρμηνεύῃ ὅσο γίνεται πληρέστερα καὶ πλεονέκτα τὸν ἄνθρωπον στὸ σπουδαιότερον τομέα τῆς ζωῆς του, τὴν ἠθικὴ δράσιν καὶ ἀποστολὴν του.

Τὸ ὅλο ἔργο διατείνεται σὲ πέντε μεγάλα κεφάλαια. Στὰ τέσσερα πρῶτα παρακολουθεῖται—συνοπτικὰ γιὰ τοὺς ἀρχαίους, πολὺ πλεονέκτα γιὰ τοὺς νεώτερους χρόνους ἀπὸ τὴν Ἀναγέννησιν καὶ ὁδὸ—ἡ ἠθικὴ φιλοσοφία. Σκοπὸς τοῦ συγγραφέα βεβαίως δὲν εἶναι νὰ μᾶς παρουσιάσῃ μιὰ ἱστορίαν τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας. Διαλέγει τὸν τρόπο αὐτὸν, γιὰτὶ θέλει νὰ ἀποφύγῃ τὴ δογματικὴν, τὴ γεωμετρικὴν ἐκδοσὴν τῶν ιδεῶν του. Προτιμᾷ ὡς πλεονέκτα, πλεονέκτα διδασκτικὸν, πειστικότερον, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος, ἔναν μακρῷ, ἐπὶ μόνον καὶ ἐξονυχιστικὸν διάλογον μὲ τοὺς φιλοσόφους ποὺ ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν ἠθικὴν. Ὁ διάλογος αὐτός τοῦ δίνει τὴν εὐκαιρίαν νὰ ξεχωρίσῃ μὲ ἀνεστῇ τὰ κυριώτερα προβλήματα τῆς ἠθικῆς, νὰ ἀποκαλύψῃ τίς οὐσιαστικώτερες πλευρὰς τῆς καὶ μὲ τὴ συζήτησιν ποὺ κάνει μὲ τίς ἐξέως ἀποφύεις νὰ ἀποσαφηνίσῃ τὴ δικήν του.

Ἀπὸ τίς 453 σελίδες τοῦ ἔργου τὰ τέσσερα πρῶτα κεφάλαια καταλαμβάνουν τίς 370. Ὁ γὰρ μεγάλος ποῦ δὲ δικαιολογεῖται ἀπὸ τὸν διαλεκτικὸν τρόπον ποὺ ἀκολούθησεν ὁ συγγραφέας, ὅσο καὶ ἂν τὸν θέλῃ ἐξονυχιστικὸν. Δικαιολογεῖται ὅμως ἀπὸ μιὰν ἄλλην εὐγενικὴν πρόθεσιν του.

Ξαίρει πόσο φτωχὴ εἶναι ἡ φιλοσοφικὴ βιβλιογραφία μας. «Ὅταν γράφομε, λέγει, χρὴς ἔχομε νὰ συλλογιζόμεσθα τὸ κοινὸ ποὺ θὰ διαβάσῃ τὰ βιβλία μας, καθὼς καὶ τὰ μέσα ποὺ ἔχει στὴ διάθεσίν του γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ παρακολουθῇ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν σκέψεών μας».

Ὅμιλεῖ ἐδῶ ὁ παιδαγωγός. Ἐστὶν δικαιολογεῖται ἀπόλυτα ἡ μεγάλῃ ἐκτασὴν τῶν τεσσάρων πρῶτων κεφαλαίων, ἡ ὁποία, παρὰ τὸν ὄγκον τῆς, δὲν ἀφαιρεῖ τὸν κύριον χαρακτήρα τοῦ βιβλίου, ὅτι εἶναι μιὰ ἠθικὴ φιλοσοφία καὶ ὄχι μιὰ ἱστορία τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας. Στὸ τελευταῖον κεφάλαιον γίνεται «ἡ συναγωγὴ τῶν συμπερασμάτων ἀπὸ τῆ διεξοδικῆς συζήτησης». Ὅχι ὅμως χωρὶς συζήτησιν πάλιν, γιὰτὶ καὶ ἐδῶ ὁ κριτικὸς, ἐπειδὴ θέλει τὴ σκέψιν του στερεὰ θεμελιωμένη καὶ ὑπεύθυνῃ, ἐρίσκει συχνὰ τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀνατρέξῃ στὰ συμπεράσματα τῶν ἄλλων, νὰ συζητήσῃ μαζί τους, γιὰ νὰ ἐπιχυθῇ περισσότερο φῶς στὶς ἀπόψεις ποὺ δέχεται ἢ προτείνει, γιὰ νὰ δώσῃ τὴ δυνατότητα στὴ σκέψιν τοῦ ἀναγνώστη νὰ παρακολουθῇ χωρὶς κενὰ, χωρὶς ἄλματα τὸ δρόμον ποὺ ἀκολούθησεν ἡ δική του σκέψιν. Τὸ κριτικὸν αὐτὸ ἀναλυτικὸν βᾶδιον δὲ στήνῃ παγίδες στὴ σκέψιν μας, ἀλλὰ ξεκαθαρίζῃ τὸ δρόμον, γιὰτὶ ὑποχρεώνει ὅλες τίς θέσεις νὰ λογοδοτήσουν. Καὶ ἡ λογοδοσία, μὲ τὰ κενὰ ποὺ ἀφήνει νὰ διαφανοῦν ἀπὸ κάθε θέσιν, ἀνοίγει νέους ὁρίζοντες, ἀναγκάζει τὸ νοῦ ἀνικανοποίητος νὰ ζητήσῃ σὲ βαθύτερους λόγους τὸ ἴδιον ποῖόν τοῦ «ἠθικοῦ».

—Ὅσο ἡ σκέψιν κατορθώνει νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὸν κλοιὸ τοῦ ἠθικοῦ ὀρθολογισμοῦ καὶ ἀπὸ τίς ποιτικὰς δογματικὰς θέσεις τῆς θετικῆς φιλοσοφίας τοῦ περασμένου αἰῶνος, τόσο περισσότερο ἀποκαλύπτει, ὅτι πέρα ἀπὸ τὴ γνῶσιν (οὐδεὶς ἐκὼν κακῶς), ἡ πέρα ἀπὸ τὸ ζῶον (ζωολογικὴ κατὰ τὴν ἀρετὴν) ρίζα τοῦ ἠθικοῦ «εἶναι» τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἐλευθερία. Αὐτὴ ἀπεργάζεται ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον τὸ πνευματικὸν ὅν ποὺ εἶναι, τὸ δημιουργὸν ἀλλὰ καὶ ἡ θρησκευτικὴ τοῦ ἀληθινοῦ, τοῦ ὁρατοῦ, τῆς ἀρετῆς, γιὰτὶ αὐτὴ τὸν ἀνεβάλλει σὲ ὑπεύθυνῃ προσωπικότητα. Πρὸς τέτοιες προσωπικὰς οδηγεῖ τὴ σκέψιν τοῦ ἀναγνώστη ὁ συγγραφέας καὶ αὐτὲς προσπαθεῖ νὰ θεμελιώσῃ. «Ἡθικόν, λέγει, καταξιώνεται τὸ ἔργο, ὅταν πηγάει ἀπὸ μιὰν ἐλευθερίαν, πνευματικὴν δημιουργίαν, καὶ μὲ τὴ σύνθεσιν του, μὲ τὸ ὕψος του ἐκφράζει τὴν ἰδιοτυπία ἐνὸς ἀτομικοῦ ψυχικοῦ κόσμου, τὸν ἐσῶτερον ρυθμὸν μιᾶς συνειδήσεως ποῦ, λυτρωμένη ἀπὸ τὴ δουλικὴ μίμνησιν τύπων καὶ ἀπὸ τὸ κοινὸν μέτρον, παίρνει θέσιν ἐντελὲς προσωπικῇ ἀπέναντι στὴ ζωὴ καὶ ἀποτιμᾷ τὰ ἀγαθὰ τῆς μὲ τὸ δικὸν τῆς τρόπον, ἐλευθερά—καὶ ἐπομένως ὑπεύθυνα. Ἡ ἀρετὴ εἶναι μὲ ἄλλα λόγια, ἡ δεξιότης τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας». Ἡ πολὺτιμη αὐτὴ θέσις ἀποτελεῖ τὸ κεντρικὸν σημεῖον τοῦ πέμπτου κεφαλαίου, τῆ σκοπιᾶ ἀπὸ τὴν ὁποία ὁ συγγραφέας ἐπισκοπεῖ καὶ ἐρμηνεύει τὴν ἠθικὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου.

Καλὸ εἶναι, νομίζω, νὰ ὑπενθυμίσω στὸ σημεῖον αὐτὸ, ὅτι τὸ ἴδιον, στὸ βάθος, διδάσκει καὶ ὁ χριστιανισμός. Καὶ εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον, ὅτι τὸ ἴδιον γενικὰ τέρμα προβάλλει σήμερον στὸν ἄνθρωπον καὶ ἡ θεωρητικὴ τοῦ φιλοσοφίας καὶ ἡ

θηρηκεία. Οι δυο αυτές πολύτιμες πηγές είχαν καιρό πολύ να συναντηθούν. "Αν προσέξουμε τα κύρια γνωρίσματα που ανακαλύπτει στον άνθρωπο ή θεωρητική ή ηθική των νέων χρόνων, δεν είναι δύσκολο να διαπιστώσουμε ότι πηγή τους, ή αφετηρία τους έχουν πολύ συχνά τη χριστιανική ανθρωπολογία. Γιατί ο χριστιανισμός δεν περιορίστηκε μόνο να καθύψει την ηθική συνείδηση του ανθρώπου και να την πλουτίσει με καινούργιες αξίες, αλλά διερεύνησε πολύτιμα—κάτω από το φως του δόγματος βέβαια—τη φύση του ανθρώπου και διατύπωσε μιαν εξαιρετικά ενδιαφέρουσα ανθρωπολογία. "Αν από ώριμη άποψη το δόγμα αναπαύει το πνεύμα, από άλλη άποψη όμως το αφήνει ανήσυχο μέσα στην περιοχή του, όπου με αγωνία προσπαθεί να κατακτήσει έντελως υπεύθυνα, να συλλάβει και να ζήσει το δόγμα. Κάτω από αυτή την ανήσυχία, προσπαθώντας το χριστιανικό πνεύμα να συλλάβει την ουσία του ανθρώπου με τρόπο που να ανταποκρίνεται στο δόγμα, διατύπωσε την ανθρωπολογία του με κύριο, κεντρικό πρόβλημα την ελευθερία της βούλησής. Για τους λόγους αυτούς νομίζω ότι η μετάβαση από τους αρχαίους χρόνους στους νέους, στη διαλεκτική πορεία που ακολουθεί ο κ. Παπανούτσος γίνεται κάπως απότομα. Λέπουν από την πορεία αυτή οι μακροί αιώνες της διεργασίας του Χριστιανικού λόγου, ο οποίος έχαρισε νέο πνεύμα στον άνθρωπο και στα έργα του.

Τούτη βέβαια η σκέψη δεν μειώνει καθόλου την εντύπωσή μου ότι η «Ήθική» του κ. Παπανούτσου είναι ένα εξαιρετικό έργο. Την καθαρά θεωρητική του αξία περικοσμούν συγγραφικά χαρίσματα πολύτιμα, ή σαφήνεια, ή καθαρότητα και ή γλαφυρότητα, άρετες που χαρακτηρίζουν γενικά το λόγο του Παπανούτσου και κάνουν τα έργα του όσο ευχάριστα στην ανάγνωση τόσο και διδακτικά. Θέλω όμως, πάνω από όλες τις άρετες της «Ήθικής» του, να εξάρω ακόμα μία φορά την κριτική στάση που τη διέπει: πολύτιμο διδάγμα, που υπογράφει και τον αναγνώστη τον ίδιο να μη ζητά απλώς να πεισθεί, αλλά να ετοιμασθεί να σταθεί και αυτός ανεξάρτητα και να κρίνει. Έτσι εκτός από τη θετική εισφορά της—έρμηνευσε το ηθικό πρόσωπο του ανθρώπου κατά τρόπο που αισθάνεται, ότι καμιά ουσιαστική πλευρά του δεν παραγνωρίζεται—είτε θέχεται κανείς είτε όχι τα πορίσματά της, ή «Ήθική» του Παπανούτσου είναι μια άριστη γυμναστική για τη σκέψη, ένας γενναίος φωτισμός του νου. "Από τέτοια έργα ο δόκιμος αναγνώστης αποκομίζει και μια πρόσθετη ικανοποίηση: νοιώθει ότι ξαναπλάθεται έπιμονα και σταθερά στη νέα Έλλάδα ο γνήσιος φιλοσοφικός λόγος.

B. N. TATAKHΣ

ΞΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΓΑΛΛΙΑ

Παρουσία του Βαλερύ*.
(Αναμνήσεις)

Αυτές οι γιορτές της Sète στις οποίες, αλλι-

* Ανεκδοτο ήρωο του Θρακούς ντ' Μιουάντο.

μονο I, δε μπόρεσα να πάω, και που είχαν τόσο όμορφες και τόσο εγκαρδίες, που γίνονταν με τόσο επισημότητα αλλά και τόσο οικειότητα, δε λέγεται πόσο με κίλησαν να χαρώ και τι θλίψη όμως για μένα που έλειπα. Γιατί, εάν συλλογιστεί κανείς τι αγωνιόμυνη δείχνουμε συνήθως στους ανθρώπους του πνεύματος ή του ήρωισμού, που έτιμησαν τη χώρα τους, δε μπορούμε να μην χειροκροτήσουμε με ιδιαίτερη χαρά, όταν βλέπουμε καμιά φορά να γίνεται και το αντίθετο. Ναί, βέβαια, ή δόξα είναι «ο ήλιος των Νεκρών», αλλά ωστόσο είναι ήλιος και πώς έμεις, που δεν ξαίρουμε τίποτα απ' τη ζωή των «οικιών», θα τολμούσαμε να υποθέσουμε ότι δεν θλίβονται βλέποντας πώς ξεχάστηκε ή παραγνωρίστηκε το όνομα που είχαν σε τούτη τη γή, τη στιγμή μάλιστα που, απ' όταν ζούσαν κίόλας, αυτό το όνομα δεν είχε φωτισθεί όσο έπρεπε; "Ο Πάβλ Βαλερύ τουλάχιστο δεν θα υποφέρει απ' αυτή την άδικια. Καί θέλω να τον φαντάζομαι παρόντα σ' αυτές τις γιορτές, να παρευρίσκεται στην τοποθέτηση της αναμνηστικής πλάκας στο σπίτι που γεννήθηκε, ν' ακούει τη διάλεξη για το έργο του, χαρούμενος και πνευματώδη συμποσιαστή στο γεύμα που δόθηκε προς τιμήν του, να ξεφυλλίζει πρόσχαρα, πετώντας και καμιά καυστική παρατήρηση: σκέδια, αυτόγραφα, διβλία και διάφορα ντοκουμέντα, που έχουν εκτεθεί στο μουσείο της πόλης.

Μά δε μπορώ να συνηθίσω στη σκέψη πώς δεν υπάρχει πιά... Μ' όλο που στην πραγματικότητα έχουν περάσει τέσσερα χρόνια απ' το θάνατό του, δεν κατορθώνω να πιστέψω πώς δεν είναι πιά ανάμεσα μας. Τέσσερα χρόνια! Καί σά να είχαν χτές! "Αλλά τί σημαίνουν τέσσερα χρόνια για τη μνήμη, όταν τόσο όμορφες εικόνες έχουν χαράξει στη θύμησή και δε σβήνουν; Ξαναφέρνω μπροστά μου τη μορφή του: ένα πρόσωπο αυλακωμένο απ' το διάβα του καιρού, μα που ωστόσο έμεινε καθαρό και — το λένε να πω — νέο, παρά την ηλικία του, χάρη στην υπέροχη λάμψη της ματιάς του, ακόμα θαρρώ πώς τον ακούω κίόλας: ακούω αυτή την υπόκωφη και παλλόμενη μαζιφωνή του, που είναι ένας χειμάρρος από σκέψεις, και κείνο το άστραφτερό γέλιο που του προκαλούσε ή διαπίστωση κάθε άνοησίας ή κάθε κακίας: γιατί ήταν καλός κατά βάθος, όπως όλες οι απλές κι αυθεντικές φύσεις που λατρεύουν πάντα με πάθος τη δικαιοσύνη και την ακερσία.

Ναί, το θεωρώ μεγάλη ευτυχία για μένα που γνώρισα έναν τέτοιο άνθρωπο, που τον αγαπήσα, που τον έβυρηπρήτσα. Είναι μακρινή ή γνωριμία μας, πολύ μακρινή, σχεδόν απ' τα έφηβικά μου χρόνια. Είχε δημοσιέψει τότε λίγους στίχους μόνο και κάτι μικρά δοκίμια, κ' είμαστε κάποιοι, πολύ λίγοι μονάχα, μυημένοι, που λέγαμε, θυμάζοντας την «Κλώστρα», ή κάποια σελίδα της «Μεθόδου» στον ε' Ερμή της Γαλλίας, πόσο λυπηρό είναι, για τη λογοτεχνία, ή μυσηπρωθήδες αιώνη που κρατούσε ο συγγραφέας αυτού του καταπληκτικού *Kurios Tέος*. Κι' αυτή ή ουσική βάση δεκαοχτώ χρόνια. Τότε κυκλοφόρησε ή «Νεαρή Μοίρα». Κ' είχαν

σὰ νάπεσε κεραυνός σ' ἕναν οὐρανὸ θαρρὺ ἀπὸ γαλήνια πλήξη. Εἶμουν ἕνας ἀπ' τοὺς πρώτους—πρώτους πού χαίρετσαν σ' αὐτὸ τὸ ὑπέροχο ποίημα τὴν ἀποκάλυψη μιᾶς μεγαλοφυΐας. Τὸ ἀποστήθισα ὁλόκληρο καὶ κάθε πού παρουσιαζόταν εὐκαιρία, ἀπ' ἄγγελια ἀποσπάσματα τοῦ σὲ φίλους, πού τοὺς κέρδιζε ἀμέσως ὁ ἐνθουσιασμός μου. Τὴ μέρα πού τὸν ἀντάμωσα γιὰ πρώτη φορά δὲν ὑπῆρχε πιά ἀνάμεσα μας κανένας φραγμός πού θάπρεπε νὰ τὸν σπᾶσουμε. Γίναμε φίλοι σχεδὸν ἀμέσως. Ἀλλὰ, τὸ ὁμολογῶ μὲ κάθε σεμνότητα, πάντα μου ἐνιῶθα ἀντικρὺ τοῦ ὁλοκάθαρο (καθόλου ταπεινωτικό) συναίσθημα τῆς μεγάλης ὑπεροχῆς του. Αὐτὴ ἡ ὑπεροχή, εἶμαι βέβαιος, εἶταν συνειδητὴ, ἀλλὰ ποτέ, μὰ ποτέ, δὲν μ' ἔκανε νὰ τὸ καταλαβαίνω, ἔστω καὶ μὲ τὸν παραμικρότερον ὑπαινιγμό, ἔστω καὶ μὲ τὸ ν' ἀναφέρει τρεῖς στίχους πού ἐγὼ δὲν θάξαιρα. Μοῦ φερόνταν σὰν ἴσος πρὸς ἴσο, σὰ συνάδελφος, καὶ ἂν ἔδειχνε, τῆς συνομιλίας μας, μιὰν ἰδιαίτερη προτίμηση γιὰ κουβέντες διασκεδαστικές, γιὰ κουφολογία καὶ ἀστεϊσμούς, αὐτὸ δὲν τῶκανε διόλου ἐπειδὴ ἤθελε νὰ κατέβει ἱσαμ' ἐμένα (εἶταν πολὺ λεπτός γιὰ τέτοιου εἶδους χειρονομίες), ἀλλὰ, ἀπλὰ καὶ μόνο, ἀπ' τὴν τόσο φυσικὴ ἐπιθυμία νὰ ξεκουραστῇ, νὰ κατέβει ἀπ' τὰ ὕψη τοῦ ἐλεφάντινου πύργου του καὶ νὰ περπατήσει στὸ μπράτσο ἐνὸς φίλου, στὶς ταπεινὲς καὶ ἀλαφρανθισμένες πελοῦδες τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Τότε μὲ ρωτοῦσε γιὰ τὰ νέα, μὲ παρακαλοῦσε νὰ τοῦ μιλήσω γι' αὐτόν τὸν ἀπλόϊκό κόσμον, πού ἔκανα παρέα κεῖνον τὸν καιρὸ καὶ πού οἱ κομπάρσοι του μοιάζανε μαριονέτες πού οἱ χειρονομίες τους, προσχεδιασμένες καὶ παρδαλές, τοῦδιναν τόσην εὐχαρίστηση. Ἔτσι ἐνιῶθα μιὰ χαλάρωση ἀπ' τὴν ἐντασή του, μιὰ ξεκούραση.

Μὴ νομίζετε, ὥστόσο, πὼς δὲν εἶμουν γι' αὐτόν τίποτ' ἄλλο ἀπὸ ἕνας ἀπλὸς καὶ δοκίμος πληροφορητὴς καὶ ὁ σύντροφός του γιὰ τίς ὥρες τῆς σχολῆς. Ἦσαν πολὺ καλὰ πὼς ἡ θαυμαστικὴ μου λατρεία γιὰ τὴν ποίησή του—μακριὰ πάντα ἀπὸ κάθε οἰκτιρισμὸ—βασίζεταν σὲ λόγους σοβαροῦς καὶ ἔδωγαν ἀπὸ βαθειὰ στόχασση. Κ' ἡ-ξαίρε πὼς μποροῦσε νὰ πλησιάζει μαζί μου καὶ τὰ πῶς δύσκολα θέματα. Μονάχα πού—καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς εἶταν ἡ ὑπέρτατη κομψότητά του—τὰ πλησίαζε πάντα μ' ἕναν τόνο παιγνιδιού καὶ στοργικῆς ἐγκαρδιότητος. Εἶταν θαυρῶς μὲ θεληματικὴν ἐλαφρότητα... Περιδιάβαζε σ' ὅλα, παντοῦ, δίχως τὴν παραμικρὴν προσπάθεια, δίχως τὴν παραμικρὴν πόζα.

Ὅλη τὴ δύναμή του τῆς σκέψης, τῇ μεγάλῃ του ἐδρυσία, τὴν ὀδύνη τὸν παρατηρησέον του, τὰ ξεδιάκρινε μονάχα, μορφὴ νὰ πῶ, ἀπ' τοὺς ὑπαινιγμούς: Καὶ μ' αὐτὸ φαινόταν πόσο εἶταν ποιητής. Κι αὐτοὶ οἱ ὑπαινιγμοὶ λέγονταν μὲ τέτοια λεπτότητα πού ἔπρεπε νὰ τὸν παρακολουθεῖς μὲ πολὺ μεγάλη προσοχή γιὰ ν' ἀρᾶξεις τὸ οὐσιαστικὸ καὶ μυτικὸ νόημα ἀνάμεσα ἀπ' τὴν χαριτωμένην ἔκφραση. Ἔτσι μιὰ ὥρα πού περνοῦσα μαζί του εἶταν γιὰ μένα ἀσύγκριτη ἀπόλαυση, γιὰτί ὅλα, ἀπ' τὴν πῶς σοβαρὴ συζήτηση ὡς τὴν ἐλαφροκοῦδέντα, πλασιώνονταν μὲς στὸ ἴδιο κλίμα ἀνοιχτοκαρδιότητος καὶ κε-

φιοῦ. Ὁ Βαλερύ εἶχε ἕνα θαυμάσιο ἀνθρώπινο αἶσθημα γιὰ ὅλα, μιὰ συγκατάβαση καὶ μιὰ ἡμελία, μὲ τίς ὁποῖες ἀντίκριζε καὶ τίς πῶς διαφορετικὰ καὶ τίς πῶς ἀντιφατικὰ πράξεις τὸν φτωχὸν πλάσματων—τὸν ἀνθρώπων πού κατοικοῦμε πάνω σὲ τοῦτον τὸν ἀκατανόητο πλανήτη: ἀπ' τὸ στοχαστὴ ὡς τὴν νοικοκυρά, ἀπ' τὴν τραγωδῶ ὡς τὸν ἀλήτη.

Ἀγαπημένε Βαλερύ! Δὲν ἔχει τέλος τοῦτο τὸ ξεσκάλισμα τῶν ὁμορφῶν ἀναμνήσεων. Μὰ δὲ θέλω νὰ κλείσω αὐτὲς τίς γραμμὲς δίχως ν' ἀναθυμῶ ἐκείνη τὴν ἡμέρα πού, ὕστερ' ἀπ' τὸ φτωχικὸ γεῦμα πού τοῦχα παραθέσει στὸ σπίτι μου, καθισμένος στὴν πολυθρόνα μου, μοῦ διέβασε τὸ *Θαλασσινὸ Κοιμητήριον*, πού τότε τελειώ-σαι τότε τελευταία. Μοῦ γύριζε τὴ γνώμη μου!... Νομίζω πὼς ἡ βοῦθὴ συγκίνηση πού διάβασε στὸ πρόσωπό μου στάθηκε γι' αὐτόν ἱκανοποιητικὴ ἀπόκριση... Καὶ θαρρῶ πὼς παρόμοιες συγκινήσεις δὲ θὰ μὲς μπορέσουν νὰ σῇστοῦν ποτέ ἀπ' τὴ θύμωσή μου.

(Μετ. Α.)

FRANCIS DE MIOMANDRE

Σ η μ. τοῦ Μ.—Ἡ ἰδιαίτερη πατρίδα τοῦ Πῶλ Βαλερύ, ἡ Σὲτ, θέλησε φέτος νὰ τιμήσει τὸ ἐνδοξό τέκνο της καὶ διοργανώσε, τὴν παρασημειωμένην, μιὰ σειρά ἐορτῶν μὲ τὴν προσεδρία τοῦ κ. Ζὰν Ζωάκο: ἐντοχιζμός ἀναμνηστικῆς πλάκας στὸ σπίτι πού γεν-νιήθηκε ὁ ποιητής, διάλεξη γιὰ τὸ ἔργο του, γεῦμα καὶ ἐκδήση στὸ μουσεῖο τῆς πόλης, βιβλίον αὐτογράφων, σχεδίων καὶ διαφόρων ντοκουμέντων σχετικῶν μὲ τὴν ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ τιμωμένου.

Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ ὁ προσωπικὸς φίλος τοῦ Βαλερύ καὶ διαλεκτὸς γάλλος λογοτέχνης κ. Φρανσις ντε Μιουάντρο, ἔγραψε τὸ παραπάνω ἄρθρον πού δημο-σιεύεται ἔδω γιὰ πρώτη φορά, καὶ τυπωθεῖ σὲ ἄλλο περιοδικὸ ἢ ἐφημερίδα.

ΤΑ ΝΕΑ ΑΓΓΛΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

Henry James, Ten Short Stories, 1948, σελ. 327 Lehmann 8/6.

Τὰ δέκα καλύτερα διηγήματα τοῦ σημαντικοῦ αὐτοῦ πεζογράφου καὶ μεγάλου στυλίστα τῆς ἀγγλικῆς γλώσσας, ἐκδίδονται σὲ μιὰ συλλογὴ, ἀπὸ τὸν Σουάν. Ἡ ἐκλογὴ πού αὐτὸς ἔκανε ἀνάμεσα σὲ περισσότερα ἀπὸ ἑκατὸ διηγήματα πού ἔχει γράψει ὁ Τζέιμς, εἶναι ἐπιτυχημένη. Ὁ Τζέιμς ἀνήκει στὸ 19^ο αἰῶνα, εἶναι fin de siècle, ἢ, ὅπως λέμε ὅταν πρόκειται γιὰ Ἀγγλούς, βικτωριανός, καὶ μάλιστα ἀνήκει στὸ τέλος τῆς βικτωριανῆς ἐπο-χῆς, πού στάθηκε γιὰ τὴν Ἀγγλίαν σὰν ἕνας χρυ-σὸς αἰώνας. Τὰ ἔργα του ἔχουν τὸν ἀπαλὸ ρω-μαντισμὸ τῆς ἐποχῆς του, καὶ τίς ἰδέες πού βαρβα-νισμοὶν τότε τὴν ἀγγλικὴν ζωὴ καὶ τὴν κάνανε τόσο μο-νοκόμητη καὶ τόσο δυνατὴ. Ἀπ' τὰ πῶς χαρακτη-ριστικὰ αἰσθημάτων τῆς ἐποχῆς εἶναι ἡ ξενόφοβία, κι' αὐτὴ ἐκδηλώνεται χωρὶς ντροπὴ, θὰ ἔλεγα, στὸ χαριτωμένο διήγημα, «Ὁ τελευταῖος ἀπ' τοὺς Βαλέ-ριους». Ἐπίσης φαίνεται καὶ στὸ διήγημα «Τέσσε-ρις συναντήσεις», ὅπου τοῦ συγγραφέα τοῦ φται-νοῦ Ἀμερικανοί. Ἡ βικτωριανὴ ἐποχὴ, παρ' ὅλα τὰς τὰ στραβά, ἔχει νὰ παρουσιάσει ψυχικούς καὶ αἰ-σθηματικούς θησαυρούς, κι' αὐτοὶ λαμπροκοποῦν σὰν πολύτιμα πετρεῖα μέσα στὰ διηγήματα τοῦ Τζέιμς. Δὲν εἶναι μόνο χρῆσιμο ἀνάγκωμα γιὰ τὸ κοινὸ, ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς συγγραφεῖς οἱ ἱστορίες τοῦ Τζέιμς, οἱ ἐξαισία δουλειᾶς, οἱ ψυχικὰ ρωμάνες, ὅπου τὸ χούμορ κι' ἡ μελαγχολία κάνουν γοητευ-τικὸν τὸν στριφνὸ, κακντρεχὴ χαρακτήρα τοῦ συγ-γραφέα, καὶ τονίζουν τὴν ἰδιοφυΐα του.

C. Seltman, Approach To Greek Art, σελ. 131, 200 φωτογρ. The Studio Publications 25/—

Ἡ μελέτη τούτη εἶναι μιά ἀπόπειρα νά νοιώσουμε τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ ψυχὴ ὄχι μέσα ἀπ' τὰ μνημειακά ἔργα τῆς λατρείας καὶ τῆς διακόσμησης τῶν δημοσίων τόπων, ἀλλὰ ἀπ' τὰ πάμπολλα μικρὰ ἔργα τοῦ λαϊκοῦ τεχνίτη, δηλ. τῆς μικρῆς χειροτεχνίας τῆς ἐποχῆς, ἡ μᾶλλον τῶν ἐποχῶν ποὺ κλεινόνται μέσα σ' ἀρκετὰ μεγάλα περιθώρια. Ὁ συγγραφέας ἀρνίεται τὴ διάκριση ἀνάμεσα στὴ Μεγάλῃ τέχνῃ καὶ τὴς κατώτερες ἐκδηλώσεις τῆς τέχνης. Ἐπιχειρεῖ μιά μεγάλη ἀνασκόπηση ἀρχίζοντας ἀπ' τοὺς χρόνους τοὺς μακρυνοὺς τοῦ Μίνωα καὶ φτάνοντας ὡς τὸν Θεοτοκόπουλο. Δὲ νομίζω νάχει ξαναγίνει μιά τέτοια συνθετικὴ ἐργασία ἀπὸ τέτοια σκοπία. Ὁ συγγραφέας δὲν περιορίζεται στὶς πλαστικὰς τέχνες, μὰ ἐξετάζει τὴ μιμικὴ καὶ τὴ ρητορικὴ. Ἡ εἰκονογράφηση τοῦ βιβλίου παρουσιάζει πρωτοτυπία κι' οἱ περισσότερες φωτογραφίες εἶναι ἀνέκδοτες. Γενικὰ τὸ ἔργο εἶναι ἐνδιαφέρον. Ἰσως ὁ συγγραφέας νὰ σημάδεψε πολὺ ψηλά, μὰ, ὁπωσδήποτε, ἔχει συμβάλει ἀισθητὰ στὴν ἔρευνα τῆς ἀρχαίας ζωῆς καὶ τέχνης.

I. Compton Burnett α) More Women Than Men σελ. 229 7/6 β) Men & Wives σελ. 278 7/6. Eyre & Spittinswood.

Σ' ὅλα τῆς τὰ ἔργα ἡ συγγραφεὺς αὐτὴ παίρνει γιὰ θέμα τὴν κοινωνικὴν ζωὴν, τὴν καθημερινὴν ζωὴν. Παρουσιάζει, μέσα στὰ σχεδὸν ὁλόκληρα διαλογικὰ τῆς περὶ οὐρανίου, τὴς ἀντιθέσεις, τὰ δρώματα, καὶ τὰ προβλήματα ποὺ γεννιοῦνται μέσα στὸ κοινωνικὸ κύτταρο. Καὶ τὰ δύο τῆς ἔργα εἶναι σχεδὸν ὁλοῦ διαλόγος, ποὺ σὲ ὁρισμένα μέρη ἐνδιαφέρει, ἀλλὰ ποὺ σὲ πολλὰ πλῆττει καὶ κουράζει τὸν ἀναγνώστη, τουλάχιστον τὸν Ἑλληνα ἀναγνώστη. Μερικοὶ κριτικοὶ ἔχουν συγκρίνει τὸν Μπέρνερ μετὰ τὸν Τζέιμς. Φυσικὰ μιά τέτοια σύγκριση εἶναι ἀπόλυτα ἀπαράδεκτη. Παρ' ὅλα τῆς τὰ καλά, καὶ τὴν εὐκολία ποὺ ἔχει στὸ διάλογο, ἡ Μπέρνερ μένει συμβατική, πάντα γαλήνια, μὰ συχνὰ εἶναι ἀνισρὴ καὶ μονότονη.

Γ. Ν. Α.

ΤΑ ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Δελτίο ἀναλυτικῆς βιβλιογραφίας.

207.— John Erskine, *Ξέχασε, ἂν μπορεῖς*. Μυθιστόρημα. Μετάφραση, Μ. [μικὰς] Κρανάκη. Οἱ φίλοι τοῦ Βιβλίου. < Ἀθήνα 1948. > Τυπογραφεῖο τῆς Ἑστίας. > 80, σελ. 301.

Ὁ συγγραφέας ὑποστηρίζει στὸ γνωστὸ καὶ πολυδιαβασμένο σ' ὁλόκληρον τὸν κόσμο μυθιστόρημά του πῶς, ὅσο κι' ἂν προσέδεμε ἡ σύγχρονη κοινωνία, πάντα θὰ δηλητηριάζεται ἡ εὐτυχία τοῦ ἀνθρώπου ἀπ' τὴς ὑψηλές τῆς πρὶν ἀπ' τὸ γάμο σεξουαλικῆς ζωῆς τῆς γυναίκας καὶ τοῦ ἀντρα.

208.— John Steinbeck, *Ἀνθρώποι καὶ πεντάκια*. Μετάφραση Κοσμὰ Πολίτη [= Πάρη Ταβελούδη]. Οἱ φίλοι τοῦ Βιβλίου. < Ἀθήνα 1947. > Τυπογραφεῖο τῆς Ἑστίας. > 160, σελ. 178.

Ἡ γνωστὴ κι' ἀπ' τὴν προπερίστικη κινηματογραφικὴ τῆς προβολὴ νουβέλλα, σὲ δημιουργικὴ στὴ γλῶσσα μας ἀπόδοση.

209.— *Ἰορδάνη Ι. Δημητριάδου. Μία πολυτίμη ὕλη εἰς τὴν ὁπρῆσαν τοῦ ἀνθρώπου*. Συμβολὴ εἰς τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τοῦ ὑποσιτισμοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Πρόλογος Κωνσ. Βερροποπούλου, Διοικητοῦ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος. Ἀθήναι.

Βρίσκοντας πῶς ὁ λαὸς μας μπορεῖ νὰ λύσει τὸ πρόβλημα τοῦ ὑποσιτισμοῦ του μετὰ τὸ νὰ πλουτίσει με

σὶ γιὰ τὴ διαίτά του, μᾶς παρουσιάζει ὁ συγγραφέας τὴν περιγραφή καὶ τὴν ἱστορία τοῦ φυτοῦ, τὴ χρησιμότητά του στὴ βοιωτική, στὴ διατροφή τῶν ζώων καὶ στὴ διαίτα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τέλος τὸν τρόπο τῆς καλλιέργειάς του.

210.— *Καταστατικὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἑταιρίας Λογοτεχνῶν*. ("Ὅπως ψηφίστηκε στὴ Γεν. Συνέλευση τῶν Ἰδρυτῶν τὴν 1ῃ Ἰουλίου 1948, κ' ἐπικυρώθηκε ἀπὸ τὸ Πρωτοδικεῖο Ἀθηνῶν μετὰ τὴν ἀπόφαση ἀρ. 7.279 τὴν 1ῃ Σεπτεμβρίου 1948). Ἀθήνα, 1949. 80, σελ. 18.

Τὸ καταστατικὸ τῆς καινούργιας λογοτεχνικῆς μας ὁργάνωσης — συνταγμένο στὴ δημοτικὴ — μαζὶ μετὰ τὸν κατάλογο τῶν λογοτεχνῶν ποὺ τὴν ἱδρύσανε.

211.— *Κωστής Π. Νεστορίδης. Θάνατος ἄγνωστος*. Λογοτεχνικὴ Γωνιά, Ἀθήνα 1949. 80, σελ. 37.

Μαζί μ' ἕνα λυρικό πεζογράφημα — Ἡ ἀπαγωγή τῆς Μιράντας — τυπώνονται δεκαπέντε λυρικά ποιήματα ποὺ τὰ διαπνέει ἕνας ἀέρας αἰσιοδοξίας:

Πάντα μὲν καὶ θὰ προσμένω
καὶ πὺν θὰ μὲ βγάλει στὴ χαρά.
Μπορεῖ μιά φλόγα, μπορεῖ μιά θεοσιά...
Καὶ λευκὸ στὸ φῶς πνιγμένο.
Θάρρῃ γιὰ τὸν ποθῶναι
καρπὸ πολὺ κι' ἀληθινὰ

212.— *Λεωνίδα Παν. Δούβου. ταγματάρχου πεζικοῦ. Οἱ θανάσιμοι ἔξεραι τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς*. Ἀθήναι, 1948. 160, σελ. 47.

Μελέτη μ' ἔθνικὸ περιεχόμενο.

213.— *Νίκων Ἐγγονόπουλου, Ἑλευσίς*. Ἰκαρος, 1948. < Τυπώθηκε στὰς Ἀθήνας [sic] στὸ τυπογραφεῖο τοῦ Μηνῶ Μυρτίδου. > 80, σελ. 45.

Συλλογὴ μετὰ σουρεαλιστικὰ ποιήματα, ποὺ δείγματα εἶναι κ' οἱ παρακάτω λίγοι στίχοι ἀπ' τὸ γλωσσάριο τῶν ἀνθέων:

τὸ βαλάντιο ἢ τὴν ζωὴ;
τὴ ζωὴ
Χριστὸν ἢ Βαρραβᾶ;
Χριστὸν
τὴν Γαλάτειαν ἢ μίαν καλύβην;
τὴν Γαλάτεια
τὴν σάρκα ἢ τὰ ὀστά;
τὴν σάρκα
τὴ γυναῖκα ἢ τὸν ἄνδρα;
τὴ γυναῖκα
κ.τ.λ., κ.τ.λ.

214.— *Πέτρον Μαρκανῆ, Μελέτες*. Ἀνατύπωση ἀπὸ τὴν «Φιλολογικὴν Πρωτοχρονιά» 1947 [διάρχαι: 1946, 1947 καὶ 1949]. Ἐκδοσὴ Ἀρ. Ν. Μαυρίδου. 80, σελ. 119 — 126 + 137 — 144 + 137 — 143. Χωρὶς σελίδα τίτλου ἢ βιβλιογράφηση ἀπ' τὸ ἐξώφυλλο. Τό: 1947 τοῦ ἐξωφύλλου σβυσμένο μετὰ μελάνιν.

Τοῖς φιλολογικῆς μελέτης: «Ὁ Βουκαϊναῖος ποιητικὸς διαγωνισμός τοῦ 1887 καὶ μὴ ἀγνωστὴ συλλογὴ τοῦ Γεωργ. Βιζυνοῦ», «Τὸ μεσαιωνικὸ εἰδύλλιο Ἡ εὐμορφὴ Βασκοπούλα» σὰν δημοτικὴ παραλλαγή στὴν Ἀπερανθεῖ (Νάξου), «Τὸ λαϊκὸ θέατρο στὸ Βυζάντιο: Οἱ Μίμοι».

215.— *Ροβέρτου Μανθούλη, Σκαλοπάτια*, ποιήματα Ἀεροτεχνικὴ Γωνιά, Ἀθήνα 1949. 80, σελ. 29.

Συλλογὴ μετὰ δεκατέσσερα λυρικά τραγούδια τῆς «προχωρημένης ποιήσεως». Νά καὶ μιά στροφή ἀπ' τὸ ποίημα «Ταξίδι μετὰ τῆς»:

καθὼς τὸ καρδίᾳ ἔκαμε σπῶρ
μετὰ τὰ βυζαντινὰ κύματα
μερικὸι ἀνθρώποινοι καὶ μὲν
ἔχον πιστεῖ
ἀπὸ τὴ σίγουρη κουνιστὴ
καὶ βαστούσαν μετὰ τὰ δύο χεῖρα τὸ στομάχι τους.

Γ. Ι. ΦΟΥΣΑΡΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ Κ' ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Στὴν «Καθημερινή» (20 Ὀκτ.) ὁλόκληρη σελίδα ἀφιερώνει στὸν Σοπὲν μὲ τρία μεγάλα ἄρθρα: Μ. Δουνιά «Ὁ συνθέτης» (ἄρτος καὶ ἐρμηνεία), Κλ. Παράσχου «Ὁ μεγάλος ἐλεγειακός» καὶ Claude Dewann «Στὴν Μαγικόρα μὲ τὴν Γεωργία Σάνδη».

— Στὸ «Βήμα» (14 καὶ 15 Ὀκτ.) ὁ κ. Π. Παλαιολόγος ἐξεγείλει καὶ ἐπαινεί τὴν πρωτοβουλία τῆς «Ἐνώσεως νέων Ἑλλήνων λογοτεχνῶν» νὰ τιμῇ μετὰ σεβρὰ διαλέξεων τοὺς «ζωντανούς συγχρόνους»:

«Ἡ σειρά τῶν διαλέξεων ποὺ ἀποφασίσαν νὰ ὀργανώσουν γιὰ τοὺς ἐν ζωῇ συγγραφεῖς εἶναι ἡ πρώτη σοβαρὴ ἐκδήλωση σεβασμοῦ τῆς νεότητος ποὺ φιλοδοξεῖ νὰ ριχτῇ στὸ στίβο καὶ ν' ἀκολουθήσουν ἐκείνους ποὺ βρισκόνται ἤδη στὸ στάδιο τῶν ἀγῶνων τους. Ὁ σεβασμός δὲν σημαίνει ἀναγκαστικὰ καὶ θαυμασμό, Δὲ δεσμεύει τὴν κρίση. Σὰ σεβόμενοι καὶ χωρὶς ν' ἀσπάζομαι τίς γνώμες σου, καὶ χωρὶς νὰ βαδίζω πᾶνω στ' ἀχνάρια σου, Δίχως ὅμως νὰ δεσμεύω ἡ ἐκδήλωση σεβασμοῦ, εἶναι ἐκπληρωσὴ ὑποχρέωσης καὶ πράξη ἀνθρώπου ποὺ πρὶν ἀπ' ὅλους τιμᾷ ἐκείνους στοὺς ὁποίους ὀφείλεται ἡ πρωτοβουλία».

— Στὴν ἴδια ἐφημερίδα (16 καὶ 23 Ὀκτ.) ὁ κ. Γ. Φτέρης σχολιάζει τὴ δύσκολη θέση τῆς λογοτεχνίας —τῆς λογοτεχνίας στὴν καθαρὴ μορφὴ τῆς, —ἀνάμεσα στὶς λογγῆς-λογγῆς μεταβολῆς τοῦ καιροῦ μας (κίνητο-ματογράφος, ἐπίδραση τοῦ τύπου κλπ.).

— Στὴν «Ἐλευθερία» (16 Ὀκτ.): Ν. Α. Βέν «Ταξίδια τοῦ Λαμαρτίνου εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολήν» καὶ Φώτῃ Κοντογλου «Ὡραία ἀρχαιολογία!», ἐξήγηση τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης. Ἐπίσης σκέψεις τοῦ κ. Πέτρου Χάρη γιὰ παλαιότερες καὶ νεώτερες θεατρικὰς πλάνες (13 Ὀκτ.) καὶ καλὰς προβλέψεις τοῦ γιὰ τὴ χειμωνιάτικη πνευματικὴ κίνηση (20 Ὀκτ.).

— Στὴ «Βραδυνή» (15, 17 καὶ 21 Ὀκτ.) ὁ κ. Μ. Καραγάτσης, ἐξετάζοντας τὸ ὅλο ζήτημα τῆς ὀργανώσεως παραστάσεων ἀρχαίας τραγωδίας, ἀποκρούει τὴ μονοπώληση καὶ συνιστᾷ κάθε ἐλευθερία στὸν τρόπο τῆς ἐρμηνείας τῆς.

— Στὸς «Καίριοι» (15 Ὀκτ.) ὁ κ. Π. Μοσχολίτης ἐλέγχει τὸν κ. Μιχ. Περάνη γιὰ τὴ στάση του στὴ γωνία ὑπόθεσις τοῦ Λογοτεχνικοῦ Ἐπιμελητηρίου καὶ θυμίζει ποιοὶ ὑπέγραψαν τὴ διαμαρτυρία γιὰ τὸ νομοσχέδιο «Περὶ ἐκτάκτων μέτρων κλπ.»

— Στὴν ἴδια ἐφημερίδα (20 Ὀκτ.) ἐπιστολὴ τοῦ κ. Κώστα Οὐράνη γιὰ τὸν τρόπο διανομῆς τῶν κατοικῶν ἐπιδωμάτων καὶ ἀπάντησις (22 Ὀκτ.) τοῦ κ. Π. Μοσχολίτη. Ἐπίσης, συνεντεύξεις τοῦ κ. Χρ. Χαϊρόπουλου (14 καὶ 15 Ὀκτ.) μὲ τοὺς κ. Θ. Συναδινό καὶ Δημ. Μπόγγρη γιὰ τὰ ἐμπόδια ποὺ συναντᾷ σήμερα ἡ ἑλληνικὴ θεατρικὴ παραγωγή.

Τὰ περιεχόμενα τῶν λογοτεχνικῶν περιοδικῶν θὰ σχολιαστοῦν στὸ ἐρχόμενο τεῦχος.

Ω.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ὁ γνωστότατος Ἀγγλος μυθιστοριογράφος καὶ κριτικὸς κ. Ρέξ Οὐόρνερ, ἄλλοτε διευθυντὴς τοῦ Βρετανικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν, βρισκεταί ἀπὸ μερὲς στὴν Ἀθήνα καὶ θὰ δώσει σειρά διαλέξεων.

— Τὸ μεσημέρι τῆς 17ης Ὀκτ. ἔγινε στὸ μῦρ τοῦ Ἐθνικοῦ θεάτρου ἀπονομὴ ἀναμνηστικοῦ χρυσοῦ μεταλλίου στὴν κ. Μαρίκα Κοτοπούλη ἀπὸ τοὺς συναδέλφους τῆς τῆς κρατικῆς σκηνῆς. Τῇ συναδελφικῇ προσφορά συνόδουσαν μετ' ἐγκρίσεως καὶ τιμητικῶν λόγων ἡ ἀντιπρόεδρος τοῦ Σωματείου Ἡθοποιῶν κ. Ἐλένη Χαλκούση καὶ ἡ κ. Μαίρη Ἀρώνη. Ἡ κ. Κοτοπούλη, σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμία τῆς, θὰ κρατήσει δυὸ μόνο χρόνια τὸ μετᾶλλον κ' ἐπειτα θ' ἀπονέμεται κάθε δυὸ χρόνια σ' ἕνα ἐκλεκτὸ ἥθοποι ἀπὸ ἐπιτροπὴ ποὺ θὰ τὴν ἀποτελοῦν ἡ ἴδια, οἱ κ. κ. Δημ. Ροντήρης καὶ Κώστας Οἰκονομίδης. Ἐνας ἥθοποιός κ' ἕνας θεατῆς.

— Στὶς 20 Ὀκτ. πέθανε ὁ ἱδρυτὴς τοῦ «Βιέ Κολομπιέ» Ζακ Κοψῶ.

— Ἡ «Ἐνώσις» Ἑλλήνων θεατρικῶν καὶ μουσικῶν κριτικῶν, ἐτοιμάζει μνημόσυνο τῶν παλαιότερων κριτικῶν. Θὰ ἀναλύσουν τὸ ἔργο τους καὶ θὰ τὸ τοποθετήσουν στὴ γενικὴ πνευματικὴ μας κίνηση οἱ κ. κ. Πέτρος Χάρης, Γιάννης Σιδέρης, Μ. Πλωρίτης, Γ. Ν. Πολίτης, Δημ. Χαχουδόπουλος, Ἀλκίς Θρύλος, Γ. Φουσσάρας καὶ Ἀχ. Μαμάκης.

— Στὶς 15 Ὀκτωβρίου διάλεξε τοῦ κ. Τ. Σπιτέρη στὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτούτο τὸ θέμα τὸ ἔργο τοῦ Γκωγκέν (100 χρόνια ἀπὸ τὴ γέννησίν του).

— Μᾶς γράφουν ἀπὸ τὸ Παρίσι ὅτι ὁ ἀκαδημαϊκὸς καὶ καθηγητὴς τῆς Sorbonne κ. Emile Bréhier παρουσίασε μὲ λόγια ἐγκωμιαστικὰ στὴν Académie des Sciences morales et politiques τὸ γαλλικὸ γραμμένο βιβλίο τοῦ κ. Β. Ν. Τατάκη «La Philosophie Byzantine» (ἔκδ. τῶν Presses Universitaires de France, 1949). Ἡ ἐργασία τοῦ κ. Τατάκη περιλαμβάνεται στὴ σειρά τῶν τόμων ποὺ ἔχει ἐκδόσει ὁ Bréhier καὶ ποὺ πραγματεύονται τὴν ἱστορίαν τῆς Φιλοσοφίας γενικά. Τὸ γεγονός ὅτι στὴν ἐκδόσει αὐτὴ τὸ μέρος τῆς Βυζαντινῆς Φιλοσοφίας ἀνατέθηκε σ' ἕνα ἑλληνα ἐπιστήμονα, καὶ ἀκόμη ὅτι τὸ βιβλίο του ταῦτο ἀξιῶθηκε τὴν τιμὴ νὰ παρουσιασθῇ στὴ Γαλλικὴ Ἀκαδημία ἀπὸ ἕναν καθηγητὴ τῆς περιωπῆς τοῦ Emile Bréhier μαρτυρεῖ, καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλο σχολίον, τὴν ἐξαιρετικὴν ἀξίαν τῆς ἐργασίας τοῦ κ. Τατάκη καὶ περιποιεῖ τιμὴν ὅχι μόνο στὸν ἴδιον, ἀλλὰ καὶ γενικότερα στὴ νεοελληνικὴ ἐπιστήμην καὶ ἔρευνα. Ὅτι ἔχουμε ἀκόμη νὰ εὐχρησθῶμε εἶναι τὸ βιβλίο τοῦ κ. Τατάκη νὰ μεταφραστῇ γρήγορα ἑλληνικά καὶ νὰ ἐκδοθῇ ἐδῶ γιὰ νὰ γίνῃ κτῆμα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ καὶ νὰ πλουτίσῃ τὴν ἱσχνὴν ἀκόμη φιλοσοφικὴν μας βιβλιογραφίαν.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

22 Ὀκτωβρίου

κ. Ν. Γραϊκ. Ἐνταῦθα. Πολὺ καλὰ καὶ τὰ δύο. Θὰ δημοσιευθῇ καὶ τὸ δεύτερον μὲ τὴν σειρά του. — Θ. μ. Γ. Ἐνταῦθα. Δυστυχῶς, δὲν εἶναι τὸ πρῶτο «ὀλίσθημα» τοῦ κ. Στ. Μυριβ. Ἐδιστασάμε τὸ ἀπόκομα τῆς ἐφημερίδας, ποὺ μᾶς ἐστειλεται, καὶ θὰ ἐξηγήσουμε τὴν ὀργὴν τοῦ στὸ ἐρχόμενο τεύχος. — Κ. Τ. Μ. Νέο Φάληρο. Ἐχουν παλιὸ τὸ «Καλοκαίρι» κ' ἡ «Θάλη» μὲ τὴν βροχὴν. Συνεχίστε. — κ. Τ. α. κ. Ἐξ. Λίγο χαλαρὴ ἡ πρόξας. — κ. Ἀ. ν. θ. Β. ε. Ἀγρίνιο. Τὸ «Δεῦρο ἐξω...» ἔχει πολὺ ἀβέβαιη διάθεσις. — κ. Θ. Σ. α. ρ. Θεσ. νίκη. Πολὺ ρητορικὴ ἡ «Θεσσαλονίκη». — δ. Γ. ι. ο. λ. Μ. α. ν. τ. θ. Θεσ. νίκη. Στρωτὸ γράψιμο, πλούσια διάθεσις, αἰσθητὴ ἐξέλιξις. Δὲν ἀπέχεται πολὺ ἀπὸ τὴν ἄρτια ἔκφραση. Στείλει μας κ' ἄλλη συνεργασία σας. — κ. Πα. υ. λ. Κ. ε. δ. ρ. Ρέθυμνο Κρήτης. Μᾶς συγκίνησε τὸ εὐγενικὸν γράμμα σας. Τὰ ποιήματά σας δειχνουν κάποιαν ὀριμότητα. Γιὰ τὴν ὥρα πλεονεκτεῖτε στὴν τεχνικὴν, ποὺ περιορίζει κάπως τὸ ζωντανὸν αἰσθημα σας. — κ. Ζ. Μ. α. ν. Ὁ «Περὶ πατος» πᾶνω σὲ μιὰ χαμένη χρονολογία, εἶναι ἄνισο κομμάτι. Ἐπιτήδευσις καὶ γνήσιον αἰσθημα συμπλέκονται θανάσιμα, μὲ τάσεις νὰ ἀλλοηροεπιδεδοθεῖν. Ἀδικοῦμε τὸν ἑαυτὸν σας. — κ. Ἀ. ρ. γ. Σ. π. υ. ρ. Ὑπάρχουν καλὰ στοιχεῖα στὸ «Ἀνάγνωστο» καὶ στὸ «Ἔργο». Μόνο ποὺ παρασυρόμαστε σὲ κενὴ φρασσοκοπία. Νὰ γράφετε μὲ περισσότερην αὐτοκριτικὴν. — Δ. Α. Χ. α. ν. Ἐχετε περισσότερην παιητικὴν αἰσθησὶν παρά ἱκανότητες πλαστικές, ὥστε ἀπὸ ἀνωριμότητα. Ξαναστελεῖτε μας συνεργασία σας. — κ. Γ. Γ. ε. ρ. γ. Ἐνταῦθα. Ἡ «Νύχτα» δειχνεῖ προθέσεις. — κ. Γ. α. ν. γ. α. τ. ρ. Ὁ «Ὑμνος τῆς φυλῆς» πολὺ ρητορικὸς. — κ. Λ. Κ. α. ρ. α. π. Πατινγνίσις μὲ λέξεις παρὰ πολλῆς μὲ παλιὸ εἶναι οἱ στίχοι σας. — κ. Σ. τ. α. θ. Μ. α. ρ. Ἐνταῦθα. Δὲ θυμόμαστε ἀκριβῶς γιὰ τὴν ἐπιστολὴν σας. Εἶναι τόσες! — κ. Σ. τ. Σ. ε. ρ. Πύλο. Κάποια ἀδύναμα σημεία βρισκόμεναι στοὺς νέους στίχους σας.

Η «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ»

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

(1927)

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΤΗΝ 1 ΚΑΙ ΣΤΙΣ 15 ΚΑΘΕ ΜΗΝΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΛΕΞ. Ν. ΔΙΟΜΗΔΗΣ	‘Η 28 ‘Οκτωβρίου 1940.
ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ	«‘Η ωραιότερή του στιγμή».
ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ	‘Απλές μαρτυρίες.
ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΕΤΣΑΛΗΣ	‘Ελληνική ψυχή.
ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΙΝΗΣ	‘Αργυρόκαστρο 1941 (άφήγημα).
ΣΤΕΛΙΟΣ ΞΕΦΛΟΥΔΑΣ	“Υψωμα 1350 (άφήγημα).
Γ. ΜΑΝΙΑΤΑΚΟΣ	Το νεκρό δάσος (διήγημα).
ΝΙΚΟΣ ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ	“Ένα λευκό ποδαράκι κουνελιού... (σελίδες πολεμ. ήμερολογ.).
ΝΙΚΟΣ ΓΡΑΙΚΟΣ	Σε καλά χέρια (άφήγημα).
Κ. Μ. ΚΥΖΟΥΛΗΣ	Τόσκεισι (άφήγημα).
Γ. Χ. ΚΑΝΕΛΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ	‘Η ‘Ελληνική ‘Ιδέα (δοκίμιο).
Κ. Σ. ΚΩΝΣΤΑΣ	‘Η 28η ‘Οκτωβρίου στην Αιτωλική δημοτική ποίηση (μελέτη).
ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ	‘Αγώνες του ελληνικού θεάτρου (άπόσπασμα).
ΜΑΡΙΑ. Π. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ	Γράμματα από την ‘Ελλάδα.
Ι. Π. ΚΟΥΤΣΟΧΕΡΑΣ	Regum natura (ποίημα).
ΙΩΑΝΝΑ ΣΤΕΡΓΙΑΔΟΥ	‘Απειλή (ποίημα).
RUDOLF KASSNER (Μετ. ΔΗΜ. Σ. ΔΗΜΟΥ) ‘Ο Λεπρός (Σημ. Τσάρου Α’ τής Ρωσίας).	
ΕΛΕΝΗ ΧΑΛΚΟΥΣΗ	Ζάππειον Παρθεναγωγείον (αυτοβιογραφικές σημειώσεις).
ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΕΤΣΑΛΗΣ	Προμηθέας (μύθος, συνέχεια).
JOSEPH CONRAD (Μετ. ΤΖΙΝΑΣ ΠΕΣΚΕΤΖΗ) ‘Ο νέγρος του «Ναρκίσσου» (νουβέλλα).	
ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΡΚΑΚΗΣ	‘Ο «Νουμάς» (αναλυτική βιβλιογραφία, συνέχεια).

Τὸ Δεκαπενθήμερο :

Τὰ Γεγονότα καὶ τὰ Ζητήματα (**Χ.** : Καλὸ σημάδι. — **Χ.** : Γύρω ἀπὸ τὰ ὀδονταδύο τοῦ χρόνιου. — **Ω.** : Οἱ «Ζώντανοὶ Σύγχρονοι». — **Χ.** : ‘Η Θεσσαλονίκη. — ‘Η εἰκονογράφησι τοῦ τεύχους). — Τὸ Θέατρο (**“Αλκης Θρύλος** : Δ. Κόκκου, «Χωρὶς Οὐρανὸν». — Λ. Βερνέιγ, «‘Η ἀδελφή μου κι’ ἐγώ». — Γρ. Ξενοπούλου, «Πολυγαμία»). — Τὰ Βιβλία (**Γιάννης Χατζίνης** : Γιώργου Σταυροπούλου, «Λάμπρος Πορφύρας». — Ζήσιμου Σίδηρη, «Διαλέξεις». — Νικηφόρου Βρεττάκου, «Δυὸ ἄνθρωποι μιλοῦν γιὰ τὴν εἰρήνην καὶ τὸν πόλεμον». — **Β. Ν. Τατακης** : Ε. Π. Παπανούτσου, «‘Ηθική». — Ξένη Πνευματικὴ Ζωή (Francis de Miomandre : Γαλλία. Παρουσία τοῦ Βαλερύ). — **Γ. Ν. Α.** : Τὰ νέα ἀγγλικά βιβλία. — Τὰ Νέα Βιβλία (**Γ. Ι. Φου-sάργης** : Δελτίο ἀναλυτικῆς βιβλιογραφίας). — Περιοδικὰ κ’ ἐφημερίδες. — Εἰδήσεις. — ‘Αλλη-λογραφία.

Εἰκόνες :

Οὐμβέρτος ‘Αργυρός : ‘Απὸ τὴν ἐποποιῖα τοῦ 1940—41 (τέσσερις ἐλαιογραφίες). — Τὸ διαφημιστικὸ πανὸ τῆς ἐπιθεωρήσεως «Φινίτα λὰ μούζικα». Μακέττα τοῦ κ. Φ. Δημητριάδου. — Τὸ πρόγραμμα τῆς ἐπιθεωρήσεως «Φινίτα λὰ μούζικα». — Μιά σκηνὴ ἀπὸ τὴν «Πολυγα-μία» τοῦ κ. Γρ. Ξενοπούλου (φωτογραφία).

Στὸ ἐρχόμενο τεῦχος τῆς «**ΝΕΑ Σ Ε Σ Τ Ι Α Σ**»

Σελίδες ἀφιερωμένες στὸν

ΑΡΓΥΡΗ ΕΦΤΑΛΙΩΤΗ

(‘Εκατὸ χρόνια ἀπὸ τὴ γέννησὶ του)

Πολυσέλιδο μελέτημα τοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. **Λίνου Πολίτη**. — Σύντομη βιβλιογραφία. — Χαρακτηριστικὲς σελίδες του (ἔμμετρα καὶ πεζά).